

GAZIANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİNDE

SERGİLENEN

YÜZÜKLER VE YÜZÜK TAŞLARI

Jülide S. Yinesor DEMİR

Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2008

**GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİNDE SERGİLENEN
YÜZÜKLER ve YÜZÜK TAŞLARI**

Jülide S. Yinesor DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr.Taciser SİVAS

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 2008

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİNDE SERGİLENEN
YÜZÜKLER VE YÜZÜK TAŞLARI****Jülide S. Yinesor DEMİR****Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2008****Danışman: Doç. Dr. Taciser SİVAS**

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren takılar arasında önemli bir yere sahip olan yüzükler kadın, erkek ve çocuklar tarafından sevilerek kullanılmıştır. Başlangıçta olasılıkla yekpare taş veya fildişinden yapılan yüzükler, daha sonraki dönemlerde metal yüzük halkasına değerli ve yarı değerli taşlar monte edilerek kullanılmıştır.

Eskiçağ'da yüzükler süsleyici olmasının dışında mühür ve amulet olarak kullanılmış, imal edildiği metale ve taşa göre, tedavi edici ve koruyucu özellikleri olduğuna inanılmış, evlilikte birliği ve bağlılığı temsil etmiş, ayrıca statü göstergesi olmuştur

Çalışmamızda, satın alma yoluyla Gaziantep Arkeoloji Müzesine kazandırılan, müzenin “yüzük taşları” vitrininde sergilenen, yayınlanmamış 81 adet yüzük ve yüzük taşının kataloğu hazırlanarak, benzer örnekler ışığında tarihlendirilmeleri yapılmıştır. Bu eserler içerisinde yüzük halkası, kaşı ve taşı ile birlikte tüm olarak bulunan bir yüzük vardır. Halkası kırık olan fakat çapları ölçülebilen 7 eser de yüzük olarak incelenmiştir. Diğer eserleri yüzük taşları oluşturmaktadır. Yüzük halkaları demir ve bronzdan yapılmıştır. Taşlar ise akik, karnelyen, jasper, oniks, sard, plazma ve sardonikdir. 11 eserde ise yüzük taşı olarak cam kullanılmıştır.

Yüzük taşı formları yuvarlağa yakın oval ve oval formludur. Alt ve üst kısmı düz veya dışbükey kesitlidirler.

İncelenen yüzük taşları üzerinde tanrılar, tanrıçalar, gladyatörler, portreler, günlük hayatla ilgili sahneler, tanımlanamayan figürler, hayvan figürleri, mitolojik yaratıklar, yazıt, monogram ve semboller bulunmaktadır. Ele alınan yüzük taşlarının çoğu Hellenistik ve Roma dönemine tarihlendirilmiştir.

ABSTRACT
MASTER THESIS
RINGS AND RING STONES WHICH ARE DISPLAYED IN GAZİANTEP
ARCHEOLOGY MUSEUM

Jülide S. Yinesor DEMİR
Department Of Classical Archeology
Anadolu University Graduate School Of Social Sciences,
May 2008
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Taciser SİVAS

The rings that have a special place among the jewellery were worn by women, men and children since the early periods of history. Most probably they were initially made from pure stone and ivory and then at following periods precious and semiprecious stones were assembled to the metal ring circle.

In ancient times, except being ornamental they were used as seal and amulet, People believed that they have healing and protecting effects according to their metal and stone. They also represented unity and loyalty in marriage and became indicator of statue.

In our study, under the light of similar examples, we dated the rings and ring stones that were obtained with means of purchasing to Gaziantep Archeology Museum.

These datings were displayed in the catalogue that was prepared by us. These unpublished 81 rings and ring stones in that catalogue are being displayed in the vitrine of “Ring Stones”. Among these pieces, there is a ring that was found together with its ring circle , brow and stone. Also we examined the 7 pieces with broken circle but convenient to measure their diameters. The other pieces are ring stones. Ring circle and

brows are made from iron and bronze. The stones are cornelian, jasper, onyx, sardius, plasm and sardonyx. Glass is used as ring stone in 11 pieces.

The shapes of ring stones are oval and closed to circular oval. Their upper and lower parts are flat or convex section.

Gods, goddesses, gladiators, portraits, figures related with daily life, undefined figures, animal figures, mythological creatures, inscriptions, monograms and symbols are depicted on these ring stones. Most of the ring stones we examined on were dated to Hellenistic and Roman Periods.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Jülide S. Yinesor DEMİR'in, "Gaziantep Arkeoloji Müzesinde Sergilenen Yüzükler ve Yüzük Taşları" başlıklı tezi 06.06.2008 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Klasik Arkeoloji Anabilim** dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Taciser SİVAS

Üye : Prof. Dr. Şerife CENGİZ

Üye : Öğr. Gör. Dr. Eser KORTANOĞLU

Prof. Dr. Nurhan Aydın

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Jülide S. Yinesor DEMİR

Arkeolojik sanat dalları içerisinde önemli yer tutan takılar antik çağ insanının bakış açısı, sosyal yaşamı ve hatta takı sahibi hakkında bilgi edinmemizi sağlayan önemli unsurlar arasında yer alır. Gaziantep Arkeoloji Müzesinde sergilenen ve takıların önemli bir kısmını oluşturan yüzükler ve yüzük taşları ise antik çağ insanının gerek estetik gerekse tasarım anlamında ne kadar başarılı olduklarını göz önüne sermektedir.

Lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren çalışmalarım bana yol gösteren danışman hocam, Sayın Doç. Dr. Taciser SİVAS'a; konu ile ilgili Gaziantep Arkeoloji müzesindeki yüzük ve yüzük taşlarını yerinde incelememe izin veren ve gerekli kolaylığı gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetkililerine, müze çalışmalarım esnasında her türlü yardımı sağlayan ve desteği gösteren Gaziantep Arkeoloji Müzesi Eski Müdür Yardımcısı Vekili Sayın MA. Fatma BULGAN'a, Gaziantep Arkeoloji Müzesi Müdür Yardımcısı Sayın Ahmet BEYAZLAR'a ve Gaziantep Arkeoloji Müzesi Eski Müdür Vekili Sayın Dr. Mehmet Önal'a;

Müze çalışmalarımızda gerekli araç ve gereci bize sağlayan, bilgi birikimi ve deneyimini bizimle paylaşan ve her zaman her konuda bize destek olan Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Yard. Doç. Dr. Rıfat ERGEÇ'e;

Yüzük taşlarının malzemeleri hakkında bizi bilgilendiren Gaziantep Üniversitesi GMYO Uygulamalı Takı Teknolojisi Programı Sayın Yard. Doç. Dr. Nuri DURUCU'ya;

Hayatımın her alanında olduğu gibi, tez çalışmamın her aşamasında ve özellikle müze çalışmaları esnasında eserlerin fotoğraf çekiminde ve kalıplarının alınmasında büyük yardımları bulunan sevgili eşim ve sayın meslektaşım Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı Araş. Gör. MA. Timur DEMİR'e;

Pek çok anıyı paylaştığım ve sohbetleriyle beni motive edip her zaman yanımda olan dostlarım Şehnaz SERTER ve Melda DEMİRBAKAN'a, Öz'ü İngilizce'ye çeviren sevgili arkadaşım Funda Demir ERDOĞAN'a;

Ve maddi ve manevi desteği ile her zaman yanımda olan canım babam Naci YİNESOR'a, canım annem Nimet YİNESOR'a ve canım kardeşim Güzide YİNESOR'a;

Sonsuz Teşekkürler....

Eskişehir, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Jülide S. Yinesor DEMİR

Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans 2000 Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü

Lise 1994 Eskişehir Cumhuriyet Lisesi, Türkçe-Matematik Bölümü

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri

2007- Devam TEMA Vakfı

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: 29 Mayıs 1977

Cinsiyet: Bayan

Yabancı dil: İngilizce

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
RESİMLER LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR.....	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDA YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI

1.KULLANIM AMAÇLARI.....	4
1.1Mühür Amacıyla Kullanılan Yüzükler.....	5
1.2.Süs Amacıyla Kullanılan Yüzükler.....	7
1.3.Amulet Amacıyla Kullanılan Yüzükler.....	7
1.4.Zehir Taşımak Amacıyla Kullanılan Yüzükler.....	8
1.5.Asalet ve Rütbe Belirten Yüzükler.....	8
1.6.Nişan ve Evlilik Yüzükleri	9
1.7.Tedavi ve Koruma Amacıyla Kullanılan Yüzükler.....	10
1.8.Dinsel Amaçlı Kullanılan Yüzükler.....	11
1.9.Anahtar Taşımak Amaçlı Kullanılan Yüzükler.....	11

2. SANATÇILAR.....	12
2.1 Arkaik Dönem.....	13
2.2. Klasik Dönem.....	16
2.3. Hellenistik Dönem.....	18
2.4. Roma Dönemi.....	22
3. MALZEMELER.....	25
3.1. Metaller.....	25
3.1.1. Altın.....	25
3.1.2 Gümüş.....	27
3.1.3. Demir.....	28
3.1.4. Bakır.....	29
3.1.5. Bronz.....	29
3.2. Taşlar.....	30
3.2.1. Değerli Taşlar.....	31
3.2.1.1 Elmas.....	31
3.2.1.2. Safir (Korund).....	31
3.2.1.3. Yakut.....	32
3.2.1.4. Beril.....	32
3.2.2. Yarı Değerli Taşlar.....	34
3.2.2.1. Kuvars (Ametist-Necef Taşı).....	34
3.2.2.2 Granat (Lal Taşı-Grena-Garnet).....	35
3.2.2.3 Lapis Lazuli.....	35

3.2.2.4 .Yeşim (Nefrit).....	36
3.2.2.5. Firuze (Turkuaz).....	36
3.2.2.6. Kalsedon.....	37
3.2.2.7. Opal.....	41
3.2.2.8. Sedef.....	41
3.2.2.9. Hematit.....	41
3.2.2.10. Spinel	42
3.2.2.11. Malakit (Bakır Taşı).....	42
3.2.2.12. Obsidyen.....	42
3.3. Organik Maddeler.....	43
3.3.1.Kemik.....	43
3.3.2. Fildişi.....	43
3.3.3.Kehribar (Amber).....	43
3.3.4. İnci.....	43
3.3.5. Mercan.....	44
3.4. İnsan Yapımı Maddeler.....	45
3.4.1.Cam.....	45
3.4.2. Pişmiş Toprak (Terra Cotta).....	46
4. KUYUMCULUK VE YÜZÜK TAŞI OYMA TEKNİKLERİ.....	47
4.1.Yüzükler.....	48
4.1.1. Yapım Teknikleri.....	48
4.1.1.1. Döküm Tekniği.....	48

4.1.1.2 Dövme Tekniği.....	51
4.1.2. Süsleme Teknikleri	51
4.1.2.1.Kalemle yapılan Süslemeler.....	51
4.1.2.2.Kakma Tekniği.....	52
4.1.2.3 Kalıp Kabartma.....	52
4.1.2.4. Delik İşi/Ajur.....	52
4.1.2.5. Telkari.....	52
4.1.2.6. Granülasyon/ Güherse Tekniği.....	53
4.1.2.7. Savat (Niello) Tekniği.....	54
4.1.2.8. Taş Yerleştirme.....	54
4.2.Yüzük Taşları.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARININ

GELİŞİMİNE GENEL BAKIŞ

1. ARKAİK DÖNEM YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI.....	62
2. KLASİK DÖNEM YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI.....	70
3. GREKO-PERS YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI.....	78
4. HELLENİSTİK DÖNEM YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI.....	81
5. ROMA DÖNEMİ YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİNDE SERGİLENEN

YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARININ KATALOĞU

1. TANRILAR.....	99
1.1. Zeus.....	99
1.2. Hermes.....	105
1.3. Ares/Mars.....	106
1.4. Serapis.....	108
1.5. Herakles.....	110
1.6. Men?.....	111
2. TANRIÇALAR.....	112
2.1. Hera/Juno.....	112
2.2. Roma.....	113
2.3. Athena/Minerva.....	114
2.4. Aphrodite/Venüs.....	119
2.5. Nike/Victoria.....	122
2.6. Nemesis?.....	123
2.7. Tykhe/Fortuna.....	124
2.8. Tykhe/Fortuna ve Tanımlanamayan Tanrıça (Athena?).....	132
2.9. Tykhe/Fortuna ve Athena/Minerva.....	133
2.10. Tykhe/Fortuna ve Nike/Victoria.....	134
3. GLADYATÖR BETİMLİLER.....	135

4. PORTRE BETİMLİLER	137
5. GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ SAHNELER.....	139
6. TANIMLANAMAYAN FİGÜRLER.....	144
7. HAYVAN FİGÜRLÜLER.....	147
7.1. Kuşlar.....	147
7.2. Keçi.....	151
7.3. Boğa.....	154
7.4. Aslan.....	155
7.5. Vaşak	157
7.6.Yabani Tavşan.....	158
7.7.Domuz.....	159
7.8. Balık.....	160
7.9. Arı.....	161
7.10. Karınca.....	163
7.11.Akrep.....	164
8. MİTOLOJİK YARATIKLAR.....	165
9. SEMBOLLER.....	169
10. YAZITLI VE MONOGRAMLILAR.....	178
11. DEĞERLENDİRME.....	180
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA.....	216

RESİMLER LİSTESİ	<u>Sayfa</u>
Resim1: Syries'in eseri.....	13
Resim2a: Semon'un eseri.....	14
Resim2b: Semon'un eseri.	14
Resim3: Onesimos'un eseri.....	15
Resim 4: Anakles'in eseri.....	15
Resim 5: Epimenes'in eseri.....	16
Resim 6: Dexamenos'un eseri.....	17
Resim7: Pyrgoteles'in eserinin benzeri.....	18
Resim 8: Apollonios'un Metropolitan müzesinde sergilenen eseri.....	19
Resim 9: Apollonios tarafından yapılan Antiokhos III'ün portresi bulunan yüzük taşı.....	20
Resim 10: Nikandros'un Berenike II portresini işlediği yüzük taşı.....	20
Resim 11: Onesas'ın işlediği eserin Commodus' a uyarlanmış kopyası...	21
Resim 12: Mezar Steli Üzerinde Bulunan Sabit Delgi Takımı.....	58
Resim 13. Arkaik Dönem Yüzük Formları.....	69
Resim 14: Klasik Dönem Skaraboidleri.....	74
Resim 15: Klasik Dönem Yüzük Taşları.....	74
Resim 16: Klasik Dönem Yüzük Formları.....	77
Resim 17: Hellenistik Dönem Yüzük Formları.....	89

KISALTMALAR

AJA	American Journal of Archeology
JHS	The Journal of Hellenic Studies
JEA	The Journal of Egypt Studies
JRS	The Journal of Roman Studies
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologie Classicae
MMJ	Metropolitan Museum Journal
SNG	Sylloge Nummorum Graecorum
a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
cm	Santimetre
Env. no	Envanter Numarası
Gen	Genişlik
Kal	Kalınlık
Kat. no	Katalog numarası
mm	Milimetre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
TL	Türk Lirası
Uz	Uzunluk

GİRİŞ

Parmaklara takılan çeşitli formlardaki taşlı veya taşsız bazen sadece basit bir halkadan oluşan takılara yüzük adı verilmektedir. Tarihin en erken dönemlerinden itibaren yüzükler çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Süs ögesi olmanın dışında mühür ve amulet olarak kullanılan yüzükler kimi zaman statü göstergesi olmuş kimi zaman evlilikte birliği, bağlılığı temsil etmiş ve kimi zamanda imal edildiği malzemesine göre tedavi edici olduğuna inanılarak kullanılmıştır. Böylece yüzükler insan yaşamının her alanında varlığını sürdürmüş ve günümüze dek kullanılagelmiştir.

Eski çağdan itibaren takılar arasında önemli bir yere sahip olan yüzükler, kadınlar, erkekler ve çocuklar tarafından sevilerek takılmıştır. Süsleyici olmasının dışında mühür ve statü göstergesi olması yüzüklerin, erkekler tarafından tercih edilmesini sağlamıştır.

Gaziantep Arkeoloji müzesine Gaziantep, Kilis, Nizip, Adıyaman, Van, Mardin, İskenderun, Antakya, Diyarbakır illerinden satın alma yoluyla kazandırılan ve sergi salonunda “yüzük taşları” vitrininde sergilenmekte olan, yayınlanmamış yüzük ve yüzük taşlarının kataloğu hazırlanmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile başladığımız çalışmamızda Gaziantep Arkeoloji Müzesi'ndeki envanter defterleri taranarak eserler seçilmiştir. Seçilen eserlerin tanım ve ölçülerini içeren buluntu fişleri hazırlanarak, çizimleri yapıp fotoğrafları çekilmiş ve kalıpları alınmıştır. Toplam 102 adet olarak belirlenen yüzük taşları içerisinde durumu kötü olanlar ve üzerindeki bezemesi net olarak belirlenemeyenler çalışma kapsamı dışında bırakılarak, 81 adet eser incelenmiştir. Daha sonra yüzük taşları, üzerlerinde yer alan tasvirlerle göre ayrılarak gruplandırılmıştır. Bu çalışmalarımızı tamamladıktan sonra çeşitli illerde kütüphane çalışmaları yapılmıştır. Ankara'da: Türk Tarih Kurumu, Türk-Amerikan İlmî Araştırmalar Derneği, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul'da: Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Gaziantep Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ile Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Kütüphanesi kullanılmıştır. Kütüphanelerde antik çağ yüzükleri ve yüzük ilgili

yayınlar taranarak konumuzla ilgili olanların bibliyografya kartları hazırlanmıştır. Elde edilen kaynakların İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca'dan Türkçe'ye çevirileri yapılarak bilgi fişleri hazırlanmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde yüzüklerin kullanım amaçları, yüzük sanatçıları, yüzük ve yüzük taşı yapımında kullanılan malzemeler, kuyumculuk ve yüzük taşı yapım teknikleri, ikinci bölümde Arkaik, Klasik, Greko-Pers, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait yüzükler ve yüzük taşları hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde, yüzükler ve yüzük taşları üzerlerindeki betimlerine göre tanrılar, tanrıçalar, gladyatör betimliler, portre betimliler, günlük hayatla ilgili sahneler, tanımlanamayan figürler, hayvan figürlüler, mitolojik yaratıklar, semboller, yazıt ve monogramlı olmak üzere 10 grup altında toplanarak, her grubun kendi içinde kataloğu yapılmıştır.

Çalışmamızda yer alan yüzüklerin, halka ve kaş kısımları demir ve bronzdandır. Tüm olarak ele geçen 1 eser dışındaki yüzükler zamanla oksitlendiği için ve yüzük halkası büyük oranda kırık ve eksik olduğu için tam formları belirlenememiştir. Yüzük taşları akik, karnelyen, jasper en çok tercih edilen taşlardır. Oniks, sard, plazma, sardoniks ise kullanılan diğer taş çeşitleridir. Taş dışında kullanılan malzeme ise camdır. Ancak bu malzemeler üzerinde petrografik analiz yapma olanlığımız olmadığı için taş cinsleri ile ilgili bilgiler kesin değildir.

Üzerlerindeki betimlemelere göre gruplara ayrılan eserler katalogda kendi içerisinde önce yüzükler, daha sonra yüzük taşları olarak ele alınmıştır. Yüzük halkası kırık ve eksik olan, fakat çap ölçüsü alınabilen eserler yüzük olarak değerlendirilmiş ve ölçü kısmında halka çapı verilmiştir. Yarıdan fazlası kırık olup çap ölçüsü alınamayan eserlerin kaş kısımları, yüzük halkasının hangi metalden yapıldığını anlamamız dışında form, stil veya yapım tekniği hakkında bilgi vermediği için yüzük taşları içinde ele alınmıştır. Kaş kısmıyla birlikte bulunan eserlerin bir kısmı yüzük taşı, kaş içinde kaybolduğundan taş ölçüsü alınamamış ve kaş kısmıyla birlikte ölçülmüştür. Katalogda bu eserlerin ölçüleri, taş+kaş olarak verilmiştir. Yüzük halkası ve kaşı bulunmayan yüzük taşlarının ölçüleri; uzunluk, genişlik ve kalınlık olarak verilmiştir. Eserlerin fotoğraf çekiminde makro objektif kullanılmıştır. Bu nedenle fotoğraflar eserin birebir ölçüsünü yansıtmamaktadır. Ancak bütün çizimler birebir ölçüde yapılmıştır.

Yüzükler ve yüzük taşları üzerine bugüne kadar yapılan çalışmaların çoğu katalogdan oluşmaktadır. Bunun dışında yapılan araştırmalar ise oldukça sınırlıdır ve arkeolojik olarak da geniş bir literatür oluşmamıştır. İncelediğimiz yüzük ve yüzük taşlarının satın alma yoluyla kazandırılmış olmaları nedeniyle tarihlemeleri, paralel örneklerle karşılaştırılarak yapılmıştır.

Yüzük taşları, formlarına göre, erken dönemler dışında tek başına tarih vermemektedir. Genellikle üzerlerindeki bezemelerin stil gelişimine göre dönem saptamaları yapılabilmektedir. Bu konu üzerine yapılan çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bu nedenle çalışmamızda çoğunlukla M. Maaskant-Kleibrink'in stiller üzerine yaptığı çalışmalardan faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDA YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI

1. KULLANIM AMAÇLARI

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren, değerli ve yarı değerli taşların renkli ve çarpıcı görünümlerinden etkilenmiş, bu taşları işleyerek tanrı, tanrıça ve krallarına sunmuşlar, tapınaklarını süslemişlerdir. Aynı zamanda süs taşlarına mühür, amulet gibi pek çok işlevsellik yüklenmiş ve zenginlik, statü göstergesi olmuştur¹.

Antik yazarların birçoğu, yüzük ve yüzük taşlarından bahsettikleri bilinmektedir. Fakat yazdıkları metinlerin birçoğu günümüze ulaşmamıştır.

Süs taşları hakkında bilgi veren antik yazarların en önemlileri M.Ö IV. yüzyıl filozofu Theophrastos ve M.S. I. yüzyılda eserlerini veren Yaşlı Plinius'tur². Theophrastos MÖ. IV. yüzyılda kaleme aldığı *On Stones (Taşlar Üzerine)* adlı eserinde taş çeşitlerinden bahsetmektedir. Bu eser, tarihte minerolojinin sistematik anlamda ele alınan ilk denemesidir³. Yaşlı Plinius, *Naturalis Historia (Doğa Tarihi)* adlı kitabında değerli ve yarı değerli taşlar hakkında bilgiler vermiştir. Bu çalışma minerolojik anlamda antik çağda yazılmış en iyi eser kabul edilmektedir. Plinius, yüzük taşları üzerinde detaylı çalışmalar yaparak, taşların sertliği, saydamlığı, iletkenliği hakkında bilgiler vermiştir⁴.

Bu yazarlar dışında; Aeschylus (MÖ. 525-456), Sophokles (MÖ. 495-406), Herodotos (MÖ. 484-485), Euripides (MÖ. 480-406), Aristophanes (MÖ. 448-380), İsokrates (MÖ. 436-338), Aristoteles (MÖ. 384-322)⁵, Diodorus Siculus (MÖ. I. yüzyıl)⁶, Strabon (MÖ. 64-MS. 25)⁷ Diogenes Laertius (MS. III. yüzyıl) eserlerinde

¹ G.M.A. Richter, *Catalogue of Engraved Gems: Greek, Etruscan and Roman*, (Roma: 1956), s.20.

² G. Agricola, *De Re Metallica*, Çev: H. C. Hoover, (The Mining Magazine: 1912), s. 642.

³ Theophrastus, *On Stones*, İngilizce' ye çeviren; E.R. Caley ve J.F. Richards, (The Ohio State University, 1956), s. 4. vd.

⁴ Pliny, *Natural History 36-37*, Çev: D. E. Eichholz, (London: The Loeb Classical Library, 2006).

⁵ Aristotale, "*Meteorogolica*" adlı eserinde; antik çağdaki minerolojik ve metalürjik malzemeler hakkında bilgiler vermiştir. Aristotale'nin "*Meteorologica, Physica*" ve "*De Coelo*" adlı eserlerinden etkilenerek, bir diğer antik çağ yazarı olan Agricola "*De Ortu et Causis*" adlı kitabını Aristotle'den etkilenerek oluşturmuştur. G. Agricola, *a.g.e.*, s. 642.

⁶ Diodorus Siculus Sicilya' da yaşamış, aslen Yunanlı olan yazarın 40 eserinden 15 adeti günümüze gelmiştir. Eserlerinde özellikle Mısır madenciliği üzerine notlar vardır. G. Agricola, *a.g.e.*, s. 642

yüzük ve yüzük taşları hakkında bilgi vermişlerdir. Herodotos ve Diogenes Laertius Solon kanunlarında yüzüklerin kopyalarının yapılmasını engellemek için yüzük taşları hakkında hükümler yer aldığını söyler⁸.

Yüzük taşlarının işlevlerine genel olarak bakacak olursak;

1.1. Mühür Amacıyla Kullanılan Yüzükler

Mühürler antik çağ yaşamının önemli bir parçasıdır. Yüzükler üzerine işlenen çeşitli betimlerle yüzüklere mühür işlevi kazandırılmıştır⁹. Mühür yüzüklerin ilk olarak Assurlular ve Hititler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Greko-Pers ve Hellenistik dönemde oldukça yaygındır¹⁰. Özellikle Roma döneminde aynı zamanda statü göstergesi olmuştur¹¹. Roma döneminin ilerleyen zamanlarında ise yiyecek maddelerine kadar her şeyin damgalandığı ve belgelere bağlandığı bürokratik bir dönemin başlaması sonucunda mühür yüzükler her vatandaş için bir ihtiyaç durumuna gelmiştir¹².

Antik yazarlardan öğrenildiğine göre mektuplar, yağ-şarap gibi erzaklar, kıymetli eşyalar ve kapıların üzerleri mühürlenerek garanti altına alınmıştır¹³. Ayrıca mülkiyet ve yetkiyi belirtmek¹⁴, söylenen sözleri tasdik etmek için¹⁵ mühür yüzükler kullanılmıştır. Antik çağdaki mühürler günümüzdeki, imza, damgalanmış zarf, asma

⁷ Agricola, **a.g.e.**, s. 642.

⁸ Richter, 1956, **a.g.e.**, s.17.

⁹ A. Billing, **The Gems Jewels Coins And Medals Ancient And Modern**, (London: Daldy Isbister and Co Ludgate Hill, 1875), s. 6.

¹⁰ R. Higgins, **Jewellery from Classical Lands**. (London: The British Museum, 1969) s. 189 vd.

¹¹ M. Henig ve A. MacGregor, **Catalogue of the Engraved Gems and Finger Rings in the Ashmolean Museum**, (2004), s. 22.

¹² A. Türe, ve M. Y. Savaşçın, **Anadolu Antik Takıları**, (Goldaş Kültür Yayınları II, 2002) , s. 117.

¹³ Aeschylus, eserinin Agememnon kısmında hazinelerin eksiksiz bir şekilde ele geçtiğinden fakat mühürlerin kırık-dökük kötü durumda olduğundan bahsetmektedir. Aristophanes ise Thesomophros adlı eserinde kadınların erzak, yağ ve şarabı kocalarının mühürlerinin koruduğundan ve bunları korurken onların cimriliklerinden, Isokrates ise (Orations, XVII, 33, 34), mühürlerin urneleri kapatmada kullanıldığından bahseder. G.M.A. Richter, 1956, **a.g.e.**, s.16; D. Robinson, "The Robinson Collection of Greek Gems, Seals, Rings and Earring", **Hesperia Supplements**, Sayı 8: 305-323, (Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie Shear. ,1949), s. 306

¹⁴ K. Konuk ve M. Aslan, **Ancient Gems and Finger Rings from Asia Minor. Yüksel Erimtan Collection (Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri. Yüksel Erimtan Koleksiyonu)** (Ankara: 2000) , s. 11

¹⁵ A. Furtwangler, **Die Antiken Gemmen. Geschichte der Steinschneidekunst im Klassischen Altertum**, (Leipzig: 1900) vol: iii, s. 150.

kilide eşdeğer kabul edilebilir¹⁶. Balmumu veya kile negatifi çıkarılarak kullanılan mühür yüzükler¹⁷, işlevsel kullanımının yanında süsleme amaçlı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle oldukça değerli ve pahalıdır. MÖ. 1800 yılına tarihlenen, Assur’ dan ele geçen bir yazıtta göre bir mühür yüzük yapmanın bedeli bir öküz veya küçük bir köleye eşdeğerdir¹⁸. Sahibinin isteğine göre şekillendirilen mühür yüzükler için zamanın moda betimlemeleri hazır bulundurulmuş ve bunların içinden seçilen tasvir, sanatçı tarafından yüzük kaşına veya taşına işlenmiştir¹⁹.

Antik çağda mühürlenerek güvence altına alınmış objeler, sahte mühürlerle açılabilmiştir. Solon, bu sahtekarlıkları engellemek için yüzük sanatçılarının mühürlerin kopyalarını yapmalarını kanunlarla yasaklamıştır²⁰. Ayrıca insanlar bu sahtekarlıkları engellemek için kendi aralarında çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Örneğin mektupta, mühürün cinsinden veya üzerindeki bezemeden bahsederek insanlar bu sahtekarlıkları önlemeye çalışmışlardır. Genç Plinius kitabında, İmparator Trajan’ a gönderdiği mektupta Parthia’ dan bir maden cevheri yolladığını ve bunu kendi yüzüğüyle mühürlediğini yazmıştır. Lakedaimon Kralı Areios ise Yahudi Prensi Osias’ a gönderdiği mektupta “Demotolos sana kare bir zarfta bir mektup verecek, mektubun mühürünün üzerinde ise yılanı tutan bir kartal betimlemesi bulunmakta” diye bir not eklemiştir. Plautus’un askerinin mektubunda yazdığı gibi “mühürün yapıldığı malzemeyi ikimizde kabul ettik” gibi bir ibare ekleyerek mektubu gönderenle, alıcı arasında mektubun açılması engellenmeye çalışılmıştır²¹. Agamemnon karısı Clymnestra’ya mektubunu kölesiyle gönderirken, kölesinin mektubun güvende olduğunu nasıl bilecek sorusuna, Agamemnon “(elinde tuttuğun) mühür, mektubu koruyacaktır” cevabını vermiştir²².

¹⁶ Konuk ve Aslan, **a.g.e.**, s. 11.; Robinson, **a.g.e.**, s.306.

¹⁷ <http://www.cvaonline.org/Gems/styles/geometric/default.htm>(Erişim Tarihi: 30.02.2007)

¹⁸ Furtwangler, 1900 , **a.g.e.**, s. 150.

¹⁹ Alexander, “ Greek Gems And The Animal World”, **The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, New Series, Sayı.no 1/4: 144-147, (1942), s. 144.

²⁰ Furtwangler, 1900 , **a.g.e.**, s. 150.

²¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s.17.; P. Zazoff, **Die Antiken Gemmen**, (Münih: 1983), s. 163.

²² Richter,1956, **a.g.e.**, s.17

Kişiler ölmeden önce mühür yüzüğünü güvenilir bir kişinin himayesine bırakmıştır. Augustus'un Agrippa'ya, Alexander'ın Perdikkas'a mühürlerini miras olarak verdikleri bilinmektedir²³.

İncelediğimiz yüzük taşları içerisinde, üzerinde sahibinin baş harfleri bulunan monogramlı yüzük taşı (Kat. no:81) olasılıkla mühürdür.

1.2. Süs Amacıyla Kullanılan Yüzükler

İnsan var olduğu günden itibaren çeşitli takılarla çevresindeki kişileri etkilemek istemiştir. Üst Paleolitik döneme dek geri giden bedeni süsleme ile ilgili pek çok arkeolojik belge bulunmuştur. Bu dönemde süs, büyü ve sosyal davranış kavramları ile birlikte süslenme ve takı taşımaya yönelik ihtiyaç da birden ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda tarih boyunca takılarla birlikte yüzükler de işlevselliğinin yanında süslenme amacıyla kullanılmıştır²⁴.

Antik çağda kadınlar ve çocuklar yüzükleri çoğunlukla süslenme amacıyla takarken, erkeklerin kullandığı yüzüklerde ise mühür, rütbe göstergesi gibi işlevselliğin ön planda tutulduğu bilinmektedir²⁵.

1.3. Amulet Amacıyla Kullanılan Yüzükler

Antik çağda yüzükler ve yüzük taşlarının bir kısmı kem göze karşı ve yüzüğü taşıyanı koruma amacıyla amulet olarak kullanılmıştır²⁶. Erken dönemlerden itibaren bu amaçla kullanılan yüzükler üzerine, kazıma veya kabartma olarak insan gözü, kurbağa, Herakles düğümü, phallos gibi betimler işlenmiştir²⁷. Ayrıca yüzüğün malzemesine göre

²³ Richter, 1956, **a.g.e.**, s.18.

²⁴A. Türe, **Takımın Öyküsü**, (Goldaş Kültür Yayınları IV, 2005), s.13 vd.

²⁵Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 229.

²⁶B.Forbes, "The Princeton Art Museum's Collection of Classical and Classicizing Engraved Gemstones", **Record of the Art Museum, Princeton University**, Sayı no. 54/ 1: 23-29, (1995), s.27.

²⁷Y.A Meriçboyu, **Antikçağda Anadolu Takıları**, (Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul: 2001), s. 229.

de amulet olarak kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin gümüş ve bronz gibi metal yüzüklerin ve ametist²⁸, oniks gibi taşların kem gözlerden koruyacağına inanılmıştır²⁹.

1.4. Zehir Taşımak Amacıyla Kullanılan Yüzükler

Antik çağda yüzüklerin bir kısmının zehir taşımak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Zehir, yüzük kaşının içine, yüzük taşının altına konarak taşınmıştır. Demosthenes ve Hannibal'in ölümlerine yüzüklerinde taşıdıkları zehirlerin neden olduğu bilinmektedir. Capitoline tapınağının koruyucusu M. Crassus'un, Galler tarafından tapınak ele geçirildiğinde yüzüğündeki zehirle intihar ederek öldüğü bilinmektedir.³⁰

1.5. Asalet ve Rütbe Belirten Yüzükler

Takı geleneğinin başladığı günden itibaren, takıların yapıldığı malzemeler sahibinin sosyal statüsüne göre değişiklik göstermektedir. Dönemine göre elde edilmesi zor olan malzemeler genellikle zengin sınıfın takılarında görülmüştür. Zamanla yüzükler kişinin bulunduğu halk sınıfı veya rütbesi ile ilişkilendirilmiştir.

Asalet ve rütbe göstergesi olan yüzükler özellikle Roma döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. Romalılar bu geleneği Etrüsklerden almışlardır. Askerlikte rütbe gösteren yüzükler sağ elde kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminin çöküş yıllarında, asker olmayan kişilere altın yüzük bahşedilmiştir³¹. MÖ. 43 yılında Asinius Pollio, Cicero'ya yazdığı mektupta; Quaestor Balbus'un aktör Herennius Gallus'a altın bir yüzük verdiğini ve onun şövalyeler gibi tiyatronun ilk on dört sırasında oturma hakkını elde etmesini hiddetle anlatmıştır³². İmparator Augustus bilim adamlarına ve atlı sınıfa altın yüzükler ihsan etmiştir. Altın yüzüklerin kuralsız verilmesini önlemek için MS. 23'te

²⁸ F.H.Marshall., **Catalogue of the Finger Rings , Greek, Etruscan and Roman, in the British Museum**, (London: 1968), s. 17 vd.

²⁹ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 233.

³⁰ Marshall.,**a.g.e.** s. 17 vd.

³¹ G.F. Kunz, **Rings for The Finger**, (New York: 1973), s.11.

³² Aynı, s. 13.

senato tarafından alınan karar gereği, sağ ellerinde altın taşımak için kişinin sadece iyi geliri olması yetmediği bilinmektedir. Bunların hür doğmuş bir baba ve hatta büyükbabanın sülalesinden gelmiş olmaları gerekmektedir. Fakat alınan bu senato kararının pek etkili olmadığı bilinmektedir.

Altın yüzüklerin Roma döneminin ilerleyen dönemlerinde de rütbe işareti olarak kullanımı devam etmektedir. Özel durumlarda imparator, askerlere olağanüstü ölçülerde ve ağırlıkta yüzükler ihsan etmiştir. Askerlikte sadakat yemini edenlere yüzükler verildiği bilinmektedir. Roma lejyon askerlerinin bronz yüzük taktıkları ve bu yüzüklerin metal kaşı veya taşına bağlı bulunduğu lejyona ait olan sayılar işlendiği bilinmektedir³³.

Kat. no: 51'deki yüzük taşı üzerinde, lejyon flaması bulunmaktadır. Bu yüzük olasılıkla bir askere aittir. Üzerinde Ares/Mars figürü olan (Kat. no: 8-9) yüzük ise olasılıkla savaşçılara aittir.

1.6. Nişan ve Evlilik Yüzükleri

Antik çağda nişan yüzüğü kullanımı ile ilgili ilk bilgi Plautus'un eserinde geçer. Fakat burada da nişan yüzüğü olarak değil "güzel bir dönüm noktası, sevginin bir göstergesi" olarak bahsedilmektedir. Nişan veya evlilik yüzükleri aşk sembolüdür. Eş olmaya karar verenler birbirlerine yüzük hediye ederler. Romalı şair Ovidius Naso eserinde "güzel bir kızın parmağında bulunan nişan yüzüğünün sevginin en değerli göstergesidir" der. Nişan ve evlilik yüzükleri günümüzde olduğu gibi antik çağda da dördüncü parmağa takılırdı³⁴. Çünkü bu parmaktan kalbe giden bir damarın olduğuna inanılmaktaydı³⁵.

Roma döneminde nişan yüzükleri önceleri demirden daha sonra altından yapılmıştır. Yaşlı Plinius, nişan yüzüğü olarak taşı olmayan düz demir yüzük

³³ Aynı, s.13 vd.

³⁴ G.F. Kunz, 1973, **a.g.e.**, s.193; Plautus, MÖ. 254-184 yılları arasında yaşamış Romalı oyun yazarıdır. <http://www.imagi-nation.com/moonstruck/clsc21.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2007); Publius Ovidius Naso, MÖ.43 – MS. 18 yılları arasında yaşamış şair <http://larryavisbrown.homestead.com/files/xeno.ovid1.htm> (Erişim Tarihi: 13.03.2007).

³⁵ Bu inanç Mısır'lı rahiplerden etkilenecek uygulanmıştır. Kunz, 1973, **a.g.e.**, s. 194.

kullandığını bildirir. Fakat bu demir yüzüklerin, altın yüzük takmanın yasak olduğu dönemde kullanıldığını yazmaktadır. Antik kaynaklar, kadınların sevgilileri kendilerine nişan yüzüğü gönderir ise kullandıklarını yazar. Nişan yüzüklerinin üzerinde çoğunlukla tokalaşan iki el (Kat no: 71) kabartması bulunmaktadır. Bazı nişan yüzükleri üzerinde “meli” yani “bal” yazmaktadır. Bir kısım nişan yüzüklerinde ise erkek ve kadın portreleri betimi bulunmaktadır³⁶.

1.7. Tedavi ve Koruma Amacıyla Kullanılan Yüzükler

Antik çağda, yüzüklerin ve yüzük taşlarının koruyucu, iyileştirici ve tedavi amaçlı kullanıldığı hakkında pek çok bilgi mevcuttur. Örneğin Plinius eserinde, hapşırma ve hıçkırığa karşı sağ elin orta parmağında bulunan yüzüğü sol eldeki parmaklardan birine geçirmek olduğunu belirtmiştir³⁷ ve orta parmakta bulunan yüzüklü el sıcak suya daldırıldığında yüzüğün tedavi edici etkisinin daha fazla olacağını bildirmektedir³⁸. Marcellus Empiricus adlı fizikçi, "*de Medicamentis*" adlı eserinde verdiği reçetelerde Plinius' dan etkilenecek, sağ elden sola geçirilen yüzüğün tedavi edici olduğunu yazmıştır. Ayrıca Roma döneminde orta parmakta taşınan yüzüğün, heyecanı, hapşırma ve hıçkırığı engellediğine inanılmıştır³⁹. Aristophanes, eserinde eczacıların tıbbi amaçlı yüzük sattıklarından bahsetmiştir⁴⁰.

Antik çağda çeşitli hayvan ve bitki tasvirleri bulunan yüzüklerin tedavi edici ve koruyucu olduğuna inanılmıştır. Örneğin grifon (Kat. no:38), sfenks (Kat. no:40) betimlemeli yüzük taşları koruyucu amaçlı kullanılmıştır.

³⁶ Meriçboyu, a.g.e., s. 228-229.

³⁷ Pliny, a.g.e., XXXVII-XV, s. 207 vd.

³⁸ Aynı, XXIX-XXXVIII, s.206.

³⁹ Kunz, 1973, a.g.e., s. 336.

⁴⁰ Richter, 1956, a.g.e., s. 20.

1.8. Dinsel Amaçlı Kullanılan Yüzükler

Çoğunlukla rahipler ve rahibeler tarafından kullanılan dinsel amaçlı yüzükler⁴¹ güzel görünmek, tanrı ve tanrıçaları mutlu etmek amacıyla kullanılmıştır⁴². Dinsel anlam taşıyan yüzükler üzerinde genellikle tanrı ve tanrıça betimleri⁴³, dinsel simgeler ve yazılar bulunmaktadır⁴⁴.

Gaziantep müzesinde sergilenen tanrı ve tanrıça betimli ve tanrısal nitelikleri temsil eden bazı hayvan figürlü (Kat. no: 52 yüzük taşı üzerindeki güvercin Afrodit'in atribütüdür) yüzük taşları dinsel amaçlı kullanılmış olmalıdır. Kat. no: 48' deki eser üzerinde olasılıkla sunu yapan rahip betimlenmiştir ve bu eser de dinsel anlam taşımaktadır.

1.9. Anahtar Taşımak Amaçlı Kullanılan Yüzükler

Yüzük halkasına veya kaşına, bir çekmece veya kutuya ait minik bir anahtar eklenerek takılan yüzükler antik çağda yaygın olarak kullanılmıştır. Anahtar yüzüklerin bronzdan örneklerine çok sık rastlanmaktadır ve bu yüzüklerin parmaktan hiç çıkarılmadığı bilinmektedir⁴⁵.

⁴¹ Kunz, 1973, **a.g.e.**, s. 250.

⁴² J. W. Hershey, **The Book of Diamonds**, (New York: Herathside Press, 1940), s. 15.

⁴³ V. Platt, **Making an Impression: Replication and The Ontology of the Greaco-Roman Seal Stone**, (2006), s. 243.

⁴⁴ Kunz, 1973, **a.g.e.**, s. 249.

⁴⁵ Meriçboyu, **a.g.e.**, s.228 vd.

2. SANATÇILAR

Antik çağ yüzük sanatçıları hakkında günümüze ulaşan bilgiler yok denecek kadar azdır. Bu nedenle yüzük taşları üzerindeki bezemelerin üslup bakımından değerlendirilmesi oldukça zordur. Günümüzde isimleri bilinen sanatçılar ise yüzük taşları üzerindeki imzalarından veya antik çağ yazarlarından bilinmektedir⁴⁶.

Anadolu’ da Lydia’nın Philedelphia kentinden ele geçen, 18 yaşında ölen yüzük sanatçısı Doros’un, mezar steli üzerinde, Grekçede parmak anlamına gelen “Daktylos”⁴⁷ kelimesinden türemiş olan *daktylokoiloglyphos* kelimesi okunmuştur. Bu dönemde yüzük taşı kesicisi *daktylokoiloglyphos* olarak adlandırılmıştır⁴⁸. Yüzük taşı kesicilerinin, Hellenistik ve Roma dönemlerinde, diğer sanatkarlar gibi loncaya bağlı oldukları ve mesleklerinin genellikle nesilden nesile geçtiği bilinmektedir. Yüzük sanatıyla ilgili bölgesel okulların ve stillerin varlığı bilinmekle birlikte bu konudaki bilgiler oldukça sınırlıdır⁴⁹.

Antik çağ yüzük sanatçıları, genellikle heykel veya kabartmalardaki figürleri, metal yüzük kaşı veya yüzük taşları üzerine tüm detaylarıyla işlemişlerdir. Ancak sanatçıların amacı heykelleri veya kabartmaları taklit etmekten çok yüzük taşı üzerindeki kısıtlı yüzeyi en iyi şekilde değerlendirerek buraya güzel bir tasvir işleyebilmektir⁵⁰. Yüzük sanatçılarının aynı zamanda sikkeler üzerinde de çalıştıkları düşünülmektedir çünkü yüzük taşları üzerindeki konular o dönemin sikkeleri üzerinde de görülmektedir⁵¹.

Sanatçıların isimlerini veya imzalarını yüzük taşları üzerine işlemelerindeki amaç eserin sahtesinin yapılmasını engellemektir. Ayrıca bu sayede eserin benzersiz olması ve değerinin artması sağlanmış olmalıdır⁵².

⁴⁶ K.J. Hartswick, "The Athena Lemnia Reconsidered", *AJA*, Sayı no 87: 335-346, (1983), s. 338.

⁴⁷ <http://www.theoi.com/Georgikos/Kouretes.html> (Erişim Tarihi: 25.04.2008)

⁴⁸ D. Plantzos, "Crystals and Lenses in the Greco-Roman World", *AJA*, Sayı no 101; 451-464, (1997), s. 457 vd.

⁴⁹ <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FFAA79C0764A877FEA>(Erişim Tarihi: 13.11.2007)

⁵⁰ Hartswick, *a.g.e.*, s. 338.

⁵¹ Richter, 1956, *a.g.e.*, s.7.

⁵² V. Platt, *Making an Impression: Replication and The Ontology of the Greco-Roman Seal Stone*, (2006), s. 243.

2.1. Arkaik Dönem

Arkaik dönem yüzük sanatçıları antik çağ yazarlarının vermiş oldukları bilgilerden ve yaptıkları eserler üzerindeki imzalarından bilinmektedir. *Mnesarchos* ve *Theodoros* gibi sanatçıların isimleri antik çağ yazarlarının kitaplarında geçmektedir. *Syries*, *Semon*, *Onesimos*, *Anakles* isimli sanatçılar ise işledikleri yüzük taşları üzerindeki imzalarından bilinmektedir⁵³.

Sisam' lı olan *Mnesarchos* ve *Theodoros*, MÖ. VI. yüzyıl sanatçılarından⁵⁴. Herodotos⁵⁵ ve Plinius⁵⁶ eserlerinde Theodoros'un, Samos tiranı Polykrates'in yüzüğünü yaptığından bahsetmektedir⁵⁷. Mnesarchos'un ise yüzük sanatına yapıtlarıyla oldukça güzel ve zengin eserler kattığı bilinmektedir⁵⁸.

MÖ. VI. yüzyılın erken dönemlerinde eserlerini veren *Syries*'in , British Museum' da sergilenen 492 envanter numaralı eser üzerinde imzası bulunmaktadır⁵⁹. Yüzük taşı üzerinde *Syries* ismi ile birlikte *εποίησε*, yani ““beni *Syries* yaptı” (Resim 1) yazısı okunmaktadır⁶⁰.

Resim1:Syries'in eseri

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/laterarchaic/artists.html>

(Erişim Tarihi:07.03.2007)

⁵³ J. Boardman, **Greek Gems and Finger Rings: Early Bronze Age to Late Classical**, (London, 2001), s. 194 vd

⁵⁴ Walters., **a.g.e.**, s. xxi.

⁵⁵ Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev: Müntekim Ökmen, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991) s.156

⁵⁶ Pliny, **a.g.e.**, XXXVII, 4-8., s.169.

⁵⁷ Kunz, **a.g.e.**, s. 120.

⁵⁸ Walters., **a.g.e.**, s. 21.

⁵⁹ **Aynı**, s. 32.

⁶⁰ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 32.

Semon, MÖ. VI. yüzyılın bir diğer sanatçısıdır ve işlediği eser üzerinde ismi okunmasına karşın bu ismin yüzük sahibine mi yoksa yüzüğü yapan kişiye mi ait olduğu konusunda çelişkiler vardır. Araştırmacılar birkaç eserin üslupsal benzerliği olduğunu ve bu kişinin yüzüğü yapan sanatçı olduğu kanaatine varmışlardır. Dolgun yüzler, kanatlardaki detaylı işleyiş ve kanatlı hayvan betimlemeleri *Semon*'un (Resim 2) eserlerinin özelliği olarak ön plana çıkmaktadır ⁶¹.

a

b

Resim 2: Sanatçı Semon'un eserlerine örnekler

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/laterarchaic/artists.html>

(Erişim Tarihi: 07.03.2007)

Onesimos (Resim 3) ise yüzük taşı üzerinde okunabilen diğer bir isimdir. Sanatçının ismi 3 eser üzerinde görülmektedir. Onesimos imzalı, lirini ayarlayan Satyr betimlemesi, döneminin en iyi çalışmalarıdır. Müziğin ritmi vücuttaki hareketle oldukça iyi yansıtılmıştır ⁶².

⁶¹ <http://www.cvaonline.org/Gems/styles/later-archaic/artists.html> (Erişim Tarihi: 07.03.2007)

⁶² Boardman, 2001, a.g.e, s. 147 vd.

Resim 3: Onesimos'un eseri

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/laterarchaic/artists.html>

(Erişim Tarihi: 07.03.2007)

Bu dönemin bir diğer sanatçısı *Anakles*'dir. Anakles ismi yüzük taşı üzerinden bilinmektedir. Metropolitan Müzesinde sergilenen, şarap tulumuna yaslanmış çıplak Satyr betimlemesi (Resim 4), Anakles'in eseridir. Sanatçı, figürün vücudunda dönüşü vermede başarılıdır⁶³

Resim 4: Anakles'in eseri

<http://museumjewelery.com/Engravings.asp> (Erişim Tarihi: 07.03.2007)

⁶³ Aynı, s.151.

Arkaik dönemde, Yunanistan’ da yüzük sanatçılarını yetiştiren bir okuldan bahsetmek mümkündür. Burada üretilen eserler oldukça yüksek kalitedir⁶⁴. Bir kısım sanatçılar bu dönemde Etruria bölgesine gitmiş ve burada çalışmışlardır⁶⁵

2.2. Klasik Dönem

Klasik dönemin bilinen yüzük sanatçıları *Epimenes* ve *Dexamenos*’ tur. Her iki sanatçı da işledikleri yüzük taşları üzerindeki imzalarından bilinmektedir⁶⁶.

MÖ. V. yüzyılın başlarında eserlerini veren sanatçı *Epimenes*’in (Resim 5) işlediği eser üzerinde imzası bulunmaktadır. Eserlerine bakıldığında figürlerde vücudun dönüş hareketini vermekte ve kasları ayrıntılı bir şekilde işlemekte başarılı olduğu görülmektedir⁶⁷.

Resim 5: Sanatçı Epimenes’in eseri. Üzerinde “beni Epimenes yaptı” yazısı okunmaktadır. <http://www.cvaonline.org/gems/styles/late-archaic/artists.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2007)

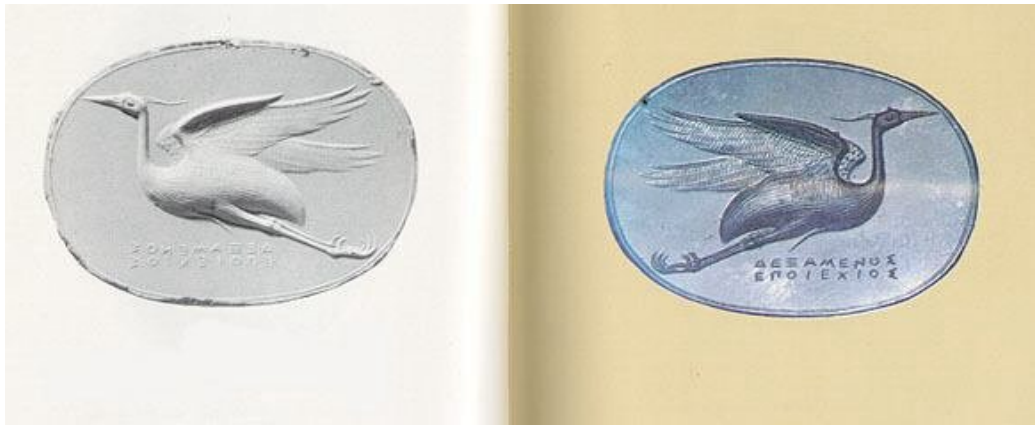
⁶⁴ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 194 vd.

⁶⁵ J. Boardman ve M.L. Vollenweider, **Catalogue of the Engraved Gems and Finger Rings**, (Oxford: 1978), s. 12.

⁶⁶ J. Boardman, **Greek Gems and Finger Rings: Early Bronze Age to Late Classical**, (London: 2001), s. 194 vd.

⁶⁷ <http://www.cvaonline.org/Gems/styles/late-archaic/artists.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2007); A. S. Murray ve J. Murray, **Handbook of Greek Archaeology: Vases, Bronzes, Gems, Sculpture, Terra-Cottas, Mural Paintings, Architecture**, (1892), s. 156.

MÖ. V. yüzyılın sonlarında eserlerini veren⁶⁸ *Dexamenos*, ismi ise dört eser üzerinde bulunmaktadır. *Dexamenos*'un eserlerine bakıldığında Yunan sanatının yüzük sanatında ulaştığı doruk noktasını görmek mümkündür⁶⁹. Sanatçının uçan balıkçıl betimi (Resim 6) en ünlü eseridir. Khios'lu olan sanatçının eserlerinde detaylı işçilik göze çarpar ve aşağıdaki resimde görüldüğü üzere balıkçının uçma hissini güzel şekilde vermiştir⁷⁰.

Resim 6: Dexamenos'un “Uçan Balıkçıl” adlı eseri

<http://www.hermitagemuseum.org/html> (Erişim tarihi: 08.03.2007)

MÖ. V. yüzyılda takılarda ulaşılan mükemmelliğin nedeni, takıları büyük bir başarı, beceri ve sabırla işleyen kuyumcu ustalarının bilgi birikimlerini, atölyelerinde kuşaktan kuşağa aktarmalarıdır⁷¹.

⁶⁸ Zazoff, **a.g.e.**, s. 164.

⁶⁹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 32.

⁷⁰ <http://www.hermitagemuseum.org/html> (Erişim Tarihi: 08.03.2007)

⁷¹ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 100.

2.3. Hellenistik Dönem

Eserlerini MÖ. IV. yüzyılın II. yarısında veren *Pyrgoteles*, İskender'in gözde sanatçılarından biridir⁷² ve Plinius sanatçının, İskender'in yüzük taşını işlediğini bildirmektedir⁷³. Yüzük taşları üzerinde bir imzası olmamasına rağmen; İskender portresi olan yüzükler *Pyrgoteles* tarzını yansıttığı bilinmektedir (Resim 7)⁷⁴.

Resim 7: Pyrgoteles'in eserinin benzeri, altında Hintçe bir imza bulunmaktadır.

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/hellenistic/alexander>.

(Erişim Tarihi: 08.03.2007)

Herakleidas'ın, Capua' dan ele geçen bir altın yüzük yaptığı bilinmektedir. Vollenweider *Herakleidas*'ın yaptığı eseri Roma dönemine tarihlemiştir fakat Boardman eserin stilistik gelişimine göre Hellenistik döneme tarihlendirilmesi gerektiğini belirtir⁷⁵.

Antik yazarlardan Plinius' un bahsettiği diğer bir yüzük sanatçısı İskender döneminden *Apollonides*'tir⁷⁶. British Museum' da sergilenen bir yüzük taşında

⁷² Zazoff, a.g.e., s. 164. ;Platt, a.g.e., s. 243.; S.A. Murray ve J. Murray, **A Catalogue Of Engraved Gems In The British Museum (Department Of Greek And Roman Antiquities.)** (London: 1888) , s. 162.

⁷³ Pliny, a.g.e, XXXVII-8, s. 181; Oxford'da sergilenen *Pyrgoteles*'in eseri, İskender'in portresini yapan sanatçı İskender'i Zeus Ammon gibi betimlemiştir. Eser MÖ. 332'den sonra yani İskender'in Zeus Ammon tapınağını ziyaretinden sonra yapılmıştır. Walters., a.g.e., s. xxi vd.

⁷⁴ Richter,1956, a.g.e.,s. 32.

⁷⁵ Eser hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Boardman, 2001, a.g.e., s. 361.

Apollonides ismi okunmaktadır, ancak ismin yüzük sanatçısının mı yoksa yüzük sahibinin mi olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur⁷⁷.

MÖ. III. yüzyıl sanatçılarından *Pheidias*'ın eseri üzerinde ΦΕΙΔΙΑΣ ΕΓΩΕΙ “*beni Pheidias yaptı*” yazısı okunmuştur.

MÖ. III. yüzyıl sanatçılarından bir diğeri olan *Apollonios*'un ismi, Metropolitan müzesinde sergilenen portre betimli yüzük taşı üzerinde ve Naples müzesinde Artemis betimli eser üzerinde okunmuştur. Metropolitan müzesinde sergilenen (Resim 8) sanatçıya ait başka bir eserde portrede dönüşü vermede oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Naples müzesinde sergilenen eserle birlikte incelendiğinde stilde ve detaylardaki benzerlik eserlerin aynı sanatçı tarafından yapıldığını belgeler niteliktedir⁷⁸. Sanatçı Seleukos hükümdarlığı döneminde çalışmıştır. Seleukos Kralı Antiochos III'ün portresini yüzük taşına işlemiştir (Resim 9). Yine aynı kral dönemine ait olan bir sikke üzerinde ΑΠΟΪ ismi okunmuştur. Vollenweider'e göre bu isim *Apollonios*'a aittir. Apollonios'un olasılıkla Yunanistan veya Anadolu'lu olduğu düşünülmektedir. Fakat Apollonios isimli pek çok sanatçı olduğu için bu konu hakkında kesin bilgiler yoktur⁷⁹.

**Resim 8: Apollonios'un Metropolitan müzesinde sergilenen eseri
(G.M.A. Richter, 1924, s. 38.)**

⁷⁶ Pliny, a.g.e, XXXVII-8, s. 181.

⁷⁷ G.M.A. Richter, **The Engraved Gems of the Romans**, (London: 1971), s. 129 vd

⁷⁸ G.M.A.Richter, "Greek and Roman Jewelry Recent Accessions", **Bulletin of the Metropolitan Museum of Art**, Sayı no: 19/2: 34-38, (1924) ,s. 38.

⁷⁹ P.A.Pantos, “Echedemos, “The Second Attic Phoibos”, **Hesperia**, Sayı no: 58/3: 277-288, (1989) s. 287.

Resim 9: Apollonios tarafından yapılan Antiokhos III'ün portresi bulunan yüzük taşı

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/hellenistic/signatures.htm>

(Erişim Tarihi: 08.03.2007)

Hellenistik dönemin bir diğer sanatçısı *Nikandros*'un Ptolemaioslar ailesinden Kraliçe Berenike II'nin portresi bulunan yüzük taşını işlediği bilinmektedir⁸⁰(Resim 10).

Resim 10: Nikandros'un Berenike II portresini işlediği yüzük taşı.

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/hellenistic/royal.htm>

(Erişim Tarihi: 08.03.2007)

⁸⁰ <http://www.cvaonline.org/Gems/styles/hellenistic/signatures.htm> (Erişim Tarihi: 08.03.2007)

Sanatçı *Onesas*'ın Herakles portresini yüzük taşına işlediği bilinmektedir. Daha sonra Commodus'un portreleri Herakles' e benzetilerek aynı şekilde tasvir edilmiştir (Resim 11) ⁸¹.

Resim 11: Onesas'ın işlediği eserin Commodus' a uyarlanmış kopyası.

<http://www.cvaonline.org> (Erişim Tarihi: 08.03.2007)

MÖ. I. yüzyıl sanatçılarından *Nikias* özellikle portre betimli yüzükler hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir⁸².

Romalı general Marcus Antonius'un (MÖ. I.yüzyıl) portre betimli yüzüğünü yapan ve imzasını atan *Gnaius*, çalışmalarına İskenderiye'de başlamıştır. Eserlerinde Yunan stili görülür⁸³. *Agathangelos* ve *Agathopous* MÖ I. yüzyıl sanatçılarındandırlar ve *Agathangelos*'un Sextus Pompeius'un ⁸⁴, *Agathopous*'un Brutus'un portresini yüzük taşına işledikleri bilinmektedir⁸⁵. Germanicus'un portresini yapan ve imzasını atan *Epittynchanos*, İmparator Tiberius'un portresini yapan *Herophilos*, Germanicus'un

⁸¹ D. Jaffei "Aspects of Gem Collecting in the Early Seventeenth Century, Nicolas-Claude Peiresc and Lelio Pasqualini" **The Burlington Magazine**, Sayı no: 135: 103-120. (1993), s. 112.; W. Smith, **Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, (1870), s. 28.

⁸² Zazoff, **a.g.e.**, s. 164.

⁸³ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 365.

⁸⁴ Richter, 1971, **a.g.e.**, s. 129 vd.

⁸⁵ Murray, 1888, **a.g.e.**, s. 51.

annesini Antonia'nın portresini yapan *Satomeinos*, imparator Claudius'un portresini yapan ve imzasını atan *Skylax*, Titus'un kızı Julia'nın portresini yapan *Enodos* bilinen diğer yüzük sanatçılarıdır⁸⁶. Ayrıca Plinius *Kronios* isimli diğer bir yüzük sanatçısından bahseder⁸⁷. Ancak sadece adı geçer onun dışında çok fazla bilgi vermez.

Daidalos, Gelon, Lykomedes, Menophilos, Pheidias, Philon, Skopas, Sosis isimleri bilinen diğer Hellenistik dönem yüzük sanatçılarıdır⁸⁸.

Hellenistik krallıkların kurulmasıyla birlikte Yunanlı sanatçılar kralların mahiyetinde çalışmaya başlamışlardır. Hellenistik dönemde, Ptolemaioslar döneminde Mısır ve İskenderiye'de yerel atölyeler olduğu bilinmektedir. Mısır atölyesi uzun süre yüzük işlemeye devam etmiştir ve kabartma yüzük taşları, kalın yüzük halkaları ile tanınmaktadır⁸⁹.

2.4. Roma Dönemi

Roma dönemi yüzük sanatçısı *Dioskorides*, özellikle imparator portrelerinde usta olduğu bilinmektedir. *Dioskorides* ismi birkaç kameo ve yüzük taşı üzerinde net bir şekilde görülebilmektedir⁹⁰. Dioskorides, Plinius' un bildirdiğine göre Augustus 'un yüzük taşı yapmıştır ve üzerine Augustus'un portresini işlemiştir⁹¹. Plinius sanatçı hakkında eserinin başka bir bölümünde, Caesar'in ve daha sonra da Octavian'ın portresini işleyen kişi olarak bahseder⁹². Roma döneminin bilinen en iyi sanatçısıdır. Kilikyalı olan sanatçının üç oğlunu da (Eutykhes, Herophilos, Hyllos) kendi mesleğinde yetiştirdiği bilinmektedir⁹³. *Hyllos* Roma döneminin en üretken sanatçılarından biridir. Genellikle

⁸⁶ Richter, 1971, a.g.e., s. 129 vd.

⁸⁷ Pliny, a.g.e., XXXVII-VIII, s. 179

⁸⁸ Richter, 1956, a.g.e., s. 36 vd.

⁸⁹ Boardman, 2001, a.g.e., s. 362.

⁹⁰ Walters., a.g.e., s.xxii; www.mlahanas.de/Greeks/LX/Gemma.html (Erişim Tarihi: 10.03.2007).

⁹¹ M. Henig ve MacGregor, **Catalogue of the Engraved Gems and Finger-Rings in the Ashmolean Museum. II. Roman. Studies in Gems and Jewellery**, Sayı II, (Oxford: Archaeopress, 2004) s. 22.

⁹² G.S. Chiesa, "Reviewed Work: Die steinschneide Kunst und ihre Künstler in spatrepublikanischer Zeit by M.L. Vollenweider" **AJA**, Sayı no: 71/ 4: 420-423. (Oct., 1967), s.421.

⁹³ Richter, 1971, a.g.e., s. 129.; Henig, ve Mac Gregor a.g.e., s. 23.

Klasik dönem etkisinde eserler vermiştir. Ancak eserlerini daha realistik bir şekilde işlediği bilinmektedir⁹⁴.

Bilinen Latin isimli tek yüzük sanatçısı olan *Saturninus*'un, Antonia Minor portresinin yer aldığı kameo üzerinde imzası bulunmaktadır. Antonia Minor'un bu betimi sikkeler üzerinde de kullanıldığı bilinmektedir⁹⁵.

Başka bir yüzük taşı üzerinde *Heius* adı geçmektedir ve bu sanatçının özellikle Caesar için çalışmış olduğu bilinmektedir. Sicilyalı olan sanatçı azad edilmiş köledir⁹⁶.

Roma döneminde adı bilinen diğer bir sanatçı *Felix*'dir. Azad edilmiş bir köle olan sanatçının eserinde Yunan etkileri görmek mümkündür. İsmi Latince olan Felix eserine imzasını Grekçe atmıştır⁹⁷.

Roma döneminde yüzük sanatçıları Yunanistan ve Anadolu' dan Roma' ya göç etmişlerdir⁹⁸. Roma hükümeti sanatçıları bu bölgeye çekebilmek için birçok olanak sunmuştur. Sanatçıların Roma'ya gelmesiyle birlikte Cumhuriyet döneminde İtalya'daki atölyeler Hellenistik atölyelerin yerini almaya başlamıştır⁹⁹ ve zamanla merkez atölyelere Roma' da katılmıştır. Roma' ya giden metal ustaları, diğer merkez atölyelerin en başarılı ve yetenekli ustaları olduğu için, diğerlerine göre daha parlak konuma yükselmiştir. Bu değerli ustalar, imparator, ve çevresi için birbirinden güzel ve gösterişli mücevherler yapmışlardır. Eyaletlerdeki merkez atölyeler, bulunduğu toprakların geleneksel öğelerinden esinlenerek yeni takılar üretmeye devam etmişlerdir¹⁰⁰.

Roma atölyesi genellikle düz yüzük taşlarını portreler veya Helenistik dönemin konularıyla süslemişlerdir. Ayrıca bunlara ek olarak zamanla Etrüsk geleneğinin etkileri

⁹⁴ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 365.

⁹⁵ K. Patricia Erhart "A Portrait of Antonia Minor in the Fogg Art Museum and Its Iconographical Tradition"**AJA**, Sayı no: 82/ 2: 193-207, (1978), s. 207 vd.

⁹⁶ Zazoff, **a.g.e.**, s. 165.

⁹⁷ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 365.

⁹⁸ P.J.Wise, "A Roman Gold Signet-Ring from Curdworth, Warwickshire", **Britannia**, 30: 315-317, (1999), s. 317.; Richter, 1971, **a.g.e.**, s. 129., Henig ve Mac Gregor, **a.g.e.**, 23., Boardman, 2001,**a.g.e.**, s. 362.

⁹⁹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 362

¹⁰⁰ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 198.

görülmeye başlar¹⁰¹. Yunanistan ve Anadolu'dan göç eden Roma dönemi yüzük sanatçılarının isimleri Grekçedir. Aulus, Quintus, Caius, Gnaeus, Lucius, Rufus, Felix, gibi Latince yazılışlarıyla bu şekilde olan isimlerin kökeni Grekçedir. Saturninus, Latin isimli bilinen tek yüzük sanatçısıdır¹⁰². Teknik, stil, konular, şekiller, malzemeler Yunan sanatının devamı şeklindedir. Özellikle Aulus, Felix ve Gnaeus, Hellenistik geleneği devam ettiren sanatçılardır¹⁰³.

¹⁰¹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 362.

¹⁰² Richter, 1971, **a.g.e.**,s. 129; Henig ve Mac Gregor, **a.g.e.**, s. 23; Boardman, 2001,**a.g.e.**, s. 362.

¹⁰³ Zazoff, **a.g.e.**, s. 165.

3. MALZEMELER

Tarih öncesi çağlardan itibaren başlayan takı merakı zamanla pek çok metalin ve taşın hammadde olarak kullanıldığı bir endüstriye dönüşür. Ticaretin artmasıyla birlikte takı yapım tekniklerinde, malzeme çeşitlerinde artış görülür ve bu günümüze dek devam eder.

3.1. Metaller

3.1.1. Altın

Altın Grekçede *Χρυσός*, Latince *aurum* olarak geçmektedir¹⁰⁴.

Tabiatta metalik yapıda bulunması ve kolay işlenir olması nedeniyle, altın ilk bulunan metallere olmuştur (Diğerleri bakır ve az da olsa gümüşdür). Ancak, bakırın ilk bulunan metal olması çok daha büyük bir ihtimaldir. Nitekim, birçok dilde altına sarı bakır veya sarı demir denmektedir. Muhtemelen ilk kullanımı, estetik ve dinsel amaçlı olmuştur. Daha sonra krallar için güç, devletler için zenginlik sembolü olarak görülmüş; bu nedenle de tarihte hiçbir metal için olmayan oranda kavga ve haksızlıklara neden olmuştur.

Antik çağda altın, soğuk dövme, ergitme ve döküm ile demir çağından itibaren de daha sert metallere işlenmiştir. İnce altın tabakası dövülerek yassılaştırılmış ve daha sonra ağaç ve taşlar üzerine kaplanarak objeler elde edilmiştir. Altın'ın ergitilmesi ve dökümü Neolitik dönemden Maden Çağı'na geçiş dönemine rastlar. Yakın Doğu'da erken dönemlerde geliştirilen fırın, kroze gibi düşük kapasiteli metalurji aletleri XVIII. yüzyıla kadar aynı şekilde kalmıştır¹⁰⁵.

Altından yapılan yüzüklerin genellikle içi boştur, bu kısım kükürt veya reçine ile doldurulmuştur. Bazıları ise başka madenden yapıp altın ile kaplanarak, daha ucuza çıkarılabilmektedir. Altın kaplama yüzükler Miken uygarlığı döneminden başlayarak her dönem kullanılmıştır. Plinius, Samothrake' de demirden yüzüklerin altın kaplanarak

¹⁰⁴ C. W. King, *The Natural History of Precious Stones and of the Precious Metals*, (London: 1867), s. 171.

¹⁰⁵ S. Karahan, "Altın üretimi ve Güncel Gelişmeler", *Madencilik Bülteni*, Sayı no 21: 5-7, (1992), s. 5.

kullanıldığından bahseder. Genellikle altın yüzük halkaları gösterişten uzaktır. Fakat bir kısmı kazıma veya kabartma bezemelerle süslenerek kullanılmıştır. Antik çağda altın yüzükler tapınaklarda kayıt altına alındığı bilinmektedir¹⁰⁶.

MÖ. VII. yüzyılda Lydia’lılar, Paktolos nehrinin alüvyon yataklarında altın madeni bulup işlemişlerdir. Lydia Krallığı’nın başkenti olan Sardes’te antik altın rafinerisi bulunduğu yapılan kazılarla kanıtlanmıştır. Bu sayede tarihin en zengin krallıklarından biri olmayı başarmışlardır¹⁰⁷. Tanrıça Kybele’ ye adanmış bir sunağın çevresine yayılan rafineri alanından çapları 25-20 cm., derinlikleri 9-10 cm civarında olan 60 kadar altın arıtma potası (kal) ve pişmiş topraktan yapılmış çok sayıda üfleme borusu ya da körük ağızlığı ile altın tanecikleri çıkarılmıştır. Bu rafineri de çanaklama (kupelasyon) yöntemi kullanıldığı bilinmektedir. Bu işlem ile altın, bakır ve diğer soy madenlerden saflaştırılmıştır. Yapılan araştırmalar kimyasal işlemlerle saf altın elde edilmesinin Sardes rafinerisinde MÖ. 580 yılından itibaren yapıldığını göstermektedir. Lydia’lılar altın ve gümüşü birbirinden ayırmak için “cementation” denilen işlemi kullanmışlardır. Bu işlemde ince levha parçaları haline getirilen elektronun üzeri tuğla tozu ve yemek tozu ile örtülüp kor haline gelinceye kadar ısıtılmakta ve bu ısıda uzun süre bekletilmektedir. Bu işlem sonucu gümüş, gümüş klorür olarak ayrıştırılmakta ve geriye saf altın kalmaktadır¹⁰⁸. Romalılar ise kuvvetli su akımı ile yumuşak malzeme oluklarına altının akıtılması ile ayrıştırılması yöntemini bulmuşlardır¹⁰⁹

Altın madeni, Yunanistan’ da oldukça az bulunuyordu ki bu altın rezervleri de Geç Klasik dönemde tüketilmişti. Hellenistik dönemde ise Büyük İskender’in Mısır’ ı ele geçirmesiyle birlikte altın madeninin kullanımında artış görülmüştür¹¹⁰.

Antik çağda altın yüzük takmak için hür doğmuş ve seçkin kişilerden biri olmak gerekiyordu. MÖ. II. yüzyılın sonlarında Septimus Severus tarafından askerlerin altın yüzük takmasına olanak verilmiştir¹¹¹

¹⁰⁶ MÖ. 422-421 yıllarına tarihli Parthenon tapınağında kendi etrafında dönebilen oniksen bir skaroboidin kayıt altına alındığı bilinmektedir. Marshall, **a.g.e.**, s.31.

¹⁰⁷ A. Kartalkanat, “Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası”, **Jeoloji Mühendisliği Dergisi**, Sayı no 36: 65-71, (Mayıs, 1990), s. 65. ; King, 1867, **a.g.e.**, s. 173.

¹⁰⁸ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁰⁹ Karahan, **a.g.e.**, s. 5.

¹¹⁰ <http://www.getty.edu/art/gettyguide/artObjectDetails> (Erişim tarihi: 10.12.2006)

3.1.2. Gümüş

Gümüş Grekçede *ἀργυρος*, Latince de ise *argentum* olarak adlandırılmıştır.¹¹²

Gümüş işlemeciliği ile ilgili teknikler MÖ. V. binyılın sonları ile MÖ. IV. binyılda İran'da gelişmeye başlar. Gümüşlü kurşunun rafine edilmesiyle saf gümüş elde edilmesi olasılıkla MÖ. IV. binyılın başlarında gerçekleşir. Arslantepe kazılarında Geç Kalkolitik Çağ tabakasında bulunan gümüş kakma kılıçlar ele geçen ilk örneklerdir¹¹³. Denizli ili Beycesultan höyüğünün MÖ. IV. bin yılın sonlarına tarihlenen bir çömlek içerisinde bulunan düz halka şeklindeki iki yüzük en eski gümüş buluntulara örnektir. Bu yüzükler olasılıkla doğal saf gümüşün tel şeklinde dövülerek kıvrılmasıyla yapılmıştır¹¹⁴. Tarihin her döneminde kullanılan gümüşün özellikle MÖ. IV. yüzyılda kullanımında artış görülmüştür. Altın kadar pahalı olmayan, bronz kadar ucuz olmayan bu metal bazen altın kaplanarak kullanılmıştır. Antik yazarlardan İsidorus'un bildirdiğine göre Roma döneminde gümüş yüzükleri azat edilmiş köleler tarafından kullanılmıştır¹¹⁵. Gümüş altından daha sert ve daha az kırılğan olması nedeniyle daha fazla tercih edilmiştir.

Antik yazarlar, Attika'da Laurion dağı eteklerinde, Kiklad adalarının doğusunda yer alan Siphnos'da ve Trakya'da gümüş madeninin bulunduğu bahsetmişlerdir. Attikada ki Laurion dağı eteklerinde bulunan gümüş madenin az bulunması nedeniyle Solon bu maden ocağının işletilmesini yasaklamıştır¹¹⁶. Herodotos eserinde Siphnos' da altın ve gümüş madenlerinin varlığından söz eder¹¹⁷. Strabon, ise kitabında kendi yaşadığı dönemde buradaki madenin tükendiğinden bahseder.

Antik çağda Anadolu'nun gümüş yatakları bakımından zengin olduğu bilinmektedir¹¹⁸. Strabon'un kitabında Khalybe, Alybes ya da Halizonia olarak söz ettiği

¹¹¹ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 22.

¹¹² King, 1867, **a.g.e.**, s. 119.

¹¹³ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 34.

¹¹⁴ Türe ve Savaşçın, 2000, **a.g.e.**, s.21.

¹¹⁵ Marshall, **a.g.e.**, s. 37 vd.

¹¹⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. A. Lucas, "Silver in Ancient Times", **JEA**; Sayı no 14/ ¾, : 313-319, (1928), s. 313.

¹¹⁷ Herodotos, **a.g.e.**, III-57, s. 161.

¹¹⁸ Lucas, **a.g.e.**, s. 313.; King, 1867, **a.g.e.**, s. 119 vd.

bugünkü Gümüşhane, Bayburt, Ordu ve Tirebolu, Trabzon illerini kapsayan bölge için gümüş ve demir madenlerinin varlığından söz edilmektedir¹¹⁹.

3.1.3.Demir

Demir madeni doğada en yaygın bulunan elementlerden biridir. Fakat kolayca okside olduğu için doğada nabit olarak çok nadir görülür¹²⁰. Doğu Karadeniz’de demir elde edilmesi yaklaşık MÖ. 1200’ lü yıllara denk gelmektedir. Demir teknolojisinin gelişmeye başlamasıyla kuyumculuk ve süs taşı işlemeciliğinde kullanılan demirden yapılan aletler görülür. İnce oyma kalemler, keski, pens ve kerpeten gibi birçok alet demirden yapılır ve takılarda mükemmeliğe ulaşılmasını sağlar¹²¹.

Plinius, Lakedaimonialıların sürekli demir yüzükler taktığından bahseder. Kral, Seleukos I’in demir yüzük taktığı bilinmektedir. Roma döneminde demir yüzükler yaşamın bir parçasıdır. Bazı tapınaklarda bu yüzükler kayda geçmiştir¹²². Roma Cumhuriyet döneminde bir gelenek olarak takılan demir yüzükler yüksek paye göstergesi olmuştur. Roma imparatorluğunun en zengin dönemlerinde altın kaplama demir yüzükleri yüksek tabaka insanlarla birlikte kölelerde takmıştır¹²³.

Antik çağda gümüş yüzükler akrep sokmasını tedavi edici olarak kullanılmıştır¹²⁴

İncelediğimiz eserlerden yüzük halkası ve kaşı olan eserlerin biri haricinde diğerlerini demirden yapılanlar oluşturmaktadır.

¹¹⁹ U. E. Özer, “Amasyalı Strabon ve Anadolu Madenleri”, **Madencilik Bülteni** :48-50, (2005), s. 48.

¹²⁰ Nabit demir doğada iki türde bulunur. En yaygın olanı meteor demiridir. Yerkabuğuna çarparak krater oluşturacak boyuttaki meteorların çoğunun taş olmasına karşın, küçük bir kısmı % 6 ile % 19 arası nikel içeren demirdir. Bunun yanı sıra yerkabuğunda doğal nabit demir oluşabilir. Demiroksit bakımından zengin bazaltik mağma kömürlü tabakalara rastlarsa içerdiği demiroksitler kömürün indirgeyici özelliği karşısında metale dönüşebilir. Böylece bazaltın içinde demir oluşabilir. Türe, 2005, **a.g.e.** s. 69.

¹²¹ Türe, 2005,**a.g.e.**, s. 71.

¹²² Marshall, **a.g.e.**, s.34.

¹²³ **Aynı**, s.35.

¹²⁴ **Aynı**, s. 37.

3.1.4. Bakır

Doğal bakır parçalarına dere yataklarında veya bakır cevherlerinin aşınmış üst tabakalarında rastlanır. Bakırın kolay işlenebilmesi için ısıtılan bakırın soğuk suya daldırılarak soğuması (tavlama) sağlanmaktadır¹²⁵.

Antik çağda MÖ. 7000 yıllarına tarihlenen Çayönü kazılarında saf bakırın soğuk dövülmesiyle yapılan eserler bakır madeninin neolitik dönemden itibaren kullanıldığını göstermektedir. MÖ. 6000 yıllarında, Çatalhöyük'te ergitilmiş bakırın kullanılması Türkiye metalurjisinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir¹²⁶. Kalkolitik dönemle birlikte alet yapımında bakırın kullanımı artar. Doğal saf bakırın nadir bulunması nedeniyle artan talebi karşılamak için, Kalkolitik çağ'ın ortalarında ergitme yoluyla bakırın ayrıştırılması ve dökümle şekillendirilmesi tekniği geliştirilmiştir¹²⁷.

Plinius eserinde sarı renkli bakır takı takmanın günün iyi geçmesini sağladığını belirtir. Strabon ise Lydia bölgesinden bakır elde edildiğini yazar¹²⁸.

3.1.5. Bronz

Bronz, kalay ve bakırın alaşımıyla elde edilir. Çinko, alüminyum, gümüş gibi madenler alaşıma katılarak farklı renkler ve sertlik derecesi elde edilebilir. Bronzun keşfi, maden teknolojisinde yeni bir çığır açmış ve bulunduğu çağa adını vermiştir¹²⁹. Bronz bakıra göre daha sert olduğu için ve iyi döküm yapılabildiği için alet ve silah

¹²⁵ G. Köroğlu, **Anadolu Uygarlıklarında Takı**, (İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2004), s. 4.

¹²⁶ Kartalkanat, **a.g.e.**, s. 65.

¹²⁷ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 19.

¹²⁸ G. Agricola, **De Natura Fossilium IX (Textbook of Minerology)**, İngilizceye çeviren: M. C. Bandy ve J.A. Bandy, (Mineralogical Society of America, 1955), s. 187.

¹²⁹ Köroğlu, 2004, **a.g.e.**, s. 4.

yapımı için daha uygundur. MÖ. IV. binin sonlarında bakır, arsen bileşimi olan gerçek bronzun keşfiyle metalurji önemli bir aşamaya gelir¹³⁰.

Miken döneminden itibaren kullanılan bronz yüzükler özellikle MÖ. V. yüzyılda Yunanistan'da görülmüştür. Bronz, ucuz ve kolay bulunabilir olması nedeniyle özellikle halk tabakası için uygun bir materyal olmuştur. Altın kaplama bronz yüzükler ise MÖ. IV. yüzyıldan itibaren Roma döneminde yoğun olarak kullanılmıştır¹³¹.

İncelediğimiz yüzüklerden 1 adeti bronzdur (Kat. no:71).

3.2. Taşlar

Mücevher, heykel, duvar ve vazolarda genellikle işlenmiş değerli veya yarı değerli taşlara *Gem (Latince'de gemma)* adı verilmektedir. Bu taşların, negatif şeklinde olanına *intaglio* veya *oyma*, pozitif şekilde olanına ise *kameo* veya *kabartma* adı verilmektedir¹³².

Üst paleolitik dönemde büyü, din, sosyal davranış kavramları ile birlikte takı taşımaya yönelik kavramda birden ortaya çıkar. Ticaretin başladığı dönem sayılan Neolitik dönemle birlikte yumuşak süs taşlarının çeşitlerinde artış görülür. Neolitik dönemde sürtme taş teknolojisinin kullanılmasıyla birlikte süs taşları oldukça düzgün yapılmıştır. Yüzeyleri ise cilalı gibi parlak görünüme sahiptir¹³³.

Stockholm papirüsü olarak isimlendirilen bir Mısır dokümanı, yüzük taşlarının renklerinin tonlarını arttırmak, ya da tamamen farklılaştırmak için yapay yollarla değiştirildiğini göstermektedir. Bu tür hileler, sıradan bir taşın değerini arttırmak için yapılmaktadır ve o günün modasına göre değişik taşların taklitleri yapılmıştır. Örneğin Plinius, akik taşının renklendirilmesinde bal kullanıldığını anlatır. Bu yöntem günümüzde de kullanılmaktadır. Donuk ve gri görünüşlü oniks, kaynayan bal veya şekerli su içerisine konarak şekerin taşın içine işlemesi sağlandığı ve daha sonra tekrar

¹³⁰ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 23.

¹³¹ Marshall, **a.g.e.**, s.34.

¹³² Konuk ve Aslan, **a.g.e.**, s. 10.

¹³³ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 13 vd.

ısıtıldığında şekerin karbonlaşarak taşa siyah bir renk verdiği bilinmektedir. Ayrıca değerli ve yarı değerli taşlar tamamen yapay yollardan yapılabilmektedir. Plinius üç taşın birbirine yapıştırılmasıyla çok inandırıcı bir şekilde sardoniks imal edileceğini ve yapay olanın gerçeğinden ayırt edilemeyeceğini bildirmektedir¹³⁴.

MÖ. II. binin başlarından itibaren Anadolu’ da kolay ulaşılabilen taşlardan olan akik ve kuvarz sıklıkla görülür¹³⁵. Kalsedon, jasper, akik, lapis lazuli, nikolo, sardoniks, jadeyit ise yaygın olarak kullanılan diğer taşlardır¹³⁶.

3.2.1.Değerli Taşlar

3.2.1.1.Elmas

Antik çağdaki adı "*adamas, ἀδάμας*"¹³⁷ olan elmas en sert taşlardan biridir. Renksiz, beyaz, mavibeyaz, gri, sarı, kahverengi, turuncu, pembe, kırmızı, lavanta mavisi, yeşil, siyah renklidir. Şeffaf, yarı şeffaf, nadiren opak olarak ele geçer¹³⁸.

Elmas eski çağlardan günümüze kadar, taşların en değerlisi olarak kabul edilmiştir. Sonsuz aşkın simgesini ifade etmektedir, kadın ve erkek arasındaki aşkı güçlendirdiğine inanılmaktadır. Bu nedenle nişan yüzükleri ve alyanslarda elmas kullanılması tercih edilmektedir, elmas taşı yapısal olarak sert bir taş olduğu için Roma döneminde askerler tarafından koruyucu tılsım olarak yenilmezliği simgelemiştir. Değişik dönemlerde ve değişik toplumlar da elmas hem kadınlar hem de erkekler için deliliğe, başarısızlığa, zayıflığa ve korkaklığa, zehirlere karşı koruyucu özellikler taşıdığına inanılmıştır¹³⁹.

Plinius eserinde sert bir taş olan elması işlemenin zorluğundan ve Roma dönemi sanatçılarının elmas kullanarak önemli eserler yaptığından bahsetmektedir¹⁴⁰.

¹³⁴ Konuk ve Aslan, **a.g.e.**, s. 18.

¹³⁵ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 60.

¹³⁶ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 192.; Richter,1956, **a.g.e.**, s. 19.

¹³⁷ Pliny, **a.g.e.**, XXXVII-15, s. 211.

¹³⁸ www.mta.gov.tr/mineraller/elmas/html (Erişim Tarihi: 03.06.2007); O.C.Farrington, **Gems and Gem Minerals**, (Chicago: 1903), s.70.

¹³⁹ Richter,1956, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁴⁰ Pliny, **a.g.e.**, XXXVII-15, s. 211.

3.2.1.2. Safir (Korund)

Antik çağdaki adı bilinmeyen safir¹⁴¹, sert taşlardan bir diğeridir. Korindon mineralinin bir türü olup şeffaftır. Yapısında titanium ve safir demiroksit içerir¹⁴². Pers dönemine ait Darius veya Artaxerxes'in olduğu düşünülen silindir mühürün safirden yapıldığı bilinmektedir¹⁴³. Mavi renkli olan safir antik gliptik sanatında özellikle Roma döneminde sıklıkla görülür¹⁴⁴.

Safir taşı, bir çok sembolik anlamlarla yüklüdür. Bunun nedeni, safir gücünü gökleri simgelediğine inanılan renginden almaktadır. Bu yüzden halk arasında safire, gök yakutta denilmektedir ve namus, doğruluk, erdemlik, vasıflarını üzerinde taşımaktadır. Safirin sevgilileri koruyan bir güce sahip olduğu da düşüncesi de yaygındır. Ayrıca safir yüzük taşı takan kimseye iyi şans getireceğine ve kişiyi kötü ruhlardan koruyacağına inanılmaktadır¹⁴⁵.

3.2.1.3. Yakut

Pembeden koyu kırmızıya değişen tonlarda bulunan yakut oldukça sert ve transparandır. Çoğunlukla kırmızı lal taşıyla karıştırılır¹⁴⁶. Kırmızı rengi veren içerisinde bulunan krom elementidir.

3.2.1.4. Beril

Renksiz, beyaz, açık yeşil, mavimsi yeşil, yeşilimsi sarı, pembemsi, turuncu renklerde bulunur. Koyu ve parlak yeşil olanına "*Zümrüt*", mavimsi gri olanına

¹⁴¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁴² www.mta.gov.tr/mineraller/korund/html (Erişim Tarihi: 03.06.2007)

¹⁴³ King, 1860, **a.g.e.**, s.7.

¹⁴⁴ Richter,1956, **a.g.e.**, s. 28.; Gorelick, L. ve Gwinnett, J.A, "Diomand from India to Rome and Beyond", **AJA**, Sayı no 92: 547-552, (1988), s 549.

¹⁴⁵ G. F. Kunz, , "Exhibition Gems Used as Amulets, etc", **The Journal of American Folklore**, Sayı no 4/12: 29-31. (1891) s. 29

¹⁴⁶ <http://gwydir.demon.co.uk/jo/minerals> (Erişim tarihi: 03.06.2007)

"*Akuamarin*", sarı renkli olanına "*Heliodor*", pembe renkli olanına ise "*Margarit*" adı verilir. Şeffaf veya yarı şeffaftır¹⁴⁷.

Beril oluşturduğu mineral grubu nedeni ile farklı renklerde ve anlamlar da karşımıza çıkar. Beril grubundan akuamarin ve zümrüt Akdeniz uygarlıklarının belirgin süs taşlarındandır. Göçler ve istilalar sonucunda diğer uygarlıklar da özellikle yüzükler de sıkça kullanıldığı izlenir. Sarı beril mineralleri, korkusuzluğu, pembe mineraller ise aydınlığı ve umudu sembolize eder.

Antik dönemdeki adı "*σμαραγδος*,- *smaragdus*"¹⁴⁸ olarak geçen **zümrüt**, koyu yeşil renkli, saydam beril grubunun önemli taşlarındandır. Arkaik dönemde görülmüştür fakat hiçbir zaman yaygın olarak kullanılmaz¹⁴⁹. Roma döneminde Mısır' dan ithal edilmiştir. İmparatorluk döneminde sanatçılar zümrüt yerine benzerlerini ve taklitlerini kullanmışlardır¹⁵⁰. Polykrates eserinde zümrütten mühür taşı olarak¹⁵¹, Theophrastos ve Plinius¹⁵² zümrütün yeşil rengine bakmanın gözleri yatıştırıcı etkisi olduğundan bahsetmektedir¹⁵³. Zümrüt antik çağda Afganistan, Mısır ve Scythia' dan elde edilmiştir¹⁵⁴.

Beril grubunda yer alan diğer bir taş ise **akuamarindir**. Antik çağda "*βηρυλλος* - *beryllus*" olarak geçmektedir. Yeşilimsi veya mavimsi renkte, saydamdır. Hellenistik dönemde ve Augustus döneminde çok popülerdir.¹⁵⁵ Hindistan ve Pontus' tan elde edilmektedir¹⁵⁶.

Heliodor, sarı rengi nedeniyle "güneşin hediyesi" anlamına gelen Grekçe güneş (helios) ve hediye (doros) kelimelerinden türemiştir¹⁵⁷.

¹⁴⁷ www.mta.gov.tr/mineraller/beril.html (Erişim tarihi: 03.06.2007)

¹⁴⁸ Richter,1956, **a.g.e.**, s. 27.; Walters, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁴⁹ Walters, **a.g.e.** s. 14.

¹⁵⁰ King, 1860, **a.g.e.**, s.30-31.

¹⁵¹ Richter,1956, **a.g.e.**, s. 27.; Walters, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁵² Pliny, **a.g.e.**, XVIII-LXIII, s. 305.

¹⁵³ Plantzos, 1997, **a.g.e.**, 460 vd.

¹⁵⁴ Walters, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁵⁵ Richter,1956, **a.g.e.**, s. 27.; Walters, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁵⁶ Walters, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁵⁷ www.gemstone.org/gem-by-gem/english/beryl.html (Erişim tarihi: 04.06.2007)

3.2.2. Yarı Değerli Taşlar

3.2.2.1. Kuvars (Ametist-Necef)

Kuvars çoğunlukla renksiz, bazen beyaz renklidir; şeffaf veya yarı şeffaftır. Ametist (mor, eflatun), süt kuvarısı (beyaz), gül kuvarısı (gül pembesi), sitrin (sarı), dumanlı kuvars (duman renkli), bulanık görünümlü, kaya kristali (necef-renksiz ve saydam) gibi çeşitleri vardır¹⁵⁸.

Kuvars taşının bir türü olan **ametist**'in, antik ismi *αμθυστοζ*¹⁵⁹ dur. Şeffaf bir görünüme sahip olup koyu mordan açık leylak rengine kadar değişik tonlardadır. Bu renkler taş içerisinde açıkly koyulu olarak çeşitli şekillerde dağılmıştır. Ametist zanaatkarlarca, mücevher ve kakma işçiliğinde kullanılan en gözde yarı değerli taştır. Bu taş bir çok takı da eşsiz bir biçimde şekillendirilmiştir: tek başına kullanıldığı gibi diğer taşlarla birleştirilerek eşsiz eserler yaratılmıştır. Ametist; antik çağda mitolojiye konu olmuş ve dilden dile aktarılmıştır. Yunan mitolojisine göre şarap tanrısı Dionysos kendisine düzenlenen bolluk, refah ayininde sarhoş olup kendisini kaybeder ve Amethyst adındaki orman perisine aşık olur. Sarhoşluğun etkisiyle orman perisine saldırır. Orman perisi de Tanrıça Artemis'e, Dionysos'un saldırısından kurtarması için yalvarır. Artemis, orman perisini pırıl pırıl parıldayan bir mücevhere dönüştürür. Dionysos ışık saçan mücevheri görünce sarhoşluktan hemen ayılır, kendini afettirmek için bu taşa en sevdiği şarabın rengi olan menekşe rengini verir. Böylece bu taşı taşıyan kadınlar sarhoş saldırılardan koruyacak diyerek yemin eder. Bu nedenle "Yunan dilinde "sarhoşolmayan" anlamına gelen amethystos'tan türeyen ametist adı bu taşın insanı sarhoşluktan da koruduğu yolundaki eski bir inanıştan kaynaklanmıştır¹⁶⁰. Ametist taşı ayrıca simgesel olarak aşkı, huzuru ve sağlığı ifade etmektedir, insanların stresini azalttığı ve korkularından uzaklaştırdığına inanılmaktadır. Ayrıca bağımlılığa iyi gelir, eğer kırılancın tüyleriyle birlikte boyuna asılırsa zehirler için antidot özelliği taşır¹⁶¹. Ametist, Minos uygarlığı döneminden Roma dönemine dek aralıksız olarak kullanılmıştır¹⁶². Doğada yaygın

¹⁵⁸ www.mta.gov.tr/mineraller/kuvars.html (Erişim tarihi: 03.06.2007)

¹⁵⁹ Pliny, **a.g.e.**, XXXVII-XL, s. 263.

¹⁶⁰ D. Fontana, **The Secret Language of Symbols: a Visual Key to Symbols and Their Meanings** (London: Pavilion. 1993), s. 53.

¹⁶¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁶² J. Spier, **Ancient Gems and Finger Rings, Catalogue of the Collections**, (1992), s.5.

olarak rastlanan kuvars çeşidi olan ametist'in antik çağda camdan pek çok taklidi yapılmıştır¹⁶³. Plinius en iyi ametist'in Hindistan' dan geldiğini söyler¹⁶⁴.

Necef bir diğer adıyla **kaya kristali**, kristalin içeren kuvars çeşididir. Antik ismi, Grekçede *κρύσταλλος*, Latince *crystallum* şeklindedir¹⁶⁵. Renksiz ve saydamdır. Anadolu'da Çatalca, Kazdağı ve Karacadağ'dan elde edilmektedir¹⁶⁶.

3.2.2.2. Granat (Lal Taşı/ Grena / Garnet)

Granat koyu kırmızıdan, turuncuya, mora kadar değişen renklere sahiptir ve şeffaftır. Granat, latince "*granatum*" sözcüğünden gelmektedir. Granatum sözcüğünün anlamı ise nardır. Nar; verimliliğin, bereketin ve döllemenin sembolüdür¹⁶⁷.

Saf kırmızı veya turuncu olan Syriam¹⁶⁸, den ele geçen **lal taşı** (pyrope) bir çeşit grena taşıdır¹⁶⁹. Lal taşı dışbükey olarak kesilir (kabaşon), koyu ve çeşitli renklindedir. Parlak kırmızı ve sarı renkli granat, koyu renkli lal taşıyla karıştırılmaktadır¹⁷⁰. Lal taşı Hellenistik döneme kadar kullanılmamıştır¹⁷¹ fakat Hellenistik ve Roma döneminde ise yaygın olarak görülmektedir. Özellikle turuncu ve kahverengi renkli olanlar hellenistik dönemde yaygındır. Sert bir taştır, yontulması zordur. Plinius, Anadolu'da Karia' da Alabanda ve Orthosia' da çıkarıldığından bahseder¹⁷².

3.2.2.3. Lapis Lazuli

Mavi renkli, yarı şeffaf-opak nitelikli kıymetli bir taştır¹⁷³. 6-7 bin yıl önce oluşan bu yarı değerli taşı Ur kralları kılıçların üzerinde kullanmışlardır ve lapis

¹⁶³ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 26

¹⁶⁴ Pliny, **a.g.e.**, XXXVII-XL, s. 263.

¹⁶⁵ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 26.; Plantzos, 1997, **a.g.e.**, s. 460.

¹⁶⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s.20.

¹⁶⁷ M. Desmond, **Koruyucu Tılsımlar, Muskalar, Nazarlar**, (1999), s.79

¹⁶⁸ Syriam: Burma' da Pegu şehrinde bir köyün ismidir.

¹⁶⁹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁷⁰ King, **a.g.e.**, 1860, s.21.; Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 27.; Walters, **a.g.e.**, 1978, s.13.

¹⁷¹ Desmond, **a.g.e.**, s.79; Spier, **a.g.e.**, s.5.; Kunz, 1973, **a.g.e.**, s.124.;

¹⁷² Konuk ve Arslan, **a.g.e.**, s.16.

¹⁷³ www.mta.gov.tr/mineraller/lapislazuli.html (Erişim tarihi: 03.06.2007)

lazulinin insanı zararlardan koruduğuna inanılmıřtır¹⁷⁴. Antik Yunanistan' da paha biçilemez taşlar arasında yer almıřtır¹⁷⁵. MÖ. V. ve IV. yüzyılda ve Roma döneminde sıklıkla kullanılmıştır. Rönesans döneminde en yaygın biçimde görülür¹⁷⁶. Antik çağda Afganistan ve Tibet civarından ele geçtiği bilinmektedir¹⁷⁷

3.2.2.4. Yeşim (Nefrit)

Yeşim taşı yeşil ve beyaz renklidir; şeffaf ve opaktır¹⁷⁸. Erken dönemlerden itibaren bilinen yeşim taşı oldukça serttir ve bu nedenle işlenmesi zordur¹⁷⁹. Antik dönemde yeşim taşının iyi şans getireceğine, böbrek hastalıklarını iyileştirici gücüne ve diş çürüklerine, ağrularına iyi geldiğine de inanılmıřtır¹⁸⁰.

3.2.2.5. Firuze (Turkuaz)

Antik çağda "*callais*"¹⁸¹ adıyla bilinen turkuaz, mavi, yeşil, yeşilimsi mavi renklerin değişen tonlarında bulunan yarı değerli bir taştır. Doğada genellikle amorf olarak yumrular ve topaklar halinde bulunmaktadır. Turkuaz taşının bileşiminde yer alan demir, bakır, ve gümüş cevherleri taşın görüntüsünde damarcıkların oluşmasına neden olmuştur. Mattır.

Turkuaz antik çağdan günümüze dek çok sık kullanılmıştır. Özellikle Augustus dönemi kameolarında çok tercih edilmiřtir¹⁸². Türkler tarafından çok sık kullanılan bu taş literatürde "Türk taşı" olarak geçmektedir¹⁸³.

¹⁷⁴ <http://gwydir.demon.co.uk/jo/minerals> (Erişim tarihi: 03.06.2007)

¹⁷⁵ Spier, **a.g.e.**, s.6.; Walters, **a.g.e.**, s.16.

¹⁷⁶ Richter, 1956, **a.g.e.**,s. 28.

¹⁷⁷ Spier, 1992, **a.g.e.**, s.6.; Walters, **a.g.e.**, s.16.

¹⁷⁸ <http://gwydir.demon.co.uk/jo/minerals> (Erişim tarihi: 03.06.2007)

¹⁷⁹ King, 1860, **a.g.e.**, s.96. vd.

¹⁸⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/jade>(Erişim tarihi: 03.06.2007)

¹⁸¹ Walters, **a.g.e.**, s.13, 14.

¹⁸² Richter,1956, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁸³ <http://gwydir.demon.co.uk/jo/minerals> (Erişim tarihi: 03.06.2007)

3.2.2.6. Kalsedon

Kalsedon kristalli, bir kuvars çeşididir, yarı saydam mavi, beyaz, ve kahve gibi değişen renklere sahiptir. İsmi antik çağda Khalkedon olarak bilinen Kadıköy şehrinden türemiştir. Kalsedon'un birçok türleri mevcuttur; bunlar karnelyan, sard, agat (akik), oniks, sardoniks, jasper (kantaşı) ve plazmadır¹⁸⁴. Antik çağ boyunca yaygın olarak kullanılmıştır. Erken Babil ve Geç Sasani mühürlerinde, Etrüsk skarebelerinde, Yunan skarebelerinde ve Roma dönemi yüzük taşlarında kullanılmıştır¹⁸⁵.

Kalsedonun yarı şeffaf, turuncu renkli olanı **karnelyan** olarak isimlendirilmiştir¹⁸⁶. Koyu kırmızıdan altın sarısına kadar tonları bulunmaktadır. Karnelyan ismi kızılalık ağacının kırmızı çekirdeği olan Latince “cornum” kelimesinden türemiştir. Bazı antik örneklerdeki beyazımsı görünümü ise, yüksek ısıya maruz kalmaları nedeniyle¹⁸⁷. Karnelyan özellikle Etrüsk skarebelerinde, arkaik dönemde¹⁸⁸, Roma Cumhuriyet dönemi oyma taşlarda sıklıkla görülür¹⁸⁹. Roma’ da, Tuscan nehri civarından elde edilmiştir. Günümüzde ise Floransa yakınlarındaki Mugnone çayı civarından, bol miktarda elde edilmektedir¹⁹⁰. İncelediğimiz eserlerin bir kısmı karnelyan taşından (Kat. no:4-8-12-25-32-52-68-70-75-76-77) yapılmıştır.

Parlak yeşilimsi, kahverengi, turuncu veya koyu kahverengi renkli kalsedon çeşidi **sard** olarak isimlendirilmiştir. Karnelyandan ayrımı oldukça zordur. Antik kaynaklarda *σαρδιον*, *sardius* veya *sarda* olarak geçmektedir¹⁹¹. Sard ismi Lidya uygarlığının başkenti Sard şehrinden gelmektedir¹⁹². Plinius en iyi kalitedeki sard taşının Babil’ den geldiğinden bahseder. Ancak Roma döneminde özellikle Paros ve Assos’ tan getirilen sard taşı kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca sard Hindistan ve Arap yarımadasında elde edilmiştir. Hindistan da bulunan sard taşı transparan, Arap yarımadasında bulunan ise opak¹⁹³. Yunan ve Roma mühür yüzüklerinde,

¹⁸⁴ Meriçboyu, **a.g.e.**, s.20.

¹⁸⁵ King, 1973, **a.g.e.**, s.7; Walters., **a.g.e.**, s. 14.

¹⁸⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s.20.

¹⁸⁷ Konuk ve Arslan, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁸⁸ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140.

¹⁸⁹ King, 1860, **a.g.e.**, s.6.

¹⁹⁰ **Aynı.**, s.7.

¹⁹¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁹² Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140.

¹⁹³ King,1860, **a.g.e.**, s.6.; Walters, **a.g.e.**, s.15.

gerdanlıklarda yaygın olarak kullanılmıştır¹⁹⁴. Roma döneminde çoğunlukla Erken İmparatorluk döneminde görülür, özellikle Severus portresi bulunan yüzük taşları sard taşından yapıldığı bilinmektedir. Rengin güzel ve görünümünün kendinden cilalı olması çağlar boyunca tercih edilmesine neden olmuştur. Plinius' un bildirdiğine göre parlak kırmızı renkli olanı lal taşıyla aynı değerdedir ve oldukça kıymetlidir fakat bal renginde olanı kadar tercih edilmemiştir.

Romalı ve Yunanlı minerolojistlerin, taşları açık ve koyuluğuna göre bayanlara ve erkeklere farklı şekillerde ayırdıkları bilinmektedir. Açık renkli taşları bayanlar, koyu renkli olan taşları ise erkekler kullanmıştır. Örneğin bordo renkli olan sard taşı; genellikle erkek yüzük taşları için kullanılmıştır¹⁹⁵.

Katalog numarası 9-31-41-62 olan eserler sarıdan yapılmıştır.

Bantlı kalsedona verilen isim **Agat (Akik)**'tir. Sicilya adasında bulunan "Achates" nehrinin yakınından çıktığı için agat adını almıştır¹⁹⁶. Farklı tabakalarda olduğu için çizgilidir ve taş üzerinde farklı renkler görülür¹⁹⁷. Akik üzerindeki bantların düz ve yatay değil de düzensiz ve dikey olması agat taşı sardoniks, nikolo ve oniksten ayırır¹⁹⁸. Pek çok rengi ve çeşidi vardır; süt beyaz, gri, mavi, yeşil, kahve, veya kırmızı renklerde olabilir. Yeşilimsi renkte olanına yosun akiği adı verilir. Çizgili olanlara bantlı akik denir. Tarihin her döneminde sevilerek kullanılmıştır. Özellikle Minos uygarlığında, MÖ. VI. yüzyıldan IV. yüzyıla dek Yunanistan ve Etruria' da oldukça yaygındır. Erken Roma döneminde bantlı olanlar tercih edilmiştir¹⁹⁹. Antik çağda agat taşlı yüzüklerin örümcek ve akreplere karşı koruduğuna inanılmıştır²⁰⁰ Akik, incelediğimiz yüzük taşlarının en çok kullanılan malzemesini oluşturmaktadır.

Siyah-beyaz veya koyu kırmızı-beyaz gibi bantlı kalsedon cinsi **oniks**'dir. Bazen üç renkli olabilir; kırmızı-mavi-kahverengi gibi. Beyaz renkte olanı ise inciye benzer.

¹⁹⁴ Boardman, 2001 , **a.g.e.**, s.140.

¹⁹⁵ Walters, **a.g.e.**, s.15.

¹⁹⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s.20; Walters, **a.g.e.**, s.15.

¹⁹⁷ Richter, 1956, **a.g.e.**, s.26.

¹⁹⁸ Konuk ve Arslan, **a.g.e.**, s.15.

¹⁹⁹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s.26.

²⁰⁰ **Aynı**, s.20.

Eğer taşın alt ve üst kısmı aynı renkten olursa daha değerlidir²⁰¹. Oniks grubu taşlar kameo ve intaglio yapımında tercih edilmişlerdir. Dikey ve yatay kesildiklerinde farklı görünüm alırlar. Yunanistan’ da erken dönemlerde, İtalya’da geç dönemlerde oldukça yaygındır. Roma döneminde küçük oniks taşlar üzerine figürler genellikle tek olarak yapılarak kullanılmıştır. Roma döneminde bu taşların cam taklitleri yapılmıştır²⁰². Damarlı oniks her zaman kıymetini korumuştur, antik çağda büyük parçaların değeri oldukça yüksektir. Ancak günümüzde çok fazla değeri yoktur. Genellikle kontrast renklerden oluşan kırmızı-beyaz veya siyah- beyaz renkliler tercih edilmiştir. Damarlı oniksi yapay yollardan elde etmek için çakmaktaşı ballı suda birkaç gün kaynatarak yapılmaktadır. Siyah-beyaz renkli taşı oluşturmak için sülfürik asitte, kırmızı-beyaz rengi oluşturmak içinse nitrik asitte bekletilmektedir. Plinius, özellikle Korsika’da taşın parlaklığını arttırmak için balla kaynatıldığından bahseder ve taşları asitte bekletmenin taşa zarar verdiğini söyler. King’in uyguladığı deneyde ise taşa antik akik görüntüsü vermek için 3 gün ve gece kireçtaşını ateşte beklettiğini söyler²⁰³. İncelediğimiz yüzük taşlarından sadece 1 adetinin oniks olabileceğini düşünmekteyiz. (Kat. no:44.)

Kahverengi kalsedonun, düz bantlı olanına **Sardoniks** denir. Sümerler, Mısırlar, Yunanlılar ve Romalılar tarafından nazara karşı kullanılmıştır. Kameolarda Hellenistik ve Roma döneminde görülür²⁰⁴. Günümüzde yüzük oymacıları kızgın demir üzerine turuncu kuvarsı yerleştirerek sardoniks'in imitasyonunu yapmaktadırlar. Bu yöntem Roma İmparatorluğunun geç dönemlerinde tesadüfen bulunmuştur²⁰⁵.

Canlı renkli, mat kalsedon çeşidine **Jasper-Kantaşı** denir²⁰⁶. Siyah, kırmızı, yeşil ve sarı renkli çeşitleri bulunur. Lekeli ve benekli olanlarına rastlanmaktadır²⁰⁷. Mısırlar ve Assurlular genellikle mühür yapımında kullanmışlardır. Minos uygarlığında ve Klasik dönem yüzük taşlarında kullanılmıştır. Fenike skarablarında yeşil olanı tercih edilmiştir²⁰⁸. Roma döneminde yüzük taşı olarak en çok turuncu, kırmızı, yeşil, mor ve

²⁰¹ King, 1860, **a.g.e.**, s. 11

²⁰² Meriçboyu, **a.g.e.**, s.20.; Walters, **a.g.e.**, s.16.

²⁰³ King, 1860, **a.g.e.**, s.12 vd..

²⁰⁴ Richter,1956, **a.g.e.**, s.26.

²⁰⁵ King, 1860, **a.g.e.**, s.9.

²⁰⁶ www.mta.gov.tr/mineraler/jasper.html (Erişim tarihi: 03.06.2007).

²⁰⁷ Richter, **a.g.e.**, 1956, s. 25.

²⁰⁸ Spier, **a.g.e.**, s.5.; Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 25.

sarı rengi tercih edilmiştir²⁰⁹. Kırmızı jasper (jadeyit) koyu kırmızı ve parlak kırmızı olarak iki tipi mevcuttur. Koyu kırmızı olanına çok nadir rastlanır. Roma İmparatorluk döneminde bu taşın ithalinin artması, kolay işlenebilirliği ve zengin renklerinden dolayı halk tabakası tarafından çokca tercih edilmesine neden olmuştur²¹⁰. İncelediğimiz eserlerin bir kısmı jasperdandır (Kat. no: 47-54-67-69-78-80).

Parlak yeşil renkli, saydam kalsedon çeşidine **Plazma** adı verilmektedir. Arkaik dönemden itibaren, Hellenistik ve Roma dönemine kadar sık kullanılmıştır²¹¹. Antik çağda en fazla tercih edilen plazma Mısır’ dan ithal edilendir²¹². Kalsedon’un sadece metalik oksitli yeşil renklisi, olasılıkla bakır veya nikel içeren zümrüt renklisi veya üzerinde siyah noktalar bulunan soluk sarı renkli çeşitleri vardır. Plinius arının beneklerine benzettiği bu taşı “sal et pterygata” olarak adlandırmıştır. Soluk yeşil renkli çeşitleri genellikle lekeli ve bu tip taşlar kusurlu olarak görülmüştür. Bunlara **krizopras** adı verilmektedir. Yeşil lekeli krizopras taşı, zümrüte benzemesine rağmen onun kadar parlak değildir Plinius birkaç çeşit yeşil yüzük taşından Tanos, Prasius, ve Molochite²¹³ (malakit) olarak bahseder ki bunlar plazma adı altındaki taş türlerindedir. Plasmadan veya bazen garnet (lal taşından) yapılmış prizmatik boncuklar, genellikle Roma döneminde bulunmaktadır. Günümüzde yoğun kullanıma rağmen antik çağda çok fazla görülmez²¹⁴.

Bir çeşit damarlı akik olan **nikolo** adı İtalyanca onicolo’ nun kısaltmasıdır. Birinci sınıf bir taş olan nikolo turkuaz mavisi ve siyah renklerden oluşmaktadır. Roma oyma yüzük taşlarında sard’ dan sonra en sık kullanılan taş çeşididir²¹⁵.

²⁰⁹ Spier, **a.g.e.**, s.5; Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 26.

²¹⁰ King, 1860, **a.g.e.**, s.18.

²¹¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 25.

²¹² Walters, **a.g.e.**, s. 14.

²¹³ İsrailiyle tanınan İmparator Nero, sirkte kumların üzerine malakit tozları serpiştirdiği bilinmektedir. King, 1860, **a.g.e.**, s.14 vd.

²¹⁴ King, 1860, **a.g.e.**, s.14 vd.

²¹⁵ **Aynı**, s.11.

3.2.2.7. Opal

Opal süt beyaz renk üzerinde parlak mavi, kırmızı, yeşil veya sarı renklidir. Doğada az bulunduğu için oldukça pahalıdır. Tarihte bilinen en önemli opal, senatör Nonius'un önemli bir miktar para ödeyerek kendisine aldığı taştır²¹⁶.

3.2.2.8. Sedef

Organik kökenli olan sedef değişik midye türlerinin kabuk kısımlarının i yüzeylerinde, çoğunlukla konsantrik olarak, birikmesiyle oluşur²¹⁷.

3.2.2.9. Hematit

Hematit, elik grisi-siyah, kahverengimsi kırmızı renkte ve opaktır. Yumuşak bir taş çeşidi olan hematit, suda eritilebildiği için medikal amaçlı kullanılmıştır²¹⁸.

Yaygın olarak bulunan hematit, önemli bir demir mineralidir. Hidrotermal damarlarda ve magmatik kayalarda aksesuar minerali olarak bulunabilir²¹⁹. Yakın doğu ve Minos²²⁰, oryantalizan dönem mühürlerinde, Augustus ve Geç Roma dönemi yüzük taşlarında sıklıkla grlmektedir²²¹.

Antik ağda hematitin karaciğer ve gözlere iyi geldiğine, kazancı arttıracığına ve davaların kazanılmasına yardımcı olacağına inanılmaktadır. Nar suyuyla karıştırıldığında kan kusanlara iyi geldięine²²² ve kanamayı durduğuna inanılmıştır²²³. Gaziantep müzesinde 74 numaralı eserin yüzük taşı hematittir.

²¹⁶ King, 1867, **a.g.e.**, s. 240.

²¹⁷ www.mta.gov.tr/mineraller/sedef.html (Erişim tarihi: 03.06.2007)

²¹⁸ King, 1860, **a.g.e.**, s.17.

²¹⁹ www.mta.gov.tr/mineraller/hematit.html (Erişim tarihi: 03.06.2007)

²²⁰ Spier, **a.g.e.**, s. 6.

²²¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 26 vd.

²²² **Aynı**, s. 20.

²²³ Forbes, **a.g.e.**, s. 27.

3.2.2.10 Spinel

Spinel, kırmızı, yeşil, mavi, mor, kahverengi ve siyah gibi çeşitli renklerdedir. En yaygın olanı kırmızı renkli olanıdır²²⁴ ve çoğunlukla yakutla karıştırılmaktadır. İyi şans getireceğine inanılmaktadır²²⁵.

3.2.2.11. Malakit (Bakır Taşı)

Damarlı ve yeşil renkli bir bakır minerali olan malakit gölgeli yeşil renklidir, bazı kısımları soluk yeşil bazı kısımları ise koyu yeşildir. Mattır. Mağaralarda oluşan yeşil sarkıtların damlamasıyla oluşur²²⁶. Paleolitik Çağ'dan itibaren takı yapımında kullanılmıştır²²⁷. Eski Yunancada ebeğümece yaprağı anlamına gelen “malache” kelimesinden türemiştir²²⁸. Malakit, zümrüte benzemektedir ve çocukların özellikle boynuna nazardan korumak için takılmıştır²²⁹.

3.2.2.12. Obsidyen

Obsidyen, siyah volkanik cama verilen isimdir. Arkaik döneme kadar sık kullanılmıştır²³⁰. Plinius' un eserinde “lapis obsianus” olarak geçmektedir. Grekçedeki adı hakkında bir bilgi yoktur. Sadece kazıma bezemelerle kullanılmıştır²³¹.

²²⁴ <http://www.galleries.com/minerals/oxides/spinel/spinel.htm>(Erişim Tarihi: 04.06.2007)

²²⁵ <http://gwgydir.demon.co.uk/jo/minerals>(Erişim Tarihi: 03.06.2007)

²²⁶ Aynı, (Erişim Tarihi: 03.06.2007)

²²⁷ Türe, 2005, a.g.e., s. 17.

²²⁸ <http://gwgydir.demon.co.uk/jo/minerals>(Erişim Tarihi: 03.06.2007)

²²⁹ King, 1860, a.g.e., s.14 vd.

²³⁰ Spier, a.g.e., s.6.

²³¹ Walters, a.g.e., s.16.

3.3.Organik Maddeler

3.3.1.Kemik

Kemik, organik maddeler arasında en dayanıklı malzemedir. İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren kolay bulunabilir ve işlenebilir olması nedeniyle araç gereç ve süs eşyalarının yapımında kullanılmıştır²³².

3.3.2.Fildişi

Fildişinin, işlevsel olarak ve süsleme amacıyla MÖ. III. binden itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Filistin, Megiddo, Kıbrıs, Suriye' de Ras Şamra, Delos, Mykenai, Attica ve Rodos' dan fildişi eserler ele geçmiştir. Bu doğudan batıya oluşturulmuş rotada fildişi hammadde olarak pazarlanmış fakat satın alınan yerde işlenmiştir²³³. Fildişi ticaretinin artmasıyla birlikte, Rodos, Atina gibi kentlerde fildişi işleyen okulların olduğu bilinmektedir²³⁴. Halep dolaylarında halen fildişi işleyen ustalar vardır. Buradan ele geçen eserlere bakıldığında önceki dönemlerde kullanılan eserlerle büyük benzerlik olması dikkat çeker. Bu da gösterir ki taş oymacılığı babadan oğula geçen ve büyük olasılıkla antik çağda bir loncaya bağlı olan bir meslek grubu idi²³⁵. Mezopotamya, Mısır, Fenike uygarlıklarında, Peleponnes' da Erken Arkaik dönemde çok popülerdir. Yumuşak ve kolay kesilebilir olması nedeniyle tercih edilmiştir. Bilezik, yüzük, boncuk, gibi süs eşyalarının yanı sıra ev aksesuarları, mobilya aksamı gibi eşyaların yapımında kullanılmıştır²³⁶.

3.3.3.Kehribar (Amber)

Kehribar, soyu tükenmiş olan bir çam türünde bulunan süksinik asit içeren fosillesmiş reçineden oluşmaktadır²³⁷. Kırmızı ve sarı renktedir. Özellikle Bronz çağında

²³² Köroğlu, **a.g.e.**, s. 7.

²³³ R. D. Barnett, "Early Greek and Oriental Ivories", **JHS**, Sayı no 68: 1-25, (1948), s. 1 .

²³⁴ Spier, **a.g.e.**, s. 4.vd.

²³⁵ Barnett, **a.g.e.**, s.2.

²³⁶ Spier, **a.g.e.**, s.6.

²³⁷ www.mta.gov.tr/kiyametlitaslar/kehribar.html (Erişim tarihi: 03.06.2007)

Avrupa’da ipe dizilmiş boncuk olarak kullanılmıştır. Fenikeliler bu taşta “altından” anlamına gelen ve güneşi tanımlamak için kullanılan “amber” sözcüğünü, Yunanlılar ise “elektron” sözcüğünü kullanmışlardır²³⁸. Özellikle bayanlar tarafından kullanılan amber, kırılma bir malzemedir²³⁹. Roma dönemine ait pek çok kehribar süs eşyası, Germany, Galya ve Britanya eyaletlerinden ele geçmiştir²⁴⁰.

3.3.4. İnci

İnci, istiridye ve deniz kabuklularının içinden çıkan, kolayca delinebilen, sert ve sedefli tanelerdir. Genellikle deniz suyunda oluşmakla birlikte nehir ve dağ ırmaklarındaki tatlı su yumuşakçalarının içerisinde de rastlanmaktadır²⁴¹. İnci kesilmez ve parlatılmaz. En erken MÖ. V. yüzyılda İran’ da görülür. Basra Körfezi ile Hindistan’ dan çıkarılır. Sedef ve camdan taklitleri yapılmıştır. Antikçağ’da değerli gereçler arasında yer almıştır²⁴². Plinius eserinde kadınların incilere çok düşkün olduğunu ve bazen kulaklarına 2-3 tane inci küpeyi aynı anda taktıklarından bahsetmektedir. Suetonius ise Julius Caesar’ın, Brutus’un annesine pahalı bir inci hediye ettiğinden bahseder²⁴³.

3.3.5. Mercan

Sert ve kalkerli organik bir madde olan mercan, denizde yaşayan omurgasız ahtapotların iskeletlerinden oluşmaktadır. Kırmızı, pembe, beyaz ve siyah renklerdedir. Roma döneminde Akdeniz ve Hindistan arasında mercan ticareti yapıldığı bilinmektedir. Bir Roma yazıtına göre Magnesia kentinde mercan işleyen ustaların derneği bulunmaktadır²⁴⁴.

²³⁸ <http://gwydir.demon.co.uk/jo/minerals>(Erişim Tarihi: 03.06.2007)

²³⁹ Marshall, **a.g.e.**, s.37.

²⁴⁰ H. Blank, **Eski Yunan ve Roma’da Yaşam**, (1999) , s.131.

²⁴¹ Köroğlu, **a.g.e.**, s. 8.

²⁴² Meriçboyu, **a.g.e.**, s.22.

²⁴³ Richter,1956,**a.g.e.**,s.19.; <http://www.mlahanas.de/Greeks/LX/Gemma.html>(Erişim Tarihi: 06.06.2007)

²⁴⁴ Köroğlu, **a.g.e.**, s. 8.

3.4. İnsan Yapımı Maddeler

3.4.1. Cam

Cam, soda, kum ve kireçtaşı karışımından elde edilir. Şeffaf ve kırılğan bir yapıya sahiptir. Ayrıca, yarı saydam ve opal türleride bulunmaktadır. İlk cam yapımı Mısır sanatında MÖ. 5000 yıllarında pişmiş topraktan yapılmış boncuklar üzerine sırlama yapılarak kullanılmıştır. MÖ. 2500 yıllarında cam boncuk yapımı başlamış ve gelişerek, kalıp baskı tekniği ile üretilmiştir. Camları renklendirmek için cam hamuru içerisine istenilen renkte metal oksit karıştırılmaktadır.

Çeşitli renklerdeki camlar antik çağda değerli taşların taklidi olarak kullanılmıştır. Buna en güzel örnek Parthenon dan ele geçen cam mühürlerdir. Plinius, Roma döneminde cam yüzük taşlarının işlenmeden, değerli taş gibi satıldığından bahseder. Günümüze dek ulaşan cam yüzük taşlarını orijinal taştan ayırmak oldukça zordur²⁴⁵.

Antik çağda tapınaklara sunulan camlar çoğunlukla yoksul halk tarafından yapılmıştır. MÖ. IV. yüzyıl'ın ikinci yarısına ait Atina Asklepion tapınağındaki bir yazıtta bundan bahsedilmiştir.

Hellenistik dönemde yüzük taşı olarak kullanılan en yaygın malzeme camdır. Özellikle mühür olarak kullanılan yüzükler de cam olanlar tercih edilmiştir. Bunlardan birkaç tanesi Kıbrıs veya İskenderiye (Alexandria)' de ele geçmiştir. Roma döneminde de kullanımına devam edilen cam yüzük taşları kasnağa sarılarak renkli bantlar şeklinde üretilerek yüzük kaşına yerleştirilmiştir²⁴⁶. İmparatorluk döneminde cam yüzük taşlarında önemli bir azalma dikkat çeker. Çünkü bu dönemde gerçek taşlara ulaşmak oldukça kolaydır²⁴⁷. Camdan yapılan yüzük taşları bazen doğrudan doğruya işlenirken bazen de doğal yüzük taşlarından alınmış kalıplara dökülerek şekillendirilmiştir. İstenildiği gibi olmadığında ise fazlalıklar traşlanarak düzeltilebilmiştir²⁴⁸. Opal camlar Suriye' de daha çok Sidon atölyelerinde imal edilmiş küçük şişelerde karşımıza çıkar.

²⁴⁵ Richter,1956, a.g.e., s. 28.

²⁴⁶ Marshall, a.g.e., s.36.

²⁴⁷ Walters, a.g.e., s.17.

²⁴⁸ Konuk ve Aslan, a.g.e., s.16.

Bunlar Dionysos ve Bacchus törenleri ya da Yahudilikle ilgili sembolleri içeren yapıtlardır. Mat beyaz renkli opal cam hamuru renklendirici olarak kullanılan metalik oksitler katılmadan hazırlanmakta ve büyük bir olasılıkla sonraki devirlerde uygulandığı gibi kalay oksit ve kireçleşmiş kemik külü katılarak oluşturulduğu düşünülmektedir²⁴⁹.

3.4.2. Pişmiş Toprak (Terra Cotta)

Antik çağda pişmiş topraktan yapılan sırlı veya sırsız boncuk ve mühürler çok sık kullanılmıştır. Özellikle Mısırdaki görülen fayans boncuklar çeşitli renklerde sırlanmıştır. Sırsız olanlar genellikle üzerine yıldız sürülerek altın görünümü verilerek imitasyon mücevherlerde kullanılmıştır²⁵⁰. Pişmiş topraktan yapılan mühürleri Assur ve Mısır krallarının kullanıldığı bilinmektedir. Ancak Yunan ve Roma döneminde çok fazla tercih edilmemiştir²⁵¹.

²⁴⁹ A. Özet, “Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Yüzük Kaşları”, **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, Sayı no 2: 83-94 (Ankara: 2001), s. 87.

²⁵⁰ Marshall, **a.g.e.**, s.37.; Köroğlu, **a.g.e.**, s. 8.

²⁵¹ King, 1860, **a.g.e.**,s. 81 vd.

4. KUYUMCULUK VE YÜZÜK TAŞI OYMA TEKNİKLERİ

Paleolitik dönemden itibaren, insanlar kolye ve bilezik için boncuk üretmeye başlar. Taş ve kemik aletlerle, fildişinden ve kemikten boncuk yapımıyla teknik anlamda ilerleme görülür ve tarih boyunca bu ilerleme devam eder²⁵². Ancak antik çağda kullanılan teknikler hakkında günümüze dek ulaşan çok net bilgiler bulunmamaktadır²⁵³. Bu tekniklerle ilgili bugün bilinenler modern yöntemlerden ve taşlar üzerindeki çeşitli çalışmalardan elde edilmiştir²⁵⁴.

Boncukları kesme, yüzeyi aşındırıp şekillendirme, delme, parlatma gibi hepsi uzun zaman ve işçilik isteyen bir takım işlem söz konusudur. İlk dönemlerde bir işçi günde ancak bir santimetre çapında beş boncuk üretebilmiştir. Boncuk üretiminin bu derece zor olması o dönem için bu eserleri çok değerli kılmıştır. Ayrıca takı yapımında kullanılan malzemelerin yüzlerce kilometre öteden göç veya takas yoluyla taşınmış olması takıya verilen önemi göstermektedir²⁵⁵.

Antik çağda değerli madenlerin işlenmesinde bakır ve bronz keskiler, kemane matkapları, perdahlı taş çekiçler, yüzeyi tesviye etmek için kumtaşı ve bitirilen takıyı cilalamak için ince kum ve yağ ile karıştırılmış odun kömürü külü, kuyumcu atölyelerinin temel alet ve malzemeleridir²⁵⁶.

Antik çağda yüzük oymacılığı çok zahmetli ve cesaret kırıcı bir sanat dalıdır. Yüzük sanatçıları bir heykeltıraş veya ressamın göre tasarımı ve metodu düzenlemekte daha çok zorlanmaktadır. Yüzük sanatçısının, vücudun perspektifinden çok ışık-gölge oyununu eser üzerinde vermesi önemlidir. Bu sanatın diğer zor yönü ise taşların boyutunun küçük olmasıdır. Bu nedenle tasarımı çok zordur ve mükemmel görme yeteneği gerekmektedir. Ayrıca hatasız işçilik gerektirmektedir. Çünkü yapılan hatanın geri dönüşü yoktur. Bunun için yüzük taşı aynı sanatçı tarafından yapılmalı ve bitirilmelidir²⁵⁷.

²⁵² Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 13 vd.

²⁵³ Walters, **a.g.e.**, s. 18.

²⁵⁴ Konuk ve Arslan, **a.g.e.**, s. 9.

²⁵⁵ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 13 vd.

²⁵⁶ **Aynı**, s. 31.

²⁵⁷ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 24.

Antik çağda yüzük sanatçılarının yüzükler üzerindeki tasvirleri işlerken detayları görebilmek için büyüteçler kullandıkları bilinmektedir. Bronz çağından itibaren mercek olarak kristeller kullanılmıştır. Troya kazılarında, Knossos Sarayı'nda, Gordion ve Efes Artemision Arkaik tabakasında büyüteç olarak kullanılan kristaller bulunmuştur²⁵⁸. Hellenistik ve Roma döneminde büyüteçlerin bir çoğu camdandır ve boyutları küçüktür²⁵⁹. Camdan sonra kullanılan en yaygın malzeme kaya kristali (kuartz)' dir. Büyüme miktarındaki sapmayı azaltmak için kristal ve cam mercekler ince şekilde kesilip üst üste konularak kullanılmıştır²⁶⁰. Büyüteçleri olasılıkla yaşlı ve göz rahatsızlığı olan ustalar tercih etmiştir. Gözleri iyi gören ustalar ise ayrıntıları vermek için büyüteçleri kullanmışlardır. Büyüteçlerin eseri 3 veya 7 katı oranında büyüttüğü bilinmektedir²⁶¹.

4.1. Yüzükler

4.1.1.Yapım Teknikleri

4.1.1.1. Döküm Tekniği

Maden, beton, alçı gibi maddeleri bir kalıba akıtarak biçimlendirilmeye "döküm" adı verilmektedir²⁶². Maden işlenmesinde ise, eritme işlemi sonucunda, pota içerisindeki madenin, istenen biçim ve şekildeki, pişmiş toprak, taş ya da kumdan yapılmış kalıplara dökülerek, dondurulma işlemi "döküm" olarak tanımlanmıştır²⁶³.

Döküm tekniği kalıp teknolojisine bağlı bir gelişim göstermiştir. Irak Jarmo'da M.Ö. 7000'e tarihlenen dökme kurşun tanesi, hem kurşunun bu tarihte ayrıştırılmasının başarılı olduğunu gösterdiği gibi döküm tekniğinin de bilinen en eski örneği olması açısından

²⁵⁸ Troya kazılarında mercek olarak kullanılmış 40 adet eser ele geçmiştir. Ephesos Artemis Tapınağında bulunan kaya kristali objenin eserleri büyüttüğü gözlemlenmiştir. Ancak araştırmacılar bu eser üzerine çeşitli düşünceler öne sürmüşlerdir. Araştırmacı Brain, bu eserin Arkaik dönemde kulağı süslemek amaçlı kullanıldığını söylemiştir. G. Sines and Y.A.Sakellarakis, "Lenses in Antiquity" **AJA**, Sayı 91/2: 191-196 (1987) s. 196 vd. ; D. Plantzos, 1997, **a.g.e.**, s. 452 vd.

²⁵⁹ Plantzos, 1997, **a.g.e.**, s. 452 vd.

²⁶⁰ Sines ve Sakellarakis, **a.g.e.**, s. 192 vd.

²⁶¹ **Aynı**, s. 195.

²⁶² D. Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, (1998), Döküm maddesi

²⁶³ H. Mayron, "Metal Working in Ancient World", **AJA** 53: 93-125, (1949).

önemlidir²⁶⁴. Anadolu'da ise Can Hasan IIb tabakasından ele geçirilen bakır bir asa başı, Anadolu için en eski döküm tekniği ile yapılmış eser olma özelliğini taşımaktadır²⁶⁵.

Kullanımı ve plastiklik özelliği (Plastisite) bakır ve kurşuna göre fazla olan ve girdiği kalıbın şeklini kolayca alan bronzun keşfi ile döküm teknolojisinde de büyük bir gelişim sağlanmıştır. Bronzla beraber gelişim gösteren döküm teknolojisinde kullanılan kalıpların gelişmesi ile kuyumculukta da gelişim görülmüştür. Plastisitesi ve erimiş haldeki akışkanlığı bronzdan çok daha yüksek olan altın ve gümüş, döküm tekniğinin gelişimi ile birlikte kuyumculukta döküm kalıpları yoğun olarak kullanılmıştır.

Pişmiş toprak, taş, mum, demir gibi maddeler madeni eşya üretiminde kalıp olarak kullanılmıştır, uzun ömürlü olması ile döküm tekniğinin en avantajlı özelliği olan seri üretime izin vermesi ve ateşe dayanıklılığı ile taş, takıların kalıplarında yoğun olarak kullanılmıştır. Steatit taşı sıkı dokusu, ateşe dayanıklılığı, kolayca ince ayrıntıların işlenmesine olanak sunması açısından tercih edilen bir taş cinsidir²⁶⁶.

Kuyumculuk dökümünde kullanılan kalıplar, teknolojik ilerleme ile gelişim göstermiştir. Kalıp teknolojisini genel olarak 3'e ayırabiliriz

1. Tek parçalı kalıplar: Bilinen kalıp tipleri içinde en basit olanıdır. Tek parçadan oluşan bu tip kalıplar pişmiş toprak veya taştan yapılmıştır. Taş veya kilden yapılan kalıbın bir yüzü düzelterek, bu yüze dökülecek modelin negatif boşluğu yapılır. Eritilmiş sıvı metal bu hazırlanan modele dökülür. Bu tür kalıplar tam olarak şekillendirilmez, sonradan dövülerek tamamlanır.
2. İki parçalı kalıplar: ince detayların ortaya çıkartılmasında büyük kolaylık sağlayan iki parçalı kalıplar tek parçalı kalıplardan gelişmiştir. Alt ve üst iki kalıba, istenen eserin negatifi işlenerek, kalıplar birleştirilmiş, iki kalıbın negatifinden oluşan ortadaki boşluğa, kalıplar üstünde önceden açılmış oyuktan, erimiş halde maden dökülür. Soğuduktan sonra açılan kalıplardan

²⁶⁴ P.R.S. Moorey, "Metarials and Manufacture in Ancient Mesopotamia, the evidence of Archeology of Art : Metals and glazed materials and glass", **BAR** 237, (Oxford:1985), s. 122.

²⁶⁵U.Esin, **Kuandatif Spektral Analiz Yardımıyla, Anadolu'da Başlangıcından Assur Ticaret Kolonileri Çağın Kadar Tunç Madenciliği**, (İstanbul: 1969), s. 26

²⁶⁶ Türe ve Savaşçın., 2000, **a.g.e.**, s. 36

ortaya çıkan madeni eserin üzerinde, iki kalıbın birleşim yerlerinden dolayı meydana gelen iz genellikle zımparalanarak veya kazınarak yok edilmeye çalışılır. Günümüz Kuyumculuğunda da yoğun olarak kullanılan bir teknik olan iki parçalı kalıpların üretim mantıkları, üretilmek istenen eserin özelliğine göre üç, dört veya daha çok sayıda parçalı kalıplarda da kolay uygulanabilir olmasıdır.

3. Kaybolan Kalıplar: “Lost-Wax casting”, “cire perdue”, olarak adlandırılan ve içi boş veya dolu, büyük veya küçük, en karmaşık şekillerin bile dökümünün gerçekleştirilmesine olanak veren bir döküm tekniğidir²⁶⁷. Balmumu bu teknikte yoğun olarak kullanılır, balmumundan pozitif olarak yapılan modelin uygun bir noktasına daha sonra dökümün yapılacağı bir delik yerleştirilir, sonra döküm kanalı açıkta kalacak şekilde kalınca bir kil tabakası kaplanır ve bu kilin kurumması beklenir, sonrada fırınlanır. Böylece mumun eriyerek akması ve kilin pişerek ısıya dayanıklı hale gelmesi sağlanır. Bu şekilde elde edilen kalıp henüz sıcakken, döküm kanalının ağzından erimiş metal akıtılarak döküm tamamlanır. Daha sonra kalıp kırılarak atılır²⁶⁸.

Döküm tekniğinde özellikle iki veya daha çok parçalı döküm tekniklerinin seri üretime izin vermeleri, uzun süreli kullanılmaları ile kaybolan kalıplarla çok nitelikli madeni eserlerin elde edilmesi ve döküm tekniğinde değerli madenlerin ekonomik olarak kullanılmaları, döküm tekniğinin, tüm madeni eser üretiminde olduğu gibi kuyumculukta da yoğun olarak kullanılmasına neden olmuştur. Yüzüklerde de döküm teknoloji yoğun olarak kullanılmış olmalıdır²⁶⁹.

²⁶⁷ S. Kısıklı, **MÖ. II. Binde Orta Anadolu Madencilği ve Orta Anadolu Ticaretinde Madenin Durumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, 2006) , s. 113 vdd

²⁶⁸ Türe ve Savaşçın, 2000, **a.g.e.**, s. 36

²⁶⁹ Higgins, **a.g.e.**, s.2.

4.1.1.2 Dövme Tekniği

Çok nadirde olsa Kalkolitik çağda doğal halde bulunan bakır madeninin soğuk dövme tekniği işlenmesi, dövme tekniğinde metal işliğinde ilk kullanımı olarak kabul edilmektedir. Anadolu'nun bir çok yöresinde özellikle basit zirai aletlerin yapımında hala kullanılan bir tekniktir.

Dövme tekniği kısaca madeni plaka, tel veya şeridin dövülerek şekillendirilmesidir. Sert ahşap bir kütük üzerinde yerleştirilen çeşitli boyutlardaki örsler ve örsler üzerinde madeni döverek forme eden çekiçler bu teknikte kullanılan belli başlı araçlardır²⁷⁰. Genellikle kılıç gibi büyük boyutlu eserlerde kullanılan dövme tekniği, yüzük gibi küçük boyutlu ve değerli madenden yapılmış eserler üzerinde nadiren kullanılmıştır.

4.1.2. Süsleme Teknikleri

Madeni malzemenin kullanıldığı antik kuyumculukta, birçok süsleme tekniği kullanılmıştır, bu tekniklerden, yüzükte kullanılan başlıca teknikler, Kalem işi, Kakma ve Kaplama, Granülasyon/Güherse, Delik işi/Ajur, Taş yerleştirme ve savat (niello) dır.

4.1.2.1.Kalemle yapılan Süslemeler

Sert metal bir kalem ile işlenecek metal yüzeyine derin izler (yivler) açarak desen işlemeye denir. Bu teknik genellikle Çalma ve Kazıma olarak iki ana kola ayrılır ancak antik çağda kuyumculukta bu teknik nadiren kullanılmıştır²⁷¹.

Çalma: Ucu küt çelik bir kalemin üzerine, bir çekiç yardımı ile düz ve kavisli çizgilerin ve yivlerin açılması işlemidir. Bu teknikte metalden bir parça çıkarılmaz, metal kalemin yürüdüğü çizgi boyunca çizginin sağında ve solunda toplanır, istenirse toplanan metal eğelenerek temizlenir.

²⁷⁰N.Eralp, **Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar**, (Ankara: 1993), s. 175.

²⁷¹Türe ve Savaşçın, 2000, **a.g.e.**, s. 41

Kazıma: Kazıma tekniği, çalma tekniğine benzer, sadece kesilen metal parçaları dışarı ıkartılır²⁷². Yüzüklerde alma tekniğine göre daha yoğun olarak kullanılmış bir tekniktir.

4.1.2.2.Kakma Tekniği

Maden bir eser üzerine, başka bir maden yerleştirme tekniğidir. Tunç ağına kadar uzanan bir geçmişi olsa da, ufak boyutlu yüzük yüzeylerinde nadiren kullanılan bir tekniktir²⁷³.

4.1.2.3 Kalıp Kabartma

Ağaç veya metalden yapılan kalıplarla yapılan bu teknik, döküm tekniğinde kullanılan kalıpların işlevlerinden farklı olarak kullanılır, kalıplara metal levhalar ufak darbeler ile vurularak kabartılır²⁷⁴. Lidya tümüslerinde yapılan kaçak kazılarda bu teknikte kullanılan bronz kalıplar ele gemiřtir²⁷⁵.

4.1.2.4. Delik İşi/Ajur

Kesme veya oymada denen bu teknikte madeni eserler üzerine, kesici ve delici aletlerle delikli süslemeler yapılır. Bu teknikte geometrik hatlı çalışmalara ise Opus İnterrasile adı verilmiş ve Roma kuyumculuğunda yoğun olarak kullanılmıřtır²⁷⁶.

4.1.2.5. Telkari

M.Ö. III. binyıla tarihlenen Ur kral mezarlarında ilk kez karşılaştığımız telkari, gümüş veya altın ince tellerin iki veya üçünün bükme-burma yoluyla tek bir tel haline getirilmesi bu telin kendi içerisinde şekillendirilerek veya bir madeni plaka üzerine bu

²⁷² Eralp, **a.g.e.** s. 179.

²⁷³ Türe ve Savaşcın, 2000, **a.g.e.**, s. 43.

²⁷⁴ Eralp, **a.g.e.**, s. 179.

²⁷⁵ Türe ve Savaşcın, 2000, **a.g.e.**, s. 34.

²⁷⁶ **Aynı.**, s. 40.

telden yapılmış parçaların lehimlenmesi ile uygulanan bir tekniktir²⁷⁷. Günümüzde Mardin, Trabzon, Kayseri, Sivas, Bursa, Edirne, Sivrihisar ve Beypazarında uygulandığı bilinmektedir²⁷⁸.

4.1.2.6. Granülasyon/ Güherse Tekniği

Küçük metal küreciklerin bir araya getirilmesi ile yapılan bir süsleme tekniği olan ve taneleme anlamına gelen granülasyon, Farsça'da "mücevher gibi" anlamına gelen Güherse, sözcüğü ile dilimize geçmiştir, günümüz kuyumculuğunda haşhaş kozalığı içinde bulunan yuvarlak tanecikleri hatırlattığı için "Haşhaş Sanatı" olarakta geçmektedir²⁷⁹. Seçkin sanat eserlerinde kullanılan bir süsleme tekniğidir.

Güherse tekniği madenlerin eritilip soğuk suya dökülmesi elde edilen küreciklerden yapılır, daha sonra elenerek boyutlarına göre sınıflandırılır ve aynı boydaki küreler oluşturulmak istenen kompozisyona göre bir araya getirilir. Teknik olarak bakır ve gümüşle de güherse yapılabilir, ancak çok küçük ve küçük form elde etmek için ideal metal altındır. Güherse tekniğinin zorluğu metal küreciklerin bir araya getirilmesidir, bunun için lehim yöntemi küreciklerin formunu bozacağı için çok sık kullanılmamış olduğu düşünülmektedir, bunun yerine kürecikler sıcakken bir araya getirme yönteminin denendiği düşünülmektedir²⁸⁰.

Sümerler, Persler, Etrüskler ve Yunanlı ustalar Güherse tekniğini kullanmışlardır. MÖ. III. binyıla tarihlenen Ur mezarlarında bulunan eserlerde güherse tekniğinin, telkari ve mineleme tekniğiyle bir arada kullanıldığını göstermiştir. Sümerlerin başlıklarında ve Anadolu'da Bronz dönemine tarihlenen Kültepe'den ele geçen pandantifler yine bu yöntemle yapılmıştır²⁸¹. Etrüskler ise bu tekniği MÖ. VII.

²⁷⁷ Eralp, a.g.e., s. 180.

²⁷⁸ Ş. Özudoğru, "Anadolu'da Erken Tunç Çağından Günümüze Gümüş Takıların Tarihi Gelişimi İçinde Alpu Takılarının Değerlendirilmesi" **Anadolu Sanat Dergisi**, **Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları**, Sayı no: 7/2: 127-141, (1994), s.135.

²⁷⁹ <http://www.turkishculture.com>(Erişim Tarihi: 23.02.2007)

²⁸⁰ Türe ve Savaşçın, 2000, a.g.e., s. 47.

²⁸¹ <http://www.cais-soas.com/CAIS/Art/granulation.html>(Erişim Tarihi: 11.02.2007)

yüzyıldan itibaren, kullanmışlardır²⁸². Orta Miken dönemi yüzüklerinde granülasyon dizisiyle bezenmiş bombeli şerit halkalar üzerine yerleştirilen, oval kaş kısımları çeşitli desenlerle işlenmiştir²⁸³. MÖ. V. yüzyılın II. yarısında kullanılan granülasyon tekniği ve telkari teknikleri birlikte kullanılarak üst düzey eserler ortaya çıkartılmıştır²⁸⁴. Roma döneminin sonlarında ise daha çok Doğu’lu sanatçılar tarafından bu tekniğin yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür²⁸⁵.

4.1.2.7. Savat (Niello) Tekniği

Madeni ve özellikle gümüş eserlerin üzerine açılan çizgisel oyuklara, yivlere ve yuvalara, kurşun, gümüş, kükürt, bakırın belirli oranlarda birlikte eritilerek hazırlandığı karışımın havanda dövülerek toz haline getirilip daha sonra hazırlanan motifler üzerine doldurularak, düşük ısıda fırınlanmasıyla oluşturulur²⁸⁶. MS. I. yüzyılda uygulanmaya başlayan²⁸⁷ bu teknik ve özellikle Bizans döneminde kullanılmıştır. Geç Antik döneme ait altın evlilik yüzüklerinde savatla yapılan figürler kullanılmıştır²⁸⁸.

4.1.2.8. Taş Yerleştirme

Taş yerleştirme değerli ve yarı değerli taşların yüzüklere monte edilmesi sırasında kullanılan tekniklere verilen genel bir addır. Bu işlem sırasında birkaç farklı teknik uygulanmaktadır.

En pratik taş yerleştirme tekniği olan “Cloisonne Tekniği”, metal üzerine taş çapı kadar kesilen istenilen formdaki altın, gümüş veya bronz telden yuvaların

²⁸² D.L. Carroll, “On Granulation in Ancient Metalwork”, **AJA**, Sayı. 87/ 4: 551-554 (1983), s.551.

²⁸³ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 58.

²⁸⁴ Higgins, **a.g.e.**, s. 19.

²⁸⁵ H. Guiraud, “Ten Rings From the Collection of J. Pierpont Morgan” **Metropolitan Museum Journal**, Sayı no 32: 57-63 (1997) s. 57.

²⁸⁶ Özüdoğru, **a.g.e.**, s. 136.

²⁸⁷ **Aynı**, s. 130.

²⁸⁸ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 27.

lehimlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu yuvalar içerisine konulan taşlar, yuvaların üst kenarları üzerinde bırakılan tırnak vasıtası ile zemine bağlanır²⁸⁹.

Yerleştirilecek taşın derinliği kadar zemin çökertilmesi ile oluşturulan teknik “çökertme” ile taş yerleştirme adımı alır. Çökertilen kısmın içerisine taş yerleştirildikten sonra zeminden taşan metal taş çevresine kapatılır ve taşın maden içerisine gömülmesi sağlanır²⁹⁰.

Yüzlere cam yerleştirmede kullanılan teknik ise “emay (mine)” tekniğidir. Toz haline getirilen renkli cam, önceden çökertme veya Cloisonne tekniği ile hazırlanan yüzük üzerindeki yuvasına dökülür ve cam erime derecesinde fırınlanır, böylece cam, metal yüzükle birleştirilir. M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren Yunan takılarında yoğun olarak görülmeye başlanan bu teknik Helenistik ve Roma döneminde de sevilerek kullanılmıştır²⁹¹.

Metal yüzük kaşının yüzük halkasına monte edilmesinde lehim ve kaynak adı verilen yöntem kullanılır. İki metal parçasından ergime derecesi düşük olanın ergitilerek, diğer metale yapıştırılması prensibine dayanır. M.Ö. III bin yıldan itibaren Mezopotamya’da görülen bu teknik M.Ö. II. bin yıldan itibaren Minos uygarlığında da kullanılmıştır.

4.2. Yüzük Taşları

Persia (İran)’da MÖ. III. binyıla tarihlenen lapis lazuli işleme atölyelerinin varlığı yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Bu atölyede lapis lazuli dışında turkuaz, akik ve kalsedon işlendiği bilinmektedir. Burada hammadde, önce yiv açma ve keski ile ayırma yöntemiyle işlenebilir bloklar haline getirilmiş ardından kumtaşı blokları üzerine açılan kanallarda sürtülüp aşındırılarak hammaddeye boncuk formu verilmiştir. Daha

²⁸⁹ Eralp, a.g.e., s. 182.

²⁹⁰ Aynı, s.181.

²⁹¹ Türe ve Savaşçın, 2000, a.g.e.,s. 56

sonra matkap ve çakmaktaşı delicilerle boncuk delinip parlatılarak çalışma tamamlanmıştır²⁹².

Antik çağda taşları kesmek ve şekillendirmek için uygulanan yöntemlerin günümüz yöntemleriyle çok benzediği bilinmektedir. Sanatçılar, yüzük taşlarını bezemelerle süslerken metal veya obsidyen gibi sert taşlardan, nokta ve top şekilli matkaplar veya çark kullanmışlardır²⁹³.

Bir yüzük taşı işlenmeye başlanırken öncelikle ham taş bloğundan kullanılacak parçalar yontulurdu²⁹⁴. Yontulan parça üzerinde bir çerçeve varmış gibi düşünülerek taşın yan taraflarının düzgün kesilmesi sağlanıyordu²⁹⁵. İstenilen şekle getirilen taş sonra yağ ve zımpara tozu karıştırılarak bu karışımla ovularak cilalanmaktadır²⁹⁶. Taşın sertliğine göre zımpara tozu kendi içinde kalitesine göre çeşitlere ayrılmıştır²⁹⁷. Antik yazarlardan Plinius'un eserine göre Roma döneminde bu zımpara tozu, elmas veya elmastan sonra en sert mineral olan korundum (Naxos adasından elde edildiği için Naxium olarakta geçmektedir) taşından bilenerken elde edilmiştir²⁹⁸. Ancak elmasın ilk olarak hangi tarihte kullanıldığı bilinmemektedir²⁹⁹. Cilalama işlemi ise büyük ustalık gerektirmektedir. Ancak sanatçılar bu işlem üzerinde çok fazla durmadıklarından Erken Dönem yüzük taşlarının çok fazla cilalı olmadıkları dikkat çeker³⁰⁰. Hellenistik ve Roma döneminde ise cilalı taşlar yoğunluktadır. Cilalama işleminden sonraki aşama matkap veya çark ile ayrıntıların oluşturulmasıdır³⁰¹.

Taşlar elle şekillendirilirken metal bir kalem, el kullanılmadığı zamanlarda çark ya da matkap kullanılmıştır³⁰². Yüzük taşlarının çarkla şekillendirilmesi olasılıkla çömlekçi çarkının Kalkolitik dönemde bulunmasıyla gerçekleşmiştir. Bu sayede sert süs

²⁹² Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 35.

²⁹³ Walters, **a.g.e.**, s. 16 ; Plantzos, 1997, **a.g.e.**, s. 457.

²⁹⁴ Konuk ve Aslan, **a.g.e.**, s. 17.

²⁹⁵ Walters, **a.g.e.**, s. 16.

²⁹⁶ Walters, **a.g.e.**, s. 16 ; Billing, **a.g.e.**, s. 17 vd.; A.S. Murray ve J. Murray, **Handbook of Greek Archaeology: Vases, Bronzes, Gems, Sculpture, Terra-Cottas, Mural Paintings, Architecture, Etc.** (1892). s. 148.

²⁹⁷ Walters, **a.g.e.**, s. 20.

²⁹⁸ Pliny, **a.g.e.**, XXXVII-XXXII, s.251.

²⁹⁹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 22.

³⁰⁰ Walters, **a.g.e.**, s. 20. vd.

³⁰¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 24.

³⁰² Walters, **a.g.e.**, s. 20.

taşları aşındırılıp parlatılabilmektedir. Çarkın kullanılması ile birlikte takı ve statü objelerinin yapımında artış ve gelişim olmuştur³⁰³. Çarkla kesilen taşlar yatay eksenle şekillendirilmiş ve bu XX. yüzyıla kadar değişmeden kullanılmıştır³⁰⁴. Çark kullanımını eser üzerinde çok net fark edilmektedir, yuvarlatılmış çizgilerde çark kullanılmıştır. Noktalama ile verilen şekillerde çark kullanılmaz. MÖ. V. yüzyıl sanatçılarından Dexamenos'un, eserlerini çark kullanarak şekillendirildiği bilinmektedir. Ancak bu yöntem Hellenistik Dönem'e dek çok fazla kullanılmamıştır³⁰⁵.

Matkap kullanımını ise MÖ 1500 lerde Mısırda başlamıştır. Bir mezar yapısının duvar resimlerinde elle çalışan matkap örneği bulunmuştur. Yayla çevrilen matkap sert taştan veya bakırdan yapılan ucunun dairesel hareketiyle taşı işlemektedir³⁰⁶. Kullanılan matkap uçları farklı boyutlarda olan disk ve top şeklindedir³⁰⁷. Anadolu, Yunanistan ve İtalya'da da mühür ve yüzük taşlarının işlenmesinde aynı yöntemler kullanılmış ve bu Roma döneminin sonlarına kadar devam etmiştir³⁰⁸.

Anadolu'da Philedelphia'dan ele geçen Roma Dönemine tarihlenen bir mezar taşı üzerinde günümüz sanatçılarının kullandığı yay ve diğer aletlerin benzeri betimlenmiştir³⁰⁹. 18 yaşında ölen yüzük sanatçısı Doros'un, mezar steli üzerinde, olasılıkla sabit delgi takımı (matkap) betimlenmiştir (Resim 12)³¹⁰.

³⁰³ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 20.

³⁰⁴ Plantzos, 1997, **a.g.e.**, s. 457 vd.

³⁰⁵ Walters, **a.g.e.**, s. 20. vd.

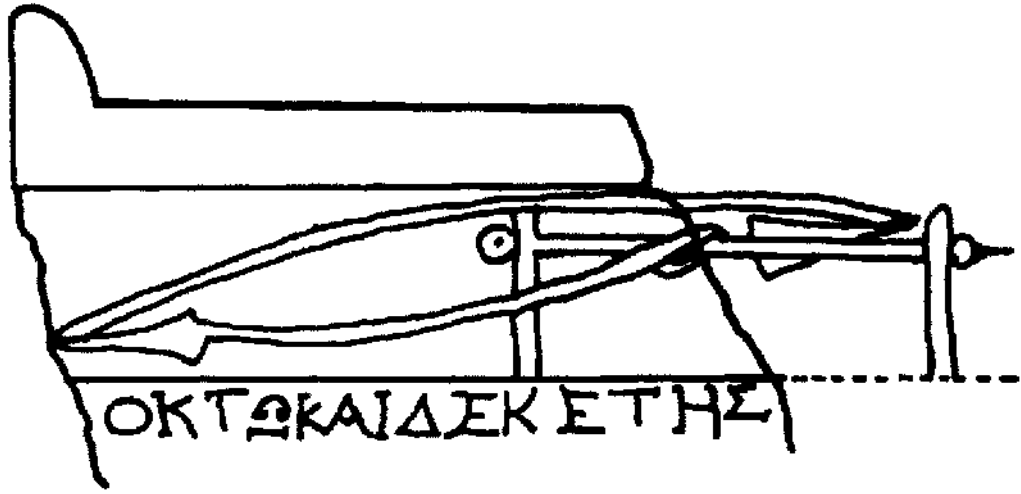
³⁰⁶ R. Yağcı, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundaki Geç Asur, Yeni Babil, Akamenid Damga Mühürleri" (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 7.

³⁰⁷ Konuk ve Aslan, **a.g.e.**, s. 18.

³⁰⁸ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 26.

³⁰⁹ Furtwangler, 1900, **a.g.e.**, s. 399.

³¹⁰ Plantzos, 1997 **a.g.e.**, s. 458.

**Resim 12: Mezar Steli Üzerinde Bulunan Sabit Delgi Takımı
(J. Boardman, 1970, no: 316)**

Theophrastos'un "Taşlar Üzerine" adlı eserinde matkapla şekillendirilmiş taşlar *πριστοι*, kazınmış olanlar *γλυπτοί*, tornada çalışılmış olanlar *τορνευτοι* olarak geçmektedir³¹¹.

³¹¹ Plantzos, 1997, a.g.e., s. 457 vd.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARININ TARİHSEL GELİŞİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yüzükler tarihin ilk dönemlerinden itibaren kadın, erkek ve çocuklar tarafından sevilerek kullanılmıştır. Süsleme dışında mühür ve amulet olarak kullanılan yüzükler kimi zaman statü göstergesi olmuş kimi zaman evlilikte birliği, bağlılığı temsil etmiş ve kimi zamanda imal edildiği malzemesine göre tedavi edici olduğuna inanılmıştır. Zamanla yüzük kullanımı ticaretin artmasıyla birlikte kültürel etkileşimin sonucunda tüm dünyaya yayılmış ve günümüze dek gelmiştir³¹².

Yüzük kullanımının başlangıcı konusunda henüz net bilgiler mevcut değildir. Ancak MÖ. III binli yıllarda Sümer uygarlığında³¹³ ve Mısır uygarlığında yüzüklerin kullanıldığı bilinmektedir. Yunan sanatı birçok alanda olduğu gibi yüzük kullanımında da Doğu uygarlıklarından etkilenmiştir. Doğu' nun en önemli uygarlıklarından biri olan Mısır uygarlığında yüzük kullanımı, Eski Krallığın İlk Sülaleleri (MÖ. III. binyıl) döneminde ortaya çıkar ancak Orta Krallık döneminde (MÖ. 2100-1555) yaygınlaşır. Bunun sonucunda Mısır'dan, adalar ve Anadolu üzerinden yapılan kültür alış veriş sayesinde yüzük kullanımı Yunanistan' a dek gelmiştir. Bu dönem yüzüklerinde, doğan güneşin ve yaşamın simgesi olan skarabe şeklinde yontulmuş süs taşları kullanılmıştır³¹⁴. Skarebeler çoğunlukla Nil nehri civarından ele geçen akik, karnelyan, sardoniks, kalsedon ve çakmaktaşıdan yapılmıştır³¹⁵. Üst kısımları skarabe, alt kısımları ise çoğunlukla mühür olarak kazıma bezemelerle süslenen taş, yüzük halkasına dönebilecek şekilde monte edilmiştir. Bu sayede bir tarafı mühür diğer tarafı muska olarak kullanılmış ve mühürlere yüzük fonksiyonu kazandırılmıştır³¹⁶. Skarebeler Mısır'dan dış ülkelere ihraç edilmiş, Anadolu ve İtalya' da çok sevilmiş,

³¹² M. Norris, **Greek; From Prehistorical to Classical A Resource for Educators The Metropolitan Museum Educators**, (2000), s. 57; Robinson, **a.g.e.**, s. 306.

³¹³ D. Scarisbrick, **Rings, Symbols of Wealth, Power and Affection**, (London: 1993), s. 6.

³¹⁴ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 33.

³¹⁵ Billing, **a.g.e.**, s. 6 vd.

³¹⁶ Türe, 2005, **a.g.e.**, s.33.

taklitleri yapılmıştır³¹⁷. Mısır'da, Yeni Krallık Döneminde, üst kısmın ortası oval şekilde genişleyen yüzük halkaları moda olur. Serçe parmağa takılan bu tip yüzüklerin kaş kısımları; süs taşları, mühür oymaları, kabartmalar ve bazen de küçük figürlerle bezenmiştir³¹⁸.

Girit adasında Orta Minos döneminde (MÖ. 1900-1700/1750) kazıma bezemelerle süslenmiş ve mühür olarak kullanılmış yüzükler olduğu bilinmektedir. Minos sanatında süs taşı kakmalar, geometrik çizgiler, skarebelerde Mısır etkisi görülür. Minoslu sanatçılar çoğunlukla doğadan ve günlük yaşamdan alınan konuları betimlemişlerdir. Geç Minos yüzüklerinde işlenen sahnelerde hayvan betimlemeleri ağırlıklıdır³¹⁹. Minos uygarlığı çöküşünden sonra Yunan yarımadasındaki Miken uygarlığını etkiler. Minos uygarlığının etkisinde gelişen Miken uygarlığının Orta ve Geç döneminde yüzük kullanımı artar³²⁰. MÖ. 1200'lerde Yunanistan'da Miken sanat geleneğiyle hiçbir ilgisi olmayan ve klasik dönemde tamamen terk edilen bir üslup doğar. Katı ve soyut stildeki pişmiş toprak kaplar üzerine geometrik desenlerle süslenmesi nedeniyle Geometrik adı verilen bu dönemde yüzükler basit halkalar veya spiral şeklindedir³²¹. MÖ. IX. yüzyılda gelişen deniz ticareti sonucunda geometrik üslubun yerini doğuya dönük bir tarz olan Oryantalizan üslup alır. Bu dönem yüzüklerde ve takılarda doğu sanatında kullanılan karışık hayvanlar, rozet, lotus gibi bitkisel motifler işlenmiştir. Yunan sanatının kendi üslup özellikleri ise ancak Arkaik dönemde ortaya çıkmıştır³²². MÖ. VI. yüzyılın yüzyılın II. çeyreğinde Yunanlı sanatçılar, yeni malzemeler, teknikler ve formlar deneyerek klasik yüzük kazımacılığının başlangıcını oluşturmuşlardır³²³. Hellenistik dönemde İskender'in Mısır'ı ele geçirmesiyle birlikte batı etkisi Mısır eserlerinde artar. Mısır eserlerine bakıldığında özellikle sikkelerde yerel pantheonun tanrıları ile birlikte Yunan ve Roma etkileri görülür. Örneğin sikkelerin ön yüzünde İskender portresi yer alırken arka yüzünde Mısır'ın yerel tanrı ve tanrıçaları betimlenmiştir. Mısır sanatı batı sanatından etkilendiği kadar batı sanatını etkilemiştir. Örneğin İsis, Serapis gibi Mısır' lı tanrı ve

³¹⁷ Özet, **a.g.e.**, s. 83.

³¹⁸ Türe, 2005, **a.g.e.**, s.33.

³¹⁹ Robinson, **a.g.e.**, s. 308.; Spier, **a.g.e.**, s. 11.

³²⁰ Türe, 2005, **a.g.e.**, s.50 vd.

³²¹ **Aynı**, s. 115.

³²² Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 19.

³²³ Boardman, 1968, **a.g.e.**, s. 13.

tanrıçalar Yunan ve Roma sanatında sevilerek kullanılmıştır. Bunun dışında Yunan, Roma ve Mısır sanatında ortak kullanılan tanrı ve tanrıçalar eklenmiştir³²⁴.

Anadolu' nun coğrafi özellikleri dikkate alınarak incelendiğinde sanatın her dalında olduğu gibi kuyumculuk sanatında da birçok medeniyetin etkisini görmek mümkündür. Örneğin Bronz çağı kentlerinden Kaneş-Karum'un mezar buluntularında Eski Assur özelliği olan repousse tekniğiyle yapılmış noktacıklardan oluşan bordürün içi zikzak süslemelerle doldurularak oluşturulmuş yüzük ve bilezikler örnek gösterilebilir. Bu dönemde taş ustaları, işlenmesi oldukça zor olan kuvars ve obsidyen gibi süs taşlarını sınırlı olanaklar ve basit aletlerle işlemişlerdir. Hititler döneminde farklı etnik kökenlerden gelen birçok halkın merkezden yönetilen bir federasyon bünyesinde birleştiği ve meşruti bir krallıkla yönetildiği toplum düzeni sonucunda sanatta pek çok etkisiyi birarada görmek mümkündür. Hitit sanatında mühürcülük oldukça önemlidir. Mühürlerin işlevselliğinden başka yapıldığı metalin büyü gücü de önem taşımış olduğu düşünülmektedir. Bu mühürlerin bir kısmı yüzük şeklinde yapılmıştır. Genellikle metal üzerine kazıma çizgilerle şekillendirilmiş mühürler tercih edilmiştir³²⁵. Demir çağı topluluklarından Phryglerin kuyumculuk sanatına en büyük katkısı fibulalardır. Genellikle bronz döküm tekniğiyle yapılan fibulalar, Urartu, Ön Asya ve Kıta Yunanistan ve İtalya' ya dek yayılmıştır³²⁶. Urartu döneminin altın takıları detaylı ve özenli işçilikleri ile törensel bir görünüme sahiptir. Çoğunluğunu oluşturan gümüş ve bronz takılar, günlük hayata yöneliktir ve genellikle döküm tekniği ile seri üretim ile yapılmışlardır³²⁷. Lydia uygarlığı ise bulunduğu yer konumuyla ve Paktolos Çayı' nın yataklarında altın madeni bulup işlemeye başlayınca zenginlikleri doruğa ulaşmıştır. Sardes' te bulunan altın rafinerisinde ele geçen steatit taşından oyulmuş döküm kalıplarının çıkartılması tesis çevresinde kuyumcu atölyelerinin bulunduğunu göstermektedir³²⁸.

Kabartma yüzük taşları yani kameolar MÖ. VII. yüzyıl sonları ve MÖ. VI. yüzyıl başlarından itibaren Fenikeliler ve Mısırlılar tarafından kullanıldığı

³²⁴ Daha detaylı bilgi için bkz. Abd El-Mohsen El-Khachkab, "A Collection of Gems from Egypt in Private Collections", *JEÄ.*, Sayı no 49: 147-156 (1963) , s.147 vd.

³²⁵ A. Türe ve M.Y. Savaşçın, *Anadolu Antik Takıları*, (Gödaş Kültür Yayınları II, 2002), s. 50 vd.

³²⁶ *Aynı*, s.74 vd.

³²⁷ *Aynı*, s.66 vd.

³²⁸ *Aynı*, s.81vd.

bilinmektedir. Ancak MÖ. IV. yüzyılda popüler olmuştur. Eser üzerindeki etkiyi verebilmek için farklı renk tabakalarından oluşan sardoniks, oniks, nikolo ve damarlı akikler tercih edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise renkli camlar ile taşların taklidi, pişmiş toprak ile altın madalyonların taklitleri yapılmıştır³²⁹. Ancak yapımı zor olduğu ve çok renkli taşlara ulaşmak zor olduğu için antik çağ boyunca kameo yerine kazıma yüzük taşları sanatçılar tarafından daha çok tercih edilmiştir³³⁰.

1. ARKAİK DÖNEM YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI

Arkaik dönem yüzük taşları MÖ. VI. yüzyılın II. çeyreğinde görülmeye başlar. Günümüz anlamında klasik yüzük oymacılığı bu dönemde başlamış, aynı geleneksel akım Roma döneminde devam etmiş ve günümüze dek gelmiştir³³¹. Arkaik dönem yüzük taşlarını Erken Arkaik Dönem (MÖ. 550-500) ve Geç Arkaik Dönem (MÖ. 500-480) olarak iki bölümde incelemek mümkündür³³².

MÖ. VI. yüzyılın ortalarında Yunanlı sanatçılar, yeni malzemeler, teknikler ve formlar denemeye başlamışlardır. Sanatta Fenike ve Kıbrıs yoluyla Doğu etkileri görülmektedir. Bu dönemde işlenmesi zor (genellikle karnelyan ve diğer kalsedon ailesinden olan taşlar veya kaya kristali) sert taşlar kullanılmaya başlar³³³. Yunanlı sanatçılar küçük ve işlenmesi zor olan taşları Bronz Çağından itibaren, delgi ile şekil verdikleri bilinmektedir³³⁴. Bu delgilere ek olarak yüzük taşlarını kesmek amacıyla çark ve matkap kullanmaya başlamışlardır. Yumuşak taşlar üzerindeki betimlemeler ise delgi ile oyularak elle şekil verilmeye devam edilmiştir³³⁵. Eserlerde matkap kullanımı, çok derin olmayan oldukça basit ve yüzeysel şekildedir. İnce uçlu matkaplar gözlerde, saçlarda, hayvanların pençelerinde ve eklemlerinde kullanılmıştır. Arkaik dönem vazo resimleri ve heykellerine bakıldığında naturalizmin hakim olduğu görülür. İnsan

³²⁹ Murray, 1888, **a.g.e.**, s. 45.;Billing, **a.g.e.**, s. 10.

³³⁰ Billing, **a.g.e.**, s. 13.

³³¹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 139.

³³² Walters, **a.g.e.**, s. 34.

³³³ J. Boardman, **Archaic Greek Gems: Schools and Artists in the Sixth and Early Fifth Centuries BC.** (Evanston: Northwestern University, 1968), s.9.; Spier, **a.g.e.**, s.11.

³³⁴ Boardman, 1968, **a.g.e.**, s.9.

³³⁵ Murray, **a.g.e.**, s. 19.

figürünün anatomisi çok iyi şekilde verilememiştir. Vücutlardaki dönüş ve elbiselerdeki kıvrımlar üzerine çalışılmıştır. Arkaik dönem sanatçıları heykelde kullanılmayan teknikleri yüzük sanatında denemekten çekinmemişlerdir³³⁶. Figürler genellikle hareketli işlenmiştir. Arkaik dönemin sonlarına doğru, diğer sanatlardaki pozlar yerine, oturan ve duran figürler kullanılmıştır. İnsan figürlerinde ve mitolojik figürlerin duruşunda kuvvetli bükülme göze çarpar³³⁷. Dönemin sonlarında sanatçılar insan fizyonomisi üzerine çalışmışlardır. Saçlardaki detaylar ve kaslar en iyi şekilde verilmeye çalışılmıştır³³⁸. Doğu etkisiyle işlenen sahnelerdeki canlı gösterim, elbiselerdeki bol ve dökümlü kumaşlar Yunan özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır³³⁹. Kumaşların dökümünde paralel çizgiler görülür. Saçlar genellikle aynı tipte yapılmıştır. Tekli figürler hareketsizdir³⁴⁰. Vazo resimlerinde yaygın olan uzun mitolojik sahneler yüzük sanatında tek figürlerden oluşur³⁴¹. Bu dönem yüzük taşlarının etrafı az sıklıkta yerleştirilmiş noktalardan oluşan bordürle veya yalnızca çizgilerle çerçevelenmiştir³⁴². Arkaik dönemde yer çizgisi kullanılmamıştır³⁴³.

Arkaik dönem sanatçıları Mısır, Suriye, Fenike, Etrüsk, Miken ve Minos etkisinde kalarak yüzük taşlarını işlemişlerdir. Bu dönemin favori yüzük taşı genellikle skarab şeklindedir³⁴⁴. Kökeni Mısır olan skarab formulu yüzüklerde Yunanlı sanatçılar Miken ve Minos yüzük taşlarından etkilenerek uygulamışlardır³⁴⁵.

Arkaik dönem yüzük sanatçıları Yunan adalarında, Anadolu’ da ve Kıbrısta tüm ustalıklarını sergileyerek en iyi eserlerini vermişlerdir. Erken dönem atölyelerinin

³³⁶ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 7.

³³⁷ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140.

³³⁸ J. R. Mertens, “Timeas Scarab”, **MMJ**, Sayı. 24: 53-56, (1989), s. 55.; Marshall, **a.g.e.**, s.34.

³³⁹ Richter, Pers mühürlerinin kaynağını diğer araştırmacılardan farklı olarak Yunan sanatına bağlar. Persopolis ve Susa rölyeflerinde ki yukarıda da bahsettiğimiz gibi; canlı gösterim ve elbiselerin bol ve dökümlü kumaşlarının Yunan etkisi olduğunu söylemektedir ve Herodot’un (I, 135) eserinde Perslilerden iyi veya kötü olan yabancı gelenekleri benimsenmeye hazır bir halk olmasına bağlar. Ayrıca Greko-Pers yüzük taşlarının İon taşlarıyla büyük benzerlik taşıdığını söyler. G. M. A. Richter, “The Late Achamenian or Greaco-Persian Gems”, **Hesperia Supplements**, Sayı no 8: 291-298, (1949), s. 291 vd.

³⁴⁰ Walters, **a.g.e.**, s. 34.

³⁴¹ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 7.

³⁴² Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 7.; Walters, **a.g.e.**, s. 35.

³⁴³ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140.

³⁴⁴ Skarabe mühürleri Doğu Akdeniz’ den batıya yayılmıştır. Mısır’da amulet olarak kullanılan skarebe, aynı zamanda ölümden sonra yeniden hayat bulma sembolüdür. Skarebelerin düz olan alt kısımlarına kazınmış desenler, mühür görevi görür. Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 128.; Marshall, **a.g.e.**, s. 34. ; Murray, **a.g.e.**, s. 19.

³⁴⁵ Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 12.

üretimi olan skarablarda böceğin tüm detaylarını işleyerek anatomik özelliklerini en iyi şekilde oluşturmuşlardır. MÖ. 546' da başlayan Pers baskısı sonucunda Anadolu'da eserlerini veren sanatçılar, Pers tehlikesinden kaçarak eserlerini farklı yerlerde oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda yüzük ve yüzük taşlarında farklı şekiller ve stiller görülür³⁴⁶.

Arkaik çağ'ın erken dönemlerinde Kiklad adalarından özellikle Melos MÖ. VII. ve VI. yüzyılda mühür yüzükler üreten önemli merkezlerden biridir³⁴⁷. Arkaik dönem yüzük sanatçıları için adalar önemli bir atölyedir. Detaylarda en önemli gelişim kişisel özellikleri vurgulayabilmiş olmalarıdır. Ada üretimi skarabeleri temsil eden sanatçılar Syries ve Onesimos'dur.³⁴⁸ Arkaik dönem sanatçılarının en büyük başarısı yaklaşık MÖ. 500 yıllarında atölye çalışmalarını gerçekleştirmiş olmalarıdır. Bu dönemin sanatçıları Epimenes ve Semon dur. Bu sanatçıların eserleri Arkaik dönemin sonlarında yüzük sanatının ne kadar ilerlediği konusunda bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Atletler ve savaşçılar bu dönemin en popüler konularıdır³⁴⁹.

Erken Arkaik dönemde Mısır'ın Naukratis kentinde yüzükler üretildiği bilinmektedir³⁵⁰. Bu dönemde skarabların bir kısmı Mısır'dan ithal edilmiştir. Yunanistan'da skarabların dini bir anlamı yokken, Mısır'da ölümsüzlüğü simgelemektedir. Skarab ve skaraboidler arka yüzleri yuvarlak, oryantal formlarda ve yüzük halkaları kalındır³⁵¹. Skarablarda taşın ortası delinerek kendi ekseni etrafında dönen formlar sıklıkla kullanılmıştır³⁵².

Yunanlı sanatçılar Fenikelilerden yeni teknikler öğrenmişler ve Fenikelilerin modellerini ithal etmiş olmalarına rağmen tasvirler açısından Fenikelilerden çok fazla etkilenmedikleri bilinmektedir. Yunanlı sanatçılar, Fenike stilini geçiş bölgesi olan Kıbrıs'tan öğrenmişlerdir. Etkilendikleri konuları Yunan mitine uyarlamışlardır ve buna

³⁴⁶ J. Boardman, **Engraved Gems The Ionides Collection**. (Evanston: Northwestern University, 1968a), s. 13 vd.

³⁴⁷ Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 1.

³⁴⁸ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.147.

³⁴⁹ **Aynı**, s. 155

³⁵⁰ Spier, **a.g.e.**, s. 11.

³⁵¹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140

³⁵² Spier, **a.g.e.**, s. 11.

Yunan-Kıbrıs çalışmaları adı verilmiştir³⁵³. Fenike etkisiyle yüzük taşlarında bordür kullanımı ve ilerleyen dönemlerde ise yer çizgisi kullanılmıştır³⁵⁴.

Arkaik dönemde Anadolu ve Yunanistan dışında bilinen diğer yüzük üretim merkezi Etruria'dır³⁵⁵. Burada oluşturulan eserler Kıta Yunanistan'a ithal edilmiştir, bu sayede Arkaik Etrüsk sanatı oluşmuştur. Etrüsk atölyelerinde çalışan ustalar Yunanistan'dan getirilmiştir. Ancak MÖ. V. ve IV yüzyılda tamamiyle Etrüsk sanatı kendine has üslubu oluşturmuş ve Yunan yüzük sanatı bu sanattan etkilenmiştir. Erken dönemde Etruria'da bulunan Yunan atölyeleri, MÖ. 530 civarında skarabları ile kendini göstermiştir. Detaylı bacaklar, noktalarla bezenmiş baş, çift v şekilli kanatlar Etrüsk skarablarının özellikleridir. Fakat Yunan skarablarının alt kısmında Etrüsk skarablarında bulunan dikey bordürler yer almaz ve omurga kısmı yükseltilerek kullanılmıştır³⁵⁶.

MÖ. V. yüzyılda skarabların yerini düz yalın sırtlı kalın yüzük taşı olan skaraboidler alır³⁵⁷. Skaraboidlerden sonra yüzük taşları metal yüzük halkasına sabitlenerek kullanılır. Kendi etrafında dönen formlar eskisi kadar kullanılmamaktadır. MÖ. V. yüzyılın ortalarında taşların yüzeyleri dışbükey formludur³⁵⁸. Taş kullanılmayan metal yüzük kaşına sahip yüzüklerin yüzeyi ise kazıma ile şekil verilmiştir³⁵⁹.

Bu dönemde işlenen taşların boyutları büyüktür. Arkaik dönemde en çok tercih edilen taş çeşitleri; renkli kuvarzlar, karnelyan, kalsedon, akik, kaya kristali, jasper, yeşil plazmadır. Ayrıca bazen taşın yerine camda kullanıldığı görülür³⁶⁰. Kaya kristali genellikle skaraboid yapımında tercih edilmiştir. Yeşil jasper ise Greko-Fenike adı verilen grupta kullanılmıştır³⁶¹. Dönemin sonlarında üretilen eserler çok parlak yani çok fazla cilalanmış olması dikkat çekicidir³⁶².

³⁵³ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140

³⁵⁴ Aynı, s. 139.

³⁵⁵ Mertens, **a.g.e.**, s. 54.

³⁵⁶ Boardman, 1968a, **a.g.e.**, s. 13 vd.

³⁵⁷ Özet, **a.g.e.**, s. 84.

³⁵⁸ Boardman, 1968a, **a.g.e.**, s. 13 vd.

³⁵⁹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140

³⁶⁰ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 7.

³⁶¹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140

³⁶² Walters, **a.g.e.**, s. 34.

Erken arkaik dönem mühür yüzüklerinde konular doğu sanatının etkilerini taşıyan kral ve tanrıların av sahneleri, kùltlerle ilgili sahneler, karışık hayvanlar görülür³⁶³. Apollo, Athena, Hermes, Herakles, Satyr, Siren, Gorgon, ve sfenksler betimlenmiştir³⁶⁴. Mitolojik olmayan figürlerde savaşçı, okçu, atlet, avcı ve atlı figürler yoğunluktadır. Favori hayvan tasvirleri ise aslan, boğa, yaban domuzu, geyik, koç, at, köpek, horoz ve kartaldır³⁶⁵. Yüzük sanatında aslan tasviri MÖ. VI. yüzyıldan itibaren bilinmektedir ve genelde sadece baş veya frontal olarak yapılmıştır³⁶⁶. Mühürlerin bir kısmında yer alan hayvanlar ve kutsal ağaç motifleri üstün Mısır stilinin etkisidir³⁶⁷

J. Boardman, Arkaik dönem yüzük taşı üzerinde yer alan betimlerin stil özelliklerine göre, belli gruplar altında toplayarak incelemiştir. Erken arkaik dönem gruplarındaki teknik, stil ve konularda doğu' nun etkisi dikkat çeker. Sanat eserlerinde batı ve doğu geleneğinin birarada kullanıldığı *oryantalizan stil* olarak adlandırılan stil ilk olarak Kıbrıs' ta görülür, daha sonra ise Yunanistan ve Anadolu'ya yayılır³⁶⁸. Etruria' da kullanılan *Robust stili*, MÖ. VI. yüzyılın ortalarında Yunanistan ve Batı Anadolu' da kullanılmıştır. Bu stili Yunanlı sanatçılar, Yunan mitolojisinden konularla işlemişlerdir³⁶⁹. İon sanatçılarının eserlerinin büyük atakta olduğu bu dönemde Robust yani kaba stil adı verilen bu stil Doğu' da ve Fenike' de oldukça yaygındır. Serbest ve etkin olarak kullanılan matkap figürlerde yuvarlak hatlar ve anatomik özelliklerde detaylı olarak gösterilmesini sağlamıştır. Çapraz hatlar kullanılan bu stilde Anadolu ve İon etkileri açık bir şekilde görülür. Robust stilde figürlerin vücut hatları yuvarlak hatlarla belirtilmiştir. Arkaik dönem heykel sanatındaki anatomik gelişmeler yüzük taşları üzerindeki figürlerde de açıkça görülmektedir. Bu stilde genel olarak vücudun üst kısmı cepheden gösterilmiş ve kaburga kemikleri yatay çizgilerle belirtilmiştir. Kablo şeklinde bordürlerler çevrilen yüzük taşları özellikle İon bölgesi eserleri üzerinde görülür³⁷⁰. Arkaik dönemde kullanılan bir diğer stil olan *Dry (Keskin) Stili*, MÖ. VI. yüzyılın 2. yarısından MÖ. V. yüzyılın erken dönemlerine dek görülür.

³⁶³ Richter, 1949, **a.g.e.**, s. 291.

³⁶⁴ Walters, **a.g.e.**, s. 34.

³⁶⁵ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s.140

³⁶⁶ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 7.

³⁶⁷ Boardman, 2001,**a.g.e.**, s. 139.

³⁶⁸ **Aynı**, s 142 vd.

³⁶⁹ **Aynı**, s. 152 vd.

³⁷⁰ **Aynı**, s. 143 vd.

Oryantalizan stilden daha detaylı, Robust stiline göre daha yüzeysel yapılmıştır. Bu stili tanımlamak oldukça zordur. Robust stili İonyada kullanıldığı düşünülürse Dry stili olasılıkla adalarda tercih edilmiştir. Dry stilinde figürler köşeli ve açısaldir, kesimler oldukça yüzeyseldir, basit çizgisel detaylar göze çarpar. Bu stille birlikte konularda halk tabakasından kişiler işlenmeye başlar. Çömelen, zıplayan figürler oldukça popülerdir. Bunun dışında narativ (öyküsel) sahneler görülmektedir. Çapraz tasarımlar ve Mısır'ın sihirli amblemleri gibi bezemeler kullanılmaktadır. Figürlerin boyları küçülmüştür, başlar ve kaslar abartılı orantılar şeklindedir³⁷¹.

Arkaik dönemde yüzük halkaları kolay işlenebilir metaller kullanılarak, elle şekillendirilmiştir. Sade tekniklerle matkap kullanılmadan yapılmıştır³⁷². Arkaik dönem yüzüklerinin birçoğunu altından yapılanlar oluşturur ve bu dönemde genellikle değerli metaller kullanılmıştır. Bu metal yüzüklerin kaşları oyma figürlerle süslenmiştir, formlar ise Bronz dönemi yüzüklerinin devamı şeklindedir. Hayvan tasvirlerinin olduğu metal yüzük kaşları çok detaylı işlenmiştir³⁷³.

Boardman Arkaik dönem yüzüklerini belli tiplere ayırarak incelemiştir. Buna göre yüzük kaşları uzun, oval formulu ilk tip bu dönem için oldukça önemlidir. Kökeni Mısır'a dayanan bu tip yüzük formlarının kopyaları olasılıkla Fenike ve Kıbrıs' ta yapılmıştır. Daha sonra Yunanlı sanatçılar bu uzun oval formulu yüzük kaşlarını birebir taklit etmişlerdir (Resim 13, A,B). 3. tip yüzük kaşı köşelidir. Bu form özellikle MÖ. VI. yüzyılın II. yarısında kullanılmıştır (Resim 13, C, D ve belki E). Diğer bir yüzük formu ise oldukça basit şekilli düz halkalı formu ile kaş kısmı ise elmas şeklinde kesilerek biçimlendirilmiştir (Resim 13, F). Oval şekilli yüzük kaşı, olasılıkla skarab şekilli yüzük taşlarından esinlenerek yapılmıştır. Yüzük kısmı ince işçilikle çalışılmıştır, üzerindeki bezemeler detaylıdır (Resim 13, G). Boiotya- kalkan şekilli yüzük kaşı ise büyük olasılıkla hanedan arması bezemelidir (Resim 13, J).

Resim 13' de görüldüğü üzere yüzük tiplerinden ilki olan Tip A, genellikle Kıbrıs'tan ele geçmiştir. MÖ. 600' lü yıllara tarihlenmektedir.

³⁷¹ Boardman, 2001 a.g.e, 143 vd; Boardman, 1968, a.g.e, s. 45.

³⁷² Boardman, 2001, a.g.e., s.147.

³⁷³ Boardman ve Vollenweider, a.g.e, s. 20.

Etruria formulu yüzük (B) Yunanistan' da üretildiği düşünülmektedir. Büyük yüzük kaşının genellikle içi boş altındandır, telkari ve granülasyon tekniği ile yapılmıştır.

C formulu yüzüklerde yan taraftan bakıldığında yüzük kaşı oldukça dardır. Dikdörtgen formulu yüzük kaşı (D) genellikle gümüş veya bronzdandır. Ele geçen örnekler genellikle Yunanistan, Kıbrıs ve MÖ. V. yüzyılda Etruria' ya aittir. Diğer hafif tip olarak adlandırılan E tipi yüzükler MÖ. VI. yüzyılın III. çeyreğine aittir ve Yunanistan' dan ele geçer.

F tipi yüzükler ise farklı bir moda yaratırlar. Yüzük kısmı dairesel kesitli ve çekiçle dövülerek düzleştirilmiştir. Yüzük kaşı elmas şekilli kesilmiştir. Bu tip MÖ. V. yüzyılda en fazla tercih edilen yüzük tipi olmuştur.

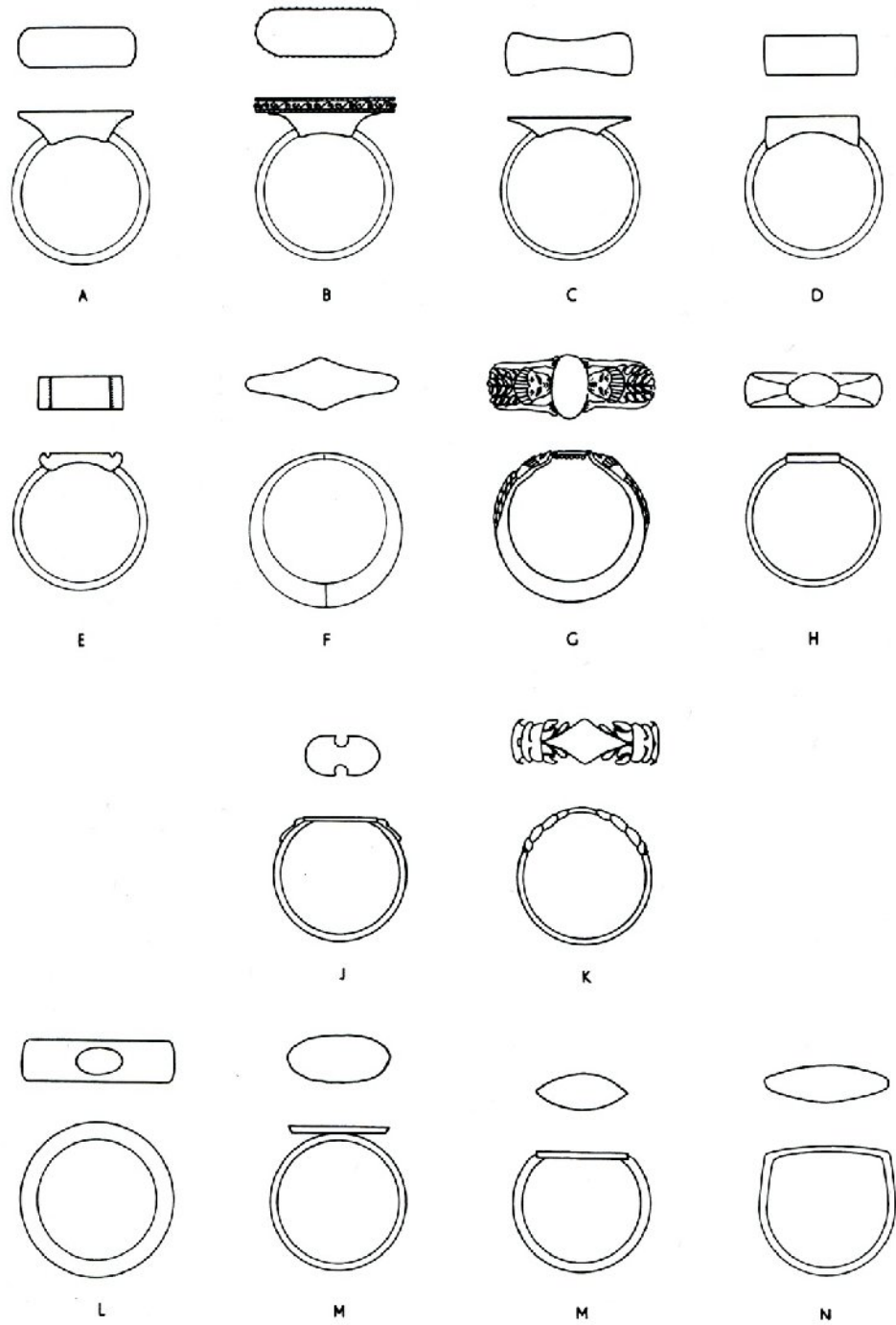
Altın aslan yüzükleri adı verilen (G) grup sadece Yunanistan' a özgüdür. Aslanın burnu, ön ayakları ve yelesi noktalanarak yapılmıştır.

Düz halkalı, oval yüzük kaşlı (H) olasılıkla MÖ. V. yüzyıla tarihlenen tip Doğu atölyelerinde çalışılmıştır. Kalkan tipli yüzük kaşları (J) Yunanistan ve Etruria' da ele geçmiştir. Bazen yüzük kaşı elmas biçiminde (K) kesilmiş ve üzerinde aslan başı veya floral bezemelerle süslenmiştir.

Geç Arkaik dönemde Etruria' dan gelen, köşeli ve oval yüzük kaşına sahip L grubu yüzükler yüzük halkası ise oldukça ağırdır. İşlenen konular genellikle Doğu Yunanistan'a ait domuz, kuş, boğa, horoz, yabani tavşan, Herakles betimlemeleridir. M grubu yüzükler ise Geç Arkaik dönemde oval veya yaprak biçimli yüzük kaşına sahip, yüzük ile yüzük kaşı küçük bir yerden birleştirilmiştir.

Tip N, uzun, düz, yaprak biçimli yüzük kaşı ve üzengi biçimli yüzük halkasına sahiptir. Geç Arkaik dönemden itibaren Klasik döneme dek kullanılmıştır. Özellikle uçan Eros sahneli olanlar Kıbrıs' tan ele geçmiştir³⁷⁴.

³⁷⁴ Boardman, 2001, a.g.e., 155 vd.

Resim 13. Arkaik Dönem Yüzük Formları
(J. Boardman, 2001, Resim 198.)

2. KLASİK DÖNEM YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI □

Yüzük sanatında Arkaik dönemden Klasik döneme geçişi keskin bir çizgi ile ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle araştırmacıların birçoğu klasik dönem yüzüklerini ayrı bir konu başlığı altında inceleme gereği duymamışlardır. Tarzda, konuda, şekillerde ve boyutlarda aşamalı bir geçiş söz konusudur³⁷⁵.

MÖ. V. ve IV. yüzyılda Batı sanatının Ege kültüründeki etkisi azalmıştır. Buna karşın Pers İmparatorluğu' nun ticaret için sağladığı uygun koşullar, özellikle Batı Anadolu' da bir servet birikimi sağlamış, Hellenistik Çağ'daki sanatsal ilerlemenin kaynağını oluşturmuşlardır. MÖ. V. yüzyıl Yunan sanatı ve estetiğinin idealist, klasik çizgisine ulaştığı dönemdir. Heykel ve resim sanatı bu dönemde kuyumculuğu büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde yapılan takıların ortak özelliği insan ve hayvan figürlerinin sıkça kullanımındır. Heykeltıraşlıktaki stil gelişimi kuyumculuk eserlerindeki tasvirlerle birebir yansımıştır. Bunun sonucunda MÖ. V. yüzyılın idealist çizgisinden MÖ. IV. yüzyılda doğalcı bir anlatıma geçmiştir. Arkaik dönem'in yalın takı formları MÖ. V. yüzyıldan itibaren karmaşıklaşmış; birçok kuyumculuk tekniğinin birlikte kullanıldığı bir çok bezemenin birleşmesinden oluşturulan gösterişli kompozisyonlar yaratılmıştır³⁷⁶.

MÖ. V. yüzyılda yüzük kullanımı diğer dönemlere göre azalır. Çünkü yüzük taşıma hakkı ancak soylu ve zengin sınıfa tanınmıştır. Aristophanes'in mühür yüzük taşıyan kişileri "büyükler" olarak adlandırması bunu doğrulamaktadır³⁷⁷.

Erken Klasik dönemde, halen Arkaik dönemin etkilerini görmek mümkündür. Stilller ufak, ince yapılı, naturalisttir. En iyi örnekler hayvan betimlemeli ve olasılıkla Anadolu ve Kıbrıs atölyelerinde işlenmiş olanlardır³⁷⁸. Geç Arkaik ve Erken Klasik dönemde yüzük tiplerinin çeşitliliğinde bir artış görülür ve yüzük taşlarındaki düz kenarlar dikkat çeker. Skaraboidler kullanılmaya devam eder ancak eskisi kadar çok tercih edilmez³⁷⁹.

³⁷⁵ Boardman ve Vollenweider, a.g.e.,s. 23

³⁷⁶ Türe ve Savaşçın, 2002, a.g.e. s. 99.

³⁷⁷ Aynı, s. 104.

³⁷⁸ Boardman , 2001, a.g.e., 193 vd.; Boardman ve Vollenweider, a.g.e.,s. 23

³⁷⁹ Spier, a.g.e., s.1.

MÖ. V. yüzyıla kadar yüzük taşlarındaki çerçeve çizgisi MÖ. IV. yüzyılda ortadan kalkmış bunun yerine yer çizgisi çekilmiştir. Dönemin sonlarında yer çizgisi çok kısadır ve noktalamalarla yapılmıştır³⁸⁰. İon yüzüklerinde ise çerçeve ve taban çizgisi kullanılmayarak kompozisyona daha geniş bir yer ayrılmıştır³⁸¹. MÖ. IV. yüzyıl yüzük taşları ince oval şekillidir. Taşlar üzerinde yer alan tasvirler oldukça yüzeysel ve gelişigüzel çizgilerle oluşturulmuştur. Bu çizgiler sadece büyüteçle görülebilmektedir³⁸².

Klasik dönem yüzük taşlarında en çok tercih edilen malzeme kalsedon, karnelyan, sard ve kaya kristalidir. Ayrıca şeffaf camdan yapılan ve fayans yüzük taşları oldukça sık kullanılmıştır³⁸³. Bu dönemde altın yüzükler oldukça yaygındır ve kabartma tekniğiyle süslenmişlerdir³⁸⁴.

Sanatçılara sağlanan özgür ortam sonucunda kişisel özelliklerini daha kolay sunabilmişler ve bununla birlikte konularda çeşitlilik artmıştır³⁸⁵. Bu dönemde birçok sanatçı ismi dikkat çeker. Dexamenos, Onatas, Phedias bu dönemin önemli sanatçılarıdır³⁸⁶. Ancak yüzük oymacılığı ile ilgili bir okulun olup olmadığı hakkında pek fazla bilgi yoktur, Boardman yüzük sanatçılarının bu dönemde belli bir kimliği olduğunu ve ev atölyelerinde çalıştıklarını söyler. Yerel çalışmalarını ise birbirinden ayırmak oldukça zordur³⁸⁷.

Klasik dönem yüzükleri üzerine işlenen bezemelerde Arkaik dönemde kullanılan konularla birlikte yeni konular birarada kullanılmıştır. MÖ. VI. yüzyıl yüzüklerindeki mitolojik konularla birlikte MÖ. V. yüzyılda günlük hayattan alınmış sahneler ve hayvan figürleri görülür³⁸⁸. Ayrıca Klasik dönemde, Arkaik dönem özelliklerinin yanında stillerde yeni özelliklerde kullanılmıştır. İnsan figüründe heykel sanatında

³⁸⁰ Boardman , 2001, **a.g.e.**, , 192.

³⁸¹ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.** s. 104.

³⁸² Murray ve Murray, **a.g.e.**, s 158.

³⁸³ E.Zwierlein-Diehl, **Antike Gemmen in deutschen Sammlungen. Bd. 2. Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, Antikenabteilung**, (Berlin: 1969) , s. 70; J. B. Metzler, **Der Neue Pauly Enzyklopedie der Antike**, (Leipzig: 1894-1900,) , s. 947.

³⁸⁴ Higgins, **a.g.e.**, s. 20.

³⁸⁵ Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 23.

³⁸⁶ Walters, **a.g.e.**, s. 36.

³⁸⁷ Boardman ve Vollenweider, 1978, **a.g.e.**,s. 23

³⁸⁸ Walters, **a.g.e.**, s. 37.

görülen yeni proporsiyonlar; küçük başlar, ağır vücut, rahat bükülmüş pozlar ve yüzük taşlarında yuvarlak alanı doldurmak amaçlı sahneler görülür. Heykeltraş Praxiteles' le başlayan kadın ve çocuk figürleri, duygulara hitap eden pozisyonlar bu dönemde başlar ve Hellenistik sanata öncü olur³⁸⁹. Elbiselerdeki drapeler Arkaik dönemin zigzag şeklinde gösteriminden çıkmıştır³⁹⁰. MÖ. IV. yüzyıl sonlarında yapılan betimlemeler daha yüzeysel ve dikkatsiz çalışılmıştır. Tanrılar, kahramanlar, erkek ve kadın figürleri sevilerek kullanılmış konulardır³⁹¹. Artemis, Athena, Afrodite, Eros ve Nike işlenen tanrı ve tanrıça figürleridir³⁹². Artemis, Aphrodite, Nike betimlemeli takılar kadınlar tarafından kullanılmıştır. Dönemin sanatçıları tarihsel ve mitolojik konularının yanı sıra doğadan aldıkları çiçek, bitki, ağustos böceği, geyik, at gibi tasvirleri işlemişlerdir³⁹³. Grup ve tek figürler çalışılmaya devam edilmiştir. Ancak arkaik dönemin tüm alanı doldurma gayreti bu dönemde gitmiş sadelik ön plana çıkmıştır. Bu dönemde görülmeye başlayan en önemli yenilik büstlerdir. Genellikle sıradan insanların yanında tanrı ve tanrıçaların büstleri de yapılmıştır. Saçların başın üzerinde topuz biçiminde toplanması ise MÖ. V. yüzyılın sonlarında görülmeye başlar³⁹⁴. MÖ. V. yüzyılın kişisellik ve sertliği MÖ. IV. yüzyıl yüzük sanatında görülmeye devam eder³⁹⁵. MÖ. V. ve IV. yüzyılda siyasal gelişimle birlikte Yunan sanatında Pers sanatı etkisi görülür. Özellikle av ve dövüş sahneleri, askeri teçhizat ve kıyafetler de bu etki farkedilir. Yunan sanatında Pers üstünlüğünü göstermek amacıyla Persli askerler at üzerinde betimlenirken Yunanlı askerler yürürken tasvir edilmiştir. Aslan, ayı, sırtlan, papağan gibi doğu' da bulunan hayvan betimleri yoğunluktadır³⁹⁶.

Klasik dönem yüzük formlarını arkaik dönemden ayırmak oldukça zordur. Klasik dönem yüzük formları incelendiğinde tek düzelik göze çarpar. Farklı bölgelerden elde edilen yüzük taşlarının kullanıldığı, yüzük stillerinin kökenine bakıldığında aynı olduğu görülür. Anadolu yüzük formlarının gelişiminde doğu ve batı arasında etkileşimi sağlamıştır.

³⁸⁹ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 194.

³⁹⁰ Boardman, 2001, **a.g.e.**, 193 vd.; Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 23.

³⁹¹ Zwierlein-Diehl, **a.g.e.**, s. 70; Metzler, **a.g.e.**, s. 947.

³⁹² Walters, **a.g.e.**, s. 37.

³⁹³ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 99 vd.

³⁹⁴ Boardman, 2001, **a.g.e.**, 193 vd.; Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 23.

³⁹⁵ Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 209.

³⁹⁶ G.M.A. Richter, "The Late Achaemenian or Greaco-Persian Gems", **Hesperia Supplements**, Sayı no 8: 291-298, (1949), s. 295.; Alexander, **a.g.e.**, s. 147.

MÖ. V. yüzyılda skaraboidlerine profilden bakıldığında üç farklı şekli vardır (Resim 14). MÖ. V. yüzyılın sonlarında Arkaik dönemin, orta (Resim 14, Tip A), düşük (Resim 14, Tip B) ve yüksek kubbe biçimli (Resim 14, Tip C) tipleri tercih edilmiştir. Geç Klasik dönem ve Hellenistik dönemde dışbükey (Resim 15 a) veya düz yüzeyli (Resim 15b) yüzük taşları görülür³⁹⁷.

Tip A (Resim 14A) bilinen Yunan formudur ve Klasik dönemde en çok tercih edilen skaraboid şeklidir. Profiline bakıldığında hafif dıştan içe doğru eğimli yan yüzeye sahiptir, üst yüzey ise hafif bombeli şekildedir ve taşın orta kısmında metal yüzüğü geçirmek için delik bulunmaktadır. Tip B (Resim 14B) ise daha keskin hatlara sahiptir. Yan yüz daha kalın ve eğimlidir. Üst yüz dışbükeydir. Çok yaygın değildir fakat MÖ. V. ve IV. yüzyılda ele geçmiş örnekler vardır. Tip C (Resim 14C) ise ön yüz oldukça yüksek dışbükey hatlara sahiptir. Yan yüzler ise daha ince, keskin ve eğimlidir. Bu tip taşlar Pers İmparatorluğunda ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılmıştır³⁹⁸. Bunun dışında yüzük taşlarında sekizgen piramid, yassı ve sallantılı (pendant) biçimleride kullanılmıştır. Skaraboidlerin genellikle yanları düzken Geç Klasik ve Hellenistik dönemde dışbükey bir şekil almıştır. Bu moda skaraboid yüzük taşlarının büyütülmesi ve genişletilmesiyle dış bükey kenarların işlenmesine olanak sağlamıştır. Klasik dönemin sonlarının ayırıcı özelliği dışbükey üst yüzey (Resim 15a)ve iç bükey (Resim 15b) alt yüzeyidir³⁹⁹.

³⁹⁷ Spier, **a.g.e.**, s.1.

³⁹⁸ Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**,s. 23.

³⁹⁹ Spier, **a.g.e.**, s.1.

Resim 14: Klasik Dönem Skaraboidleri

(J. Boardman, 2001, Resim 204.)

Resim 15: Klasik Dönem Yüzük Taşları

(J. Boardman, 2001, Resim 217.)

İnce halkalı, yuvarlak kesitli ve Arkaik dönemin ince madeni kaşlı yüzükleri bu dönemin en çok kullanılan yüzük tipleridir⁴⁰⁰. Arkaik ve Klasik dönem yüzük halkaları altın, bronz ve gümüşdür⁴⁰¹. Metal yüzük kaşlarının yanı sıra taş ve camlardan yapılan yüzük taşları görülmeye devam eder. Arkaik dönemde kullanılan Tip N (Resim 13), üzengi şekilli ve ince halkalı, ince metal tabakadan oluşan kaşlı yüzük tipi Klasik dönemin başlarında yüzüklerin standart formu olarak karşımıza çıkmaktadır. MÖ. IV. yüzyılın sonlarında yüzük kaşları büyük dairesel şekilli, kalın halkalıdır.

⁴⁰⁰ Walters, a.g.e., s.212.

⁴⁰¹ Spier, a.g.e., s. 1.

Klasik dönem yüzük tiplerinden (Resim 16); Tip I, MÖ. V. yüzyılın ortalarından itibaren görülmektedir. Daha sonraları bu formun halka kısımları inceltilerek kullanılmıştır.

Tip II, ince halkalı, ince-uzun kaşlı ve çoğunlukla kaş ile halkanın birleştiği yer incelerek birleştirilmiştir. İnce metal tabakadan oluşan kaş kısmı orta kısımdan yanlara doğru incelmektedir. MÖ. V. yüzyılın ortalarında ve sonlarında görülmektedir.

Tip III, bir sonraki tiple aynı dönemde kullanılmıştır. Yüzük kaşı ince düz ve oval formudur.

Tip IV, bu tip yüzükler MÖ. V. yüzyılın ilk yarısında kullanılmış olmalıdır. Yüzük halkası sade, kaş kısmı ise ince oval şekillidir. Tip I ve III'ün biraz gelişmiş şeklidir.

Tip V, MÖ. V. yüzyılın sonlarında kullanılmıştır, Tip III'ün daha ağır şeklidir. Yüzük halkası ve kaşı kalındır, omuz kısmı kalın ve belirgindir. Çoğunlukla halka ve kaş kısmı ovaldir. Bu tiple birlikte yüzük kaşının halkayla birleştiği yer genişletilmeye başlamıştır.

Tip VI, tip ve kalınlık olarak Tip II ve V formlu yüzüklerin arasında yer alır. Yüzük kaşı oval şekillidir, MÖ. 400'lerde kullanılmaya başlanan bu tip MÖ. IV. yüzyılda çoğunlukla yuvarlak kaşlı olanları sevilerek kullanılmıştır.

Tip VII, Tip III'ün MÖ. IV. yüzyılda uygulanmış formudur. Fakat bu tipin yüzük kaşı daha oval ve daha büyüktür. Kaşın omuzla birleştiği yer daha belirgin ve geniştir.

Tip VIII, Tip VI'nın daha geliştirilmiş şeklidir. Yüzük kaşının halka ile birleştiği yer iç bükeydir. Kaş kısmı daireye yakın oval şekillidir. Bu tip MÖ. IV. yüzyılın ortalarında ve sonrasında sevilerek kullanılmış daha ağır olanı ise Ptolemaioslar döneminde sıklıkla tercih edilmiştir.

Tip IX, kaş kısmı oval şekilli üzengi formuna benzer tiptedir. MÖ. IV. yüzyılın ortaları ve sonlarında Yunanistan'ın doğusunda kullanılmıştır. MÖ. IV. yüzyılın sonlarında dairesel yüzük kaşı ve yarım dairesel halka formuna sahip olanlar yaygındır.

Tip X, Tip VI' nın daha basitleştirilmiş şeklidir. Tip VI' ya göre yüzük kaşı daha küçük ve yuvarlağa yakın formdadır.

Tip XI, MÖ. IV. yüzyılın II yarısında ve sonrasında kullanılmıştır. Yüzük kaşı dairesel formlu, omuz kısımları ise Tip IX' a benzer, belirgin ve kare şeklindedir. Yüzük halkası tam yuvarlak ve oldukça geniştir.

Tip XII, Klasik ve daha sonraki dönemlerin standart yüzük formudur. Yüzük halkası U şekilli, kaş kısmı ise yuvarlak ve oldukça büyüktür. Yunanistan'ın doğusunda Hellenistik dönemde oldukça yaygındır.

Tip XIII, yüzük kaşı küçük oval veya elmas şekillidir. MÖ. IV. yüzyıl ve sonrasında kullanılmıştır.

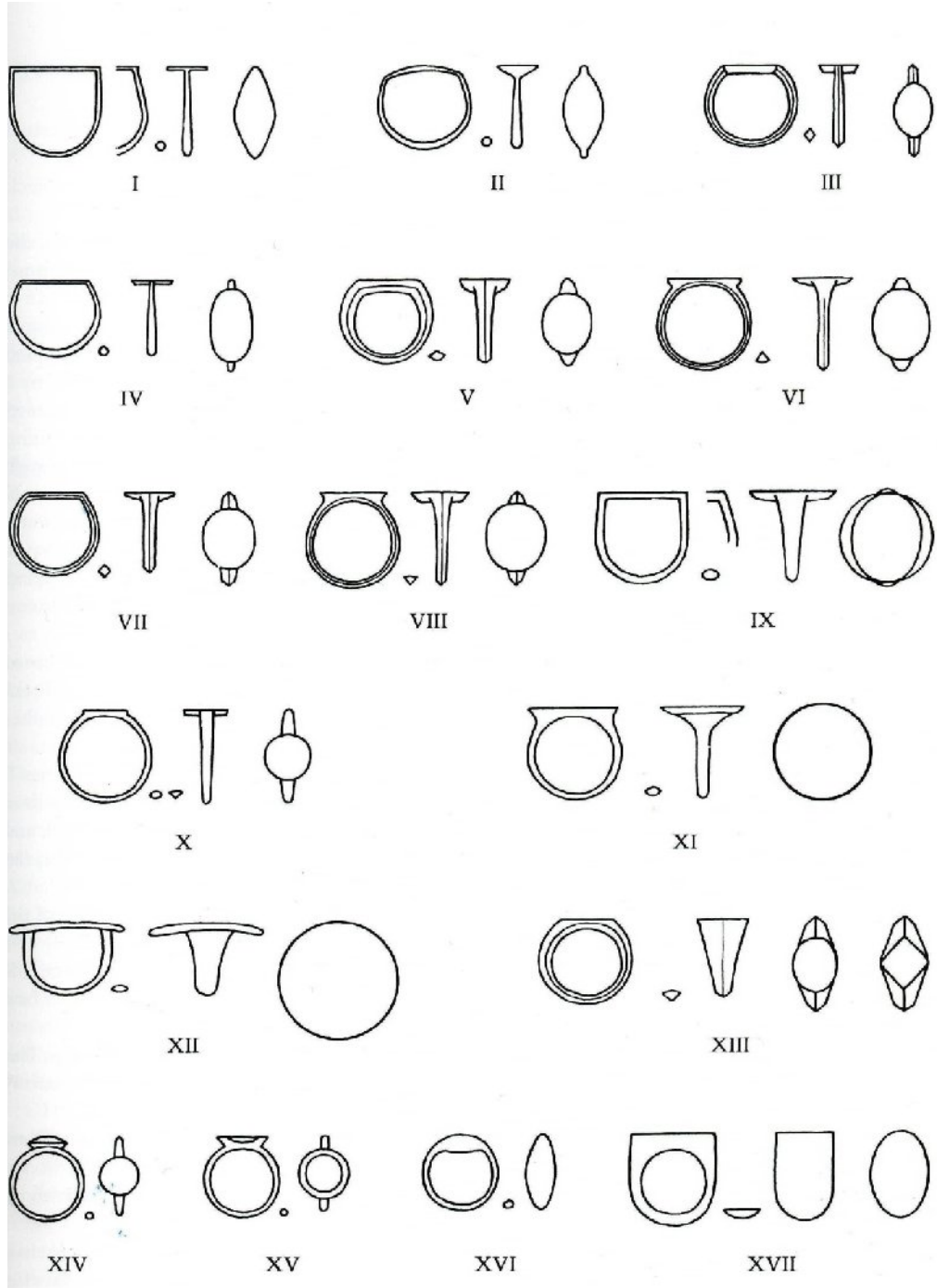
Tip XIV, küçük oval veya dairesel şekilli yüzük kaşı dışbükeydir. MÖ. IV. yüzyıl ve sonrasında Yunanistan'ın doğusunda kullanılmıştır.

Tip XV, yüzük kaşı içbükey ve yuvarlaktır. Bu tip yüzükler Girit' te ve Hellenistik dönemde kullanılmıştır.

Tip XVI, ince yüzük halkası kaş kısmında kalınlaşır ve yumru şeklini alır. Tip XIII'ün versiyonlarından biridir. MÖ. IV. yüzyıl ve sonrasında kullanılmıştır.

Tip XVII, Ptolemaioslar döneminin ağır yüzük tipidir. Mısırdaki ve Arkaik dönemde bu tip uzun süre kullanılmıştır. Kontürü üzengi şeklindedir, kaş kısmı ovaldır⁴⁰².

⁴⁰² Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 212 vd.

Resim16:Klasik dönem Yüzük Formları

(J. Boardman, 2001, Resim 217.)

3. GREKO-PERS YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI

Lydia Kralı Kroisos (MÖ. 575-547) döneminde, Pers sülalesinden Kral Kyros MÖ. 547 yılında Lydia krallığının başkenti Sardes' i ele geçirerek Lydia krallığına son vermiştir. Bu yenilgi sonucunda Doğu'lu bilim adamları, sanatçılar, yazarlar batı dünyasında tanınarak kültür hayatında büyük değişiklikler olmasını sağlamışlardır. Pers İmparatorlarından Darius I döneminde imparatorluk en geniş sınırlarına ulaşmış bu sayede doğu ve batı kültürlerinin bir arada kullanıldığı yeni bir kültür ortaya çıkmıştır⁴⁰³. Greko-Pers olarak adlandırılan bu dönem; MÖ. VI. yüzyılın II. yarısında başlayıp MÖ. V. yüzyılda gelişmiş şekilleri ile ortaya çıkan bu eserler Pers sanatına olan uyumlarının yanı sıra Doğu Yunan, Lydia ve Phrygia özellikleri taşıdığı için bu isimle anılmıştır⁴⁰⁴. Pers etkisindeki kuyumculuk örnekleri gösterişli ve üstün işçilikle üretilmişlerdir⁴⁰⁵. Pers sanatı, politik organizasyonuna benzer, sanatta kral ve din baskısı dikkat çeker. Oldukça muhafazakardır ve eserlerdeki değişimler yok denecek kadar azdır. Mimari ve heykel sanatına bakıldığında, eserlerin tümü kraliyet sanatına aittir. Bu sanat eserleri İmparatorluğun yayıldığı sınırlarda görülür⁴⁰⁶. Pers İmparatorluğunun diğer bölgelerindeki kuyumculuk örnekleriyle tasarım benzerlikleri gösterirler. Köklü bir saray sanatına sahip olan ve bu sanat geleneklerini katı biçimde koruyan Pers satraplıkları sıkı bir merkezi denetim altında tutması bu benzerliği yaratan en önemli faktördür⁴⁰⁷. Kral Darius (MÖ. 550-486) döneminde Yunanlı yüzük sanatçıları serbestçe çalışabilme imkanı bulmuşlardır. Pers baskısının yoğun olduğu şehirlerde Pers etkisi daha fazla görülmektedir⁴⁰⁸. Zamanla sanatın kral için yapılması son bulmuş ve sanat sanat için ilkesiyle hareket etmeye başlamışlardır⁴⁰⁹. Greko-Pers üslubu kuyumculuktaki etkilerini Hellenistik çağ içinde de sürdürmüş ve Roma imparatorluğu dönemi Anadolu takılarında da izlerini devam ettirmiştir⁴¹⁰. Hellenistik dönemde İskender'in doğu'ya dek ulaşmasıyla birlikte Pers sanatına büyük bir darbe vurulmuştur. Ancak yeniliklere

⁴⁰³ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 86.; Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 303.

⁴⁰⁴ Richter, 1949, **a.g.e.**, s. 292; Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 94.

⁴⁰⁵ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 94.; Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁰⁶ H. von der Osten, "The Ancient Seals From The Near East In The Metropolitan Museum," **The Art Bulletin**, Sayı no: 13/2: 221-241, (1931) s. 228.

⁴⁰⁷ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 94.

⁴⁰⁸ von der Osten, **a.g.e.**, s. 229.

⁴⁰⁹ Richter, 1949, **a.g.e.**, s. 295.

⁴¹⁰ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 94.

açık olmayan Doğu sanatı kırsal bölgelerde yaşamaya devam etmiştir. Pers krallığının yıkılmasından sonra da bu dönem konuları ve sahneleri kullanılmaya devam edilmiştir. Sağlanan özgür ortam sayesinde sanatçılar yeni tarz ve stilleri denemekten çekinmemişlerdir⁴¹¹.

Arkaik ve Klasik dönem yüzük taşları üzerinde yer alan tasvirlerde Doğu etkisinin yoğun olduğu eserlerde saray stili kullanılmıştır. Bu stil Anadolu ve Yunanistan'da Perslerle birlikte görülmeye başlar. Arkaik dönemde Pers saraylarında kullanılan stildir. Assur ve Babil mühür sanatının etkisi yoğunluktadır. Persia'da Yunanlı sanatçılar tarafından uygulanan stilde çoğunlukla Pers kahramanları ile birlikte hayvan tasvirleri görülür. Yunanistan ve Anadolu'da Yunanlı sanatçılar tarafından uygulanan saray stili daha basitleştirilmiştir. Pers kıyafetleri, başlıkları (tiara), hayvan ve sfenks, grifon gibi karışık hayvan tasvirleri, Yunan sanatına Pers sanatının etkisiyle girmiştir. Klasik dönemde de devam eden saray stilinin etkisi, eserlerin detaylarında göze çarpar⁴¹². Ayrıca çok renklilik doğu kültürlerinde MÖ. III. binden beri kullanılmaktadır ve Perslerle birlikte Anadolu'ya girmiştir⁴¹³.

Skarebe mühür yüzükler Greko-Pers yüzüklerinin karakteristik tipi olarak görülür ve bu mühürler çoğunlukla saray üslubunda konularla işlenmiştir⁴¹⁴. Süs taşlarından yontulan ve taban kısımlarına figürler oyularak mühür olarak kullanılan skarabelerde taş yuvasındaki üçgen granülasyon dizisi Pers özelliğidir. Benzer yuvalar kabaşon⁴¹⁵ süs taşlarında da kullanılmaktadır⁴¹⁶. MÖ. IV. yüzyılda skarebe tipi yüzükler taşın üst kısmı bombeli ve kabaşon kesimlidir. Yüzük halkalarının bir kısmı at nalı biçimindedir⁴¹⁷.

Anadolu'da Pers egemenliği döneminde en önemli kuyumculuk merkezi Sardes'tir⁴¹⁸. Sardes atölyesi iç pazara egemendir. Saptanan diğer önemli merkez ise

⁴¹¹ von der Osten, **a.g.e.**, s. 229.

⁴¹² Boardman, 2001, **a.g.e.**, s. 305 vd.

⁴¹³ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 94.

⁴¹⁴ Aynı, s. 137.

⁴¹⁵ Kabaşon; Dışbükey formlu, cilalı, facetasız süs taşlarına verilen isim.

⁴¹⁶ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 114., von der Osten, **a.g.e.**, s. 229.; Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 128.

⁴¹⁷ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 128.

⁴¹⁸ Bu dönemde Sardes; merkez atölyelerden biridir ve merkez atölyeler, yeni takı biçimleri yaratırlar, üslubu geliştirirler ve belirlerler. Yerel atölyeler ise merkez atölyelerin doğrultusunda imalat yaparlar. Lampsakos ise yerel atölyelerdendir. Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 114.

Lampsakos'tur. Lampsakos atölyesinde dış satıma yönelik eserler yapılmıştır. Burada yapılan eserler Ege, Karadeniz ve İtalya da büyük pazarlar bulmuştur. Bulunduğu konum gereği Lampsakos' ta yapılan eserlerde İon ve Pers etkisini görmek mümkündür. Ayrıca önemli ticaret yolu üzerinde bulunması sayesinde eserlerini pazarlamak kolay olmuştur. Dönemin Anadolu dışında önemli atölyeleri Doğu Akdeniz civarındadır. Perslerin metal işçiliği teknolojisinde Mısır' dan etkilendiği bilinmektedir⁴¹⁹. Bu atölyeler olasılıkla takıları sipariş üzerine yapmışlardır⁴²⁰.

Yarı değerli taşlar bu dönemde çok kullanılmıştır. Pers etkili mühür yüzüklerinde yarı değerli taşlardan en sık kullanılanlar kalsedon, hematit'tir.⁴²¹

Erken dönem Pers mühürlerinde konular genellikle kral ve tanrıların av sahneleri, kült sahneleri ve karışık hayvanlardır. Bu konular ise çoğunlukla Babil ve Assur etkisinde yapılmış ancak Pers inançları ve gelenekleriyle değişime uğrayarak kullanılmıştır. Pers sanatı Arkaik dönemde ise Yunan sanatının özellikle kıyafetlerdeki drapelerle verilen canlı gösteriminden etkilenmişlerdir⁴²². Greko-Pers takılarında hayvan figürleri ön plandadır. Grifon, sfenks gibi mitolojik yaratıklar ve aslan, koç, keçi, dana, ördek gibi hayvan figürleri en çok kullanılan tasvirlerdir⁴²³. Tekli hayvan bezemeleri av sahnelerinde görülen biçimde, koşarken betimlenmiştir. Bu bezemeler dışında av ve dövüş sahneleri görülmektedir. Erkek kıyafetlerinde oryantal kostümler dikkat çeker. Genellikle tiara, kollu ceket, pantolon ve ayakkabı ile tasvir edilirler. Kadın betimlemeleri genellikle karşılıklı, yüzyüze bakan veya tek figürler olarak elinde obje tutarken betimlenir. Pers eserlerinde bu yüzyılda iki boyutlu gösterim görülür⁴²⁴. Ayrıca yüzüklerde halkanın iki ucunda hayvan başları kullanılmıştır⁴²⁵.

MÖ. V. yüzyılın başlarında Greko-Pers yüzük kaşları, ucu sivri, uzun oval veya uzun baklava biçimlidir. Bu yüzyılın ortalarında daha yuvarlatılmış oval kaşlı yüzükler yapılır⁴²⁶. MÖ. IV. yüzyılın ilk yarısında yüzük kaşları yuvarlak biçimli⁴²⁷, MÖ. IV.

⁴¹⁹ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 86 vd.

⁴²⁰ Aynı, s. 137.

⁴²¹ von der Osten, **a.g.e.**, s. 225.

⁴²² Richter, 1949, **a.g.e.**, s. 292.

⁴²³ Türe ve Savaşçın , 2002, **a.g.e.**, s. 94.

⁴²⁴ Richter, 1949, **a.g.e.**, s. 293 vd.

⁴²⁵ Türe ve Savaşçın ,2002, **a.g.e.**, s. 96.; Richter, 1949, **a.g.e.**, s. 293 vd.; Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 33.

⁴²⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 98.

yüzyılın ortalarında ve sonlarında ise geniş-oval biçimlidir⁴²⁸. Bazı yüzük halkalarında görülen, elmas fasatlarını andıran baklava dilimi kesimli yüzeyler diğer bir Pers özelliğidir⁴²⁹.

4. HELLENİSTİK DÖNEM YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI

MÖ. IV. yüzyılda Makedonya Kralı II. Philippos, Trakya ve Yunanistan' ı alarak konfedere bir devlet kurar. Amacı Persler' i Anadolu' dan atmak olan II. Philippos öldürülür ve yerine oğlu, Büyük İskender geçer. İskender babasının amacını gerçekleştirmek üzere MÖ. 334 yılında Çanakkale boğazı üzerinden Anadolu' ya geçer. İskender komutasındaki Makedonya ordusu Granikos'ta Pers ordusuyla savaşır ve onları yener. MÖ. 333 yılında İssos savaşıyla Pers ordusu tekrar bozguna uğrar. Anadolu üzerinden hareket eden İskender; Fenike, Mısır ve Persia' yı alarak Asya içlerine dek ilerler. Bunun sonucunda siyasi ve kültür hayatında büyük değişimler görülür. Yunan unsurlarının geniş coğrafyalara yayılmasıyla Hellenistik adı verilen yeni bir dönem başlar. Bu dönemde doğulu öğeler alınarak batı anlayışıyla birleştirilerek yeni bir sanat anlayışı ortaya çıkar. Sanatın her alanında görülen bu değişim sayesinde o dönem için evrensel bir kültür oluşmuştur⁴³⁰. Ancak İskender'in ölümüyle imparatorluğun bütünleşmesi sekteye uğrar. Uzun kargaşa ve iç savaşlar sonrasında İskender'in kurduğu imparatorluk generallerin kurduğu Hellenistik krallar arasında paylaşılır.

Hellenistik sanat, Yunanistan ve Batı Anadolu' da doğan klasik kültürün, Akdeniz havzası ve Ortadoğu kültürleriyle sentezinden doğar. Hellenistik dönemin başlarında, sanatçılar MÖ. IV. yüzyılın zengin stilini, daha barok bir yorumla heykel, küçük plastik eserler ve takılarda sürdürür. Pers etkisindeki takılarda ayrıntılarda ve renkli düzenlemelerde batı anlayışına uygun modellere uygulanır⁴³¹.

⁴²⁷ Aynı, s. 108.

⁴²⁸ Meriçboyu, a.g.e., s. 118.

⁴²⁹ Türe, 2005, a.g.e., s. 115

⁴³⁰ Meriçboyu, a.g.e., s. 192.

⁴³¹ Türe, 2005, a.g.e., s. 135 vd.

Hellenistik dönem'in başlarında Pers hazinelerinin Yunanlıların eline geçmesi, lüks yaşamı ve bunun yanında çok pahalı mücevher kullanımını da beraberinde getirmiştir. Yüzyılın ortalarından itibaren bu zenginlik giderek azalır. Pahalı takılar soylu ve zengin sınıf için yapılmaktadır. Zengin sınıfın azalmasıyla birlikte pahalı mücevher yapımı da azalır. MÖ. 133' de Bergama Krallığının Roma' ya geçmesi, Anadolu'daki küçük devletler arasındaki çekişmeler ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucunda gösterişli takılar yerine daha ekonomik takılar yapılmaya başlanmıştır⁴³².

Hellenistik dönemde skarabe ve skaraboidler demode olmuştur. Skaraboid ve skarabelerin yerine büyük oval ve dışbükey yüzeyli yüzük taşları⁴³³ yüzük halkasına sabitlenerek kullanılmıştır⁴³⁴.

Hellenistik dönemde teknik anlamda en önemli gelişme kabartma olarak (kameo) yapılmış yüzük taşlarıdır⁴³⁵. Renkli yatay bantları olan sardoniks, kabartma yüzük taşı işlemeciliğinde özellikle tercih edilmiş ve farklı olan renk katmanları rölyefin saç, elbise, zemin gibi bölümleri işlenerek çok renkli bir görünüm yaratılmıştır⁴³⁶. Yeni formlarla zenginleşen Hellenistik kuyumculukta sanatçılar eserlerine kendine özgü özellikler katarak özgün tasarımlar yaratmışlardır ve eserlerindeki işçilik kalitesi çok yüksektir. Dönemin sonlarında abartılı ince figürler heykelde ve yüzük sanatında görülmektedir. Bazı tanrı ve tanrıça betimli eserlerde Klasik dönemin etkisi devam etmiştir⁴³⁷.

Arkaik ve Klasik çağlarda altın takılar genellikle tapınaklara adak olarak bırakılmış veya kimi zaman mezar sunusu olarak kullanılmıştır. Hellenistik dönemde Trakya altın madenlerinin işletmeye açılması ve yukarıda da belirttiğimiz gibi Pers ganimetlerinin ele geçmesi ile birlikte günlük hayatta altın kullanımı hızla yaygınlaşmıştır⁴³⁸. Hellenistik dönem sonunda ekonomik durumun kötüye gitmesiyle birlikte takılarda altın kullanımı azalmış, daha çok yarı değerli taşlarla veya bu taşların

⁴³² Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 192.

⁴³³ Boardman, 1968, **a.g.e.**, s. 17.

⁴³⁴ D. Plantzos, **Hellenistic Engraved Gems**, (Oxford: 1999), s. 35.

⁴³⁵ Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 143.

⁴³⁶ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 111.

⁴³⁷ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 106 ; Boardman, 1968, **a.g.e.**, s. 18.

⁴³⁸ <http://www.getty.edu/art/gettyguide/art> (Erişim Tarihi: 13.11.2006); Higgins, **a.g.e.**, s. 22

cam taklitleri olan takılar üretilmiştir⁴³⁹. Az sayıda üretilen altın takılar ise soylu ve zengin sınıf için imal edilmiştir. Halk tabakasından olan kişiler ise gümüş ve tunç takılar kullanmışlardır⁴⁴⁰.

Hellenistik dönemde yüzükler süsleme ve mühür amacıyla, nazardan ve büyülerden korunmak için⁴⁴¹ çoğunlukla kadınlar için yapılmıştır. Yunan erkekleri ise takı olarak sadece yüzük takmışlardır. Bunun dışında üst düzey sınıfa mensup erkekler gerektiği zamanlarda çelenk kullanmışlardır⁴⁴².

Hellenistik dönemde üç merkez atölye vardır. Bunların ikisi Alexandria (İskenderiye) ve Antiokhia'dır⁴⁴³ diğeri ise Lampsakos'tur. Bu kentler aynı zamanda önemli kültür merkezleridir. Anadolu'da ise Lampsakos önceki dönemde olduğu gibi merkez atölye olma özelliğini devam ettirmiştir. Lampsakos atölyesi geniş bir pazara egemendir. Burada yapılan kuyumculuk örnekleri, dış pazara pazarlandığı için daha kaliteli ve dikkatli işçilikle yapılmıştır. Ayrıca biçimleri de farklıdır. Lampsakos'a yakın çevreden ele geçen eserler incelendiğinde dış pazardakiler kadar kaliteli değildir. Olasılıkla dış ülkelere pazarlanan mallar ile içte pazarlanacak malları yapan sanatkarlar ve zanaatkarlar ayrıdır. MÖ. III. yüzyıl sonlarından başlayarak II. ve I. yüzyıllarda, Antiokhia ve İskenderiye atölyeleri daha ön planda olmalıdır. Her iki kent ekonomik, sanatsal ve bilimsel açıdan çok daha ileri konumdadır. Lampsakos atölyesinin gerilemesinin nedeni Güney Rusya'daki Bosphorus Krallığının zayıflaması ile kuzey Karadeniz ile ticaretin azalması gösterilebilir. Karadeniz bölgesinden ele geçen eserlere bakıldığında Lampsakos dışında Güneydoğu Karadeniz bölgesinde Pers etkisinde üretim yapan ikinci sınıf bir atölyenin varlığını düşündürmektedir. Fakat böyle bir atölyenin var olduğuna dair herhangi somut bir veri yoktur.⁴⁴⁴

Hellenistik dönem mühür yüzükleri metal yüzük kaşına yerleştirilmiş yüzük taşından meydana gelmektedir. Bu dönemde İskender'in doğu'yu ele geçirmesiyle

⁴³⁹ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 193.

⁴⁴⁰ Aynı, s. 142 vd.

⁴⁴¹ Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 142.

⁴⁴² Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 142..

⁴⁴³ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 192., Higgins, **a.g.e.**, s.22; Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 100.

⁴⁴⁴ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 192.

birlikte taş çeşitlerinde büyük artış görülür⁴⁴⁵. Yarı değerli taşlarla birlikte yüzük biçimlerinin de çeşitleri çoğalır⁴⁴⁶. Hellenistik dönem yüzük taşları genelde dışbükey formludur. Bu dış bükey formlu taşlar, taşın rengini ve parlaklığını iyi gösterdiği için tercih edilmiştir. Hafif içbükey olanlar ise çoğunlukla grena gibi taşlarda kullanılmıştır ve bu form taşıdaki görsel etkiyi arttırmaktadır. Lal, grena, beril, topaz, ametist, kaya kristali, karnelyan, kalsedon, sardoniks ve inci en çok kullanılan taşlardır⁴⁴⁷. Cam, kemik gibi yüzük taşları ise ucuz olması nedeniyle tercih edilmiştir. Metal yüzük halkaları ve kaşları için en çok kullanılan materyal bronz ve demirdir⁴⁴⁸.

Hellenistik dönem kuyumculuğunda bölgesel özellikler azalmış, takı biçimlerinde bütünlük sağlanmıştır. Klasik dönem takı tipleri terkedilmiş yerine yeni takı biçimleri ve bezemeleri denenmiştir⁴⁴⁹. Yeni bezemelere Herakles düğümü ve Herakles'in Nemea aslanı ile mücadelesi ve Doğu dünyası ile artan ilişkiler sonucunda Doğulu tanrı ve tanrıça figürlerinin kullanımında artış görülür. Aphrodite, Eros, Nike, Dionysos, Psyche, Satyr, Menad ve Hermaphrodite tasviri takılarda sevilerek kullanılan betimlemelerdir. Tanrı ve tanrıça betimlemeleri dışında zaferle ilgili konular ve at yarışları sevilerek kullanılan diğer konulardır⁴⁵⁰. Yılan biçimli bilezik ve yüzükler sıklıkla kullanılmıştır. Bu yüzükler güzel görünümü dışında usta hekim Asklepios'un tanrısal gücü ile ilişkilendirilmiştir. Kadınların kullandıkları takılarda dişi aslan, koç, buzağı, geyik, ceylan vaşak gibi hayvan başları ile süslü takılar kullanmıştır Bu takılar karşı cinsi etkilemek içindir. Erkeklerin kullandığı yüzüklerdeki hayvan figürleri gücü sembolize etmektedir. Bitkisel motifler ise genellikle bereketin göstergesidir⁴⁵¹. Hellenistik dönemde Mısır tanrıçası İsis-Hathor tasvirli küpeler yanında yüzüklerde yapılmıştır⁴⁵². Klasik çağ yüzük taşlarında yaygın olarak kullanılan günlük hayattan alınmış sahneler azalmış buna karşın portre betimleri artmıştır⁴⁵³. Bu dönemde yer alan portrelerde idealizm ve realizm birarada görülür. Portreler İskender portresinin etkisi

⁴⁴⁵ A. Furtwangler, **Die Antiken Gemmen III.**, (1900), s. 150.

⁴⁴⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 192.

⁴⁴⁷ Furtwangler, 1900, **a.g.e.**, s. 150.; Higgins, **a.g.e.**, s. 22.; Kunz, 1973, **a.g.e.**, s. 125.; Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 143.

⁴⁴⁸ Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 35.

⁴⁴⁹ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 142 vd; Higgins, **a.g.e.**, s. 22

⁴⁵⁰ El Mohsen El Khackab, **a.g.e.**, s. 150.

⁴⁵¹ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 142 vd.

⁴⁵² **Aym**, s. 181.

⁴⁵³ Billing, **a.g.e.**, s. 8.

altında yapılmıştır. Devlet adamlarının veya atasının portresini taşıyan kişiler ayrıcalıklı kişilerdir⁴⁵⁴. Bu kişilerin portresi tanrı veya kahraman olarak işlenmiştir. Bu portreler sikkeler üzerinde olduğu gibi yüzük taşları üzerinde de propoganda amacıyla işlenmiştir. Kraliyet portreleri ise kendine ait tiplerde yapılmıştır ve bu o ailenin hanedanlığı boyunca aynı biçimde işlenmeye devam edilmiştir. Buradaki amaç ailenin muhafazakarlık, kararlılık ve devamlılığını göstermektir⁴⁵⁵. Ayrıca el aletleri, masklar gibi çeşitli objeler bu dönemde sıklıkla kullanılan betimlemelerdir. Bu objeler siyasi ve dinsel semboller olarak kullanılmıştır⁴⁵⁶. Bu dönemde kral betimleri çoğalmış ve krallar tanrı gibi gösterilerek işlenmişlerdir. Örneğin İskender, sanatın her dalında Zeus gibi gösterilmiştir. Personifikasyonun, karışık hayvanların yer aldığı sahneler doğu ile ilişkilerin artması sonucunda Yunan sanatına girmiştir⁴⁵⁷. Hellenistik dönem yüzük taşlarındaki tasvirler dönemin heykeltıraşlık özelliklerini yansıtır. Bazıları güçlü bir gerçekçilik, bazıları abartılı yumuşaklık, bazıları ise arkaik üslup özellikleri taşımaktadır⁴⁵⁸.

Hellenistik dönemde skaraboidlerin kullanımının sona ermesiyle birlikte taşın ortası delinerek yüzüğe geçirilme geleneği son bulur. Yüzük taşları direk yüzük kaşı üzerine monte edilerek kullanılmıştır. Yüzük taşlarının genellikle arka kısımları düz, üst kısımları ise içbükey veya dışbükey şekillidir. Klasik dönemin oval yüzük kaşı bu dönemde de görülür. Yuvarlak yüzük taşları ise geç Klasik dönemden bilinen şekillerdir. Yuvarlak şekilli yüzük taşları sikkelerin taklidi olarak yapılmış ve çoğunlukla üzerlerinde baş ve portreler işlenmiştir. Devlet adamlarının baş ve portrelerinin işlendiği yüzük taşlarının boyutları 30 mm. ile 50 mm. arasında değişmektedir ve cam gibi maddelerin dışında daha değerli olan taşlar kullanılmıştır. 30 mm.den uzun oval taşlar üzerine ince ayakta duran figürler yapılmıştır⁴⁵⁹. Hellenistik dönemin başlarında büyük boyutlu ve dışbükey taşlar görülmektedir. MÖ. I. yüzyılda düz yüzeyli taşlar kullanılmıştır. MÖ. II. yüzyılın II. yarısında taşlar küçülmeye başlar.

⁴⁵⁴ <http://www.beazley.ox.ac.uk/Gems/styles/hellenistic/royal.htm> (Erişim Tarihi: 11.10.2006); Guiraud, **a.g.e.**, s. 57.; Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 42.

⁴⁵⁵ Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 42.

⁴⁵⁶ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 111.

⁴⁵⁷ S.M.Burnham, **Precious Stone in Nature, Art and Literature**, (1886), s.152.

⁴⁵⁸ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s. 111.

⁴⁵⁹ Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 35.; Guiraud, **a.g.e.**, s. 57.

Ön yüzleri düz arka yüzleri ise dışbükeydir. MÖ. I. yüzyılın en ayırıcı formu dairesel şekilli, yüksek dışbükey şekilli taşlardır⁴⁶⁰.

Hellenistik dönem yüzük kaşlarının ayırıcı şekli uzun oval ve uçları ince uçlu yüzük kaşlarıdır⁴⁶¹. Bu tip yüzükler üzerine genellikle gevşek vücutlu, eğilen veya oturan figürlerle süslenmesi için olanak sağlamıştır⁴⁶². Erken Hellenistik dönem yüzüklerinde yüzük halkaları U biçimlidir (Resim 16, VIb), kaş kısmı halkanın üzerine monte edilir. MÖ. III. yüzyılın ortalarında halkaların içi boş olan D kesitli yüzükler ortaya çıkar (Resim 16, I, II, III, IV). Bu yüzüklerin bazılarının kaşları geniş, oval biçimli ve dışa taşkındır. Halkanın dış kenarları bu kaşın biçimine göre dışa doğru açılarak kaşla birleşir (Resim 16, I, IV, V). Bu yüzük tipleri MÖ. II. yüzyılın yarısına kadar devam eder. Fakat bazı ufak değişimler görülür. Kaşın kenarı ile halka birleşir, halka boşluğu tam daire biçimini alır (Resim 16, VIII, IX) ve halka ile kaş çok abartılı yapılıdır. Bu tip yüzükler sadece altın değil camdan yapılmıştır, halka kısmı dairesel, kaş geniş-oval ve hafif dışa taşkındır. MÖ. V. ve IV. yüzyıllarda görülen masif altın yüzüklerin yapımına bu dönemde de devam edilmiştir. MÖ. II. yüzyılda taşlı, değişik biçimli yüzükler ortaya çıkar. İnce halkalı, halka boşluğu dairesel olan bu yüzüklerde halkanın kenarları, yani omuz kısımları dikey devam eder ve yüksek oval kaşa bir taş yerleştirilir. Taşın yüzeyi ise bombelidir (Resim 16, VIa, b). Bazı yüzüklerde omuz dikey devam etmez, hafif içbükey olarak yükselir (Resim 16, IX). Bu durumda oval kaş daha küçük olur. Aynı yüzyılın II. yarısında yüzüklerde omuzlar içe doğru daha meyilli yapılıdır, yüzük taşı daha da küçülür. Bu tip yüzükler MÖ. I. yüzyılda çok az değişikliklerle devam eder. Kaş yüksekliği azalır. Halka ile kaşın birleştiği nokta hafif içbükeydir, bazende omuzlar yuvarlak olur. Yılan biçimli olan yüzüklerde yüzük halkası birkaç kez dolanır. Üzerine bazen yılan derisini betimleyen kafes çizgisi yapılıdır. Genelde yılan başı hafif yukarıya kalkıktır⁴⁶³.

Hellenistik dönemin başlarında kullanılan metal yüzük kaşına konulmuş yüzük taşı modeli daha sonraları popülerliğini kaybetmiş; içi boş işlenip halka içinden astarlanarak kapatılan düz ya da kabaşon taşlı yüzükler yaygınlaşmıştır. Taşlı

⁴⁶⁰ Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 35.

⁴⁶¹ Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 35.;Kunz, 1973, **a.g.e.**, s. 69.

⁴⁶² Plantzos, 1999, **a.g.e.**, s. 66.

⁴⁶³ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 178 vd.

yüzüklerin ilk modellerinde de halka yüzük kaşına dikine bağlanırken daha sonraları yüzük üste doğru genişletilmiş ve yüzük kademeli olarak işlenmiştir⁴⁶⁴.

Maaskant-Kleibrink, yüzük taşlarını, üzerinde yer alan betimlerin stillerine göre belli gruplara ayırarak incelemiştir. İncelediğimiz yüzük taşları üzerlerindeki betimlerin benzer stil özellikleri Maaskant-Kleibrink'in incelediği koleksiyonlarda vardır. Bazı yüzük taşlarının tarihlendirmeleri bu stil özelliklerine dayanarak yapılmıştır.

Maaskant-Kleibrink'in, "Kampani ve Hellenistik-Roma (Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stili" adını verdiği bu grupta yer alan betimler MÖ. III. yüzyılda başlamış ve MÖ. I. yüzyılda yaygın olarak kullanılmıştır. Bu stilde kalın yuvarlak uçlu matkapla çalışılmış ağır figürler göze çarpar. Gözler, saçlar, dizler gibi detaylar daha küçük yuvarlak uçlu matkapla, kabarık, yuvarlak şekillerle oluşturulmuştur. Hayvanlar ve mitolojik yaratıklarda ise büyük göz, çene ve baş belirgin olarak işlenmiş, dudaklar ise iki paralel yivle gösterilmiştir (Kat no: 7-56-57-61)⁴⁶⁵.

Yaklaşık MÖ. 200'lerde başlayan ve MÖ. I. yüzyılın ilk yarısında görülen ve Maaskant'ın "İtalik Cumhuriyet Küçük Yuvarlaklar (Italic Republican Blob Style) Stili" adını verdiği⁴⁶⁶ diğer bir grup eser üzerindeki betimlerin benzer stil özelliklerini taşıyan betimler incelediğimiz katalogda da yer almaktadır (Kat no: 67). MÖ. II. ve I yüzyılda, İtalya ve Roma atölyelerinde yapılan bu stilin ayırıcı özelliği noktalar. Bu noktalar özellikle detaylarda görülür ve küçük boyutlu top şeklinde matkap ucuyla yapılmıştır. Bu stil doğu kökenlidir ve MÖ. IV. binin sonlarında Mezopotamya mühürlerinde⁴⁶⁷ benzer stil özellikleri görülmektedir. Ayrıca Suriye, Fenike, Akhamenid⁴⁶⁸ mühürlerinde ve daha sonra Greko-Pers yüzük taşları üzerinde görülen "globolo" adı verilen stille büyük benzerlikler göstermektedir⁴⁶⁹.

Maaskant-Kleibrink'in, MÖ. II.ve I. yüzyılda "İtalik-Cumhuriyet Pellet (Italic Republican Pellet Style) Stili" olarak değerlendirdiği yüzük taşlarının üzerindeki

⁴⁶⁴ Türe ve Savaşçın, 2002, a.g.e., s. 111.

⁴⁶⁵ M. Maaskant-Kleibrink, *Catalogue of the Engraved Gems in the Royal Coin Cabinet The Hague*, (1978), s. 108 vd.

⁴⁶⁶ Aynı, s. 124. vd.

⁴⁶⁷ E. Moller, *Ancient Near Eastern Seals in a Danish Collection*, (Copenhagen: 1992), s. 22 vd. no: 29-30-33.

⁴⁶⁸ Merilles, a.g.e, pl: IX, no: 21.

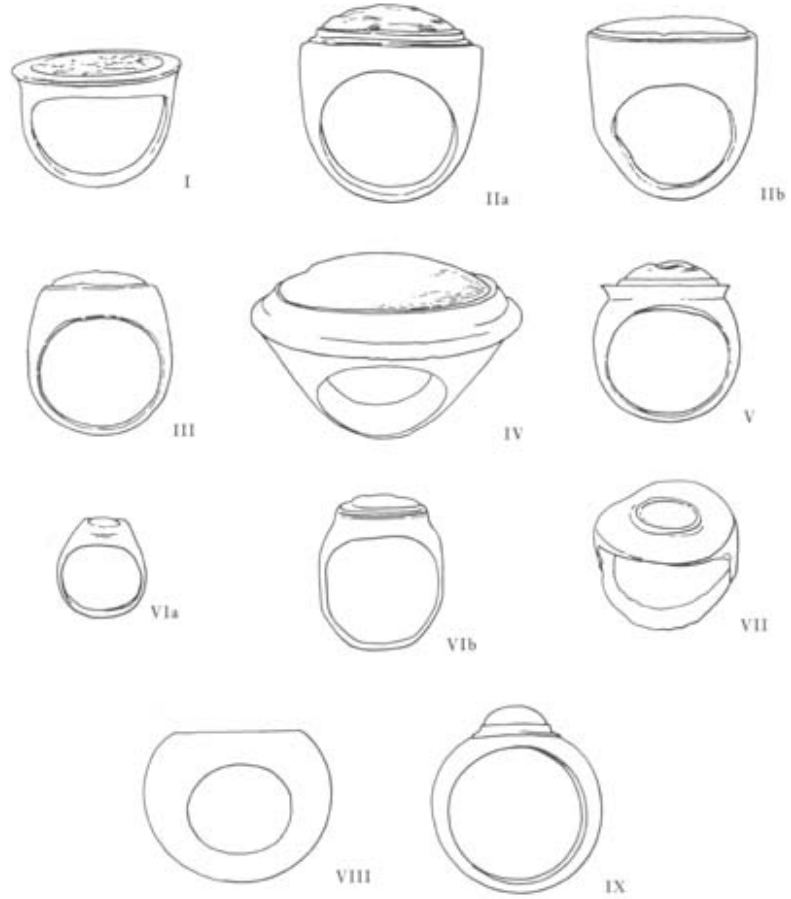
⁴⁶⁹ Boardman, 2001, a.g.e., s. 322.

betimlemelerin benzer özellikleri burada incelediğimiz eserlerde de görülmektedir (Kat.no: 24-44-53). Bu stilde Arkaik dönem skarablarının taklit edilmiştir. Saç, göz, sakallar küçük yuvarlaklar şeklinde yapılmıştır. Maaskant-Kleibrink bu stilin Anadolu kökenli olduğunu ve Anadolulu, Yunanlı ve İskenderiyeli sanatçıların Roma' ya götürülmesi sonucunda İtalya' da yayıldığını belirtmektedir⁴⁷⁰.

MÖ. I. yüzyıldan MS. 30 yılına kadar görülen bir diğer stil ise “Cumhuriyet Çark (Republican Wheel Style) Stili”dir. Maaskant bu stilde yapılan betimlerin Doğu Akdeniz, Kuzey İtalya veya Anadolulu sanatçılar tarafından işlendiğini veya bu taşların bu bölgelerden ithal edildiğini söylemektedir ki bizim çalışmamızda bir kısım yüzük taşları (Kat.no:1-2-3-8-9-38-42-48-52-54-62-63-68-70) benzer stil özellikleri taşımaktadır. Bu durum Maaskant'ın saptamalarını doğrulamaktadır. Bu stil özelliklerini yansıtan yüzük taşlarında büyük yuvarlak matkap ucuyla oluşturulan vücut ve yüz, detaylarda çarkla yapılan yivler görülmektedir⁴⁷¹.

⁴⁷⁰ Maaskant, Kleibrink, 1978, **a.g.e.**, s. 131 vd.

⁴⁷¹ Aynı, s. 154 vd.

Resim 16: Hellenistik Dönem Yüzük Formları

<http://www.beazley.ox.ac.uk/Gems/Styles/Hellenistic> (Erişim Tarihi: 08.03.2007)

5. ROMA DÖNEMİ YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARI

Romalılar, MÖ. II. yüzyıldan sonra Hellenistik krallıkları işgal ya da koruma politikasıyla imparatorluklarına katarak tüm Akdeniz çevresini ele geçirmiştir. Krallık ve Cumhuriyet döneminin başlarında Roma kültürü Etrüsklerin ve Güney İtalya' daki Yunan kentlerinin etkisi altındadır. Hellenistik Krallıkların ele geçirilmesinden sonra artan Yunan etkisi, Roma mitolojisi ve sanatının gelişimine büyük katkı sağlamıştır⁴⁷².

Hellenistik dönemde olduğu gibi Roma dönemi sanatında genel bir üslup birliği vardır ve dönemin modası olan takılar tüm bölgelerde üretilmiştir. MS. I. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu üslup birliği belirginleşir ve artarak devam eder⁴⁷³. Roma döneminde oluşan barış sayesinde toplumun bazı kesimlerinin zenginliği artmıştır. Bu dönem eserlerinde özellikle barışın getirdiği zenginlik ve refah vurgulanmıştır. Artan zenginlik sonucunda mücevherlere olan ilgi yoğunlaşmış ve sınırların gelişmesiyle hammaddelere ulaşmak daha kolay olmuştur⁴⁷⁴.

Roma devleti, egemenliği altına aldığı ülkelerin zenginliklerine el koyarak Roma'ya götürmüş İmparator Augustus ise, ünlü Yunan takı ustalarını Roma'ya getirtmiştir. Bu ustalar sanat eserlerinde Yunan geleneğini devam ettirmişlerdir. Bu sayede Romalılar Yunan sanatını ve kültürünü daha fazla tanıma fırsatı bulmuşlar ve ona hayranlık duymuşlardır⁴⁷⁵.

Yunan kökenli takı ustaları Roma'ya geldikten sonra Roma vatandaşı olmuşlar fakat Yunanca olan isimlerini değiştirmemişlerdir. Bu nedenle bu döneme ait bilinen tüm sanatçı isimlerinin Yunanca olduğu görülür⁴⁷⁶. Ancak MS. I. yüzyıldan sonra yüzük sanatının gelişmesiyle birlikte sanatçı isimlerinin Latince olduğu görülmektedir⁴⁷⁷.

Romalı sanatçılar yukarıda belirttiğimiz gibi Yunan stiline, konularına ve kompozisyonlarına büyük hayranlık duymuşlar ve bu eserlerin kopyalarını

⁴⁷² Türe, 2005, **a.g.e.**, s. 145 vd.

⁴⁷³ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 199.; Higgins, **a.g.e.**, s.30.

⁴⁷⁴ H. Guirand, "Ten Rings From the Collection of J. Pierpont Morgan" **MMJ**, Sayı no 32: 57-63 (1997) s.61.

⁴⁷⁵ Higgins, **a.g.e.**, s. 28.; Forbes, **a.g.e.**, s.25.; Murray, **a.g.e.**, s. 18. ; Meriçboyu, **a.g.e.** s. 198.

⁴⁷⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 198.; Higgins, **a.g.e.**, s. 28.; Forbes, **a.g.e.**, s.25.

⁴⁷⁷ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s.115.

yapmışlardır⁴⁷⁸. Augustus ve Julius Cladiuslar döneminde sanatta klasizm akımı başlar ve bu etki yüzüklere de yansır. II. Klasizim adı verilen bu dönemde Yunan sanat eserlerinin kopyaları yapılmıştır⁴⁷⁹. Bu etki özellikle konularda kendini gösterir. Yunan pantheonunun tanrı ve tanrıçaları, Yunan kahramanları gibi konular sevilerek kullanılmıştır⁴⁸⁰. MS. II. yüzyıldan itibaren Roma kuyumcuları Hellenistik takıların aşırı karmaşık ve zarif düzenlemelerinden kurtulup kendilerine özgü, güzel ve sade takılar yaratmışlardır⁴⁸¹. Dönemin sonlarında ise birçok etkiyi bir arada barındıran Roma sanatı gelecekte de Bizans sanatını etkilemiştir.

Roma döneminde en çok kullanılan takı çeşidi küpe ve yüzüktür⁴⁸² ve bu takıları sadece kadınların kullandığı bilinmektedir. Erkekler Hellenistik dönemde olduğu gibi sadece yüzük ve diadem kullanmaya devam etmişlerdir⁴⁸³.

Yazılı kaynaklara göre, Romalı hanımların mücevherlere çok düşkün oldukları bilinmektedir. Plinius' un bildirdiğine göre Caligula' nın eşi Paulina' nın, başı, saçı, kulakları, boynu, kolları ve parmakları zümrüt ve incilerle süslüdür⁴⁸⁴. Doğulu kadınların mücevher düşkünlüğünü ise Kuzey Suriye' deki Palmyra mezar kabartmaları ve Mısır' da bulunan Roma dönemi portrelerinden bilinmektedir⁴⁸⁵.

Roma döneminde yüzükler, kişilik ve saygınlık göstergesi olarak görülmüş⁴⁸⁶ ve yüzük takabilmek belirli kanunlara bağlanmıştır. Erken Roma döneminde, aristokratlar, çiftçilerin demir yüzükler takmalarına izin vermişlerdir⁴⁸⁷. Demir yüzükleri çiftçiler dışında özgür doğmuş olan tüm vatandaşlar ve köleler takabilirken, yüksek dereceli vatandaşlar, altın yüzükler kullanmaktadır. Gümüş yüzükleri ise özgür vatandaşlar ve sonradan özgür olan köleler kullanabilmişlerdir. İmparatorluk döneminde bu

⁴⁷⁸ Richter, 1922, **a.g.e.**, s. 194.

⁴⁷⁹ Forbes, **a.g.e.**, s. 26.; Spier, **a.g.e.**, s. 77

⁴⁸⁰ G.M.A. Richter, "Was Roman Art of the First Centuries B.C and A.D Classicizing", **JRS**, Sayı no:48/ ½ : 10-15, (1958) , s. 13.

⁴⁸¹ Türe ve Savaşçın, 2002, **a.g.e.**, s.115.; Richter, 1958, **a.g.e.**, s. 10 vd.

⁴⁸² Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 199.

⁴⁸³ H. Guirand , "Ten Rings From the Collection of J. Pierpont Morgan", **MMJ**, Sayı no 32: 57-63, (1997), s. 60.

⁴⁸⁴ Richter, **a.g.e.**, 1956, s.19.

⁴⁸⁵ Guiraud.**a.g.e.**, s. 60.

⁴⁸⁶ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 24.

⁴⁸⁷ **Aynı**, s. 22.

kısıtlamalar daha esnek hale getirilmiştir ve bu dönemde yüzük en popüler takılar arasında yerini almıştır⁴⁸⁸.

Yüzüklerin üzerine çeşitli kompozisyonların işlenmesi soylu ve zengin sınıfların taleplerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kişinin monogramı veya portresinin bulunduğu yüzük taşları zamanla herkesin yaptırabileceği çok fazla işçilik ve maliyet gerektirmeyen bir duruma gelmiştir⁴⁸⁹.

Yüzüklere süsleme dışında pek çok işlev kazandırılarak kullanma geleneği Roma döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde yüzüklerin en önemli işlevi daha önceki dönemlerde olduğu gibi mühüredir⁴⁹⁰. Askeri rütbe ve imtiyaz sahibi kişiler, taktıkları yüzükler sayesinde bilinirdi. Bu kişiler yüzük taşlarında İmparatorun sikkesini veya madalyonunu taşıyabilmişlerdir⁴⁹¹. Nişan ve evlilik yüzükleri ilk kez Roma döneminde kullanılmış ve bu gelenek günümüze dek gelmiştir. Nişan yüzüklerinde en sık kullanılan bezeme ise tokalaşan el betimidir(Kat. no:46).⁴⁹²

Roma döneminde yerel atölyelerde çalışmalar devam etmiştir. Çalışmaların birçoğu benzer stil özellikleri göstermektedir⁴⁹³. Bu dönemde Lampsakos atölyesi eski gücünü kaybetse de faaliyetini sürdürmeye devam eder. Roma İmparatorluk döneminde I. yüzyıldan itibaren siyasi dengeler değişmiş ve Doğu Akdeniz bölgesi çok fazla önem kazanmıştır. Dolayısıyla Antiokhia atölyesi ön plana çıkmıştır. Antiokhia doğudan gelen ticaret yollarının Akdeniz’ de buluşma yeridir. Ticaret yolları üzerinde bulunan Edessa (Urfa), Zeugma (Gaziantep) gibi kentler bu dönemde oldukça gelişir. İmparatorluk merkezi Roma’da bulunan kuyumcu atölyeleri diğerlerinden çok daha üstün konuma yükselir. Doğu’ nun en önemli metal sanatçıları ve zanaatkarları Roma’ ya göçmüştür⁴⁹⁴. Bu ustalar arasında özellikle Antiokhia’ dan giden ustalar vardır. Bu nedenle takılarda doğu etkisi dikkat çekmektedir. Roma döneminde takı modası her

⁴⁸⁸ Higgins, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁸⁹ Furtwangler, 1896, **a.g.e.**, s.179.

⁴⁹⁰ Guiraud, **a.g.e.**, s. 60.; Platt, **a.g.e.**, s. 61.

⁴⁹¹ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 199.; Higgins, **a.g.e.**, s.30.

⁴⁹² Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 113.

⁴⁹³ Spier, **a.g.e.**, s.75.

⁴⁹⁴ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 241

yerde benzer şekildedir, üslup birliği vardır. Bu birlik MS. I. yüzyıldan sonra ise belirginleşir⁴⁹⁵.

Roma kentinde gelişen moda tasarımı ile birlikte eyalet sanatı Roma sanatı ile başa çıkamaz duruma gelmiştir. Eyaletlerde zorunlu olarak daha ekonomik takılar yapılmıştır. Antiokhia atölyesi ilk Bizans dönemine MS. VI.- VII. yüzyıla dek varlığını korumuştur. Roma atölyesi ise MS. V. yüzyıl sonlarında, Batı Roma' nın ortadan kalkmasıyla son bulmuştur. Başkent Konstantinapolis, VI. yüzyıldan itibaren imparatorluğun kültür-sanat ve bilim merkezi konumuna gelir. Roma döneminin çeşitli bölgelerinde bulunan diğer merkez atölyelere karşın, Bizans döneminde tek merkez atölye İstanbul' dur⁴⁹⁶.

Geç Roma döneminde başkent Konstantinapolis ile diğer kentler arasında farklılıklar göze çarpar. Bu sadece atölye değil imparatorluk merkezi ile taşra arasındaki farktan ileri gelir. Merkez atölye yeni tasarımları belirlerken taşrada eski geleneklerin devam ettiği düşünülmektedir⁴⁹⁷. Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde imparatorluğun ilk dönemlerindeki mükemmellik yerini matkabın gereksiz ve yersiz kullanımıyla, mekanik ve daha karakteristik bir görünüşe bırakır⁴⁹⁸.

Roma dönemi kuyumculuğunda sınırların gelişmesi ve sınıfların zenginleşmesiyle birlikte taş çeşitlerinde artış görülür⁴⁹⁹. Bu dönemde taş kullanımında ortaya çıkan bir yenilik taşları işlemeden doğal biçimleriyle kullanmaktır⁵⁰⁰. MS. I. yüzyılda Mısır maden ocaklarında bulunan zümrüt, elmas ve safir gibi çok sert olan değerli taşlar kullanılmıştır. Bu taşlarda doğal altıgen prizma şekilleriyle işlenmeden bırakılmıştır⁵⁰¹. Grena, ametist, kaya kristali, kırmızı karnelyan, bantlı akik bu dönemin favori yüzük taşlarıdır. İnanışa göre taşların birçoğu sihir anlamlarıyla yüklüdür. Bazı taşlar ise belirli ikonografik betimlemeler için kullanılmıştır. Örnek olarak beyaz kalsedon genellikle Zeus betimlemeleri, kantaşı Helios, yeşil renkli taşlar Demeter için

⁴⁹⁵ Köroğlu, **a.g.e.**, s. 34.

⁴⁹⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 241.

⁴⁹⁷ Aynı, s. 239 vd.

⁴⁹⁸ <http://www.1911encyclopedia.org/Gem>(Erişim Tarihi: 09.08.2006)

⁴⁹⁹ Platt, **a.g.e.**, s. 61.

⁵⁰⁰ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 199.; Higgins, **a.g.e.**, s.30.

⁵⁰¹ Higgins, **a.g.e.**, s. 28 vd

kullanılmıştır. Cam bu dönemde de kullanılmaya devam etmiştir⁵⁰². Roma döneminde ilginç bir değişim gözlemlenmektedir, teknoloji ilerlemesine rağmen III. yüzyılda sert taşların kullanımı azalır⁵⁰³. Dönemin sonlarında değerli ve yarı değerli taşlara ulaşmak oldukça zor bir hal alır ve bunun sonucunda önceden kullanılmış taşlar yeni yüzüklere monte edilerek tekrar kullanılmıştır⁵⁰⁴.

Roma döneminde kameo (kabartma) bezemeli yüzük taşları sıklıkla kullanılmıştır. Kameo yapımında oniks, sardoniks ve nikolo gibi taşlar tercih edilmiştir⁵⁰⁵. Açık ve koyu renkteki bu taşlara oyularak yapılan kameo ve intaglio bezeme, zıt renkte zemin üzerinde daha güzel görüldüğü için iki renkli olanlar tercih edilmiştir. Bu dönemde kameoların cam taklitleri sıklıkla kullanılmıştır⁵⁰⁶. Medusa başı veya Athena ile süslü olan kameoların insanları kötülüklere karşı koruyacağına inanılmıştır. Aphrodite, Leda ve kuğu gibi tasvirler bulunan kameolar ise sevgi göstergesidir ve çoğunlukla nişan yüzüklerinde kullanılmıştır⁵⁰⁷.

Roma dönemi yüzük taşları üzerindeki betimlerin stillerini Furtwangler, Klasik, Geçiş ve Kaba Stil olarak gruplara ayırmış, Maaskant-Kleibrink ise bu grup yüzük taşlarını çeşitli alt gruplara ayırarak incelemiştir.

Maaskant-Kleibrink'e göre a) Klasik Stil (Classicising Style),

b) Geçiş Stili (Transitional Style)

-Küçük Yivler Stili (Small Grooves Style)

-Yuvarlak Baş Stili (Round Head Style)

-Çene-ağız-burun Stili (Chin-Mouth-Nose Style)

-Düz Yivler Stili (Plain Grooves Style)

-Cap with rim Stili

⁵⁰² Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 22 vd.

⁵⁰³ Aynı, s. 24.

⁵⁰⁴ Guiraud, **a.g.e.**, s. 60.; Platt, **a.g.e.**, s. 61.

⁵⁰⁵ Billing, **a.g.e.**, s.11; Meriçboyu, **a.g.e.**,s. 239.

⁵⁰⁶ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 239 vd. .s

⁵⁰⁷ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 24.

c) Kaba Stil (Coarse Style)

-Sert çene, ağız, burun Stili (Rigid Chin-Mouth- Nose Style)

-Tutarsız Yivler Stili (Incoherent Grooves Style)⁵⁰⁸.

Augustus ve Julius Cladiuslar dönemi yüzük taşları üzerindeki betimler “Klasik (Classicising Style) Stil”de yapılmış ve bu stil MS. I. yüzyıldan MS. IV. yüzyıla dek kullanılmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi buradaki betimler Yunan sanatı Klasik dönem eserlerinin taklidinin yapıldığı dönemdir ve bu yüzük taşları üzerinde de görülmektedir. Bu stilde çeşitli uçlarda olan matkaplar kullanılmıştır. İnsan figürlerinin gövdesi yuvarlak uçlu matkapla şekillendirilirken, detaylar ise genellikle çarkla oluşturulmuş paralel yivlerle işlenmiştir (Kat no: 4-5-14-46-74-75-)⁵⁰⁹

“Geçiş stili” adından anlaşılacağı gibi, Klasik stil ile kaba stil arasında, özellikle MS. I. ve II. yüzyıl yüzük taşları üzerinde görülmektedir. Geçiş stili içerisinde incelenen stillerden “Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili”, MS. I. ve II. yüzyıla tarihlenen yüzük taşları üzerindeki betimlemelerde kullanılmıştır. Bu stilde kalın yuvarlak yivler dikkat çeker ve bu yivler olasılıkla kalın yuvarlak çarkla veya disk şeklinde matkapla oluşturulmuştur. Figürlerde esnek vücutlar ve yumru şeklinde gösterilen eller ve ayaklar bu stil özelliklerini yansıtır. Elbise kıvrımları gibi detaylar, paralel veya yatay düzgün yivlerle oluşturulmuştur.(Kat no: 15, 33, 36, 38, 44, 45,51, 69, 70,76) ⁵¹⁰. “Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili” nde adından da anlaşılacağı gibi, figürlerin başları belirgin, yuvarlak şekilde yapılır, burun, ağız ve çene ise kısa yivlerle gösterilmektedir. MS. I. ve II. yüzyılda yapılan yüzük taşları üzerinde görülmektedir. (Kat no: 19, 21, 26, 27, 35, 47)⁵¹¹. MS. I. ve II. yüzyılda uygulanan bir başka stil ise “Çene-ağız-burun Stili (Chin-Mouth-Nose Style) Stili”dir. Bu stilde çene-ağız-burun 3 bazen de 4 yatay çizgi ile belirlenmektedir. Elbiselerin kıvrımları gibi detaylar bazen ince bazen kalın çizgiler şeklindedir. Bu stil MS. III. yüzyılda “sert çene-ağız-burun” stili olarak devam eder (Kat no: 22, 37,41,) ⁵¹². MS. I. yüzyılın sonu ve II. yüzyılda görülen stillerden bir diğeri

⁵⁰⁸ Maaskant-Kleibrink, a.g.e., s. 194 vd.

⁵⁰⁹ Aynı.,s 196 .vd.

⁵¹⁰ Aynı, s. 251. vd.

⁵¹¹ Aynı, s. 285. vd.

⁵¹² Aynı, s. 294.

ise “cap with rim” stilidir. Bu stilde figürlerin başları ve vücutları küçük ve detaysız olarak yapılır. Ağız, burun ve çene stilize bir şekilde yatay yivlerle gösterilmektedir⁵¹³. MS. I. ve III. yüzyılda görülen “Düz Yivler (Plain Grooves Style) Stili” kalın top şeklinde çarkla yapılan yivlerle oluşturulmaktadır. Figürlerin yüzünde, saçlarında ve ellerinde detay görülmez. (Kat no: 17)⁵¹⁴.

MS. II. yüzyılın sonu ve MS. III. yüzyılda görülen “Kaba (Coarse Style) Stil” özensiz ve detaysız işçiliğiyle dikkat çeker. Bu stilin uygulandığı yüzük taşları üzerinde çoğunlukla semboller bulunmaktadır⁵¹⁵. MS. II. yüzyılın sonu ve MS. III. yüzyılda görülen “sert çene-ağız ve burun” stilinde çene-ağız ve burun oldukça sert ve katı olarak gösterilmektedir. Büyük yuvarlak matkapla, detaylar ise çeşitli şekillerde matkapla yapılmıştır⁵¹⁶. Kaba stil içerisinde yer alan “Tutarsız Yivler Stili (Incoherent Grooves Style) Stili” MS. II. ve III. yüzyılda yapılan yüzük taşları üzerinde görülür. Figürler yuvarlak uçlu matkapla yapılan geniş yivler veya küçük yuvarlak kütlelerden meydana gelir. Detaylar çarkla yapılan yivlerden oluşur. Bu stil MS. II. yüzyılın sonunda üzerinde hayvanlar ve semboller bulunan yüzük taşlarında kullanılmış, MS. III. yüzyılda ise figürlerde görülmüştür (Kat no: 18, 23, 25, 71, 80)⁵¹⁷.

Roma dönemi yüzük taşlarının konularında günlük hayatla ilgili sahneler, hayvanlar, at yarışları, masklar, semboller, tarım, savaş ve dinsel tören sahneleri sevilerek kullanılmıştır⁵¹⁸. Bunlar dışında portre betimli ve yüzük sahibinin adının baş harflerini taşıyan monogramlı yüzükler popülerdir⁵¹⁹. Ayrıca bu dönemde yüzüklerin üzerine sahibinin burcu ile ilgili bezemeler işlenmiştir. Örneğin Augustus'un oğlakla betimlendiği yüzük taşları aynı zamanda, onun yüksek saygınlık ve gücünü göstermektedir⁵²⁰.

Roma döneminde kullanılan yüzük formları Geç Hellenistik formlarının devamıdır. Erken dönemlerde en sık kullanılan form geniş halkalı, geniş oval kaşlı

⁵¹³ Aynı, s. 302.

⁵¹⁴ Aynı, s. 311.

⁵¹⁵ Aynı, s. 320.

⁵¹⁶ Aynı, s. 321.

⁵¹⁷ Aynı, s. 326.

⁵¹⁸ Meriçboyu, **a.g.e.**, s. 236 vd.; Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 23.; Forbes, **a.g.e.**, s.25.

⁵¹⁹ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 23 vd.

⁵²⁰ Burnham, **a.g.e.**, s. 152.

yüzüklerdir⁵²¹. Augustus döneminde yüzük sanatı en yüksek düzeye erişir. Kazıma yüzük taşları üzerinde betimlenen portrelerdeki artış göze çarpar. Ancak bu artış Hadrian döneminde azalır ve Roma dönemi eserlerinde en az portre betimi bu dönemde yapılır⁵²². Augustus döneminde yeni bir yüzük biçimi ortaya çıkar ve popüler olur. Ufak değişikliklerle ileri ki yüzyıllarda da bu tip yüzükler kullanılmaya devam eder. Bu yüzüklerde halkalar D kesitlidir, omuzlara doğru kalınlaşır. Kaşın yüzeyi düzdür. Yüzükteki oval yuvaya oval bir taş gömülüdür. Anadolu’ da yapılanlar çerçevesizdir. Yüzük biçimlendirilirken halkanın dıştaki bombeli kısmı ayrı biçimlendirilir, taşın yerleşeceği oyuk iki yandan kesilir, içine dolgu maddesi konur ve içteki düz levha ile kapatılır. Bu işlemden sonra yüzük yuvarlaklaştırılarak uçlar birleştirilir. Bu arada taş yerine konur. Kolay yapıldığı, masif halkalı yüzüklere göre daha ucuza mal edildiği için popüler olmuştur. Bu yüzük tipi MS. II. yüzyılda sevilerek kullanılır. Bu evrede yüzük halkası yukarıya doğru kalınlaşır ve halka boşluğu, kaş yüzeyi dahil yuvarlak biçim alır. Bazı örneklerde, halkanın dış yüzüne kakma yöntemi ile kabartma süs yapılır. Kaşa gömülü taşlı örnekler ise devam eder. Bu yüzyılda yüzük taşları yarı gömülü olarak yapılır. Bunların alt ve üst yüzeyleri düz, yan yüzleri aşağıya doğru genişleyen eğimli kesimlidir. Yuvaya oturduğu zaman, yüzük taşının geniş olan kısmı altta kalır ve düşme tehlikesi olmaz⁵²³. Taşın üst yüzeyi dışarıda kaldığı için mühür olarak kullanımı daha pratik olmuştur. Bu şekilde kesilmiş yüzük taşları çok sayıda ele geçmektedir. Özellikle kırmızı jasper ve kırmızı akik taşından yapılmıştır. Bu teknikte imal edilen yüzüklerde MS. III. yüzyıla doğru değişiklik göze çarpar. Yuvarlak halka yerine, omuzları yukarı kalkık ve daha ince halkalı yüzükler yapılır. Bu yüzüklerde kaş yüzeyi düz olur. Başka bir tip ise halka omuzlara doğru kalınlaşır ve genişler. Kaş ise düz yüzeylidir. Bazı yüzük halkalarında omuzlara, kaşı taşıyan işlev kazandırılmıştır⁵²⁴. Ayrıca Roma döneminde Geç Hellenistik dönemden itibaren kullanılan çift halkalı yüzüklerin kullanımına devam edilmiştir⁵²⁵. MS. I. ve IV yüzyıllar arasında ise octogonal yani sekizgen formlu yüzük taşları moda olmuştur⁵²⁶.

⁵²¹ Aynı, s. 155.

⁵²² Aynı, s. 149.

⁵²³ Guiraud, a.g.e., s. 60.

⁵²⁴ Meriçboyu, a.g.e., s. 231 vd. .

⁵²⁵ Aynı, s. 239 vd.

⁵²⁶ www.museum.upenn.edu/Gems (Erişim Tarihi: 24.02.2007)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİNDE SERGİLENEN
YÜZÜK VE YÜZÜK TAŞLARININ KATALOĞU

1.TANRILAR

1.1 Zeus

KATALOG NO: 1

CİNSİ: Yüzük Kaş: Demir

Yüzük Taşı: Beyazımsı yüzeyli plazma? (Yeşil Kalsedon)

ÖLÇÜLERİ: Uz: 15 mm Gen: 11mm

Taş+Kaş Kal: 9 mm

Halka çap: 21 mm.

ENV. NO: 38.8.91

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Çetin, 24.12.1991,750.000 TL.. Çimenli Köyü çevresi)

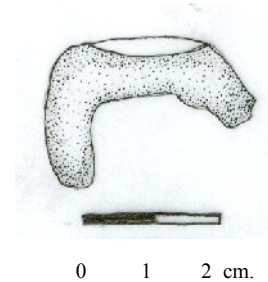
DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Zeus taht üzerinde oturmaktadır. Tanrının yüzü ve bacakları profilden, vücudu ise cepheden betimlenmiştir. Sağ elinde asa, sol elinde Nike tutmaktadır. Ayaklarının ön kısmında kartal bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Marshall, M.A., 1968, no: 443.; Richter, G.M.A., 1956, no: 249; Chiesa, G.S.,1966, no: 1-2-3-4; Elinde pateralı betimi için bkz. Boussac, M.F. ve Roscom P.S., 1983/I, no: 2.

Yüzük halkasının benzeri için bkz. Furtwangler A. 1896, no: 114.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

KATALOG NO: 2

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 14 mm Gen: 11 mm

Taş+Kaş Kal: 10 mm Halka çap: 18 mm.

ENV. NO: 6.22.92

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Çetin, 1.10.1992.,1.500.000.TL., Gaziantep)

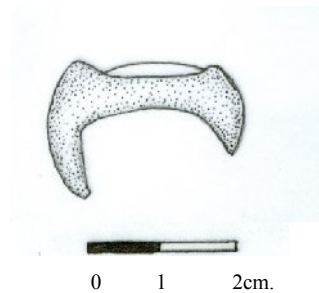
DURUMU: Yüzüğün halka kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Zeus taht üzerinde oturmaktadır, yüz ve bacaklar profilden, vücut ise cepheden betimlenmiştir. Sağ elinde asa, sol elinde patera tutmaktadır. Ayaklarının ön kısmında kartal bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Chiesa G.S., 1966, no: 45; Boussac M.F. ve Roscom P.S., 1983/I, no: 2.; Richter, G. M. A., 1966, no: 53/h; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no:772.

Yüzük halkasının benzeri için bkz. Furtwangler, A ., 1896, no: 2296.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

KATALOG NO: 3

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 7.2 mm Gen: 6 mm

Taş+Kaş Kal: 4 mm

ENV. NO: 44.8.73

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Tekin Özkanat, 21.04.1973, 100 TL., Şar çevresi)

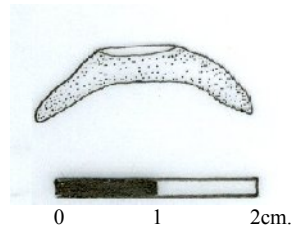
DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Zeus ayakta ve çıplak olarak betimlenmiştir. Baş sol profilden, vücut ise cepheden betimlenmiştir. Sağ elinde asa vardır. Sol elini ileri uzatmış, kartal tutmaktadır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 543.; Maddoli, G., 1965, no: 20.

Yüzük halkasının benzeri için bkz. Furtwangler, A., 1896, no: 2437; J. Boardman ve D. Scarisbrick, 1977, s. 39.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

KATALOG NO: 4

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı:Karnelyen

ÖLÇÜLERİ: Uz: 14 mm. Gen: 11mm

Taş+Kaş Kal: 6 mm

ENV. NO: 37.8.91

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Çetin, 24.12.1991,750.000 TL. Çimenli Köyü çevresi)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Zeus taht üzerinde oturmaktadır, yüz ve bacaklar profilden, vücut ise cepheden betimlenmiştir. Sağ elinde asa tutmaktadır, ayaklarının ön kısmında kartal bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Chiesa, G.S.,1966, No: 1-2-3-4; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 772; Spier, J., 1994 no: 263-264-265-266.

TARİHLENDİRME: MS. I yüzyıl.

KATALOG NO: 5

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 13.5 mm Gen: 12 mm Kal: 4 mm

ENV. NO: 1274

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma(Ali Yıldırım 30.12.1948, 10.00 TL. Gaziantep)

DURUMU: Taşın alt kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Zeus taht üzerinde oturmaktadır, yüz ve bacaklar profilden, vücut ise cepheden betimlenmiştir. Sağ elinde asa, sol elinde kanatlı Nike tutmaktadır, ayaklarının ön kısmında kartal bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 528-537-597; Spier, J., 1992, no: 266.

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl

KATALOG NO: 6

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 13 mm Kal: 11 mm Gen:3 mm

ENV. NO: 26.2.77

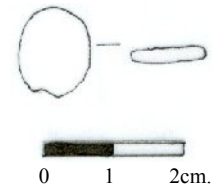
GELİŞ ŞEKLİ: Bilinmiyor.

DURUMU: Yüzük taşının uç kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Zeus taht üzerinde oturmaktadır, yüz ve bacaklar profilden, vücut ise cepheden betimlenmiştir. Sol elinde mızrak, sağ elini ileriye doğru uzatmış, patera tutmaktadır.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1966, no: 53/h; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no:772.

TARİHLENDİRME: MS. I - II. yüzyıl.

1.2. Hermes

KATALOG NO: 7

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11.3 mm Gen: 8.3 mm Kal: 2.6 mm

ENV. NO: 11.4.84

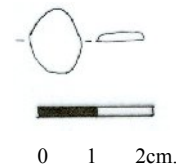
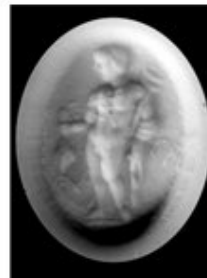
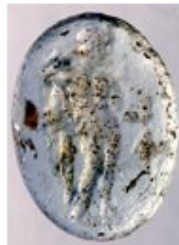
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hüseyin Taş, 10.05.1989, 200.000 TL. Gaziantep)

DURUMU: Sağlam.

TANIM: Hermes, ayakta, çıplak, baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Başında şapkası vardır. Sağ elinde koç? veya horoz? tutmaktadır. Sol omzunda kerykeionunu taşımaktadır.

BENZERLERİ: Elinde marsupium (para kesesi) ile betimlemeleri için bkz. Maddoli, G., 1965, no: 76.; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 379; Maaskant-Kleibrink, M., 1971, no: 37.; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 499-587-742; Spier, J., 1992 no: 255.; Henig, M., 2004, no: 1.70.

TARİHLENDİRME: MÖ. III-I. yüzyıl.

1.3. Ares/Mars

KATALOG NO: 8

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 9 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 7.11.72

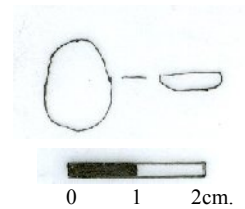
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Ertaş, 19.04.1972, 25 TL., Adıyaman)

DURUMU: Taşın üzerinde aşınmalar vardır, kenarları kırık ve eksiktir.

TANIM: Ares sağa doğru yürürken, çıplak, başında miğferi ile, sağ elinde mızrak tutarken, betimlenmiştir. Sol elinde olasılıkla ganimet tutmakta ancak yüzük taşı kırık olduğundan tam olarak görülmemektedir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 7259; Richter, G.M.A., 1956, no: 295.; Richter, G.M.A., 1971, no: 123; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 625-667-737-803; Spier, J., 1992, no: 313; Henig, M., 2004, no: 1.19.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl- MS. 30.

KATALOG NO: 9

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Sard

ÖLÇÜLERİ: Uz: 14 mm Gen: 11 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 1271

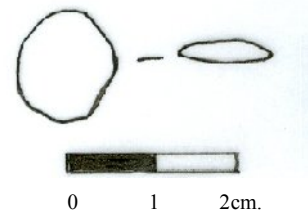
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ali Yıldırım,30.12.1948, 10.00 TL. Gaziantep).

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Mars Ultor?, sağ elinde kalkan sol elinde mızrak tutarken betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 985b.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl - MS. 30.

1.4. Serapis

KATALOG NO: 10

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Taş Uz: 15 mm Gen: 11mm

Taş+Kaş Gen: 12 mm Kal: 7 mm

ENV. NO: 3853

GELİŞ ŞEKLİ: Bilinmiyor.

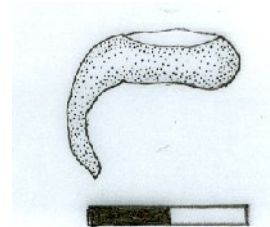
DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Serapis taht üzerinde ve yanında iki tanrıça ile betimlenmiştir. Tanrının sol tarafında elinde kerykeionu ile Tykhe, diğer tarafında nehir tanrıçası? bulunmakta. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Aynı sahnenin Zeus ile olan örneği için bkz., Richter, G.M.A., 1956, no: 252.; Richter, G.M.A., 1966, no: 53/h; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 969.

Yüzük halkasının benzeri için bkz. A. Furtwangler, 1896, no: 963.

TARİHLENDİRME: MS. I-II. yüzyıl.

0 1 2cm.

KATALOG NO: 11

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 6 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 3.8.80

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 25.01.1980, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Serapis? büstünün arka arkaya kombinasyonu betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Spier, J., 1992, no: 187.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

1.5. Herakles

KATALOG NO: 12

CİNSİ: Yüzük Kaşığı -

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 15 mm Gen: 13.5 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 1275

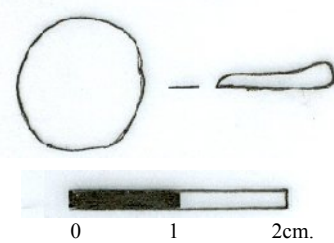
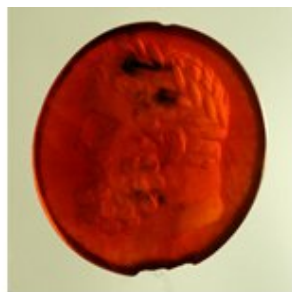
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ali Yıldırım, 30.12.1948, 10 TL., Gaziantep)

DURUMU: Taşın alt kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Defne çelenkli, sakallı, sol profilden Herakles başı.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1896, no: 3093-3094-4946-6961; Fossing, P.M.A., 1929, no:1117-1121, pl. 14.; Richter, G.M.A., 1956, no:147.; Marshall, M. A., 1968, no: 201; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 1265., Richter, G.M.A ,1971, no: 263-264-265.

TARİHLENDİRME: MÖ. I.- MS. I. yüzyıl

1.6. Men?

KATALOG NO: 13

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 10 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 98.33.75

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ömer Özdişli, 28.05.1975, 200 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşı ortadan kırık olup yapıştırılmıştır. Kenarları kırık ve eksiktir.

TANIM: Tanrı Men, at üzerinde sağa doğru yürürken, omzunda baltası ile betimlenmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Lane E.N., 1975, Juliopolis 2 ve 5, Alia, 5,6 ve 7, Hydrela 4, Baris 2, Silyon 20 ve 25, Seleukia 7, Olbasa 4.; LIMC 1992, VI-II, no: 108-109-111-112.

TARİHLENDİRME: Roma İmparatorluk Dönemi

2. TANRIÇALAR

2.1. Hera/ Juno

KATALOG NO: 14

CİNSİ: Yüzük Kaşısı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Taş+Kaş Uz: 13.7 mm Gen: 7.8 mm Kal: 5.6 mm

ENV. NO: 15.5.76

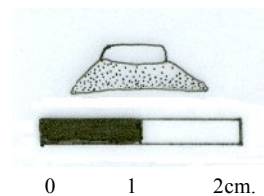
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ahmet Şerefoğlu, 4.6.1975, 200 TL. Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir. Yüzük taşı üzerinde yıpranmalar vardır.

TANIM: Tanrıça Hera/Juno, sola dönük durmakta. Sağ elinde asa bulunmakta ve asaya yaslanmış biçimde betimlenmiştir. Sol elinde olasılıkla patera tutmaktadır.

BENZERLERİ: Yüzük halkasının benzeri Furtwangler, A., 1892, no: 6866.

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl

2.2. Roma

KATALOG NO: 15

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Yüksek ısıya maruz kalmış karnelyan?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11.5 mm Gen:10 mm Kal:3 mm

ENV. NO: 10.4.78

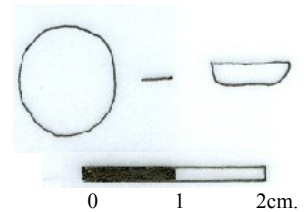
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 19.06.1978, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Taşın kenarları kırık ve eksiktir.

TANIM: Tanrıça Roma, taht üzerinde oturmaktadır. Yüz ve bacaklar profilden, gövde ise cepheden tasvir edilmiştir. Başında miğfer bulunmaktadır. Sağ elinde mızrak tutmaktadır, sol kolu, dirsekten bükülmüş şekilde kalkana yaslanmıştır. Karşısında bir platform üzerinde küçük bir figür, ayakta durmaktadır ve elinde mızrak tutmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Maddoli, G., 1965, no: 284.; Marshall, 1968, no:188.; Richter, G.M.A., 1971, no: 108-109; Henig M. ve MacGregor, A, 2004, no: 4.40.

TARİHLENDİRME: MS. I-II yüzyıl.

2.3. Athena/Minerva

KATALOG NO: 16

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Taş+Kaş Uz: 12 mm Gen: 16 mm Kal: 7mm

ENV. NO: 7.28.88

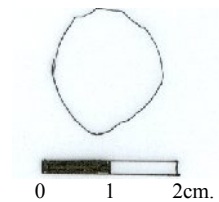
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ömer Özdişli, 09.12.1988, 20.000 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Başında Korint miğferiyle sol profilden Athena portresi. Peplosun üzerinde aegisi bulunmaktadır.

BENZERLERİ: Maddoli, G., 1965, no: 490.; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 1314; Attik miğferli örneği için bkz. Richter, G.M.A., 1971, no:103.;Maaskant-Kleibrink, M., 1971, no:89-90.

TARİHLENDİRME: Hellenistik Dönem.

KATALOG NO: 17

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Doğal Taş (Havlit)

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11.5 mm Gen: 10 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 18.5.75

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ahmet Şerefoğlu, 10.12.1974, 500 TL.. Van ve Mardin'den gelen çeşitli eserlerle birlikte alınmıştır.)

DURUMU: Taşın uç kısmında aşınmalar bulunmaktadır.

TANIM: Athena/Minerva, başında miğferiyle, arkasında kalkanı ve elinde mızrağıyla sol profilden betimlenmiştir. Ayak ucunda, uçar gibi tasvir edilmiştir. Yer çizgisi yoktur.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1971, no: 100.; Maaskant-Kleibrink, M.,1978, no: 1038.

TARİHLENDİRME: MS. I-III. yüzyıl

KATALOG NO: 18

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 9 mm Gen: 8 mm Kal: 1.5 mm

ENV. NO: Numarasız II

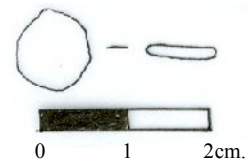
GELİŞ ŞEKLİ: Bilinmiyor.

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Athena/Minerva, ayakta, başında miğferiyle tasvir edilmiştir. Sol elini ileri uzatmış ve patera tutmaktadır. Sağ kolu dirsekten yukarıya bükülmüş, asa tutmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Elinde Nike tutan benzeri için bkz. Chiesa, S., 1966, no: 8-50; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 854; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no: 38-25; Henig, M. ve MacGregor, A., 2004, no: 2.22.

TARİHLENDİRME: MS. II- III. yüzyıl.

KATALOG NO: 19

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 9 mm Gen: 8 mm Kal: 1 mm

ENV. NO: 92.4.93

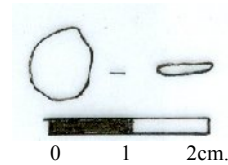
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (İmam Kocaoğlu, 17.08.1993, 100.000 TL., Gaziantep)

DURUMU: Taşın sol üst kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Athena/Minerva ayakta, sola dönük durmakta, ileri uzattığı sağ elinde Nike (Athena Nikephoros) ve sol elinde bir mızrak tutmakta; yanında kalkanı bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 7243.; Maddoli, G., 1965, no: 32-33-34. ; Diehl-Zwierlein, E., 1969, no: 367; Richter, G.M.A., 1971, no: 93-96.; Maaskant-Kleibrink, M., 1971, no: 30.; Chiesa, G., 1978, no: 50.; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 920; Forbes, B., 1995, no: 18.; Vollenweider, M.L., 1984, no: 373.; Spier, J., 1992 no: 274 ; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no: 31-33; Henig, M. ve MacGregor, A., 2004, no: 2.23.

TARİHLENDİRME: MS. I- II. yüzyıl.

KATALOG NO: 20

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Koyu kahverengi jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 14 mm Gen: 11 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 1581

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Eryol, 25.04.1951, 1.00 TL., Çakmak Mah. Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının alt kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Athena? ayakta, baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sağ kolunu dirsekten bükülü olarak yukarı kaldırmış ve elinde patera tutmaktadır. Sol kolu ise yine dirsekten bükülüdür ve beline dayamıştır.

BENZERLERİ: -

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

2.4. Aphrodite/Venüs

KATALOG NO: 21

CİNSİ: Yüzük Kaş: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 7.4 mm Gen: 6 mm.

Taş+Kaş Kal: 3 mm.

ENV. NO: 4.23.93

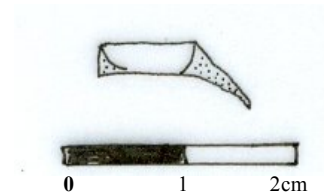
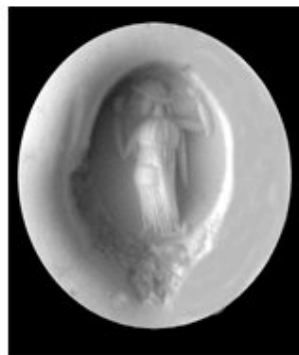
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma.(Osman Aksoy, 21.10.1993., 1.500.000. TL. Göksun civarından ele geçmiştir.)

DURUMU: Halka kısmı ise kırık ve eksiktir.

TANIM: Süslenen Aphrodite/Venüs ayakta, sol elinde ayna tutmakta, sağ eliyle saçlarını düzeltirken betimlenmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Chiesa, G.S.,1966, no: 8-55; Spier, J., 1992, no: 359.; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, s. 25, No: 1.

TARİHLENDİRME: MS. I- II. yüzyıl.

KATALOG NO: 22

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz. 8.3 mm Gen: 5.4 mm

Kaş+Taş Kal: 4.8 mm.

ENV. NO: 10.16.78

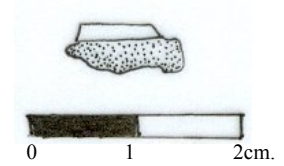
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma. (Mustafa Güneysi, 1.5.1975, 750 TL., Gaziantep)

DURUMU: Halka kısmı ise kırıktır.

TANIM: Süslenen Aphrodite/Venüs ayakta, sol elinde ayna tutmakta, sağ eliyle saçlarını düzeltirken betimlenmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Maddoli, G., 1965, no: 65.; Spier, J., 1992, no: 359.; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, s. 25, No: 1

TARİHLENDİRME: MS. I- II. yüzyıl.

KATALOG NO: 23

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz. 9 mm Gen:7.5 mm Kal: 4 mm.

ENV. NO: 28.27 .81

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma. (Hacı Akar, 30.12.1981, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlam, taşın kenarlarında yıpranmalar var.

TANIM: Aphrodite Anadyomene, cepheden çıplak olarak ve yukarı kaldırdığı elleriyle saçlarını tutarken betimlenmiştir. Yer çizgisi var.

BENZERLERİ: Maaskant-Kleibrink, M., 1971, no: 48.; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no:2.

TARİHLENDİRME: MS. III. yüzyıl.

2.5. Nike/Victoria

KATALOG NO: 24

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Kalsedon?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 15 mm. Gen: 10 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 16.3.85

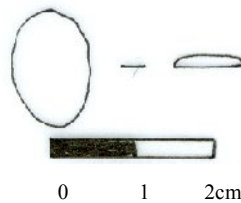
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Öztekin, 23.10.1985, 40.000 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Kanatlı Nike, iki atın çektiği arabayı kullanırken betimlenmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing P.M.A., 1929., no: 635-638-639-1705 ; Richter, G.M.A., 1956, no: 354.; El-Mohsen El-Khachab, ABD, 1963, no:8; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 1306.; Richter, G.M.A, 1971, no: 682, Maaskant-Kleibrink M. 1978, no: 542.

TARİHLENDİRME: MÖ. II.- MÖ. I. yüzyıl.

2.6. Nemesis?

KATALOG NO: 25

CİNSİ: : Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 15.5 mm Gen: 11 cm Kal: 7 mm

ENV. NO: 68.8.75

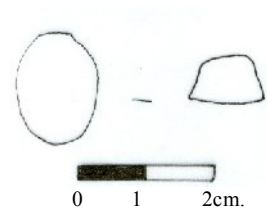
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (İsmail demirci, 11.04.1975, 450 TL., Gaziantep Mızar köyü)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Nemesis?, kanatlı ve elinde dal tutarken betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1956, no: 370; Boardman, J. ve D. Scarisbrick, 1977., no: 32.; Spier, J., 1992 no: 275.

TARİHLENDİRME: MS. II-III. yüzyıl.

2.7. Tykhe/Fortuna

KATALOG NO: 26

CİNSİ: Yüzük Kaş: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 9 mm Gen: 6.5 mm

Taş+Kaş Kal: 3.5 mm Halka çap: 16.3 mm

ENV. NO: 10.14.78

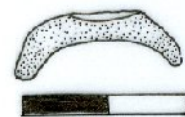
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma. (Mustafa Güneysi, 1.5.1975, 250 TL., Gaziantep)

DURUMU: Halka kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağına arkasında küçük bir gemi provasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 658-659-665-667; Richter, G.M.A., 1956, no: 367.; Maddoli, G., 1965, no: 190.; Zwierlein-Diehl, E., 1969, no: 91-528; Boardman J. ve Vollenweider M.L., 1978. no: 308; Maaskant-Kleibrink M, 1978, no: 875; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, s. 101, No: 77.

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl.

0 1 2cm.

KATALOG NO: 27

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 7.5 mm Gen: 6 mm

Taş+Kaş Kal: 4 mm

ENV. NO: 44.3.73

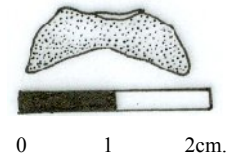
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Tekin Özkanat, 21.4.1973, 100 TL., Adana Şar çevresi)

DURUMU: Halka kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağına arkasında küçük bir gemi pruvasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 658-659-665-667.; Maddoli, G., 1965, no: 190; Boardman, J. ve Vollenveider, M. L. 1978, no: 308 ; Maaskant-Kleibrink M, 1978, no: 875; Konuk, K ve Arslan, M., 2000, No: 77 .

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl.

KATALOG NO: 28

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11.5 mm Gen: 9 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: Numarasız I

GELİŞ ŞEKLİ: Bilinmiyor.

DURUMU: Yüzük taşının arka yüzü ve yanları kırık ve eksiktir.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağına arkasında küçük bir gemi pruvasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 658-659-665-667.; Brandt, E ve diğerleri, 1968, no: 460; Marshall, M. A., 1968, 387.; Maaskant-Kleibrink, 1971, no:46.

TARİHLENDİRME: MÖ. II. yüzyıl.

KATALOG NO: 29

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Kalsedon

ÖLÇÜLERİ: Uz: 16.5 mm Gen: 10 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 31.1.75

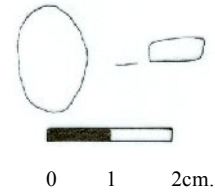
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (İsmail Demirci, 16.1.1975, 750 TL. Gaziantep Mızar Köyü'nden ele geçmiştir.)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağıının arkasında küçük bir gemi pruvasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 658-659-665-667.; Richter, G.M.A., 1956, no: 366.; Chiesa, G.S., 1966, no: 5- 29.; Maddoli, G., 1965, no: 190; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, No: 85- 86.

TARİHLENDİRME: MS. II. yüzyıl.

KATALOG NO: 30

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 13 mm Gen: 9 mm Kal: 2.5 mm.

ENV. NO: 4479

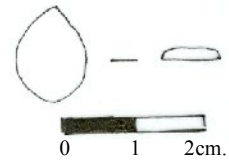
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Haydar Elçi, 17.06.1968, 5 TL., İskenderun.)

DURUMU: Taşın yüzeyinde kullanımdan dolayı yıpranmalar vardır ve üst kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağına arkasında küçük bir gemi pruvasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing, P.M.A, 1929, No: 658-659-665-667.; Marshall, M. A., 1968, 387.; Boardman, J., 1968, 26 ; Brandt E. ve diğerleri, 1968, no: 460.

TARİHLENDİRME: MÖ. III - I. yüzyıl

KATALOG NO: 31

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Sard

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11 mm Gen: 9 mm Kal: 4 mm.

ENV. NO: 16.16.92

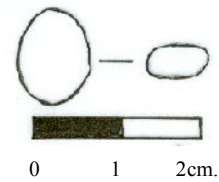
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Çınaroğlu, 30.06.1992, 1.100.000 TL. Antakya)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağına arkasında küçük bir gemi pruvasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ; Fossing, P.M.A, 1929, No: 658-659-665-667.; Maddoli, G., 1965, no: 194.; Boardman J. ve Vollenveider M.L., 1978, no: 302.; Maaskant-Kleibrink M, 1978, no: 875; Konuk, K ve Arslan, M., 2000, no: 79.

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl.

KATALOG NO: 32

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12.5 mm Gen: 10 mm Kal: 4 mm

ENV. NO: 2021

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (M. Ali Borağan, 02.07.1960, Adıyaman)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Tykhe/Fortuna ayakta sola dönük durmakta; baş profilden, vücut cepheden betimlenmiştir. Sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutarken; sol bacağına arkasında küçük bir gemi pruvasıyla tasvir edilmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Konuk, K. ve M. Arslan, 2000, no:79.

TARİHLENDİRME: MÖ. III- II yüzyıl

KATALOG NO: 33

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 7.2 mm Kal: 3.5 mm

ENV. NO: 15.8.76

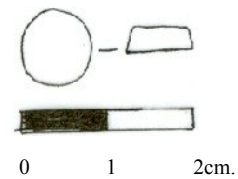
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ahmet Şerefoğlu, 04.06.1975, 120 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Sol profilden Tykhe/Fortuna portresi, şehrin personofike edilmiş hali; başında örtüsünün üzerinde taç şeklinde kale duvarları bulunmaktadır.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1956, no: 382.; Brandt, E ve diğerleri, 1968, no: 379; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no: 210

TARİHLENDİRME: MS. I- II. yüzyıl

2.8. Tykhe/Fortuna ve Tanımlanamayan Tanrıça (Athena?)

KATALOG NO: 34

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11 cm Gen: 9 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 74.1.75

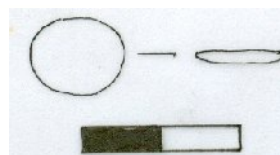
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Düş, 01.05.1975, 750 TL., Gaziantep)

DURUMU: Taşın etrafında kırıklar ve eksikler bulunmakta. Yüzeyinde ise yıpranmalar bulunmaktadır.

TANIM: Tykhe/Fortuna ve karşısında taşın bu kısmı yıpranmış (veya bitirilmemiş) olduğundan belirlenemeyen başka bir tanrıça (Athena?); ortalarında otlayan at ve atın üzerinde Argaios (Erciyes) dağı, dağın iki yanında yıldız bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: LIMC, II-I, 1984, no: 333; Benzer sahnenin Athena ve Hera ile betimlenmiş hali için bkz. Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no: 38.

TARİHLENDİRME: MS. II. yüzyıl.

0 1 2cm.

2.9. Tykhe/Fortuna ve Athena/Minerva

KATALOG NO: 35

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 15 mm Gen: - Kal: 2 mm

ENV. NO: 10.10.78

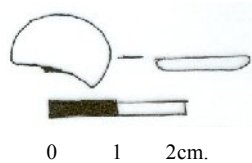
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 19.06.1978, 500 TL. Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının alt kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Tykhe/Fortuna ve Athena/Minerva karşılıklı ayakta dururken betimlenmiştir. Ortalarında at üzerinde, olasılıkla buğday demeti veya Erciyes (Argaios) dağı bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Furtwangler, A. 1896., no: 2560.; Fossing, P.M.A., 1929, no: 1668.; Richter, G.M.A., 1956, no: 272.; LIMC, II-I, 1984, no: 333; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no: 38-59.

TARİHLENDİRME: MS. I.-II. yüzyıl.

2.10. Tykhe/Fortuna ve Nike/Victoria

KATALOG NO: 36

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Doğal taş

ÖLÇÜLERİ: Uz: 19 mm Gen: 14 mm Kal: 5 mm

ENV. NO: 35.2.76

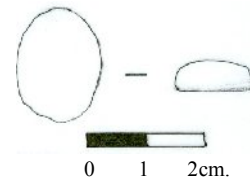
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Kaya, 20.05.1975, 1350 TL., Kopcağız Köyü, Kilis)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Tykhe/Fortuna ve Nike/Victoria, karşılıklı ayakta dururken: Tykhe/Fortuna, sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde dümen tutmaktadır; Nike/Victoria ise sağ elinde tuttuğu çelenk ile Tykhe/Fortuna' yı taçlandırırken betimlenmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 2571.; Richter, G.M.A., 1956, no: 360.; Chiesa, G. 1966, no: 631.; Maaskant-Kleibrink, M., 1971, no: 632.; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 832-878; Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, no: 88 ; Henig M ve MacGregor, A., 2004, no: 2.34.

TARİHLENDİRME: MS. I-II. yüzyıl.

3. Gladyatör Betimliler

KATALOG NO: 37

CİNSİ: Yüzük Kaşısı:-

Yüzük Taşı: Heliotrop (Kan taşı)?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 10 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 10.6.78

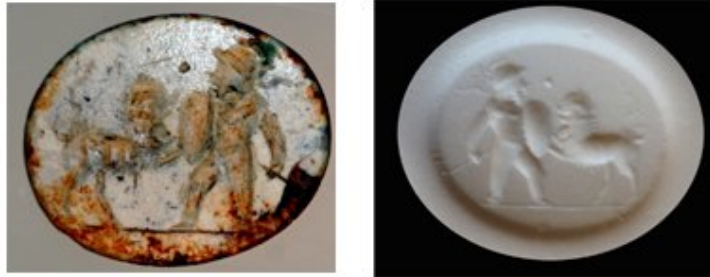
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 19.06.1978, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Arslan karşısında kalkanı ve kılıcıyla miğferli gladyatör; arslanın ön ayakları havada saldırı pozisyonundadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Henig, M. ve Macgregor, A., 2004, 7.56.

TARİHLENDİRME: MS. I-II yüzyıl.

0 1 2cm.

KATALOG NO: 38

CİNSİ: Yüzük Kaşığı:-

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 10 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 30.1.86

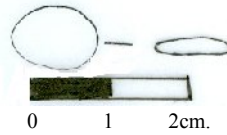
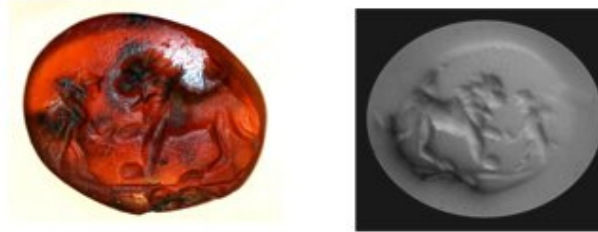
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (08.10.1986, 5000 TL., Gaziantep)

DURUMU: Taşın kenarları kırık ve eksiktir.

TANIM: Arslan karşısında elinde kılıbıyla gladyatör; arslan kükrer şekilde ve bir ayağı yukarıda, saldırır pozisyonda betimlenmiştir. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Fossing P.M.A., 1929., no: 1841.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

4. PORTRE BETİMLİLER

KATALOG NO: 39

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Heliotrop (kan taşı)?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 7 mm Gen: 7 mm

Taş+Kaş Kal: 5 mm

ENV. NO: 17.1.77

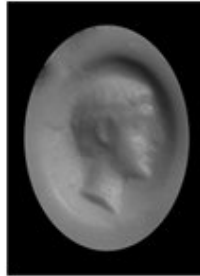
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ahmet Günyolu, 03.05.1977, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Halka kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Profilden, uzun yüzlü, çökük avurtlu genç erkek portresi.

BENZERLERİ: Furtwangler, A. 1900, no: 47-3; Richter, G.M.A., 1956, no: 473.;
Zwierlein-Diehl, E., 1969, no: 74-417.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

KATALOG NO: 40

CİNSİ: Yüzük Kaşısı-

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 cm Gen: 11 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 24.40.90

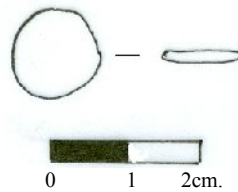
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Sabri Erfidan, 09.08.1990, 100.000 TL., Diyarbakır)

DURUMU: Yüzük taşının alt ve iç kısmında kırıklar vardır.

TANIM: Profilden genç erkek portresi

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 1875.; Beazley J.D, 1920, 6 no: 121.; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 1697.; Vollenweider, M.L. 1972, no: 3.

TARİHLENDİRME: MÖ. II. yüzyıl.

5. GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ SAHNELER

KATALOG NO: 41

CİNSİ: Yüzük Kaş: Demir

Yüzük Taşı: Koyu kahverengi sard

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 10 mm

Taş+ Kaş Kal: 4 mm

ENV. NO: 39.53.90

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Çetin, 09.08.1990, 100.00 TL., Çimenli köyü)

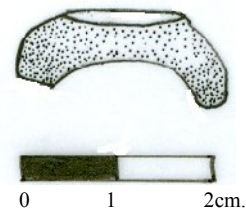
DURUMU: Halka kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Profilden mask bezemesi.

BENZERLERİ: Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 931.

Yüzük halkasının benzeri için bkz. Furtwangler A. 1896, no: 114.

TARİHLENDİRME: MS. I - II. yüzyıl.

KATALOG NO: 42

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10 mm Gen: 12 mm Kal: 2.5 mm

ENV. NO: 26.1.78

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Refik Zengin, 14.12.1978, 500 TL., Belkıs Köyü, Nizip, Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Koşan at üzerinde uçuşan elbisesiyle erkek figürü betimi.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1896, no: 6501.; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 1668.; Maaskant-Kleibrink, M. 1978, no: 402.; Walters, H.B., 1978, no: 2112.; Henig, M. ve Macgregor, A., 2004, 10.53.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

KATALOG NO: 43

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Malakit taklidi cam?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 16.5 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 10.13.78

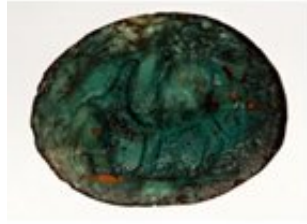
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Şaban Gül, 05.11.1975, 850 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında kırıklar vardır.

TANIM: Deveyi çeken erkek figürü betimi.

BENZERLERİ: Furtwangler, A.1896, no: 5410.; Walters, H.B., 1978., no: 3290,3291.; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 2027.

TARİHLENDİRME: MÖ III-I. yüzyıl.

0 1 2cm.

KATALOG NO: 44

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Oniks?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10 mm Gen: 9.5 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 16.4.85

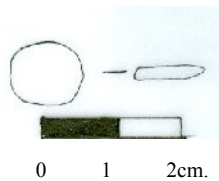
DURUMU: Sağlamdır.

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Öztekin, 23.10.1985, 17.000 TL., Gaziantep)

TANIM: Keçiyi sağan erkek çocuk figürü betimi.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1956, pl: LV, no: 452. ; Maddoli, G., 1965, no: 648.; Chiesa, G., 1966, no: 793.; Bieber M., 1969, no: 31; Maaskant-Kleibrink M., 1978, no: 386; Konuk K. ve Arslan, M. 2000, s. 128, no: 104.

TARİHLENDİRME: MÖ. II- I. yüzyıl.

KATALOG NO: 45

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 18 mm Gen: 14 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 1723

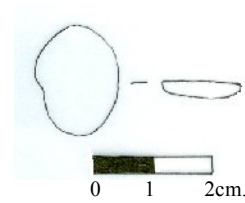
DURUMU: Yüzük taşının uç kısmı kırık ve eksiktir.

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Halil Özden, 03.11.1955, 12.50 TL., Nizip, Gaziantep)

TANIM: Ağaçtan hurma toplayan erkek figürü ve küçük çocuk betimi.

BENZERLERİ: Ağacın benzeri için bkz. Babelon, M.E, 1899, no: 69; G.M.A. Richter, 1971, no:395; Boardman, 1975., no: 248

TARİHLENDİRME: MÖ. I - MS. I. yüzyıl.

6. TANIMLANAMAYAN FİĞÜRLER

KATALOG NO: 46

CİNSİ: Yüzük Kaşığı -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ :Uz: 8.6 mm Gen: 6.1 mm Kal: 3.8 mm.

ENV. NO: 11.2.89

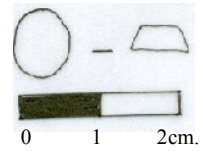
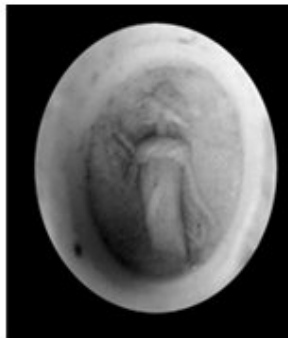
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hüseyin Taş, 10.5.1989, 200.000 TL. Gaziantep çevresi)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Ayakta duran kadın figürü; sola dönük durmakta, baş profilden, vücut ise cepheden verilmiştir.Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: -

TARİHLENDİRME: MS. I.yüzyıl

KATALOG NO: 47

CİNSİ: Yüzük Kaşı -

Yüzük Taşı: Turuncu Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12.7 mm Gen: 11 mm Kal: 5.3 mm

ENV. NO: 6.45.92

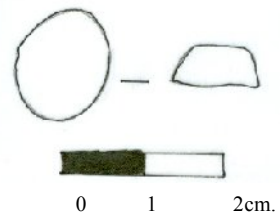
GELİŞ ŞEKLİ: Satın Alma (Mehmet Çetin, 17.10.1992, 100.000.TL., Çimenli Höyük civarı, Gaziantep)

DURUMU: Taşın altında ve yanlarında kırıklar vardır.

TANIM: Dizlerinin altı tam belirlenemeyen figür, baş arkaya dönük şekilde verilmiştir. Başında şapkası vardır.

BENZERLERİ:-

TARİHLENDİRME: MS. I-II yüzyıl.

KATALOG NO: 48

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 19 mm Gen: 15 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 4155

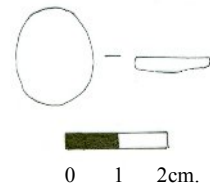
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ali Cenan Uçkan, 13.09.1967, 50.00 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Ayakta duran figür ve önünde sunağa benzer bir nesne bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Erkanal A., 1993, L. 49 no: I-X/ 16.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

7. HAYVAN FİGÜRLÜLER

7.1. Kuşlar

KATALOG NO: 49

CİNSİ: Yüzük kaşı: Demir

Yüzük taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10 mm Gen: 10 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 10.11.78

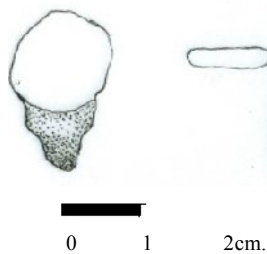
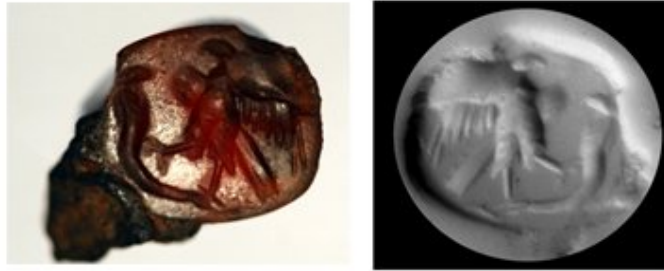
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 19.06.1978, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Halka kırık ve eksiktir. Yüzük taşının kenarları yıpranmıştır.

TANIM: Kartal ve yılan mücadelesi betimi.

BENZERLERİ: Henig M. ve Macgregor A., 2004, 9.96.

TARİHLENDİRME: MS. I- II. yüzyıl

KATALOG NO: 50

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen:11 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 68.10.75

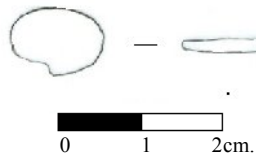
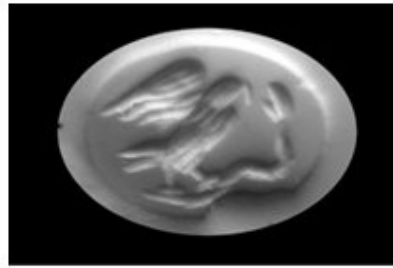
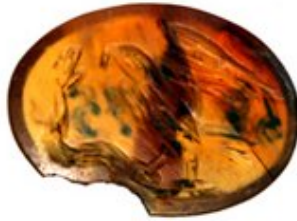
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (İsmail Demirci, 11.04.1975, 450 TL., Mızar köyü, Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının uç kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Kartal ve yılan mücadelesi betimi.

BENZERLERİ: Henig, M. ve Macgregor, A., 2004, 9.96.

TARİHLENDİRME: MS. I- II. yüzyıl.

KATALOG NO: 51

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Bantlı Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 18 mm Gen:20 mm Kal: 5 mm

ENV. NO: 4318

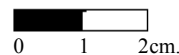
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ali Cemal Uçkan, 12.02.1968, 7500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Kartal iki kanadını açmış, ayakta durmaktadır, başı sağa bakmakta ve başının üzerinde hilal şeklinde ay, gagasında çelenk tutmaktadır, iki yanında ise yıldız; askeri lejyon flaması bulunmaktadır.

BENZERLERİ: Maaskant-Kleibrink, M. 1978, no: 688-759-795; Konuk, K. ve Arslan, M. 2000, no: 125.; Zeus Dolichenos betimli yüzük taşının sol yan kısmındaki benzer tasvir için bkz: Henig M. ve Macgregor, A , 2004, no: 1.101.

TARİHLENDİRME: MS. I.-II. yüzyıl.

KATALOG NO: 52

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 5.9 mm Gen: 8 mm Kal: 3.6 mm

ENV. NO: 12.2.78

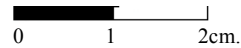
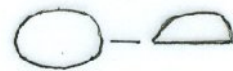
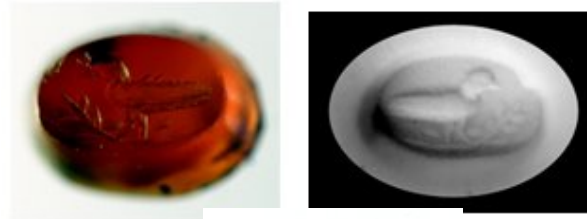
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Uğur Dokur, 16.10.1978, 500 TL., Kilis, Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Önündeki dala yürüyen güvercin betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Boardman J. ve Vollenveider M.L., 1978, no: 375.; Spier, J., 1992 no: 303-304

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

7.2. Keçi

KATALOG NO: 53

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11.5 mm Gen: 10 mm Kal: 1.5 mm

ENV. NO: 33.3.75

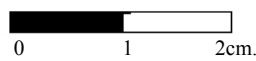
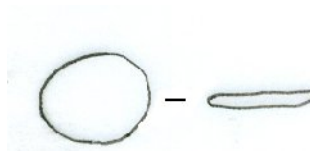
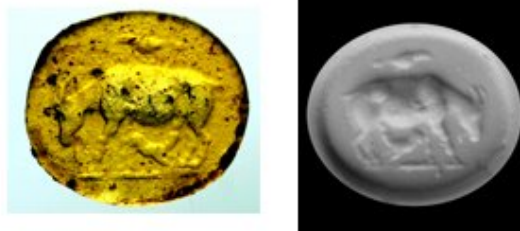
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ahmet Çalışkan, 16.01.1975, 600 TL., Kilis Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Keçi yavrusunu emzirirken betimlenmiştir. Sirtında ise kuş bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Babelon, M.E, 1899, no: 61. Benzer sahnenin inekle betimi için bkz. Maaskant-Kleibrink M., 1978, no: 176.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

KATALOG NO: 54

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 13 mm Gen: 10 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 37.8.75

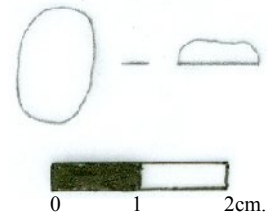
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (İsmail Binici, 07.02.1975, 575 TL., Van)

DURUMU: Yüzük taşının alt kısmı kırık ve eksiktir.

TANIM: Ağaca uzanmış keçi karnını doyururken betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 2532.; Brandt, E. ve diğerleri, 1970, no: 2842.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

KATALOG NO: 55

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Kalsedon?

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 11 mm Kal: 4.5 mm

ENV. NO: 10.7.78

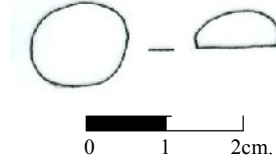
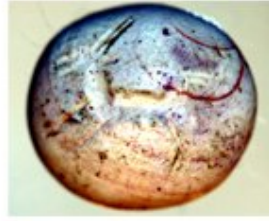
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 19.06.1978, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Koşan keçi betimlenmiştir.

BENZERLERİ: H. von der Osten, 1931, no: 13; Chiesa, G.S.,1966, no: 126; Brandt, E. ve diğerleri, 1968, no: 281.; Spier, J., 1994, no:119.

TARİHLENDİRME: MÖ III-I. yüzyıl.

7.3. Boğa

KATALOG NO: 56

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11 mm Gen: 11 mm Kal: 2.5 mm

ENV. NO: 82.4.75

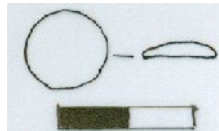
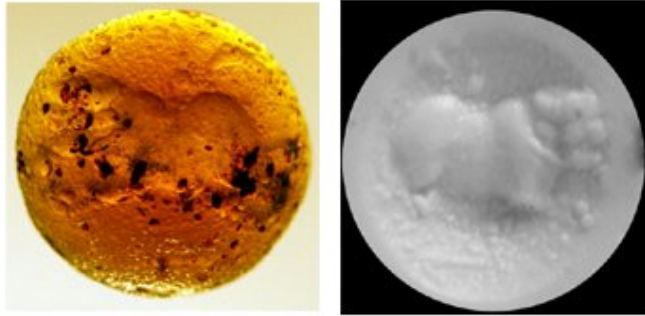
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Güneysi, 12.05.1975, 250 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Koşan boğa tasviri.

BENZERLERİ: Babelon, M. E., 1899, no: 62; Beazley J.D, 1920, no: 35.

TARİHLENDİRME: MÖ. III-I. yüzyıl.

0 1 2cm.

7.4. Aslan

KATALOG NO:57

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11 mm Gen: 9 mm Kal: 1.5 mm

ENV. NO: 41.2.75

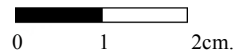
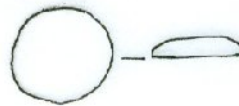
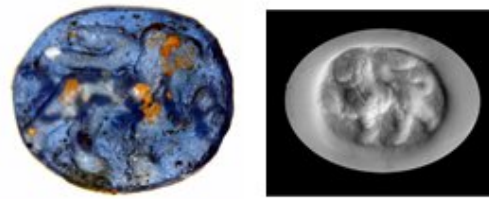
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Ertaş, 28.01.1975, 150 TL., Tepzek köyü, Besni)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Aslan yürürken betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Furtwangler A., 1900, no: 45.; Richter G.M.A., 1956, no: 141; Boardman, 1968a, no: 377; Dusinberre, E.R.M, 2005, no: 45 fig. 55.

TARİHLENDİRME: MÖ. III-I. yüzyıl.

KATALOG NO: 58

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Bantlı akik taklidi doğal taş

ÖLÇÜLERİ: Uz: 14 mm Gen: 9 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 33.6.75

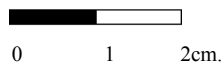
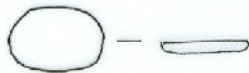
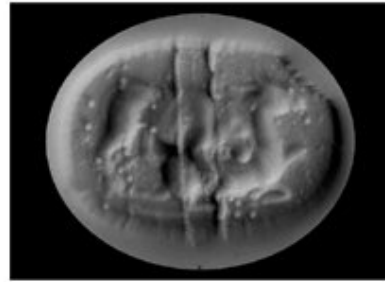
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mehmet Çalışkan, 16.01.1975, 750 TL., Kilis Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Aslan geyik mücadelesi betimi.

BENZERLERİ: Babelon, M. E., 1889, no: 58-59; Furtwangler, A., 1892, no: 328.; Boardman, J, 1968, no: 419.; Richter, G.M.A., 1971, no: 367-368; Walters, H.B., 1978, no: 540.; Hoffmann, H. ve Davidson, P.F., 1965, no: 113.

TARİHLENDİRME: MÖ. IV- III. yüzyıl

7.5. Vaşak

KATALOG NO: 59

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 6 mm Gen: 5 mm

Taş+Kaş Kal: 2 mm Halka çap: 14 mm

ENV. NO: 44.3.76

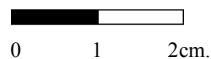
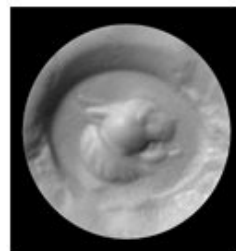
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Şaban Gül, 05.11.1975, 1300 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Vaşak başı betimi. Sivri kulaklı, iri gözlü, burun üzerinde bıyıklar belirgin, dili ağızdan dışarıda tasvir edilmiştir.

BENZERLERİ: Fossing P.M.A, 1929, no.14., Furtwangler A, 1896, No. 2041.; Walters H.B, 1929, no 2337.; Boardman J. ve Scarisbrick D, 1977., no: 76

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

7.6. Yabani Tavşan

KATALOG NO: 60

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 6 mm Gen: 5 mm

Taş+Kaş Kal: 3 mm

ENV. NO: 10.12.78

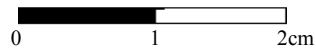
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 19.06.1978, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Koşan yabani tavşan betimi.

BENZERLERİ: Blümer I. ve Keller O, Taf: 2, no: 10-11.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

7.7. Domuz

KATALOG NO: 61

CİNSİ: Yüzük Kaş: Demir

Yüzük Taşı: Banthı Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz. 12 mm Gen: 10 mm

Taş+Kaş Kal: 3 mm Halka çap: 20 mm

ENV. NO: 8.10.80

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Osman Aksoy, 06.06.1980, 750 TL.,Gaziantep)

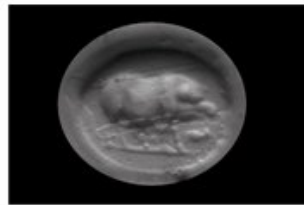
DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Domuz ve yavrusu betimlenmiştir.

BENZERLERİ: Babelon, M. E., 1899, no: 144.; Yağcı, R., 1992, no: 15 a-b-c.; Brandt, E., ve diğerleri, 1968, no:267; I. Blümer ve O. Keller, 1972, Taf: XIX, no: 67, Taf: XX, no: 3.

Yüzük halkasının benzeri Furtwangler, A., 1896, no: 99.

TARİHLENDİRME: MÖ. III-I.yüzyıl.

7.8. Balık

KATALOG NO: 62

CİNSİ: Yüzük Kaş: -

Yüzük Taşı: Sard

ÖLÇÜLERİ: Uz: 7.5 mm Gen: 6.5 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 44.5.76

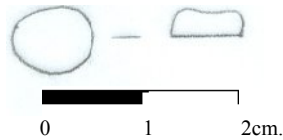
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Şaban Gül, 05.11.1975, 300 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Yunus balığı tasviri.

BENZERLERİ: Maddoli, G., 1965, no: 893.; Konuk, K. ve Arslan, M. 2000, s. 169, no: 145.; Dusinberre, E.R.M, 2005, no: 51, fig. 61.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

7.9. Arı

KATALOG NO: 63

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Halka çap: 16 mm

ENV. NO: 44.6.73

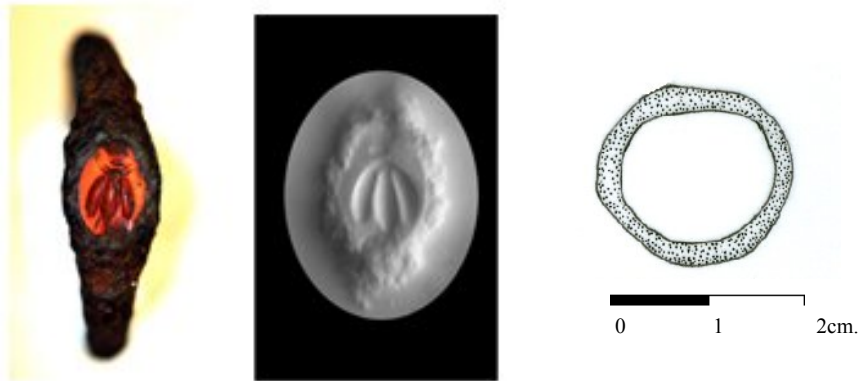
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Tekin Özkanat, 21.04.1973, 100 TL., Şar çevresi)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Kanatları açık arı betimi.

BENZERLERİ: Boardman J. ve Vollenveider M. L., 1978, no: 338.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl.

KATALOG NO: 64

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 6 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 44.4.73

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Tekin Özkanat, 21.04.1973, 100 TL., Şar çevresi)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Kanatları açık arı betimi.

BENZERLERİ: Blümer I. ve Keller, O., 1972, Taf: XXIII, no: 47-48; Boardman, 1975, no:77; Boardman J. ve Vollenweider, M.L, 1978, no: 338.

TARİHLENDİRME: MÖ. II. yüzyıl sonu-MÖ. I. yüzyıl.

7.10. Karınca

KATALOG NO: 65

CİNSİ: Yüzük Kaşı: Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Taş Uz: 9 mm Gen: 7 mm

Taş+Kaş Kal: 6mm Taş+Kaş Gen: 10 mm

Halka çap: 20 mm

ENV. NO: 14.8.93

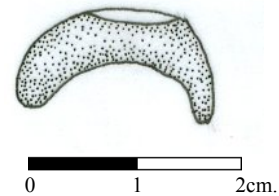
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Çetin, 08.07.1993, 500.000 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Karınca betimi.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 3312.; Brandt, E ve diğerleri., 1968, no: 893.; Maaskant-Kleibrink, 1971, no: 80; I. Blümer ve O. Keller, 1972, Taf: XXIV, no: 1-2.; Boardman J. ve Vollenweider M.L. 1978, no: 339; Henig M. ve MacGregor A., 2004, no: 9.128;

TARİHLENDİRME: MÖ. II. - I. yüzyıl

7.11.Akrep

KATALOG NO: 66

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Banthı Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 15 mm Gen: 10 mm Kal: 7 mm

ENV. NO: 98.32.75

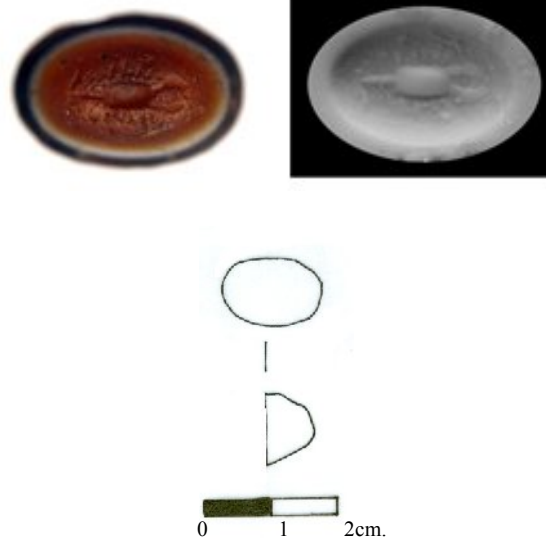
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ömer Özdişli, 28.05.1975, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Akrep betimi.

BENZERLERİ: Furtwangler, P.M.A., 1896, no: 5861; Richter, G.M.A., 1920, no: 399.; Richter, G.M.A., 1956, no: 533.; Blümer I. ve Keller, O., 1972, Taf: XXIV, no: 9-10-11.; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 1071.

TARİHLENDİRME: MS. I-II. yüzyıl.

8. Mitolojik Yaratıklar

KATALOG NO: 67

CİNSİ: Yüzük Kaşısı:-

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10 mm Gen: 11 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 1272

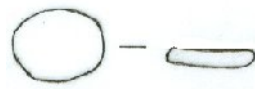
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ali Yıldırım, 30.12.1948, 10.00 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Kartal başlı, aslan vücutlu, kanatlı, yılan kuyruklu, grifon betimi.

BENZERLERİ: Babelon, E., 1889, no: 49-137; Furtwangler, A., 1900, no:18; von der Osten, 1931, no:15.; Hackens, T ve Winkes R., 1983, no:8; Dusingberre, E.R.M, 2005, no: 47, fig. 57.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

0 1 2cm.

KATALOG NO: 68

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 12 mm Gen: 11 mm Kal. 2 mm

ENV. NO: 1279

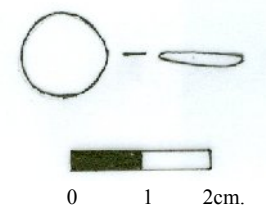
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ali Yıldırım, 30.12.1948, 10.00 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Kadın başlı ve göğüslü, aslan gövdeli ve ayaklı, kanatlı sfenks betimi. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 3323.; Babelon, M.E.,1899, no: 47-140; Furtwangler, A., 1900, no:33-48; Fossing P.M.A., 1929, no: 630

TARİHLENDİRME: MÖ. I yüzyıl

KATALOG NO: 69

CİNSİ: Yüzük Kaşısı-

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 13 mm Gen: 10 mm Kal: 4 mm

ENV. NO: 1273

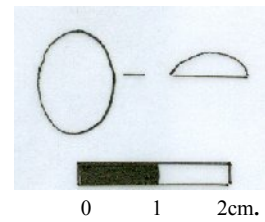
GELİŞ ŞEKLİ: : Satın alma (Ali Yıldırım, 30.12.1948, 10.00 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Vücudu erkek başı şeklinde kombine edilmiş devekuşu; başının üzerinde ise belirlenemeyen bir nesne bulunmaktadır. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Chiesa, G. 1966, no: 1007; Henig, M. ve Macgregor, A., 2004, 10.91.; Gövdesi Silenos maskesi, boyun ve baş at, gövdenin arka kısmı ise horoz şeklinde olan tasvir için bkz: Konuk K. ve Aslan M., 2000, s. 177, no: 153.

TARİHLENDİRME: MS. I-II yüzyıl.

KATALOG NO: 70

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10 mm Gen: 11 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 28.31.81

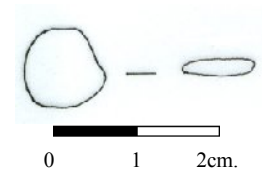
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hacı Akar, 30.12.1981, 250 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının üst kısmı kırık ve eksiktir. Taşın kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Çift flüt çalan kentauros betimi. Yer çizgisi vardır.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 3329.; Elinde dal tutan örneği için bkz Richter, G.M.A., 1956, no: 399.; Brandt, E. ve diğerleri., 1970, no: 3066-3067.

TARİHLENDİRME: MÖ. I. yüzyıl

9. Semboller

KATALOG NO: 71

CİNSİ: Yüzük kaşı: Bronz

Yüzük taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8.5 mm Gen: 6 mm

Taş+Kaş+ Kal: 3.5 mm Halka çap: 15 mm

ENV. NO: 140.16.74

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 28.10.1974, 100 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Tokalaşan eller arasında nar, 2 adet başak veya mısır betimi.

BENZERLERİ: Spier, J., 1994, no: 327-394 ; Maaskant-Kleibrink, M. 1978, no: 468; Henig, M. ve Macgregor, A., 2004, no: 11.17; Dusinberre, E.R.M, 2005, no: 99, fig. 109.

Yüzük halkasının benzeri Marshall F.H., 1968, no: 526.; Furtwangler A. 1896, no: 99

TARİHLENDİRME: MS. II-III. yüzyıl.

0 1 2cm

KATALOG NO: 72

CİNSİ: Yüzük Kaşı:Demir

Yüzük Taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 6 mm Gen: 5 mm

Taş+Kaş Kal: 3 mm

ENV. NO: 44.5.73

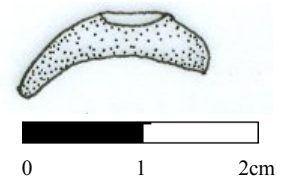
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Tekin Özkanat, 21.04.1973, 100 TL., Adana Şar çevresi)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Üstten görünen yuvarlak burunlu ve hilal kulplu kandil betimi.

BENZERLERİ: Üçgen burunlu kandil için bkz., Konuk K. ve Aslan M., 2000, no:141.

TARİHLENDİRME: MS. II. yüzyıl.

KATALOG NO: 73

CİNSİ: Yüzük kaşı: Demir

Yüzük taşı: Akik

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 6 mm

Taş+Kaş Kal: 4mm

ENV. NO: 44.2.76

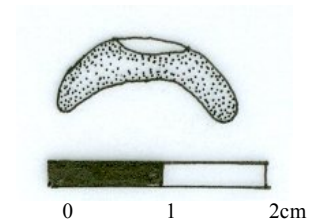
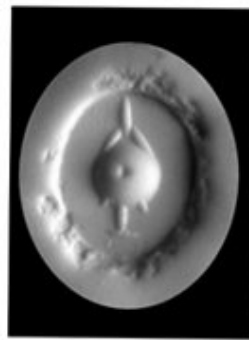
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Şaban Gül, 05.11.1975, 850 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Üstten görünen üçgen burunlu ve düz kulplu kandil betimi.

BENZERLERİ: Furtwangler, A. 1896, 2273 ; Konuk K. ve Aslan M., 2000, s. 165,
no:141

TARİHLENDİRME: MS. II. yüzyıl

KATALOG NO: 74

CİNSİ: Yüzük kaşı: Demir

Yüzük taşı: Hematit

ÖLÇÜLERİ: Uz: 6 mm Gen: 4 mm

Kaş+Taş Kal: 3.5 mm

ENV. NO: 140.17.74

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 28.10.1974, 100 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzüğün halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Uç kısımları birbirine geçmiş bereket boynuzu betimi.

BENZERLERİ: Maddoli, G., 1965, no: 994-995; Tekli bereket boynuzlu betimleri için bkz; Konuk K. ve Aslan M., 2000, no: 149-150.

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl

0 1 2cm

KATALOG NO:75

CİNSİ: Yüzük kaşı: Demir

Yüzük taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Taş Uz: 5.5 mm Gen: 7.4 mm Kal: 3 mm

Taş+Kaş Kal: 6.2 mm

ENV. NO: 140.18.74

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 28.10.1974, 100 TL., Gaziantep)

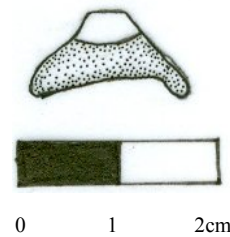
DURUMU: Yüzük halkası kırık ve eksiktir.

TANIM: Çınar yaprağı betimi.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1971, no: 393.

Yüzük halkasının benzeri; Furtwangler, A., 1892, no: 7186-7348.; H. Guiraud, 1997, no: 6.

TARİHLENDİRME: MS. I. yüzyıl

KATALOG NO: 76

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10 mm Gen: 8 mm Kal: 3.2 mm

ENV. NO: 110.72.76

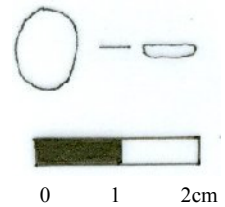
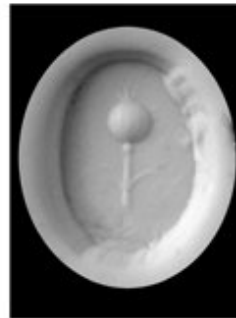
GELİŞ ŞEKLİ: Bilinmiyor.

DURUMU: Taşın kenarlarında kırıklar vardır.

TANIM: Nar betimi.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1956, no: 573; Blümer I. ve Keller, O. 1972, Taf: IX, no: 31.

TARİHLENDİRME: MS. I-II yüzyıl.

KATALOG NO: 77

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Karnelyan

ÖLÇÜLERİ: Uz: 11 mm Gen: 9 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 28.30.81

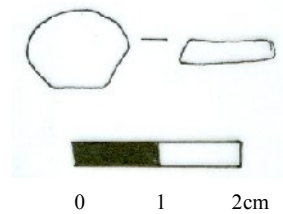
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hacı Akar, 30.12.1981, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Vazo içinde iki buğday başağı betimi.

BENZERLERİ: Richter, G.M.A., 1956, no: 569.

TARİHLENDİRME: MS. II-III. yüzyıl.

KATALOG NO: 78

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Kırmızı Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 10.2 mm Gen: 8.2 mm Kal: 2 mm

ENV. NO: 17.1.87

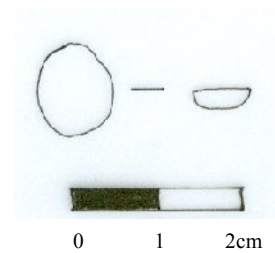
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (İsmail Demirci, 30.12.1987, 17.667 TL., Mezar kasabası, Nizip, Gaziantep)

DURUMU: Yüzük taşının kenarlarında aşınmalar vardır.

TANIM: Bir buğday tanesi ve bir başak arasında tırpan veya orak kombinasyonu betimi.

BENZERLERİ: Konuk, K. ve Arslan, M., 2000, s. 163, no: 139; Henig, M., Macgregor, A., 2004, 11.4.

TARİHLENDİRME: MS. II yüzyıl.

KATALOG NO: 79

CİNSİ: Yüzük Kaşı: -

Yüzük Taşı: Cam

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen:12 mm Kal: 2.5 mm.

ENV. NO: 37.14.76

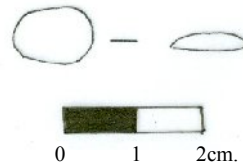
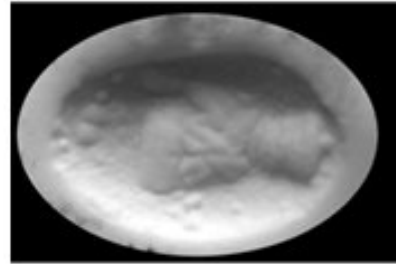
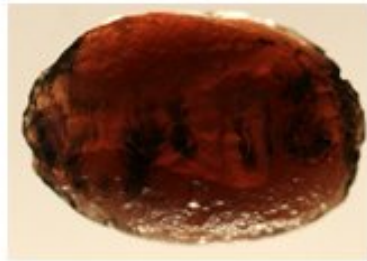
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Mustafa Güneysi, 22.07. 1975, 100 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır

TANIM: Boksör eldiveni (cestus) ile birlikte el betimi.

BENZERLERİ: -

TARİHLENDİRME: MS. II. yüzyıl

10. Yazıtlı ve Monogramlılar

KATALOG NO: 80

CİNSİ: Yüzük Kaşısı -

Yüzük Taşı: Jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 6 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 3.6.80

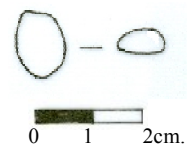
GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Hasan Çalışıcı, 25.01.1980, 500 TL., Gaziantep)

DURUMU: Taşın alt kısmı kırık ve eksiktir. Etrafında ise kırıklar bulunmaktadır.

TANIM: Üzerinde “*MNHMONEYE*” beni unutm (hatırla)” yazısı, ortada baş ve işaret parmağı arasında kulak tutan el betimi.

BENZERLERİ: Furtwangler, A., 1892, no: 3391.; Boardman, J., 1968, no: 79.; Maaskant-Kleibrink, M., 1978, no: 1003-1004; Spier, J., 1994, no: 452.; Henig, M. ve Macgregor, A., 2004, no:11.11; Dusingberre, E.R.M, 2005, no: 103, fig. 113.

TARİHLENDİRME: MS. II-III. yüzyıl.

KATALOG NO: 81

CİNSİ: Yüzük Kaşı:-

Yüzük Taşı: Kırmızı jasper

ÖLÇÜLERİ: Uz: 8 mm Gen: 6 mm Kal: 3 mm

ENV. NO: 15.7.76

GELİŞ ŞEKLİ: Satın alma (Ahmet Şerefoğlu, 04.06.1975, 120 TL., Gaziantep)

DURUMU: Sağlamdır.

TANIM: Yüzük sahibinin isminin harf kombinasyonu: Monogram betimi.

BENZERLERİ: Konuk, K. ve Arslan, M. 2000, no: 163

TARİHLENDİRME: MS II-III. yüzyıl.

11. DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi Gaziantep Arkeoloji Müzesinde sergilenen yüzükler ve yüzük taşları toplam 102 adettir. Fakat, bu eserlerin bir kısmının üzerindeki betimler ya çok tahrip olmuş ya da belirsiz olduğundan 21 eser çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun sonucunda teşhirde bulunan eserlerin 81 adeti incelenmiştir. Bunlar yüzük taşlarının üzerinde yer alan betimlere göre tanrılar, tanrıçalar, gladyatör betimliler, portre betimliler, günlük hayatla ilgili sahneler, hayvan figürlüler, mitolojik yaratıklar, semboller, yazıtlı ve monogramlılar olmak üzere kendi içinde gruplara ayrılmıştır.

Tanrı Betimli Yüzükler ve Yüzük Taşları (Kat.no: 1-13)

Katalogdaki 12 yüzük taşı üzerinde tanrı figürleri bulunmaktadır. Bu gruba dahil olan yüzük taşları üzerinde Zeus (Kat.no:1-6), Hermes (Kat.no:7), Ares (Kat.no:8-9), Serapis (Kat.no: 10-11), Herakles (Kat.no:12) ve Men? (Kat.no:13) betimleri bulunmaktadır.

1) Zeus (Kat.no: 1-6)

Katalogda yer alan 6 yüzük taşı üzerinde Zeus betimi bulunmaktadır. Kat.no 1 ve 2'deki yüzük halkaları demirden yapılmış olup kırık ve eksiktir. Mevcut kısımlardan anlaşılacağı üzere her ikisi de D kesitlidir. Kat.no: 1' deki yüzük taşı beyazımsı yüzeyli plazmadan yapılmış, üst yüzeyi hafif dış bükey ve oval formdadır. Kat.no: 2'deki akik yüzük taşının, üst yüzeyi hafif dış bükeydir ve oval formdadır. Kat.no: 3 'deki yüzüğün halkası kırık ve eksiktir. Korunan kısımdan altıgen formlu olduğu anlaşılmaktadır. Yüzük taşı akikten, üst yüzeyi düzdür ve oval formdadır. Kat.no: 4'deki yüzük, demirden yapılmıştır. Halka kısmı yoktur. Sadece kaş ve taşı vardır. Kötü durumda olduğundan çizimi yapılamamıştır. Yüzük taşı olasılıkla karnelyendir ve üst yüzeyi düz formdadır. Kat.no: 5. ve 6'daki yüzük taşları camdan yapılmıştır. Kat.no: 5'deki yüzük taşının alt ve üst yüzeyleri düzdür. Yuvarlağa yakın oval formdadır. Kat.no: 6'daki

yüzük taşı, alt ve üst yüzeyleri düz, dar olan alt kısım ise üste doğru genişlemektedir. Yuvarlağa yakın oval formudur

Yüzük taşları üzerinde Zeus, taht üzerinde, bir elinde asa, diğer elinde ise patera veya Nike⁵²⁷ tutarken betimlenmiştir. Bacaklarının önünde kartal bulunmaktadır. Taht üzerinde oturan Zeus betimlemesi Yunanistan'ın ünlü heykeltıraşı Phidias'ın yaptığı ve Olympia Zeus⁵²⁸ veya Capitol Jüpiteri⁵²⁹ olarak tanımlanan heykelinden etkilenerek yapılmıştır. Antik çağ yazarlarından Pausanias ve Plato, Olympia Zeus heykelinin birçok yüzük taşında betimlendiğini bildirir⁵³⁰. Sikkeler üzerinde Zeus'un bu şekilde tasvir edilmesi MÖ. V. yüzyılın ilk yarısında ve ortalarında başlar⁵³¹ ve daha sonra Büyük İskender dönemi sikkelerinde çok sık kullanılır. Ön yüzünde İskender tasviri bulunan sikkelerin arka yüzünde Olympia Zeus betimlemesinin kullanılmasıyla bu tasvir Hellenistik dönemin simgesi haline gelir⁵³². Özellikle Kıta Yunanistan sikkeleri üzerinde tanrı elinde Nike ile betimlenirken Roma dönemi yüzük taşları üzerinde Nike, kartal, şimşek demeti veya küre gibi farklı atribüleriyle görülür. Elinde Nike tutan betimlerinin yer aldığı sikkeler ise Antiokhia⁵³³ ve Suriye'de⁵³⁴ yaygındır. İskenderiye (Alexandria)'den ele geçen sikkeler üzerinde elinde paterayla görülmektedir⁵³⁵. Ayrıca Olympia Zeus'un yanına, Elpis (Spes) ve Tykhe (Fortuna) gibi tanrı ve tanrıçalar eklenerek betimlenir⁵³⁶.

⁵²⁷F. Canciani, "Iuppiter", **LIMC**, VIII: I-II: 421-461, 1997, no:177b-180-184-189-190.

⁵²⁸Olympia Zeus heykeli Atina'daki Zeus Olympos tapınağı için yapılmıştır. Heykel günümüze ulaşmamıştır. Heykel hakkında antik yazarlar bilgi vermektedir. Altın ve fildişinden yapılmıştır. Zeus taht üzerinde oturmuştur. Ayağında sandal, sağ elinde Nike sol elinde ise skeptre tutmaktadır, bacaklarının arasında kartal bulunmaktadır. Nike ise altın ve fildişinden yapılmıştır. G. M. A. Richter, "The Pheidias Zeus at Olympia", **Hesperia**, Sayı no 35/2: 166-170, (1966), s. 168.

⁵²⁹Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 29.

⁵³⁰Richter, 1956, **a.g.e.**, s.19.

⁵³¹Richter, 1966, **a.g.e.**, s. 168.; B.V. Head, **A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, Peloponnese**, (1887), no: 11-12.

⁵³²Richter, 1966, **a.g.e.**, s. 166 vd.

⁵³³SNG, IV, **Fitzwilliam Museum Leake and General Collections VIII, Syria-Nabathaea**, (1971), no: 5609-5617, 5632-5635; Antiokhia no: 5818-5820-5857-5926-5927-5928.

⁵³⁴SNG III, **The Lockett Collection, V Lesbos-Cyrenaica**, (1949), Syria no: 3154.

⁵³⁵SNG I/II, **The Newnham Davis Coins in the Wilson Collection of Classical and Eastern Antiquities**, (Aberdeen:1936), **a.g.e.** Alexandria no: 486.

⁵³⁶Richter, 1966, **a.g.e.**, s. 166 vd.

Kat.no: 3’de tanrı diğerlerinden farklı olarak çıplak, ayakta ve elinde kartal tutarken betimlenmiştir. MÖ. IV. yüzyıldan itibaren Yunan sanatında ve Lydia, Edessa, Suriye⁵³⁷ sikkeleri üzerinde görülmektedir⁵³⁸.

Kat.no: 1-2-3 deki Zeus betimlerinin, vücudu ve yüzü yuvarlak uçlu matkapla, detaylar küçük yuvarlak uçlu matkapla yapılan yivlerle şekillendirilmiştir. Bu özellikleri MÖ I. yüzyıl ile MS 30 yılları arasında uygulanan “Çark (Republican Wheel Style) Stili”ni yansıtmaktadır.

Kat.no: 4 ve 5’deki yüzük taşları MS. I. yüzyılda görülen “Klasik (Classizing Style) Stil” de yapılmıştır. Sade işçiliğiyle dikkat çeken bu stil çeşitli matkap uçları kullanılarak uygulanmıştır. Kat.no: 4’deki yüzük taşında Zeus’un vücudu yuvarlak matkapla şekillendirilmiştir, detaylarda ise çarkla oluşturulmuş paralel yivler dikkat çeker. Kat.no 5’deki yüzük taşı üzerinde figür aynı şekilde fakat daha detaylı işçilikle yapılmıştır.

Kat.no. 6’da tanrının başı belirgin ve yuvarlaktır. Burunda, ağızda ve çenede çarkla oluşturulan kısa yivler bulunmaktadır. Buna göre figür MS. I. ve II. yüzyılda görülen “Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili”nde yapılmış olmalıdır.

2) Hermes (Kat.no:7)

Hermes betimli yüzük taşı bir adettir. Cam yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düzdür, oval formudur. Üzerinde Hermes, ayakta ve çıplak tasvir edilmiştir. Başında şapkası vardır. Sağ elinde koç veya horoz tutmaktadır⁵³⁹. Sol omzunda kerykeionunu taşımaktadır. Hermes’ in bu tip tasvirleri yaygın olarak kullanılmıştır. Yunan sanatında kerykeion, para kesesi, horoz veya akreple birlikte görülürken, Roma sanatında

⁵³⁷SNG IV/VII, 1971, a.g.e. Syria no: 5645.

⁵³⁸Richter, 1966, a.g.e., s. 250.; SNG, **Fitzwilliam Museum. Leake and General Collections VI: Asia Minor: Pontus-Phrygia**, (1965), Nicea’ da darp edilen sikkeler üzerinde no: 4114; Lydia sikkeleri üzerinde no: 4920; Sylloge Nummorum Graecorum IV, **Fitzwilliam Museum. Leake and General Collections I: Spain (Emporiae, Rhoda)-Italy**. (1972), Edessa no: 1148-1149.

⁵³⁹G. Siebert, “Hermes”, **LIMC V-I: 285-387**, (1990), s., 314; <http://en.wikipedia.org/wiki/Hermes> (Erişim Tarihi: 08.04.2008).

çoğunlukla elinde horoz ve akrep yerine para kesesi tutarken görülür⁵⁴⁰. Lydia⁵⁴¹ ve Suriye⁵⁴² sikkeleri üzerinde tanrı bu şekilde betimlenmiştir.

Hermes, burada ağır görünümlüdür, vücut kalın-yuvarlak matkapla yapılmıştır. Kerykeion iki paralel yivle verilmiştir. Bu özellikleri ile MÖ III. yüzyılda görülmeye başlayan “Kampani ve Hellenistik-Roma (Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stili” nin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu stil Roma ve Kampani yüzük taşları üzerinde görülmesine rağmen Maaskant-Kleibrink kökeninin Anadolu ve Güney İtalya olduğunu bildirmektedir ki bizim eserimiz de bunu doğrular niteliktedir.

3) Ares/Mars (Kat.no: 8-9)

Ares/Mars betimli 2 adet yüzük taşı vardır (Kat.no: 8-9).

Kat.no:8’de Ares/Mars betimi karnelyen taş üzerine işlenmiştir. Taşın alt ve üst yüzeyi düz, dar olan alt kısım ise üste doğru genişlemektedir. Oval formludur. Mars, karnelyen taş üzerine çıplak, sağa doğru hızlıca yürürken, sağ elinde mızrak, sol elinde ganimet taşırken betimlenmiştir. Modern literatürde Mars’ın bu tip gösterimi Mars Gradivus, Mars Juvenis, Mars Tropaiophoros⁵⁴³ yani “savaşta ordunun önünde ilerleyen” olarak geçmektedir⁵⁴⁴. Roma dönemi, İskenderiye (Alexandriae) basımı sikkeler üzerinde tanrı bu şekilde görülmektedir⁵⁴⁵. Ares/Mars betimli yüzükleri genellikle askerler takmıştır⁵⁴⁶.

Kat.no: 9’ daki sard yüzük taşının kenarları aşınmış olduğundan formu tam olarak belirlenememiştir. Üzerinde Mars Ultor olduğunu düşündüğümüz figür olasılıkla tamamlanmamış veya kullanımdan dolayı yıpranmıştır. Tanrı, sağ elinde kalkan sol elinde mızrak tutarken betimlenmiştir.

⁵⁴⁰ G. M. A. Richter, “Engraved Gems”, **The MMAB**, 17/ 9: 193-196, (1922), s. 195.

⁵⁴¹ SNG, IV/VI, 1965, **a.g.e.**, no:4679,4861.

⁵⁴² SNG, IV/VII, 1971, **a.g.e.** Syria no: 5821.

⁵⁴³ G. Bauchhenss, “Mars”, **LIMC**, II-I: 505-580, (1984), s. 528

⁵⁴⁴ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 29

⁵⁴⁵ LIMC, II-I, **a.g.e.**, s. 528; LIMC, II-II, **a.g.e.**, no: 214-217-218; G.M.A. Richter, 1956, **a.g.e.**, no: 295; SNG, XIII. **The Collection of the Society of Antiquaries, Newcastle Upon Tyne**. Oxford: Oxford University Press/London, (2005), no: 918.

⁵⁴⁶ Kunz, 1973, **a.g.e.**, s.16.

Her iki yüzük taşıdaki betim aynı stilde işlenmiştir. MÖ. I. yüzyılda kullanılan “Cumhuriyet Çark (Republican Wheel Style) Stili” özelliklerini göstermektedirler. İnceden kalına doğru düzgün yivler olasılıkla çarkla veya disk şekilli matkapla yapılmıştır. Maaskant bu stilde yapılan yüzük taşlarının Doğu Akdeniz’den ithal edilmiş olabileceğini söylemektedir.

4) Serapis (Kat.no: 10-11).

Katalogda Serapis betimli iki adet yüzük taşı bulunmaktadır (Kat.no: 10-11).

Kat.no:10’da, yüzük halkası demirdendir ve jasper taş ile birlikte ele geçmiştir. Yüzük halkasının bir kısmı kırık ve eksiktir. Olasılıkla D kesitlidir. Yüzük taşının üst yüzeyi düzdür ve oval formudur. Üzerinde tanrı, taht üzerinde ve yanında Tykhe ve olasılıkla nehir tanrıçası ile birlikte betimlenmiştir. Mısır kökenli Serapis’in bu tipte gösterimi MÖ. IV. yüzyılda başlamış ve özellikle Ptolemaioslar döneminde Yunan sanatında popüler olmuştur. İskender ve Hadrian dönemi sikkelerinde sık kullanılmıştır. Mısırlı tanrı veya tanrıçaların içerisinde en popüler olanı Serapis’tir. Verimliliği simgeleyen tanrı, Roma dönemi boyunca sanatın her dalında görülmektedir⁵⁴⁷. Tanrı, incelediğimiz yüzük taşının üzerindeki tipte fakat tek başına betimlendiği sikkeler İskenderiye (Alexandriae)⁵⁴⁸ de bulunmaktadır. Yüzük taşı üzerindeki betimlerin başları ve ayakları detaysızdır, yumru şeklindedir. Giysilerdeki yatay paralel küçük yivler, MS. I. ve II. yüzyılın “Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili” nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat.no: 10 daki akik yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düz, alttan üste doğru daralmaktadır. Yuvarlağa yakın oval formudur. Üzerinde olasılıkla Serapis büstünün arka arkaya kombinasyonu bulunmaktadır. Bu şekilde çift başlı tanrı ve krallar, Hitit, Babil ve Sümer mühürlerinde sık kullanılmıştır. Sümer ve Akkad geleneğinde çift başlı betimler ölüm ve doğumu⁵⁴⁹, Suriye ve Geç Hitit mühürlerinde tanrı-kral eşleştirilmesini simgeler ve ritüel sahnelerinde görülür. Çift başlı betimler, MÖ. 1500

⁵⁴⁷ El-Mohsen El-Khachab, **a.g.e.**, s. 153.

⁵⁴⁸ SNG, VI/I, 1972, **a.g.e.**, Alexandria no: 2069-2081.

⁵⁴⁹ C. N. Deedes, “The Double-Headed God”, **Folklore** 46/3:194-243, (1935), s. 195.

lerde Anadolu ve Girit adası üzerinden tüm Akdeniz' e yayılmıştır⁵⁵⁰. Yunan sanatında Hermes, Zeus, Herakles, Zeus-Dionysos, Serapis gibi tanrılar, masklar, tanrı-kral eşleştirmeleri, kadın-erkek başlarının arka arkaya kombinasyonları sikkeler ve yüzük taşları üzerinde görülmektedir⁵⁵¹. Serapis büstünün bu şekilde tasvirleri MÖ. III. yüzyılın sonlarında Mısır dininin etkisiyle özellikle İtalya⁵⁵² ve Atina⁵⁵³ yüzük taşları ve sikkeleri üzerinde kullanılmıştır. Doğal olmayan yüz yapısı nedeniyle, MÖ. I. yüzyıla tarihlendirilebilir.

5) Herakles (Kat.no:11)

Herakles başı'nın betimlendiği bir yüzük taşı vardır (Kat.no:11). Karnelyan taş, yuvarlağa yakın oval formlu, üst yüzeyi hafif iç bükey, alt yüzeyi ise düzdür. Üzerinde Herakles profilden, sakallı ve başında defne çelengi ile betimlenmiştir. Tanrının bu şekilde tasviri Hellenistik dönemin önemli heykeltıraşı Lysippos tarafından yapılmış ve bu betim sikkeler ve yüzük taşları üzerinde kullanılmıştır⁵⁵⁴. Kius⁵⁵⁵, Smyrna⁵⁵⁶, Sardes⁵⁵⁷ sikkelerinde ve MÖ. I. ve II. yüzyıla tarihlenen Tarsus'ta bulunan kil levha üzerinde⁵⁵⁸ görülmektedir. İncelediğimiz eser üzerinde Herakles betimi, çok detaylı ve güzel bir işçilik göstermektedir. Saçlarda matkap kullanımı oldukça ölçülü iken sakallarda daha yoğundur. Berlin Müzesinde bulunan başka bir yüzük taşı⁵⁵⁹ ile aynı stil özelliklerini taşıdığından bizim eserimizde MÖ. I-MS. I. yüzyıla tarihlendirilebilir.

⁵⁵⁰Aynı, s. 213.

⁵⁵¹Deedes, **a.g.e.**, s. 196.

⁵⁵²Deedes, **a.g.e.**, s. 223.; SNG, **The John Morcom Collection of Western Greek Bronze Coins.** (1995), Catana no: 558-559; SNG, VI/ I, 1972, **a.g.e.**, Rhegium no: 274.

⁵⁵³SNG, **The Lockett Collection 3: Macedonia-Aegina**, (1942), Atina no: 1830-1831.

⁵⁵⁴Richter, 1956, **a.g.e.**, s. 144.; J. Boardman ve diğerleri, "Herakles", **LIMC IV-I: 728-838**, 1988, s. 741, no: no: 166-183.

⁵⁵⁵SNG IV, 1965, **a.g.e.**, Kius no: 1292.

⁵⁵⁶SNG IV, 1965, **a.g.e.**, Smyrna no: 1393.

⁵⁵⁷SNG IV, 1965, **a.g.e.**, Sardes no: 1510.

⁵⁵⁸H. Goldman, "Preliminary Expedititon to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlükule, Tarsus," **AJA**, 39/4:526-549, (1935), s. 531. fig. 10.

⁵⁵⁹Furtwangler, 1896, **a.g.e.**, no: 4946.

6) Men? (Kat.no:12)

Üzerinde Men betimi olduğunu düşündüğümüz bir yüzük taşı vardır (Kat.no:12). Jasper yüzük taşı oval formulu, üst kısmı düz, alt kısmı dış bükeydir. Üzerinde, Men at üzerinde sağa doğru yürürken, omuzunda baltası ile betimlenmiştir. Tanrı genellikle omzunda hilal ile betimlenmesine rağmen, bizim eserimizde hilal yoktur. Ayrıca tanrı Phryg başlığıyla tasvir edilir, ancak incelediğimiz yüzük taşında tanrı'nın başlığı çok stilize olduğu için tam olarak anlaşıl原因amamaktadır. Men kültü özellikle Phrygia ve Pisidia bölgelerinde önemlidir⁵⁶⁰. Tanrının bu şekilde gösterimi Lykia⁵⁶¹, Pisidia⁵⁶² ve Roma İmparatorluk dönemi şehir sikkelerinde kullanılmıştır⁵⁶³. İncelediğimiz yüzük taşı üzerindeki betim bu sikkeler ile paralel olmalıdır. Buna göre Roma İmparatorluk döneminde yapılmış olmalıdır.

Tanrıça Betimli Yüzük ve Yüzük Taşları (Kat.no. 14-30)

Tanrıça betimli 23 eser bulunmaktadır. Bu betimler, Hera/Juno (Kat.no. 14), Tanrıça Roma (Kat.no: 15), Athena/ Minerva (Kat.no: 16-19), Aphrodite/Venüs (Kat.no: 20-22), Nike/Viktoria (Kat.no: 23), Nemesis (Kat.no: 24), Tykhe/Fortuna (Kat.no: 25-30), Tykhe/Fortuna ve karşısında tanımlanmayan bir diğer tanrıça (Athena?) (Kat.no:31), Athena/Minerva ve Tykhe/Fortuna birlikte (Kat.no: 32), Nike/Victoria'nın ve Tykhe/Fortuna'yı taçlandırma sahnesinden (Kat.no:33) oluşmaktadır.

⁵⁶⁰ İ.Delemen, "Anadolu'da Atlı Tanrılar", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Danışman: H. Abbasoğlu, İst, 1993), s.60.

⁵⁶¹ SNG IV, 1967, a.g.e., Lycia no: 5170.

⁵⁶² SNG, XIII, 2005, a.g.e., Pisidia no: 525.

⁵⁶³ Lane E.N., *Corpus Monumentorum Religionis dei Menis (CMRDM), The Coins and Gems* (1975), Juliopolis 2 ve 5, Alia, 5, 6 ve 7, Hydrela 4, Baris 2, Silyon 20 ve 25, Seleukia 7, Olbasa 4; R. Vollkommer, "Men", *LIMC VI-I*: 462-473, (1992), s. 468 vd. No: 108-109-111-112.; *LIMC, VI-I, a.g.e.*, s.469, no: 107-108-109-111-112.

1) Hera/Juno (Kat.no: 14)

Tanrıça Hera/Juno, betimli bir adet eser vardır (Kat.no: 14). Akik yüzük taşı ve demir yüzük kaşı ile birlikte ele geçmiştir. Oval formlu taşın, üst kısmı düz yüzevidir. Üzerinde Hera/Juno, khitonu, boyun ve omzunda peleriniyle sola dönük olarak betimlenmiştir. Sağ elinde asa, sol elinde olasılıkla patera tutmaktadır. Tanrıçanın bu tasviri, Hera Borghese'nin varyasyonu şeklindedir. Roma döneminde sanatın birçok dalında bu şekilde gösterilmiştir⁵⁶⁴. Tanrıça betiminin sade işçiliği MS. I. yüzyılın "Klasik (Classizing Style) Stil"inde yapıldığını düşündürmektedir.

2) Roma (Kat.no: 15)

Tanrıça Roma betimli bir adet yüzük taşı vardır. Yüksek ısıya maruz kalmış karnelyan yüzük taşı, yuvarlağa yakın oval formlu, üst ve alt yüzeyi düz, üstten alta doğru daralan formdadır. Roma, taht üzerinde, yanında kalkanı ile mızrak tutarken betimlenmiştir. Karşısında platform üzerinde küçük bir figür bulunmaktadır. Özellikle Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemi sikkelerinde, Tanrıça Roma betimi yaygın olarak kullanılmıştır⁵⁶⁵. Phrygia⁵⁶⁶, Amisos⁵⁶⁷, Bithynia⁵⁶⁸ sikkeleri üzerinde görülmektedir. MS. I. ve II. yüzyılda görülen "Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili" nde yapılmış olmalıdır.

2) Athena /Minerva (Kat.no: 16-20)

Katalogdaki 5 eser üzerinde Athena/Minerva betimi bulunmaktadır.

Kat.no: 16' daki yüzük halkası demirden yapılmış olup kırık ve eksiktir. Akik yüzük taşı, kaşın içinde yer aldığından taşın formu tam olarak belirlenememiştir. Üzerinde Athena başı betimi bulunmaktadır. MÖ. VI. yüzyıla tarihlenen akik skarebe

⁵⁶⁴ E. Rocca, "Iuno", *LIMC V-I*: 815-856, (1990), s. 241, no:204-208.

⁵⁶⁵ El Mohsen El Khachab, *a.g.e.*, s. 150.

⁵⁶⁶ SNG, VI, *The Lewis Collections in Corpus Christi College, 2: The Greek Imperial Coins.* (1992), Laodikeia no: 1609.

⁵⁶⁷ SNG, IX, *The British Museum, 1: The Black Sea*, (1993), Amisos no: 1234-1239.

⁵⁶⁸ SNG, XIII, 2005, *a.g.e.*, Niceia no: 420-421.

üzerinde yer alan Athena başı, tanrıçanın bu tipte ki erken dönem betimine örnek olarak verilebilir. Arkaik dönemden itibaren seramikler ve yüzük taşları üzerinde görülmektedir⁵⁶⁹. Daha sonraki dönemlerde de sevilerek işlenen bu betim Yunanistan, Side, Galatya⁵⁷⁰, Kilikya⁵⁷¹ Suriye⁵⁷², ve Tarsus⁵⁷³ sikkeleri üzerinde yer almıştır. Yüzük taşı oldukça detaylı ve güzel bir işçilikle yapılmıştır ve Hellenistik dönem sikkeleri üzerinde yer alan detaylı işçilikle örtüşmektedir.

Kat.no: 17'deki doğal taşın üst yüzeyi hafif dış bükey, alt yüzeyi ise düzdür. Yuvarlağa yakın oval formludur. Üzerinde Athena, ayak ucunda, uçar gibi, başında miğferi, elinde mızrağı, arkasında kalkanı ile sol profilden betimlenmiştir. Tanrıçanın bu tip betimi Klasik dönemden itibaren görülmektedir ve heykeltıraş Phidias tarafından yapılmıştır⁵⁷⁴. İncelediğimiz yüzük taşı üzerinde hiçbir detay işlenmemiş, çarkla yapılan geniş yivle sadece konturları belirlenmiştir. Bu özellik MS. I.- III. yüzyılda kullanılan “Düz Yivler (Plain Grooves Style) Stili”ni düşündürmektedir.

Diğer iki eser (Kat.no: 18-19) camdandır. Bu iki yüzük taşı form olarak benzemektedir. Her ikisinde oldukça küçük boyutlu, üst ve alt yüzeyleri düzdür ve yuvarlak formludur.

Kat.no: 18'de Athena ayakta, başında miğferiyle, asa ve patera tutarken betimlenmiştir. Tanrıça burada olasılıkla Athena Lemnia tipindedir. Athena Lemnia helmetini tutarken görülmektedir⁵⁷⁵. İncelediğimiz eserde ise elinde patera tutmaktadır. Fakat duruş şekli ile Athena Lemnia ile benzerdir. Figür, yuvarlak uçlu matkapla oyularak geniş yivler oluşturularak yapılmıştır. Detaylar ise küçük yumru biçiminde kütlelerden oluşur. Bu stil özelliklerine göre MS. II-III. yüzyılın “Tutarsız Yivler (Incoherent Grooves Style) Stili” içerisinde incelenmelidir.

⁵⁶⁹ E. Penkova, “Athena”, *LIMC*, II-I: 955-1050, (1984), s. 982, no: 278.

⁵⁷⁰ *SNG, Volume VI: The Lewis Collection in Corpus Christi College, Cambridge. Part 1: The Greek and Hellenistic Coins*, (1972), Corycya no: 613, Euboia no: 631-636; Side no: 1034-1035; Galatya no: 1050.

⁵⁷¹ H. von Aulock, *SNG; Kilikien*, (1966); Adana, no: 5432-5446; Seleukeia Kalykadnos, no: 5805,5806-5807-5808-5821; Soloi Pompeipolis, no: 5870-5871-5872-5876-5877-5878.

⁵⁷² *SNG*, IV, 1971, *a.g.e.*, Antiokhia no: 5812.

⁵⁷³ G.R. Edwards ve M. Thompson, “A Hoard of Gold Coins of Philip and Alexander from Corinth”, *AJA* 74/4: 343-350: 1970, s. 348.

⁵⁷⁴ *LIMC*, II-I, *a.g.e.*, s. 980 vd. .

⁵⁷⁵ Hartswick, *a.g.e.*, s. 336.

Kat no: 19'daki cam yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düzdür ve yuvarlak formudur. Üzerinde Athena, ayakta, sağ elinde Nike, sol elinde mızrak tutmakta, yanında ise kalkanı bulunmaktadır. Klasik dönemde Phidias tarafından yapılan Athena Parthenos heykelinin benzeridir⁵⁷⁶. Athena Parthenos (bakire Athena) Atina'daki Parthenon için yapılmıştır. Tanrıçanın bu tipi Kappadokya⁵⁷⁷, Kilikya⁵⁷⁸, Suriye⁵⁷⁹, sikkeleri üzerinde görülmektedir. Tanrıçanın yuvarlak başı, helmetinin uçlarının sivri olması ile MS. I. ve II. yüzyıl "Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili" özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat.no: 20'deki jasper yüzük taşının üst yüzeyi dış bükey, alt yüzeyi düzdür ve oval formudur. Üzerinde olasılıkla Athena betimi bulunmaktadır. Tanrıça ayakta, baş profilden, vücut cepheden, sağ kolu dirsekten bükülü olarak yukarda ve elinde patera tutmaktadır. Sol kolu ise yine dirsekten bükülüdür ve beline dayamıştır. Sırtında ise kalkan? bulunmaktadır. Helmetinde ve elbisesinde çarkla şekillendirilmiş paralel düzgün yivler görülmektedir. Bu özellikleri ile MÖ. I. yüzyılın "Çark (Republican Wheel Style) Stili"ni yansıtmaktadır.

3) Aphrodite/Venüs (Kat.no: 21-23)

Aphrodite/Venüs betimli üç yüzük taşı vardır.

Kat.no: 21 ve 22'de tanrıça süslenirken; Sol elinde ayna tutmakta, sağ eliyle saçlarını düzeltmektedir. Tanrıçanın bu tipte betimi MÖ. I. yüzyıla tarihlenen Khios'tan ele geçen yüzük taşı üzerinde görülmektedir. Ancak Aphrodite bu eser üzerinde çıplakken bizim eserlerimizde giyimlidir⁵⁸⁰.

⁵⁷⁶ Forbes, a.g.e., s. 26 vd.

⁵⁷⁷ SNG, **The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Cyprus, Cappadokia Uncertain Coins İmperial Cistophori**, (1956), Cappadocia, no: 136-137-140-164

⁵⁷⁸ von Aulock, 1966, a.g.e. Kilikya, no: 5414.; Diokaisaria, no 5655; Lamos, no: 5696; Mopsos, no: 5739; Seleukeia Kalykadnos, no: 5809-5822-5836; Soloi Pompeipolis, no: 5891.

⁵⁷⁹ SNG, IV, 1971, a.g.e., Antiokhia no: 5738-5806-5810-5815; Damascus no: 5740-5741-5804; Sidon no: 5805; Tarsus no: 5807; Eleuse Sebaste no: 5814.

⁵⁸⁰ Jentel, M.O. "Aphrodite", **LIMC**, II-I: 1-166, (1984). s. 60, no: 491.

Kat.no: 21'deki yüzük kaşı demirdendir. Yüzük taşı akiktendir ve yuvarlağa yakın oval formudur, üst yüzeyi düzdür. Kat.no:19' daki Athena betimli yüzük taşı ile aynı stil özellikleri taşımaktadır. “Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili”nde yapılmış olup MS. I. ve II. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Kat.no: 22, demir yüzük kaşı ile birlikte ele geçmiştir. Jasper yüzük taşının üst ve alt yüzeyi düzdür ve yuvarlağa yakın oval formudur. Tanrıça betiminin stil özelliklerine bakıldığında, çene-ağız ve burunun belirgin olduğu ve üç yatay yiv ile gösterildiği dikkat çeker. Buna göre, MS. I. ve II. yüzyılda görülen “Çene-Ağız-Burun (Chin-Mouth-Nose Style) Stili”nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Aphrodite/Venüs'ün betimlendiği son yüzük taşı (Kat.no: 23) ise akiktendir. Yüzük taşının üst ve alt yüzeyi düz ve üstten alta doğru daralmaktadır. Yuvarlağa yakın oval formudur. Burada tanrıça, Aphrodite Anodyomene (denizden doğan) tipindedir. Aphrodite Anadyomene, çıplak, ayakta, iki eliyle saçlarını tutarken betimlenir. MÖ. II. yüzyıl sonu, MÖ. III. yüzyıl başında sanatçı Praxiteles tarafından yapılmış ve daha sonra sanatın her dalında sevilerek kullanılmıştır⁵⁸¹. Özellikle sikke, yüzük taşı gibi küçük eserler üzerinde görülmektedir⁵⁸² Tanrıça yuvarlak uçlu matkapla detaysız işlenmiştir. Bu nedenle MS. III. yüzyılın “Tutarsız Yivler (Incoherent Grooves Style) Stili” inde yapıldığını düşündürmektedir.

4) Nike/Victoria (Kat.no: 24)

Nike/Victoria betimi, bir yüzük taşı üzerinde görülür. Bir çeşit kalsedon olduğunu düşündüğümüz yüzük taşı, oval formudur ve üst yüzeyi dış bükey, alt yüzeyi ise düzdür.

Nike/Victoria, yüzük taşı üzerinde iki atın çektiği arabayı kullanırken betimlenmiştir. Nike'nin yer aldığı bu tip sahneler MÖ. V. yüzyıl sikkelerinde ve heykellerinde görülmeye başlar. Daha sonra özellikle İskender'in ve Roma döneminde

⁵⁸¹ Aphrodite Anadyomene tipinin örnekleri için bkz. LIMC, II-II, Aphrodite, a.g.e., no: 423-454.

⁵⁸² LIMC, II-I, a.g.e., s. 54. ; LIMC, II-II, a.g.e., no: 454, MÖ. II. yüzyıla tarihlenen Laodikeia'dan ele geçen sikke üzerinde görülmektedir.

imparatorluğun kazandığı zaferleri vurgulamak amacıyla sikkeler üzerinde sevilerek kullanılmıştır⁵⁸³. Yüzük taşı üzerinde yer alan betimde atların başlarının ve ayaklarının küçük topak şeklinde yapılması “İtalik-Cumhuriyet Pellet (İtalik Republican Pellet Style) Stili”ni düşündürmektedir. Ayrıca bu stilin görüldüğü yüzük taşları çoğunlukla dış bükeydir. İncelediğimiz yüzük taşının da dış bükey olması bu stilde yapıldığını gösteren diğer bir unsurdur. Buna göre yüzük taşı MÖ. II. veya I. yüzyıla tarihlendirilmelidir.

6) Nemesis? (Kat.no: 25)

Kat. no: 25’deki karnelyen yüzük taşının, üst kısmı hafif dış bükey, alt kısmı düzdür ve alttan üste doğru daralmaktadır. Oval formudur. Üzerinde Nemesis olduğunu düşündüğümüz figür bulunmaktadır. Kanatlı ve elinde dal tutarken tasvir edilmiştir. Tanrıça tarih içinde oldukça sık kullanılmıştır ancak Nemesis’in kanatlı gösterimi çok fazla değildir. Kanatlı gösterimleri özellikle Roma İmparatorluk dönemi sikkeleri üzerinde görülmektedir⁵⁸⁴. Figür yuvarlak uçlu matkapla oyularak geniş yivler oluşturularak yapılmıştır. Detaylar ise çarkla yapılan dikey, çapraz ve paralel yivlerden oluşmaktadır. Bu stil özelliklerine göre MS. II ve III. yüzyılın “Tutarsız Yivler (Incoherent Grooves Style) Stili” içerisinde incelenmelidir.

7) Tykhe /Fortuna (Kat.no: 26-33)

Katalogda Tykhe /Fortuna betimli 8 yüzük taşı vardır.

Bir yüzük taşı üzerinde Tykhe’nin büstü yer almaktadır (Kat.no: 33). Diğer yüzük taşları üzerinde ise Tykhe ayakta; bir elinde bereket boynuzu ve diğer elinde dümen tutarken, yanında gemi pruvası ile betimlenmiştir. Bu tanrıçanın en yaygın betim şeklidir ve özellikle Roma döneminde sevilerek kullanılmıştır⁵⁸⁵. Lydia⁵⁸⁶, İskenderiye

⁵⁸³ El-Mohsen El-Khachab, **a.g.e.**, s. 150.

⁵⁸⁴ P. L. Bellefonds, “Nemesis”, **LIMC**, VI-I: 733-773, (1992), s. 764, no: 232-240.

⁵⁸⁵ L. Villard, “Tyche”, **LIMC**, VIII-I: 115-125, (1997), no:31a.; F. Raussa, “Fortuna”, **LIMC**, VIII-I, 125-141, (1997), no:51 a.

⁵⁸⁶ SNG, VI, 1992, **a.g.e.**, Sardes no: 1511.

(Alexandriae)⁵⁸⁷, Lykia⁵⁸⁸, Suriye⁵⁸⁹ sikkeleri üzerinde Tanrıça bu şekilde görülmektedir. Boardman ve Vollenweider, MÖ. II. yüzyılın sonlarında (IX. Antiokhos döneminde) yer çizgisinin gemi pruvası şeklinde gösterildiğini belirtmişlerdir (Kat.no: 28)⁵⁹⁰.

Tykhe betimlemeli yüzük taşlarından iki tanesi (Kat.no: 26-27) demir yüzük kaşı ile birlikte ele geçmiştir. Her iki yüzük halkası kırık ve eksiktir. Mevcut olan kısımlardan yuvarlak formlu oldukları anlaşılmaktadır. Kat.no: 26 ve 27’de akik yüzük taşları kaş içine monte edilmiştir ve üst yüzeyleri düzdür. Bu yüzük taşları üzerindeki betimler vücutlarına göre büyük ve belirgin başlarıyla dikkat çekmektedirler. Maaskant’ın incelediği eserlerden 875 numaralı⁵⁹¹ yüzük taşı üzerindeki betim ile stil olarak benzerlik göstermektedirler. Başın yuvarlak olması, detaylarda küçük ve kısa yivlerin kullanılması MS. I. yüzyılın “Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili”ni yansıtmaktadır.

Kat.no: 28’deki Tykhe betimli yüzük taş jasperdir. Üst ve alt yüzeyi düzdür ve oval formludur. Bu yüzük taşı üzerindeki betimde, Hellenistik dönemin detaylı ve özenli işçiliği görülmektedir. Ayrıca yer çizgisinin pruva şeklinde verilmesi MÖ. II. yüzyıl özelliğidir.

Kat.no: 29’daki eser, bir çeşit kalsedondan yapılmıştır. Yüzük taşı oldukça büyük boyutludur, üst ve alt yüzeyi düzdür ve oval şekillidir. Yüzük taşı üzerindeki tanrıçanın betimi Y. Erimtan koleksiyonundaki 65 numaralı eser⁵⁹² ile stil olarak benzemektedir. Detaysız ve orantsız işlenen eser K. Konuk ve M. Aslan tarafından MS. II. yüzyıla tarihlenmiştir. İncelediğimiz eser üzerindeki betim aynı stil özelliklerini taşıdığından MS. II. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Kat no: 30’daki cam yüzük taşının üst yüzeyi dış bükey, alt yüzeyi düzdür ve oval formludur. Yüzük taşı üzerindeki betimde, yuvarlak, ağır figür, vücuttaki detayların küçük yuvarlak matkapla yapılması “Kampani ve Hellenistik Roma

⁵⁸⁷ SNG, VIII, **Blackburn Museum. The Hart Collection.** (1989), Alexandria no: 1308,

⁵⁸⁸ SNG, IV, 1967, **a.g.e.**, Antioch no: 5124-5130, Termessus Major no: 5205-5206.

⁵⁸⁹ SNG, IV/VII, 1971, **a.g.e.**, Syria 5818.

⁵⁹⁰ Boardman ve Scaribrisk, **a.g.e.** no: 15.

⁵⁹¹ Maaskant-Kleibrink, 1978, **a.g.e.**, no: 875.

⁵⁹² Konuk ve Aslan, **a.g.e.**,s. 89, no:65.

(Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stil” özelliklerini yansıtmaktadır. Buna göre MÖ III. ve I. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Kat no: 31’deki yüzük taşı sarıdır. Oldukça küçük boyutlu olan taşın üst ve alt yüzeyi düzdür ve yuvarlağa yakın oval formudur. Kat.no: 26 ve 27 gibi bu yüzük taşı üzerindeki betim de Maaskant’ın incelediği eserlerden 875 numaralı⁵⁹³ eserle stil olarak benzerlik göstermektedir. Yuvarlak baş, detayların küçük ve kısa yivlerle yapılması MS. I. yüzyılın “Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili” ni yansıtmaktadır.

Kat no: 32’deki karnelyen’den yüzük taşının, üst yüzeyi düz, alt yüzeyi ise dış bükeydir ve yuvarlağa yakın oval formudur. Tykhe betimi burada çizgisel tarzda yapılmıştır. Bu şekilde çizgisel olarak yapılan betimler uzun zaman Mezopotamya’da Yeni Babil mühür sanatında görülmektedir⁵⁹⁴. Susa ve Babil atölyelerinde işlenen bu stil Hellenistik döneme dek devam etmiş olabilir. Ayrıca Boardman ve Vollenweider’in incelemiş olduğu Artemis ve kadın figürleri bulunan yüzük taşlarında aynı çizgisel üslup görülmektedir. Doğu orjinli bu stili MÖ. III. yüzyılın sonlarına ve II. yüzyıla tarihlendirmektedirler⁵⁹⁵. Buna göre incelediğimiz eserde bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Kat.no: 33 deki akik yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düzdür ve yuvarlak formudur. Tanrıça bu yüzük taşı üzerinde başında kule taçlı portresi ile betimlenmiştir. Tykhe’ nin bu şekilde tasvirleri Lykia⁵⁹⁶, Amastris⁵⁹⁷, Kilikya ve Suriye⁵⁹⁸ sikkelerinden bilinmektedir. Roma İmparatorluk dönemi sonuna kadar basılan şehir sikkelerinde, özellikle MS. II. ve III . yüzyılda sık görülmektedir. Kule taçlı Tykhe, şehir tanrıçasıdır, şehre şans ve bolluk getirdiğine inanılmıştır.⁵⁹⁹. Bu tipte Kybele ve diğer şehir tanrıçalarının büstlerine şehrin bir sembolü eklenerek İmparatorluk döneminde çok sık kullanılmıştır. İlk dönemlerde Tykhe büstlerinde başında sadece kule taç varken, daha sonra basılanlarda -incelediğimiz yüzük taşında olduğu gibi- tacın

⁵⁹³ Maaskant-Kleibrink M, 1978, **a.g.e.**, no: 875.

⁵⁹⁴ D. Collon, **Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum, Cylinder Seals V**, (London; 2001), Pl. XXVI, no: 309.

⁵⁹⁵ Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 87-88, no: 302-304-306.

⁵⁹⁶ SNG, IV, 1967, **a.g.e.**, Lykia no: 5318-5319-5320-5321; Syria no: 5935-5937-5938.

⁵⁹⁷ SNG, VI, 1972, **a.g.e.**, Amastris no: 1288.

⁵⁹⁸ SNG, III, 1949, **a.g.e.**, Syria no: 3190-3196.; SNG IV/VIII, 1971, **a.g.e.**, Syria no: 5818-5945.

⁵⁹⁹ E. Levante, "Coinage of Adana in Cilicia", **Reprinted from the Numismatic Chronicle**, Sayı no 144: 81-94, (1985) s.86; SNG, IV, 1971, **a.g.e.**, Antioch no: 5935-5938-5943.

altında bir de başörtüsü göze çarpar⁶⁰⁰. Tanrıça betiminin stil özellikleri MS. I ve II. yüzyılda kullanılan “Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili” ni düşündürmektedir. Tykhe'nin başındaki örtüde bulunan paralel düzgün yivler bunu kanıtlar niteliktedir.

8) Tykhe/Fortuna ve Karşısında Tanımlanamayan Tanrıça (Athena?) (Kat.no:34)

Kat no: 34'deki akik yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düz, dar olan alt kısım ise üste doğru genişlemektedir. Yuvarlağa yakın oval formudur. Üzerinde Tykhe ve karşısında tanımlanamayan tanrıça (Athena?), ortalarında otlayan at ve atın üzerinde Argaios (Erciyes) dağının simgesi, dağın iki yanında birer yıldız bulunmaktadır. Bu yüzük taşı üzerindeki sahnenin benzeri Y. Erimtan koleksiyonunda bulunmaktadır. Burada Hera ve Athena betimlenmiştir⁶⁰¹. Elbiselerdeki dikey paralel yivler, küçük yuvarlak top şekilli matkap ucuyla işlenen atın gövdesi her iki yüzük taşının benzer stil özelliklerini oluşturmaktadır. Buna göre incelediğimiz yüzük taşı da MS. II. yüzyıla tarihlendirilebilir.

9) Tykhe ve Athena (Fortuna ve Minerva) (Kat.no:35)

Kat.no: 34'deki yüzük taşı üzerinde bulunan benzer sahne Kat.no: 35'de akik üzerine işlenmiştir. Taşın alt ve üst yüzeyi düzdür, ince kesitlidir ve oval formudur.

Kat no: 35'de Athena ve Tykhe, karşılıklı betimlenmiştir. Ortalarında otlayan at ve at üzerinde olasılıkla buğday demeti veya Argaios (Erciyes) dağı bulunmaktadır. Argaios Dağı'nın bu şekilde çeşitli gösterimleri Kappodokya sikkeleri üzerinde görülmektedir⁶⁰². Bu yüzük taşı bir önceki benzer sahnenin betimlendiği esere göre farklı bir stille işlenmiştir. Tanrıçaların başı yuvarlak ve belirgindir. Buna göre “Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili” ne dahil edilebilir ve yüzük taşı MS. I. veya II. yüzyıla ait olmalıdır.

⁶⁰⁰ B. Tahberer, "Sikkelerin Işığında Antik Adana" **Kizzuwatnalı (Adana) Kraliçe Puduhepa Anısına Denemeler**, Adana Kültür-Sanat Derneği Yayınları, Sayı No:6: 51-65, (Adana: 2001), s.55.

⁶⁰¹ Konuk ve Aslan, **a.g.e.**,s. 62, no: 38.

⁶⁰² SNG,1956, **a.g.e.** no:188, 238, 241,265-276, 277-282.

Her iki yüzük taşı üzerindeki sahnenin benzeri Kappadokya'dan ele geçen Roma dönemine ait hematit yüzük taşı üzerinde de görülmektedir⁶⁰³. Bizim incelediğimiz yüzük taşları da Kappadokya bölgesine ait olabilir.

10) Tykhe ve Nike (Fortuna ve Victoria)(Kat.no:36)

Tykhe/Fortuna ve Nike/Victoria' nın birlikte betimlendiği sahne doğal taş üzerine yapılmıştır. Oldukça büyük boyutlu olan taşın üst yüzeyi dış bükey, alt yüzeyi düzdür ve oval formludur.

Nike elinde taşıdığı çelenkle, zafer kazanan şehri sembolize eden Tykhe' yi taçlandırmaktadır (Kat.no: 36). Bu tip sahneler çoğunlukla bir şehrin kazandığı zaferi simgelemektedir⁶⁰⁴. Çelenk taşıyan Nike, Klasik dönemden itibaren sikkeler üzerinde görülmektedir. Figürlerin şematize bir şekilde işlenmesi, elbiselerdeki paralel, düzgün yivler, ellerin ve ayakların ayrıntısız olması MS. I. ve II. yüzyılın “Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili” ni hatırlatmaktadır.

Gladyatör Betimli Yüzük ve Yüzük Taşları (Kat.no:37-38)

Gladyatör betimli iki adet yüzük taşı vardır (Kat.no: 37-38). Yüzük sanatında en az işlenen konulardan biri olan gladyatörlerin aslanla mücadeleleri betimlenmiştir⁶⁰⁵.

Kat.no: 37'deki sahne heliotrop (kan taşı) olduğunu düşündüğümüz taş üzerine işlenmiştir. Taşın alt ve üst yüzeyleri düz, dar olan alt kısmı üste doğru genişlemektedir ve oval formludur. Üzerinde kalkanı ve mızrağıyla bulunan gladyatör karşısında, saldırı pozisyonunda aslan betimlenmiştir. Figürlerin çene, ağız ve burunlarının yatay kısa paralel yivlerle gösterilmesi ve şematize işçilik, “Çene-Ağız-Burun (Chin-Mouth-Nose) Stili” nin özelliklerini yansıtmaktadır. Buna göre MS. I. veya II. yüzyıla tarihlendirilebilir.

⁶⁰³ G.C. Picard, “Minerva”, *LIMC* II-I: 1075-1110, (1984)., s. 1098, no:333.

⁶⁰⁴ F. Raussa, “Fortuna”, *LIMC*, VIII-I, 125-141, (1997). s. 134, no: 144.

⁶⁰⁵ Henig ve MacGregor, *a.g.e.*, s. 76.

Kat.no:38'deki jasper yüzük taşının, alt ve üst yüzeyi düzdür ve oval formudur. Üzerinde bir önceki eser ile benzer sahne bulunmaktadır. Burada gladyatör aslana göre daha küçük gösterilmiştir. İşçiliği Kat.no: 37' deki esere göre daha detaylıdır. Aslanın boynunda bulunan yeşiller paralel küçük yivlerle, ayakları yuvarlak uçlu matkapla yapılmıştır. Bu özellikler yüzük taşının MÖ. I. yüzyıl "Çark (Republican Wheel Style) Stili" nde yapıldığını göstermektedir.

Portre Betimlemeli Yüzük ve Yüzük Taşları (Kat.no:39-40)

Portre betimi olan iki yüzük taşı vardır.

Kat.no: 39' daki cam yüzük taşı üzerinde, profilden, uzun yüzlü, çıkık çeneli erkek portresi bulunmaktadır. Benzer bir portreyi Richter⁶⁰⁶ incelemiştir ve MÖ. I. yüzyıla tarihlemiştir. Buna göre incelediğimiz yüzük taşı üzerindeki portre betimi de MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Kat.no: 40' daki akik yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düzdür ve yuvarlak formudur. Profilden genç erkek portresinin benzerini Vollenweider⁶⁰⁷, MÖ. II. yüzyıla tarihlemiştir. Buna göre incelediğimiz yüzük taşında bu tarihte yapılmış olmalıdır.

Günlük Hayatla İlgili Sahneler (Kat.no: 41-45)

Günlük hayatla ilgili sahnelerin bulunduğu beş adet yüzük taşı vardır. Bu grubu mask (Kat.no: 41), atlı (Kat.no: 42), deveyi çeken (Kat.no: 43), keçiyi sağan (Kat.no: 44), ağaçtan hurma toplayan (Kat.no: 45) figürler oluşturur. Bu yüzük taşları üzerinde Doğu etkisi yoğun olarak görülmektedir. Özellikle develi figür ve ağaçtan hurma toplayan figürler bu bölgede sık kullanılan bezemelerdir.

Kat.no: 41, demir yüzük kaşı, koyu kahverengi sard ile birlikte ele geçmiştir. Yüzük halkası kırık ve eksiktir. Mevcut kısma göre D şeklindedir. Yüzük taşı yüzük kaşı içine monte edilmiştir. Yuvarlak formu ve üst yüzeyi düzdür. Yüzük taşı üzerinde

⁶⁰⁶ Richter, 1956, **a.g.e.**, no: 473.

⁶⁰⁷ Vollenweider, 1972, **a.g.e.**, no:3.

mask betimi bulunmaktadır. Mask betimi, tiyatroyla ve dolayısıyla Tanrı Dionysos ile ilişkilidir. Özellikle Hellenistik dönem sonlarında Greko-Roman yüzük taşları üzerinde sık kullanılmıştır⁶⁰⁸. Profilden gösterilen mask betiminde çene, ağız ve burunun yatay kısa paralel yivlerle gösterilmesi “Çene-Ağız-Burun (Chin-Mouth-Nose Style) Stili” nde yapıldığını ve MS. I. veya II. yüzyıla tarihlendirilmesi gerektiğini düşündürür.

Kat.no: 42 deki yüzük taşı camdır. Alt ve üst yüzeyi düz, alt kısım dardır, üste doğru genişlemektedir ve oval formludur. Üzerinde, koşan at üzerinde uçuşan giysileri içinde betimlenmiş erkek figürü vardır. Atlar antik çağda özellikle savaşlarda ve günlük hayatta önemli bir ulaşım aracı oldukları için sanatın her dalında çok sık kullanılmıştır. Özellikle sikkeler üzerinde yaygın olan at betimlerine İtalya⁶⁰⁹, Makedonya⁶¹⁰, Anadolu⁶¹¹ sikkeleri örnek gösterilebilir. Ayrıca Antiokhia sikkeleri üzerinde III.Gordianius bu şekilde betimlenmiştir⁶¹². Olasılıkla atın gövde kısmı büyük matkapla şekillendirilmiştir. Detaylar ise çarkla yapılan düzgün yivlerden oluşmaktadır. Bu haliyle MÖ. I. yüzyıl “Çark (Republican Wheel Style) Stili” özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat no: 43 deki, malakit taklidi cam yüzük taşının, üst yüzeyi düz, alt yüzeyi hafif dış bükeydir ve oval formludur. Üzerinde deveyi çeken adam betimi bulunmaktadır. Figürler yuvarlak hatlı ve kütseldir. Detaylar ise küçük yuvarlak matkapla yapılmıştır. Bu stil özelliklerine göre, MÖ. III. yüzyıl ile MÖ. I. yüzyıl arasında görülen “Kampani ve Hellenistik Roma (Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stili” nde yapılmış olmalıdır.

Kat.no: 44’ deki, oniks olduğunu düşündüğümüz yüzük taşının, alt ve üst yüzeyi düzdür ve yuvarlak formludur. Üzerinde keçiyi sağan erkek çocuk figürü bulunmaktadır. Figürler orantılı ve güzel bir işçilikle yapılmıştır. Vücutlar büyük yuvarlak uçlu matkapla, detaylar ise küçük top şeklinde yuvarlak uçlu matkapla yapılmış olmalıdır. Bu özellikleri ile MÖ. II. ve I. yüzyılın “İtalik-Cumhuriyet Pellet (İtalik Republican Pellet Style) Stili“ özelliklerini yansıtmaktadır.

⁶⁰⁸ Plantzos, 1999, a.g.e., s. 98.

⁶⁰⁹ SNG IV/I, 1972, a.g.e., Tarentum no:134-135-136.

⁶¹⁰ Aym., Macedonia no: 496, 542.

⁶¹¹ SNG, VI/II, 1992, a.g.e., Ankyra no: 1516; Hieropolis no:1619

⁶¹² Aym., no: 1692.

Kat no: 45'deki akik yüzük taşının alt ve üst yüzeyleri düz, dar olan alt kısım, üste doğru genişlemektedir ve oval formudur. Üzerinde ağaçtan hurma toplayan figürler betimlenmiştir. Hurma ağacı Mezopotamya'da verimliliği⁶¹³, ilerleyen dönemlerde ise zafer ve şerefi simgelemektedir⁶¹⁴. MÖ. 3000 yıllarında mühür sanatında görülen hurma ağacı motifi Akkad mühürlerinde ritüel sahnelerinde, Kassit ve Orta Assur döneminde stilize olarak, MÖ. I. binde mühür ve anıtsal örneklerde dekoratif öge olarak karşımıza çıkmaktadır⁶¹⁵. Ayrıca Assur, Babil ve Akhemenid mühürlerinde⁶¹⁶, Judea⁶¹⁷ sikkeleri üzerinde görülmektedir. İncelediğimiz yüzük taşı üzerinde figürlerin elbiselerindeki kısa paralel yivler ve ağaçtaki çapraz yivler, MÖ. I. yüzyıl ile MS. I. yüzyılda görülen "Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili"ne dahil olduğunu göstermektedir.

Tanımlanamayan Figürler (Kat.no:46-48)

Katalogdaki üç yüzük taşı üzerinde tanımlanamayan figür bulunmaktadır.

Kat no: 46'daki akik yüzük taşının üst ve alt yüzeyi düzdür ve taş alttan üste doğru daralmaktadır. Yuvarlak formudur. Yüzük taşı üzerinde ayakta kadın figürü bulunmaktadır. Figürün şapkasında ve kıyafetinde büyük boyutlu, yuvarlak uçla yapılan yivler bulunmaktadır. Detaylar küçük boyutlu matkapla veya çarkla yapılmıştır. Sade işleniş tarzı ve matkapla yapılan yivler, MS. I yüzyılda kullanılan "Klasik (Classizing Style) Stil" özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat.no: 47'deki jasper yüzük taşının alt ve üst kısmı düz ve taş alttan üste doğru daralan yüksek kesitlidir. Yuvarlağa yakın oval formudur. Yüzük taşı üzerinde başında şapkasıyla, çıplak tasvir edilen erkek figürü bulunmaktadır. Figürün vücudu oldukça stilizedir, baş vücuda göre büyüktür. Buna göre, MS. I. ve II. yüzyılda kullanılan "Yuvarlak Baş (Round Head Style) Stili" nin özelliklerini yansıtmaktadır.

⁶¹³ P. H. Merilles, **Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum Cylinder Seals VI (Pre Achaemenid and Achaemenid Periods)**, (2005), s. 135.

⁶¹⁴ P. Romanoff, "Jewish Symbols on Ancient Jewish Coins", **The Jewish Quarterly Review**, Sayı no: 33/ 1:1-15, (1942), s. 2.

⁶¹⁵ Merrillees, 2005, **a.g.e.**, s. 135 vd.

⁶¹⁶ Collon, **a.g.e.**, s. 128, no: 240.

⁶¹⁷ SNG, VI/II,1992, **a.g.e.**, Judea no: 1893.

Kat.no: 48'de akik yüzük taşının üst ve alt yüzeyi düzdür ve oval formludur. Yüzük taşı üzerinde ayakta duran figür ve önünde sunağa benzer bir obje yer almaktadır. Benzer sahneler Suriye ve Akhemenid⁶¹⁸ mühürlerinde kullanılmıştır. İncelediğimiz yüzük taşı üzerindeki figürün duruşu, ellerin jesti ve kıyafeti, Suriye kökenli mühürler ile büyük benzerlik göstermektedir⁶¹⁹. Aralarındaki tek fark incelediğimiz figürün sakallı olmasıdır. Buna göre yüzük taşı olasılıkla Suriye veya Suriye civarındaki atölyede yapılmıştır. Figürün stiline bakıldığında detaysız işleme tarzı ve vücudun çarkla şekillendirilmiş olması ile MÖ. I. yüzyılın “Çark (Republican Wheel Style) Stili” ni anımsatmaktadır.

Hayvan Figürlü Yüzük ve Yüzük Taşları (Kat.no:49-66)

Katalogda toplam 18 adet hayvan figürü betimli yüzük taşı bulunmaktadır. Yüzük taşları üzerinde, kuşlar (Kat.no: 49-52) , keçi (Kat.no:53-55), boğa (Kat.no: 56), aslan (Kat.no: 57-58), vaşak (Kat.no: 59), yabani tavşan (Kat.no: 60), domuz (Kat.no:61), balık (Kat.no: 62), arı (Kat.no: 63-64), karınca (Kat.no: 65) ve akrep (Kat.no: 66) işlenmiştir. Antik çağda hayvan figürleri, tanrısal nitelikleri temsil eden simgeler, astrolojiyi simgeleyen figürler veya av sahneleri içerisinde betimlenmiştir. Romalı antik çağ yazarları hayvan ve av betimlerinin birebir gerçek yaşamı anlattığından bahsetmişlerdir⁶²⁰.

Kuşlar (Kat.no:49-52)

Katalogda yer alan hayvan tasvirli eserlerin 5 adetini kuş figürleri oluşturur (Kat.no: 49-52).

⁶¹⁸ P. H. Merilles, 2005, a.g.e, s. 58, no: 30.

⁶¹⁹ A. Erkanal, **Anadolu'da Bulunan Syria Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları**, (Ankara: TTK, 1993), s. 123.

⁶²⁰ Henig ve MacGregor, a.g.e., s. 76.

Kuş figürü betimleri, MÖ. 4000 yıllarında Mezopotamya seramikleri üzerinde görülmeye başlar⁶²¹. Genel olarak kuşlar, kutsal ruhu, yaşam ve ölümü simgelemektedirler. Aynı zamanda tanrı ve tanrıçaların atribüleridir ve her kuşun mitolojik bir anlamı vardır. Assur sanatında kuşlar savaş tanrısı Ninurta' yı simgelerken⁶²², Yunan ve Roma sanatında kartal Zeus/Jüpiter'in, baykuş Artemis/Minerva'nın, güvercin Aphrodite/Venus'ün atribüsü olarak görülür.

Kat no: 49' daki, yüzük halkası demirdendir. Büyük bir kısmı kırık ve eksik olduğundan form vermemektedir. Yüzük taşı akiktedir, alt ve üst kısmı düzdür ve yuvarlağa yakın oval formludur. Kat.no: 50 deki yüzük taşı, sarı renkli camdandır. Üst ve alt yüzeyi düzdür ve oval formludur. Kat no: 49 ve Kat.no: 50'de yüzük taşları üzerine kartal yılan mücadelesi işlenmiştir. Kartal yılan mücadelesi aydınlığın karanlığa olan zaferini, güçlünün yenilene olan başarısını sembolize etmektedir⁶²³. Bu mücadelesinin yer aldığı sikkeler Makedonya⁶²⁴, Khalkis⁶²⁵ ve Euboa⁶²⁶'dan ele geçmiştir. Yüzük taşları benzerlerine göre MS. I. ve II. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.

Kuşlar grubunun üçüncü eserini bantlı akik üzerine işlenmiş kartal tasvirli (Kat.no: 51) yüzük taşı oluşturmaktadır. Yüzük taşının alt ve üst yüzeyi düzdür ve oval formludur. Eserde kartal iki kanadını açmış, başının üzerinde hilal, iki yanında yıldız bulunmaktadır ve gagasında çelenk tutarken; her iki yanında askeri lejyon flaması ile birlikte betimlenmiştir. Kartal, Babil, Elam, İndus nehri civarında ve Susa' da MÖ. 4000 yıllarında seramikler üzerinde görülmektedir. Mezopotamya' da kartallar güneşi ve cenneti sembolize etmektedir⁶²⁷. Suriye' de güneş tanrısı Helios'un yanında betimlenmiştir⁶²⁸. Yunan sanatında Mısır sanatının etkisinde görülmüş ve gökyüzü tanrısı Zeus'un atribüsü olmuştur⁶²⁹. Ptolemaioslar döneminde Zeus'un atribüsü

⁶²¹ R. Wittkower, "Eagle and Serpent. A Study in a Migration of Symbols", **Journal of the Warburg Institute** 2/4: 293-325, (1939), s. 294.

⁶²² J. Black ve A. Green, **Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia**, (1992), s. 43.

⁶²³ Wittkower, **a.g.e.** s. 310.

⁶²⁴ SNG I/II, 1936, **a.g.e.**, Makedonia no: 132.

⁶²⁵ SNG, IV/ I, 1972, **a.g.e.**, Chalcis no: 2994-2995-2996-2997.

⁶²⁶ I.Blümer ve O.Keller, **Tier und Pflanzbilder auf Münzen und Gemmen des Klassischen Altertums.**, (1972), Taf V, no:5.

⁶²⁷ Wittkower, **a.g.e.**, s. 294 vd.

⁶²⁸ **Aynı**, s. 311.

⁶²⁹ **Aynı**, s. 307.

yıldırım demeti ile birlikte görülmüştür. Daha sonra askeri simge olarak kullanılmış⁶³⁰, imparatorluğun ve imparatorun gücünü sembolize etmiş, lejyonların amblemi, zaferin ve başarının simgesi olmuştur⁶³¹. Kapalı kanatlı ve gagasında çelenkle olan betimleri özellikle Suriye⁶³², İskenderiye (Alexandriae)⁶³³, ayrıca yıldızla olan betimleri yine İskenderiye (Alexandriae)⁶³⁴ sikkelerinde görülmektedir. İncelediğimiz eser üzerindeki gibi iki lejyon flaması arasında kartalın betimlendiği sikkeler Antiokhia kentinde bulunmuştur⁶³⁵. Lejyon flamaları eserin askeri simge olarak kullanıldığını ve sahibinin asker olduğunu düşündürmektedir. Sahnenin işleniş tarzına bakıldığında, kartalın tüylerinde, flamalarda görülen küçük yuvarlak çarkla şekillendirilmiş yivler eserin MS. I. ve II. yüzyılda görülen, “Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili”nde yapıldığını göstermektedir.

Kat no: 52 deki karnelyen yüzük taşının, üst yüzeyi dış bükey, alt yüzeyi ise düzdür ve alttan üste doğru daralmaktadır. Oval formudur. Üzerinde önündeki dala yürüyen güvercin betimlenmiştir. Güvercin, Yunan pantheonunda Afrodit’in, Roma pantheonunda Venüs’ün, Suriye pantheonunda Astarte’nin atribüsüdür. Dalla birlikte betimlenmesi ise iyi haberi ve barışı simgelemektedir⁶³⁶. Güvercinin tüylerindeki çarkla şekillendirilmiş yatay, paralel, kısa yivler ve dal üzerindeki yapraklar ise disk şeklindeki matkapla veya çarkla yapılmıştır. Bu özellikleri ile MÖ. I. yüzyılın “Çark (Republican Wheel Style) Stili” ni yansıttığı görülür.

⁶³⁰ El-Mohsen El-Khachab, **a.g.e.**, s. 151.

⁶³¹ Wittkower, **a.g.e.**, s. 310.

⁶³² SNG, VIII, **Blackburn Museum. The Hart Collection.** (1989), Syria no: 1087-1089;. SNG, XIII, 2005, **a.g.e.**, Seleukis and Pieria no:751-752-771; SNG, IV/VIII, **a.g.e.**, Syria no:5872.

⁶³³ SNG, VIII, 1989, **a.g.e.** Alexandria no: 1274-1278., SNG, XIII, 2005, **a.g.e.**, Alexandria no: 936.

⁶³⁴ SNG, VIII, 1989, **a.g.e.** Alexandria no:1300.

⁶³⁵ SNG, VI/II, 1992, **a.g.e.**, Antiokhia no: 1694-1695.

⁶³⁶ Boardman ve Vollenweider, **a.g.e.**, no: 375.

Keçi (Kat.no:53-55)

Keçi, boğa gibi hayvan figürü betimleri antik çağın ilk dönemlerinden itibaren bereketin ve gücün sembolü olarak görülmüştür. Keçi figürü betimi, Eski Babil⁶³⁷, Suriye⁶³⁸ ve Assur mühürlerinde, tarım, avcılık ve rituel sahnelerinde kullanılmıştır⁶³⁹.

Kat.no:53' deki cam yüzük taşının, üst ve alt yüzeyi düzdür ve oval formludur. Üzerinde keçi yavrusunu emzirirken betimlenmiştir. Benzer sahne örnekleri Suriye⁶⁴⁰, Akhamenid, Fenike mühürlerinde ve Akhamenid dünyasıyla kurulan ilişkiler sonucunda klasik Yunan skarablarında kullanılmıştır⁶⁴¹. Ayrıca Makedonya, Lykia, Milet, Tarsus⁶⁴² sikkeleri üzerinde görülmektedir. İncelediğimiz yüzük taşının üzerindeki betim, MÖ. I. yüzyılda uygulanan "İtalik-Cumhuriyet Pellet (İtalik Republican Pellet Style) Stili" nde yapılmıştır.

Kat.no: 54'deki jasper yüzük taşının, üst kısmı dış bükey, alt kısmı düzdür ve oval formludur. Üzerinde ağaca uzanmış keçi, karnını doyururken betimlenmiştir. Benzer sahnelerin yer aldığı mühürler, MÖ. IX ve VIII. yüzyılda Yeni- Assur sanatında görülmektedir⁶⁴³. Keçi ve ağacın gövdesi çarkla, ağacın yaprakları ise disk şeklinde matkapla veya çarkla şekillendirilmiştir. Buna göre MÖ. I. yüzyıl "Cumhuriyet Çark (Republican Wheel Style) Stili"nde yapılmış olmalıdır.

Kat.no: 55'deki eser bir çeşit kalsedondandır. Yüzük taşının üst kısmı dış bükey, alt kısmı düzdür ve oval formludur. Üzerinde koşan keçi betimi bulunmaktadır. Seleukoslar dönemine tarihlenen, üzerinde keçi-balık tasviri bulunan mühür ile stil açısından büyük benzerlik göstermektedir⁶⁴⁴. Bu nedenle yüzük taşı MÖ III-I. yüzyıla tarihlendirilebilir.

⁶³⁷ E. Porada, "Why Cylinder Seals? Engraved Cylindrical Seal Stones of the Ancient Near East, Fourth to First Millennium B.C." **The Art Bulletin**, Sayı: 75/ 4: 563-582, (1993), s. 573. Res: 27.

⁶³⁸ **Aynı**, s. 575, Res: 35.

⁶³⁹ **Aynı** s. 578, Res:41.

⁶⁴⁰ Erkanal, **a.g.e.**, s. 138, no: VII4-A/01.

⁶⁴¹ Merilles, **a.g.e.**, s. 79, no: 91.

⁶⁴² G.M. Kraay ve M. Hirmer, **Greek Coins**, (London, 1966), no: 448-580-673.; I. Blümer ve Keller O., **a.g.e.**, Taf III , no:37.

⁶⁴³ P.R.S. Moorey, **Cemeteries of the First Millenium at Deve Hüyük, near Carchemish Salvaged by T.E.Lawrence and C. L. Wooley in 1913**, (BAR International Series 87:1980),s. 110, no: 444.

⁶⁴⁴ von der Osten, 1931, **a.g.e.**, s. 232, no: 13.

Boğa (Kat.no:56)

Kat no: 56'daki cam yüzük taşının üst yüzeyi dış bükey, alt kısmı düzdür ve oval formudur. Üzerinde koşan boğa figürü bulunmaktadır. Gücün ve bereketin sembolü olan boğa, Mezopotamya sanatında önemli bir yere sahiptir⁶⁴⁵. Uruk⁶⁴⁶, Suriye, Akhemenid mühürlerinde ve Greko-Pers etkili yüzük taşlarında görülür⁶⁴⁷. Magnesia⁶⁴⁸ ve Aradus⁶⁴⁹ sikkelerinde kullanılmıştır.

Eser üzerindeki betim olasılıkla bitirilmemiştir. Boğa figürünün yuvarlak, ağır görünümü ve detaylardaki kütleli yuvarlaklar "Kampani ve Hellenistik-Roma (Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stil" özelliklerini yansıtmaktadır. Buna göre yüzük taşı MÖ. III-I. yüzyıl arasında yapılmış olmalıdır.

Aslan (Kat.no: 57-58)

İki adet yüzük taşı üzerinde aslan betimi bulunmaktadır. Aslan, güç ve hakimiyet sembolüdür. Ayrıca kötülükleri ve kötü ruhları korkutup kaçırdığına inanılmıştır. Aslan figürü, Babil, Neo Babil ve Sasani mühürleri üzerinde⁶⁵⁰, Yunan sanatında ise MÖ. VI. yüzyılın sonlarından itibaren görülür⁶⁵¹. Aslan'ın koşar pozisyonda tek ayak ve kuyruk havada olan betimleri, Akhemenid mühürlerinde⁶⁵² ve Syracusai⁶⁵³, Massilia⁶⁵⁴, Lydia⁶⁵⁵, Fenike⁶⁵⁶ sikkeleri üzerinde görülmektedir.

Kat.no: 57'deki cam yüzük taşının, üst ve alt yüzeyi düz ve oval formudur. Bu yüzük taşı üzerinde aslan, kuyruk yukarda ve yürürken betimlenmiştir. Bir önceki yüzük

⁶⁴⁵ Porada, **a.g.e.**, s. 563 vd; Merilles, **a.g.e.**, s. 80.

⁶⁴⁶ Aynı, s. 563 vd. no: 6-8.

⁶⁴⁷ Merilles, **a.g.e.**, s. 80, no: 92.

⁶⁴⁸ Blümer ve Keller, **a.g.e.**, Taf III, no: 47.

⁶⁴⁹ SNG, VI/VIII, 1971, **a.g.e.**, Aradus no: 6016.

⁶⁵⁰ Merrillees, 2005, **a.g.e.**, s. 129.

⁶⁵¹ Alexander, **a.g.e.**, s. 144 vd

⁶⁵² M. E. Babelon, **Intailles et Camees Donnes au Departement des Medailles et Antiques de la Binliotheque Nationale**, (Paris, 1899), s. 10, no: 18; P. H. Merillees, 2005, **a.g.e.**, s. 128, no:88.

⁶⁵³ SNG, I, **The Collection of Capt. E.G. Spencer-Churchill, M.C., of Northwick Park/ The Salting Collection in the Victoria and Albert Museum.** (1931), Syracusai no: 72.

⁶⁵⁴ SNG, IV/I, 1972, **a.g.e.**, Massilia no: 13-21-22-23.

⁶⁵⁵ SNG, IV/ VII, 1967, **a.g.e.**, Lydia no: 4904.

⁶⁵⁶ G. F. Hill, "Some Graeco-Phoenician Shrines", **JHS** 31, (1911). s. 59 fig. 8.

taşında bulunan boğa betimi gibi “Kampani ve Hellenistik Roma (Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stili” nde yapılmıştır. Buna göre MÖ. III ve I. yüzyıl aralığına tarihlendirilebilir.

Kat.no: 58'deki yüzük taşı farklı renkli doğal iki taşın birleştirilmesiyle bantlı akik taklidi olarak yapılmıştır. Taşın üst ve alt yüzeyi düzdür ve oval formudur. Üzerinde aslan geyik mücadelesi işlenmiştir. Aslan geyik mücadelesinin yer aldığı sahneler, sembolik olarak iyiliğin, kötülüğe, aydınlığın karanlığa galibiyeti olarak açıklanmaktadır⁶⁵⁷. Bu mücadele Suriye kökenli mühürlerde⁶⁵⁸ ve Kilikya⁶⁵⁹ sikkeleri üzerinde görülmektedir. Sahnenin stil özellikleri, Greko-Pers yüzük taşlarında kullanılan ve literatürde “globolo” olarak geçen stili anımsatmaktadır. Doğu kökenli olan bu stil uzun yıllar kullanılmıştır. İncelediğimiz eserin detaylarında görülen küçük yuvarlak matkapla yapılan noktacıklar bu stilin ayırıcı özelliğidir. Buna göre incelediğimiz eser MÖ. IV veya III. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Vaşak (Kat.no:59)

Kat.no: 59 daki yüzük halkası demirden yapılmış olup kırık ve eksiktir. Mevcut kısımdan yuvarlak halkalı olduğu anlaşılmaktadır. Yüzük taşı akiktendir ve yuvarlak formudur. Üzerinde vaşak başı bulunmaktadır. Sivri kulaklı, iri gözlü, dil ağızdan çıkmış ve yeleleri belirgin olarak betimlenmiştir. Benzer betimli yüzük taşı, R. Hariri kolleksiyonunda bulunmaktadır ve MÖ I. yüzyıla tarihlenmiştir⁶⁶⁰. Buna göre incelediğimiz yüzük taşı da bu tarihte yapılmış olmalıdır.

⁶⁵⁷ Alexander, **a.g.e.**, s. 144 vd.

⁶⁵⁸ Erkanal, **a.g.e.**, s. 137, no: VII7-G/01 ve X-X/02.

⁶⁵⁹ SNG ,1972, **a.g.e.**, Tarsos no:1045.; J. Babelon, **Catalogue de la Collection de Luynes IV, Syrie, Egypte, Cyrenaque, Mauretanie, Zeugitanie, Numidia**, (1936), Tarsos no: 2843-2844-2845-2846; Blümer ve Keller, **a.g.e.**, Taf: II no: 34.

⁶⁶⁰Boardman ve Scaribrisk, **a.g.e.** no: 76.

Yabani Tavşan(Kat.no:60)

Kat.no: 60 demir yüzük kaşı ve akik yüzük taşı ile birlikte ele geçmiştir. Yüzük halkası kırık ve eksik, yüzük taşı kaş içerisinde monte edildiğinden formları tam olarak belirlenememiştir. Erkanal, mühürlerde kullanılan tavşan'ın hızlı üremesi nedeniyle bereketle ilgili olduğunu bildirir. Tavşan betimleri Suriye mühürlerinde⁶⁶¹ ve Yunanistan⁶⁶², Massenia⁶⁶³ sikkeleri üzerinde görülmektedir. Tavşanın vücudunun düzgün bir şekilde çarkla işlenmesi, kulaklarının ve ayaklarının çarkla veya disk şeklinde matkapla işlenmesi MÖ. I. yüzyılda yaygın olarak görülen “Çark (Republican Wheel Style) Stili” nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Domuz (Kat.no:61)

Kat.no: 61'deki yüzük halkası demirden yapılmış olup kırık ve eksiktir. Mevcut kısımdan anlaşılacağı üzere halka kısmı daire şeklindedir ve yuvarlağa yakın oval formu yüzük kaşı omuzlardan halkaya birleştirilmiştir. Benzer tipte yüzükler Arkaik dönemden itibaren bilinmektedir⁶⁶⁴. Bantlı akik yüzük taşı, yuvarlağa yakın oval formudur. Üzerinde domuz ve yavrusu betimlenmiştir. Domuz, Akhamenid mühürlerinde çoğunlukla av ve ritüel sahneleri içerisinde yer alır. Cesaret, enerji ve zaferi sembolize etmektedir⁶⁶⁵. MÖ. V. ve IV. yüzyıldan itibaren Pers etkisiyle Yunan sanatında görülür⁶⁶⁶. Yunanistan kentlerinden Eleusis⁶⁶⁷ ve Lykia⁶⁶⁸ domuz figürü betimlemeli sikkeler basmıştır. Domuz figürünün vücudu kalın ve yuvarlak matkapla, detaylar küçük yuvarlak matkapla şekillendirilmiştir. Bu özellikleri ile MÖ. III. yüzyıldan itibaren görülen “Kampani ve Hellenistik Roma (Campanian and Hellenistic-Roman Styles) Stili”nin özelliklerini taşımaktadır.

⁶⁶¹ Erkanal, **a.g.e.**, s. 136.; http://renaissance-art.suite101.com/article.cfm/mammal_symbols_in_art (Erişim Tarihi 11.04.2008)

⁶⁶² Babelon, 1936, **a.g.e.**, Mesane no: 1012-1014-1024.

⁶⁶³ Blümer ve Keller O., **a.g.e.**, Taf II, no: 10-11.

⁶⁶⁴ Furtwangler, **a.g.e.** 1896, s. 10, no: 99

⁶⁶⁵ Merrillees, **a.g.e.**, s. 133.

⁶⁶⁶ Aynı, s. 147.

⁶⁶⁷ SNG, I/ I, 1931, **a.g.e.**, Eleusis no: 156.

⁶⁶⁸ SNG, I/II, 1936, **a.g.e.**, Lycia no: 318; SNG, **The Lockett Collection 3: Macedonia-Aegina**, (1942). Lycia no: 2994-2995-2996; SNG IV, **Fitzwilliam Museum Leake and General Collections VII**, Asia Minor: Lycia-Cappadocia. (1967), Lycia no: 5015.

Balık (Kat.no:62)

Kat.no: 62 'deki karnelyen yüzük taşının, alt ve üst yüzeyi düzdür ve oval formudur. Üzerinde yunus betimi bulunmaktadır. Antik çağda yunus'un ruhları yeraltı dünyasına götürdüğüne inanılmıştır ve aynı zamanda yunus denizi sembolize etmektedir. MÖ. VI. yüzyıldan itibaren sikkeler üzerinde görülmeye başlar⁶⁶⁹. Fenike⁶⁷⁰, Suriye⁶⁷¹ sikkeleri ve Suriye kökenli mühürler⁶⁷² üzerinde kullanılmıştır. Yunus'un, vücudu ve detayların tümü olasılıkla çarkla şekillendirilmiştir. Buna göre MÖ. I. yüzyıl "Çark (Republican Wheel Style) Stili" ne dahil olduğunu düşündürmektedir.

Arı (Kat.no:63-64)

İki adet yüzük taşı üzerinde arı betimi bulunmaktadır. Arı betimleri manzum ve politik anlamlar içermektedir. Mısır hiyerogliflerinde krallık simgesi olan arı betimi, Caesar döneminde monarşinin gücünü göstermek amacıyla kullanılmıştır⁶⁷³. Ayrıca Tesselia, Girit, Kios⁶⁷⁴, Efes⁶⁷⁵ ve Suriye kentlerinden Aradus'un arı betimli sikkeler bastığı bilinmektedir⁶⁷⁶.

Kat.no: 63'deki yüzük halkası demirdendir ve tümdür. Yüzük halkası erken dönemlerden itibaren bilinen formda, yuvarlak halkalıdır. Akik yüzük taşı, yüzük kaşının içine monte edilmiştir. Üzerinde oldukça stilize işlenmiş arı betimi bulunmaktadır ve sadece disk şekilli çark kullanılarak yapılmıştır. Bu özelliği ile MÖ. I. yüzyıl "Çark (Republican Wheel Style) Stili" nde yapıldığını düşündürmektedir.

Kat.no: 64'deki, akik yüzük taşının üst yüzeyi düz, alt yüzeyi ise dış bükeydir ve yuvarlağa yakın oval formudur. Bu yüzük taşı üzerinde bulunan arı betimi bir önceki

⁶⁶⁹ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 113.

⁶⁷⁰ H.O.Thompson, "A Tyrian Coin in Jordan" **The Biblical Archaeologist**, 50/ 2: 101-104, (1987), s.102.

⁶⁷¹ SNG, IV/VII, 1971, **a.g.e.**, Syria no: 6081-6082.

⁶⁷² Erkanal, **a.g.e.**, s. 134.

⁶⁷³ Boardman, ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 99, no: 338.

⁶⁷⁴ Blümer ve Keller, **a.g.e.**, Taf VII, no: 15-16-1718-19-20.

⁶⁷⁵ SNG, 1972, **a.g.e** Ephesos no: 908; J. Babelon, 1936, **a.g.e.**, Ephesos no: 2593-2594-2596.

⁶⁷⁶ A. B. Cook, "The Bee in Greek Mythology" **JHS**, Sayı: 15: 1-24, (1895) s. 13; SNG IV, 1971, **a.g.e.**, Aradus no: 6000-6001-6002-6003.

esere göre daha detaylı ve özenli bir işçiliğe sahiptir, çeşitli matkaplar kullanılarak şekillendirilmiştir. Baş kısmı küçük yuvarlak matkapla, gövde kısmı disk şeklinde çarkla, kanatlardaki yivler ise daha ince boyuttaki çarkla şekillendirilmiş olmalıdır. Arı betimlemesinin benzeri Ashmelaon Müzesinde⁶⁷⁷ bulunmaktadır ve MÖ. II. yüzyıl sonu ile MÖ. I. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Buna göre bizim eserimizde bu tarihte yapılmış olmalıdır.

Karınca (Kat.no:65)

Kat.no: 65'deki yüzük halkası demirdendir fakat halkanın büyük bir kısmı kırık ve eksiktir. Bu nedenle formu anlaşılamamaktadır. Yüzük taşı ise akiktendir. Üzerinde karınca betimi bulunmaktadır. Karınca günümüzde olduğu gibi çalışkanlık, üretim ve bolluk göstergesidir. Sikkeler üzerinde kullanılması iyi şans, iyi kader ve bol kazanç getirmesi içindir. Karınca İskenderiye (Alexandriae) lal taşı yüzük taşlarında ve Ptolemaioslar döneminde yaygın olarak kullanılmıştır⁶⁷⁸. Kat.no: 65'deki karınca betimi de bir önceki arı tasviri gibi detaylı ve özenli bir işçilik göstermektedir. Olasılıkla çeşitli boyutlarda matkap kullanılarak yapılmıştır. Buna göre bu eserde MÖ. II. veya I.yüzyıla ait olmalıdır.

Akrep (Kat.no: 66)

Kat.no: 66 daki kalsedon yüzük taşının, üst kısmı dış bükey, alt kısmı düz ve yüksek kesitlidir. Oval formudur. Üzerinde akrep betimi bulunmaktadır. Akrep, astroloji ile ilgilidir ve yüzüğü taşıyan kimseyi entrikadan, kötü kaderden⁶⁷⁹ ve akreplerden koruyacağına inanılmaktadır⁶⁸⁰. Ayrıca A. Erkanal akrebin bereketle alakalı olduğunu söylemektedir⁶⁸¹. Erken dönemlerden itibaren Suriye⁶⁸² ve geç dönem

⁶⁷⁷ Boardman, ve Vollenweider, **a.g.e.**, s. 99, no: 338

⁶⁷⁸ Aynı., s. 99.

⁶⁷⁹ Henig veMacGregor, **a.g.e.**, s. 119.

⁶⁸⁰ Marshall, **a.g.e.**, s.XVII vd.

⁶⁸¹ Erkanal, **a.g.e.**, s. 136.

⁶⁸² Aynı, s. 136, Levha 63.

Sasani⁶⁸³ mühürlerinde görülmektedir. Kommagene⁶⁸⁴, Kilikia⁶⁸⁵, Suriye⁶⁸⁶ sikkelerinde sık kullanılmıştır. Akrebin gövdesindeki kalın yuvarlak yivler olasılıkla kalın yuvarlak uçlu matkapla veya disk şeklinde çarkla, bacakları ise çizgisel olarak oldukça yüzeysel bir şekilde işlenmiştir. Bu özellikleri ile MS. I. ve II. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Mitolojik Yaratıklar(Kat.no: 67-70)

4 adet yüzük taşı üzerinde mitolojik yaratık betimi bulunmaktadır. Bu grup grifon (Kat.no: 67), sfenks (Kat.no: 68), vücudu erkek başı şeklinde kombine edilmiş devekuşu (Kat.no:69) ve kentauros' dan (Kat.no: 70) oluşmaktadır.

Grifon ve sfenks mitolojide kötülöklere karşı koruyucu olarak görölmüştür. Aynı zamanda hazinelerin, mezarların, kutsal alanların koruyucusudur⁶⁸⁷.

Kat.no: 67'deki jasper yüzük taşının üst ve alt kısmı düzdür ve yuvarlağa yakın oval formludur. Grifon, Akkad silindir mühürlerinde⁶⁸⁸, Babil, Assur, Pers sanatında, daha sonra Anadolu, Yunanistan ve İtalya' da sanatın her dalında görölmektedir. Anadolu' da Abdera⁶⁸⁹ sikkeleri üzerinde kullanılmıştır.

Kat.no: 68'deki karnelyen yüzük taşının üst ve alt kısmı düzdür ve yuvarlak formludur. Sfenks, Samothrake, Kyzikus, Khios⁶⁹⁰, İskenderiye (Alexandriae)⁶⁹¹ sikkeleri üzerinde kullanılmıştır. Kanatlardaki paralel çarkla yapılan yuvarlaklaştırılmış yivler, göğüslerde ve ayaklar küçük disk şeklinde matkapla şekillendirilmiş olmalıdır. Bu stil özellikleri ile MÖ. I. yüzyılın "Çark (Republican Wheel Style) Stili"ni yansıtmaktadır.

⁶⁸³ A.D.H. Bivar, **Catalogue of The Western Asiatic in the British Museum, Stamp Seals II, The Sassanian Dynasty**, (1969), no: KA 1-9.

⁶⁸⁴ Richter, **a.g.e.**, 1956, no:533; . SNG, XIII, 2005, **a.g.e.**, no: 641-642.

⁶⁸⁵ Babelon, 1936, **a.g.e.**, Tarsus no: 2786.

⁶⁸⁶ SNG IV/VII, 1971, **a.g.e.**, Syria no:5836

⁶⁸⁷ T. Hackens ve R. Winkes, **Gold Jewelry, Craft, Style and Meaning from Mycenae to Constantinopolis**. (1983), s. 54.

⁶⁸⁸ E. Porada, "Why Cylinder Seals? Engraved Cylindrical Seal Stones of the Ancient Near East, Fourth to First Millennium B.C." **The Art Bulletin**, Sayı: 75/ 4: 563-582, (1993), s. 570 Res: 19.

⁶⁸⁹ Blümer ve Keller, **a.g.e.**, Taf XI, no: 25.

⁶⁹⁰ SNG, III/III, 1942, **a.g.e.**, Samothrake no: 1209-1210-1211, Kyzikus no: 2690, Khios no: 2860-2861-2862.

⁶⁹¹ SNG, VIII, **Blackburn Museum. The Hart Collection**. (1989), Alexandria no: 1255.

Kat.no: 69 daki jasper yüzük taşının üst kısmı hafif dış bükey alt kısmı düzdür ve oval formludur. Üzerinde vücudu erkek başı şeklinde kombine edilmiş devekuşu tasviri (Kat.no:69) bulunmaktadır. Antikçağda bu tip tasvirler batıl inançlarla ilişkilendirilmiştir. Nazardan ve kötülüklerden koruduğuna inanılan bu tipte betimlemeler MÖ. V. yüzyıldan itibaren Pers sanatının etkisiyle Yunan sanatına girmiştir ve Roma döneminde de sevilerek kullanılmıştır⁶⁹². Yüzük taşı üzerindeki betimin boynunda yer alan küçük paralel yivler ve bacakların küçük disk şeklinde matkapla yapılması, MS. I. ve II. yüzyılda görülen “Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili” nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat.no: 70'deki karnelyen yüzük taşının bir kısmı kırık ve eksik olduğundan tam form vermemektedir. Eser üzerinde çift flüt çalan müzisyen kentauros, koşar şekilde betimlenmiştir. Vücut büyük yuvarlak çarkla, ayaklar ve eller disk şeklinde matkapla yapılarak küçük yivler oluşturulmuştur. MÖ. I. yüzyılın “Çark (Republican Wheel Style) Stili”nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Sembol Tasvirli Yüzük ve Yüzük Taşları (Kat.no:71-79)

8 adet yüzük taşı üzerinde semboller betimlenmiştir. Üzerlerinde tokalaşan eller (Kat.no: 71), kandil betimliler (Kat.no: 72-73), bereket boynuzu (Kat.no: 74), çınar yaprağı (Kat.no: 75), nar motifi (Kat.no: 76), vazo içinde buğday başağı (Kat.no: 77), bir başak arasında tırpan veya orak kombinasyonu (Kat.no: 78), boksör eldiveni ile birlikte el betimi (Kat.no: 79) bulunmaktadır.

Kat.no: 71' deki bronz yüzük halkası kırık ve eksiktir. Mevcut kısımdan daire şeklinde olduğu ve yüzük taşının omuzlardan halkaya birleştirildiği anlaşılmaktadır. Benzer tipte yüzükler Arkaik dönemden itibaren bilinmektedir⁶⁹³. Yüzük taşı akiktir ve yuvarlağa yakın oval formludur. Üzerinde tokalaşan eller arasında nar, 2 adet başak veya mısır bulunmaktadır. Tokalaşan el betimleri barış ve sadakati (Dextrarum Iunctio) temsil etmektedir ve genellikle askeri bir anlamı vardır. Bunun dışında nişan yüzüğü olarak kullanılmıştır. Ayrıca yüzüğü taşıyan kimseye şans getireceğine inanılmıştır. Bu

⁶⁹² Richter, 1971, **a.g.e.**, s.77.

⁶⁹³ Furtwangler, 1896, **a.g.e.**, s. 10, no: 99

betimleme MÖ. I. yüzyıldan itibaren görülür⁶⁹⁴. Bu tasvir sikkeler üzerinde genellikle Augustus başıyla birlikte kullanılır ve Augustus'un getirdiği bolluk ve barışı simgelemektedir. İskender'in ardılları tarafından da sevilerek kullanılmıştır⁶⁹⁵. Kıbrıs⁶⁹⁶, Kaiseria⁶⁹⁷ ve Suriye⁶⁹⁸ sikkeleri üzerinde görülmektedir. İncelediğimiz yüzük taşı benzerlerine göre “Tutarsız Yivler (Incoherent Grooves Style) Stili” nde yapılmış olmalıdır. Buna göre MS. II. yüzyıl ile III. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Küçük yüzük halkası bir bayana ait olduğunu ve nişan yüzüğü olarak kullanıldığını göstermektedir. Eller arasında haşhaş ve mısır ya da buğday bulunması ise olasılıkla evliliğin güzel ve bereket içinde geçmesini simgelemektedir.

Kat no: 72 ve 73' deki yüzük halkaları demirden yapılmış olup kırık ve eksiktir. Mevcut kısımdan her iki yüzüğün halkalarının benzer olduğu görülmektedir. Mevcut kısımdan daire formlu oldukları anlaşılmaktadır. Yüzük taşı kaş içine monte edilmiştir. Kat.no: 72'nin ve 73'ün yüzük taşları akiktir ve her iki yüzük taşında üst yüzeyi düzdür. Üzerlerinde kandil betimi bulunmaktadır. Kandil betimi olasılıkla, aydınlanmayı, bilgeliği (?) temsil etmektedir. Bu eserlerin benzeri Yüksel Erimtan koleksiyonunda bulunmaktadır ve MS. II. yüzyıla tarihlendirilmiştir. İncelediğimiz eserlerde bu tarihte yapılmış olmalıdır.

Kat.no: 74'deki yüzük halkası demirden yapılmış olup kırık ve eksiktir. Mevcut kısımdan yuvarlak formlu olduğu anlaşılmaktadır. Hematit yüzük taşı kaş içine monte edilmiştir ve üst yüzeyi düzdür. Üzerinde uçları birbirine geçmiş çift bereket boynuzu işlenmiştir. Bu şekilde betimler bulunan taşların tılsımlı bir gücü olduğuna ve yüzüğün sahibine refah getireceğine inanılmaktadır⁶⁹⁹. Çift bereket boynuzu, Judea⁷⁰⁰, Nabatia⁷⁰¹, Doliche' de darp edilmiş Suriye⁷⁰² ve Kommagene⁷⁰³ sikkeleri üzerinde görülmektedir. Yüzük taşı üzerindeki betim MS. I. yüzyılda görülen ve propoganda amaçlı, yüzük taşlarında sık kullanılan “Klasik (Classizing Style) Stil”de yapılmıştır.

⁶⁹⁴ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 113.

⁶⁹⁵ Richter, 1956, **a.g.e.**, no: 563.

⁶⁹⁶ SNG,1956, **a.g.e.**, Kıbrıs no:200.

⁶⁹⁷ von Aulock, **a.g.e.**, Kaiseria no: 6376-6381.

⁶⁹⁸ **Aynı**, Syria no: 5837.

⁶⁹⁹ Konuk ve Arslan, **a.g.e.**, s. 173.

⁷⁰⁰ SNG, VI/I, 1972, **a.g.e.**, Judea no: 1119-1143.

⁷⁰¹ Babelon, 1936, **a.g.e.**, no: 3500-3501.

⁷⁰² SNG, IV/VII, 1971, **a.g.e.**, Syria no: 5838.

⁷⁰³ **Aynı**, Kommagene no: 5838.

Kat.no: 75'deki yüzük halkası demirdendir, kırık ve eksik olduğu için form vermemektedir. Karnelyan yüzük taşı hafif dış bükeydir fakat üst kısmı düzeltilerek işlenmiştir. Antik çağdan itibaren çınar, uzun hayatı simgelemekte⁷⁰⁴, yüzüğü takan kişinin uzun ve güzel bir hayata sahip olacağına inanılmaktadır. Yaprığın stil özelliklerine bakıldığında, yuvarlak matkapla yapılmış sade işçilik dikkat çeker. MS. I. yüzyılda görülen "Klasik (Classizing Style) Stil"de yapılmış olmalıdır.

Kat.no: 76'daki karnelyan yüzük taşının üst kısmı düz, alt kısmı hafif dış bükeydir ve oval formludur. Üzerinde nar betimi bulunmaktadır. Antik çağda nar verimliliği sembolize eder. Side⁷⁰⁵ ve Suriye⁷⁰⁶ sikkeleri üzerinde kullanılmıştır. Nar'ın gövdesi yuvarlak matkapla yapılmış, üzeri yatay, küçük paralel yivlerle detaylandırılmıştır. Bu özelliklere göre MS. I. ve II. yüzyılda görülen "Küçük Yivler (Small Grooves Style) Stili"nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat.no: 77' deki, karnelyan yüzük taşının üst ve alt kısmı düzdür. Oval formludur. Üzerinde vazunun içinde iki buğday başağı bulunmaktadır. Bu motif bolluk ve barışı simgelemektedir. Roma döneminde özellikle refah ve barışın hakim olduğu dönemde sevilerek kullanılmıştır. MS. II. ve III. yüzyılın, "Tutarsız Yivler (Incoherent Grooves Style) Stili"nde yapılmıştır.

Kat.no: 78'deki, kırmızı jasper yüzük taşının üst kısmı düz, alt kısmı hafif dış bükeydir ve oval formludur. Üzerinde buğday tanesi ve başak arasında, tırpan veya orak kombinasyonu bulunmaktadır. Bu betim, Demeter'in iyi niyeti sayesinde hasadın bereketinin artacağını göstermektedir⁷⁰⁷. Aynı zamanda buğday, arpa gibi bakliyatlar zenginlik ve refahı simgelemektedir⁷⁰⁸. Bu betimin Y. Erimtan koleksiyonunda bulunmaktadır ve MS II. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁷⁰⁹. Buna göre incelediğimiz eserde MS. II. yüzyıla tarihlendirilebilir.

⁷⁰⁴ Çınar için daha detaylı bilgi için bkz. F.H Stubbings, "Xerxes and the Plane-Tree", **Greece and Rome**, Sayı no 15: 63-67, (1946), s.66.

⁷⁰⁵ SNG, IV, 1967, **a.g.e.**, Side no: 5104.

⁷⁰⁶ SNG, IV, 1971, **a.g.e.**, Syria no: 6115-6116-6117.

⁷⁰⁷ Henig ve MacGregor, **a.g.e.**, s. 113.

⁷⁰⁸ **Aynı**, s. 114.

⁷⁰⁹ Konuk ve Aslan, **a.g.e.**,s. 163, no: 139.

Kat.no: 79'daki cam yüzük taşının üst ve alt kısmı hafif dış bükeydir. Oval formudur. Üzerinde boksör eldiveni (cestus) ile birlikte el betimi bulunmaktadır. Bu betimin benzerine yüzük taşları üzerinde rastlanmamıştır. Fakat MS II. yüzyılda, "Tuder" darphanelerinde basılmış iki sikke⁷¹⁰ üzerinde görülmektedir. Olasılıkla bu betim kişinin mesleğini göstermektedir.

Yazıtlı ve Monogramlı Yüzük ve Yüzük Taşları (Kat.no:80-81)

Kat.no: 80'deki jasper yüzük taşının üst ve alt kısmı hafif dış bükeydir ve oval formudur. Üzerinde *MNHMONEYE* "(beni) hatırla" yazıları okunmaktadır; ortada baş ve işaret parmağı arasında kulak tutan el işlenmiştir. M. Henig, kulak tutan el betiminin yaygın olarak kullanıldığını ve antik yazarlardan Vergil ve Plinius'un hafızanın kulakta olduğunu bildirdiğini söyler. Bu eserin üzerindeki yazıttan yüzüğün sahibine hediye olarak verildiğini anlamaktayız. Yüzük taşı üzerinde yer alan betimin stil özellikleri MS. II. ve III. yüzyılda kullanılan "Tutarsız Yivler (Incoherent Grooves Style) Stili" nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Kat.no: 81' deki jasper yüzük taşının, alt ve üst kısmı düzdür ve yuvarlağa yakın oval formudur. Üzerinde sahibinin isminin harf kombinasyonu bulunmaktadır. Bu betim yüzük taşları üzerinde Roma döneminde yaygındır⁷¹¹. Eser mühür olarak kullanılmış olmalıdır. Benzeri Y. Erimtan koleksiyonunda bulunmaktadır ve MS. II. veya III. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁷¹². Buna göre bizim eserimizde bu döneme tarihlendirilmelidir.

⁷¹⁰ SNG, IV/VIII, 1971, a.g.e., no: 40-41.

⁷¹¹ Zazoff, a.g.e., s. 164.

⁷¹² Konuk ve Aslan, a.g.e., s. 187, no: 163.

SONUÇ

Parmaklara takılan, taşlı veya taşsız bazen sadece basit bir halkadan oluşan takılara “yüzük” adı verilmektedir. Tarihin en erken dönemlerinden itibaren kadın, erkek ve çocuklar tarafından kullanılmıştır. Süs takısı olmanın dışında mühür ve amulet olarak kullanılan yüzükler, kimi zaman statü göstergesi olmuş kimi zaman evlilikte birliği, bağlılığı temsil etmiş ve kimi zamanda imal edildiği malzemesine göre tedavi edici olduğuna inanılarak takılmıştır. Böylece yüzükler insan yaşamının her alanında varlığını sürdürmüş ve günümüze dek kullanılagelmiştir.

Artan ticaret sayesinde yükselen yaşam standardı ve insanın doğaya olan merakı sonucunda yüzük endüstrisi hızla gelişmiştir. Bu gelişim özellikle yüzük formlarında ve yapım tekniklerinde kendini göstermiştir.

Yüzük taşları, formlarına göre, erken dönemler dışında tek başına tarih vermemektedir. Genellikle yüzük taşlarının üzerlerindeki motiflerin stil gelişimine göre dönem saptamaları yapılabilmektedir. Günümüz anlamında yüzüklerin atası diyebileceğimiz skarebeler, Mısır uygarlığında ortaya çıkmıştır. Üst kısımları böcek şeklinde, alt kısımları ise kazıma bezemelerle süslenmiş ve mühür olarak kullanılmıştır. Mısır’dan Anadolu’ya, Yunanistan’a ve İtalya’ya ihraç edilmiştir. Buralarda da sevilerek kullanılmış ve takitleri yapılmıştır. MÖ. VII. yüzyılda bu bölgelerde yaygın olan skarebeler, MÖ. IV. yüzyılda yerini taş yuvasına monte edilen yüzük taşına bırakmıştır. Hellenistik dönemde İskender’in doğuyu ele geçirmesiyle birlikte diğer sanat dallarında olduğu gibi yüzük sanatında da doğulu öğeler batı anlayışıyla birleştirilerek kullanılmıştır. Bu etki özellikle taş çeşitlerindeki artış ve İsis, Serapis gibi doğulu tanrı ve tanrıçaların yüzük sanatında kullanılmasında kendisini göstermiştir. Roma döneminde ise yüzük sanatı, Yunan stiline ve konularının etkisinde gelişmiştir. Ancak MS. II. yüzyılda kendilerine özgü takılar yaratabilmişlerdir. Bu dönemde Anadolu’dan Roma’ya götürülen sanatçılar ve gelişen ticaretle birlikte yüzük taşlarında genel olarak bir stil birliği oluşmuştur. Dönemin sonlarında ise birçok etkiyi bir arada barındıran Roma sanatı gelecekte de Bizans sanatını etkilemiştir.

Yüzük taşı işlemeciliği, mühür sanatının etkisinde geliştiğini söylemek mümkündür. Özellikle konularda ve stillerde bu etkiyi görebiliriz.

Bu çalışmamızda satın alma yoluyla müzeye kazandırılmış olan ve “yüzük taşları” vitrininde sergilenen 81 adet yüzük ve yüzük taşı ele alınmıştır. İncelemiş olduğumuz bu yüzük taşları genellikle Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Gaziantep çevresindeki illerden alınmış olan yüzük taşlarının belli bir atölyeye ait olduğunu söylemek zordur. Ancak bu bölgede bulunan Antiokhia, özellikle Hellenistik dönemde yüzük taşları üreten atölyelerin başında gelmektedir. Gaziantep’in ve çevresindeki illerin coğrafi açıdan Antiokhia ile yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda yüzük taşlarının burada üretildiği düşünülebilir.

Ele alınan yüzük taşlarının üzerinde bulunan betimlerden tanrı ve tanrıçalar önemli bir grubu oluşturur. Bu grupta yer alan yüzükler, olasılıkla dinsel amaçla kullanılmıştır. Aynı zamanda kişiyi kötülüklerden koruyacağına ve kişiye sağlık vereceğine inanılmıştır. Hermes betimli yüzükleri (Kat.no: 7) olasılıkla tüccarlar kullanırken, Ares betimli (Kat.no: 8-9) yüzükleri ise askerler kullanmıştır. Nike’nin Tykhe’yi taçlandığı sahenin yer aldığı yüzük, bir şehrin kazandığı zaferi simgelemektedir (Kat.no: 36). Gladyatör betimli (Kat.no: 37-38) yüzük taşları olasılıkla yüzüğü taşıyan kişinin mesleğini belirtmektedir. Deveyi çeken erkek figürü (Kat.no: 43), keçiyi sağan erkek çocuk figürü (Kat.no: 44) ve ağaçtan hurma toplayan figürlerin (Kat.no: 45) bulunduğu yüzükler ise günlük hayatı yansıtan sahnelerdir. Kartal yılan (Kat.no: 49-50) ve aslan geyik (Kat.no: 58) mücadelesinin yer aldığı sahneler iyiliğin kötülüğe, aydınlığın karanlığa galibiyetini simgelemektedir. Mitolojik yaratıkların bulunduğu yüzükler (Kat.no: 67-69) amulet olarak kullanılmış ve kişiyi hastalıktan, kötülükten koruyacağına inanılmıştır. Yüzük taşları üzerinde yer alan hayvan figürleri ve bitki betimleri çeşitli sembolik anlamlarla yüklüdür. Boğa, aslan betimlemeleri gibi hayvan figürleri (Kat.no: 56-57), güç ve bereketin sembolü iken, çeşitli bitki (Kat.no: 76-77) ve tarım aletleri (Kat.no:78) verimliliği ve bereketi simgelemektedir. Yüzük taşları üzerinde tokalaşan ellerin işlendiği yüzükler (Kat.no:71) nişan yüzüğü olarak kullanılmış olmalıdır. Yüzüğü taşıyan kişinin adının harf kombinasyonu olduğunu düşündüğümüz monogramlı yüzük taşı (Kat.no: 81) ise olasılıkla mühürdür.

Halka çapları alınabilen yüzüklerin ölçüleri yaklaşık 14 mm. ile 20 mm. arasında değişmektedir. Buradan bu yüzüklerin erkeklerden çok narin parmaklara sahip olan

kadınlara ait olduğunu anlayabiliyoruz. İncelenen eserlerin halka ve kaş kısımları demir ve bronzdandır. Yüzük halkasıyla birlikte tüm olarak ele geçen eser, Kat.no: 63'deki yüzüktür. Bu yüzük formu Arkaik dönemden itibaren kullanılan yaygın tiptir. Diğer eserlerin halka kısımları kırık ve eksiktir. Buna rağmen en yakın formları belirlenmeye çalışılmış ve Arkaik dönemden itibaren kullanılan formları yansıttıkları saptanmıştır. Yüzük formlarından ilki D kesitlidir. Bu tip yüzüklere yerleştirilen taşlar genellikle oval formu, üst kısmı düzdür (Kat no: 1-2-10- 41). 2. formdaki yüzüklerin, halkaları daire şeklindedir ve yuvarlağa yakın oval şekilli olan yüzük kaşı omuzlardan halkaya birleştirilmiştir (Kat no: 61-71). 3.form yüzükler erken dönemlerden itibaren kullanılan tiptir. Daire halkalı olan yüzüğün yüzük taşı kaş içine monte edilmiştir. (Kat no: 26-27-59-63-72-73-74). 4. form ise halkasının altıgen formu olduğunu düşündüğümüz yüzük tipidir (Kat no: 3).

Yüzük taşları da halkalar gibi çok fazla forma sahip değildir. Yüzük taşlarından ilk grup, alt ve üst kısımları düzdür ve dardır. Alt kısım üste doğru genişlemektedir (Kat.no: 6-8-34-37-42-45-58). 2. formun alt ve üst kısımları düzdür ve geniş olan alt kısım üste doğru daralmaktadır. (Kat.no: 11-33-46-81). 3. form üst kısmı düz, alt kısmı dış bükeydir (Kat.no: 32-43-64-76-78-). 4. form alt kısmı düz, üst kısmı dış bükey formdadır (Kat.no: 17-24-30-36-55-56). 5. form 2. formun daha yüksek şeklidir (Kat.no: 25-47-66). 6. form ise dikdörtgendir (Kat.no: 38-44-51-53-57-58-62-67-68-77), sonuncu taş şeklinde ise alt ve yan kısımları düz üst kısmı dış bükeydir (Kat no: 54). Yüzük taşları akik, karnelyan, plazma, jasper, sard, heliotrop, hematit ve doğal taştır. Taş dışında kullanılan malzeme ise camdır.

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Agricola, G. **De Re Metallica**, Çev: H. C. Hoover, The Mining Magazine, 1912.

_____. **De Natura Fossilium IX (Textbook of Minerology)**, Çev: M.C. Bandy ve J. A. Bandy, America: 1955.

Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev: Müntekim Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

Pliny, **Natural History 36-37**, Çev: D.E. Eichholz, London: The Loeb Classical Library, 2006.

Theophrastos, **On Stones**, Çev: E.R. Caley ve J.F. Richards, The Ohio State University, 1956.

MODERN KAYNAKLAR

Alexander, C. "Greek Gems And The Animal World", **The Metropolitan Museum of Art Bulletin 1, 4**: 144-147, 1942.

von Aulock, H., **Sylloge Nummorum Graecorum; Kilikien**, 1966

Babelon, M. E. **Intailles et Camees Donnes au Departement des Medailles et Antiques de la Bibliotheque Nationale**, Paris: 1899.

Babelon, J. **Catalogue de la Collection de Luynes IV, Syrie, Egypte, Cyrenaque, Mauretanie, Zeugitanie, Numidia**: 1936.

Barnett, R.D. "Early Greek and Oriental Ivories", **JHS, 68**: 1-25, 1948 .

Bauchhenss, G, "Mars", **LIMC, II-I**: 505-580, 1984.

Bellefonds, P.L. "Nemesis", **LIMC, VI-I**: 733-773, 1992.

Bieber, M. **Katalogue der Staatlichen Kunst Sammlungen Kassel 2**. New York: 1969.

Bilgi, Ö. **Anatolia, Cradle of Castings (Anadolu, Dökümün Beşiği)**, İstanbul: 2004.

Billing,A.**The Gems Jewels Coins And Medals Ancient And Modern**. London:1875.

Black J. ve A. Green, **Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia**, 1992

Blümer I. ve O. Keller, **Tier und Pflanzbilder auf Münzen und Gemmen des Klassischen Altertums**, 1972.

Bivar, A.D.H., **Catalogue of the Western Asiatic Seals In The British Museum II: The Sassanian Dynasty**, London: 1969.

Boardman, J. **Archaic Greek Gems: Schools and Artists in the Sixth and Early Fifth Centuries BC**. Evanston: Northwestern University, 1968.

_____. **Engraved Gems The Ionides Collection**. Evanston: Northwestern University, 1968. (a)

_____. "Near Eastern and Archaic Greek Gems in Budapest" **Bull. Mus.Hongrois des Beaux-Arts 32/33: 7-17**, 1969.

_____. **Greek Gems & Finger Rings Early Bronze Age to Late Classical**. New York: Harry Abrams Inc., 1972/1975.

_____. ve D. Scarisbrick, **The Ralph Harari Collection of Finger Rings**. London: 1977.

_____. ve M.L Vollenweider, **Catalogue of the Engraved Gems and Finger Rings**. Oxford: 1978.

_____. **Greek Gems and Finger Rings: Early Bronze Age to Late Classical**. London: 2001.

Boardman J. ve diğerleri, "Herakles", **LIMC IV-I: 728-838**, 1988.

Brandt E ve Schmidt E., Krug A., Gercke W., **Antike Gemmen in deutschen Sammlungen, Staatliche Münzsammlung München 1**.Münich: 1968.

_____. **Antike Gemmen in deutschen Sammlungen, Staatliche Münzsammlung München 2**,Münich:1970.

_____ . **Antike Gemmen in deutschen Sammlungen, Staatliche münzsammlung München 3.**, Münich: 1972.

Burnham, S.M. **Precious Stone in Nature, Art and Literature.** Boston: 1886.

Canciani, F., “Iuppiter”, **LIMC**, VIII/ I-II: 421-461, 1997

Carroll, D. L. “On Granulation in Ancient Metalwork”, **AJA 87/ 4** : 551-554, 1983

Collon D., **Catalogue Western Asiatic Seals in the British Museum, Cylinder Seals V**, 2001;

Chiesa, G. S. “Reviewed Work: Die steinschneide Kunst und ihre Künstler in spatrepublikanischer Zeit by M.L. Vollenweider” **AJA 71/4**: 420-423, 1967.

Cook, A.B. “The Bee in Greek Mythology” **JHS 15**: 1-24, 1895.

Deedes, C. N. “The Double-Headed God”, **Folklore 46/3**:194-243, 1935.

Delemen, İ. “Anadolu’da Atlı Tanrılar”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Danışman: H. Abbasoğlu, İstanbul: 1993.

Desmond, M., **Koruyucu Tılsımlar, Muskalar, Nazarlar.** 1999.

Dusinberre, E.R.M., **Gordion Seals and Sealings: Individuals and Society**, Philadelphia: 2005.

Edwards G. R. ve M. Thompson, “A Hoard of Gold Coins of Philip and Alexander from Corinth”, **AJA 74/4**: 343-350: 1970.

El-Mohsen El-Khachab, ABD, "A Collection of Gems from Egypt in Private Collections", **JEA 49**: 147-156 , 1963.

Eralp, N. **Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar**. Ankara:1993.

Erhart, K. P. "A Portrait of Antonia Minor in the Fogg Art Museum and Its Iconographical Tradition"**AJA 82/2**: 193-212, 1978.

Esin, U., **Kuantatif Spektral Analiz Yardımıyla, Anadolu'da Başlangıcından Assur Ticaret Kolonileri Çağına Kadar Tunç Madenciliği**. İstanbul: 1969.

Farrington, O.C. **Gems and Gem Minerals**. Chicago: 1903.

Fontana, D. **The Secret Language of Symbols: a Visual Key to Symbols and Their Meanings**. London: Pavilion, 1993.

Forbes, B.A. "The Princeton Art Museum's Collection of Classical and Classicizing Engraved Gemstones", **Record of the Art Museum, Princeton University 54/1**: 23-29, 1995.

Fossing P.M.A., **The Thorvaldsen Museum : Catalogue of the Antique Engraved Gems and Cameos**. Copenhagen: 1929.

Furtwangler, A. **Beschreibung der geschnittenen Steine im Antiquarium, Königliche Museen zu Berlin**. Berlin: 1896.

_____. **Die Antiken Gemmen. Geschishcte der Steinschneidekunst im Klassischen Altertum 1-3**, Leipzig: 1900.

- Goldman, H. "Preliminary Expediton to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlükule, Tarsus," **AJA**, 39/4:526-549, 1935.
- Gorelick, L. ve , J.A. Gwinnett "Diomand from India to Rome and Beyond", **AJA** 92; 547-52, 1988.
- Guirand, H. "Ten Rings From the Collection of J. Pierpont Morgan" **MMJ** 32: 57-63, 1997.
- Hackens, T. ve Winkes R., **Gold Jewelry, Craft, Style and Meaning from Mycenae to Constantinopolis**. 1983.
- Hasol, D., **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**. 1998.
- Hartswick, K.J. "The Athena Lemnia Reconsidered", **AJA** 87/3: 335-346, 1983.
- Head, B.V. **A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, Pelopennese**, 1887.
- Henig, M. and A. MacGregor, **Catalogue of the Engraved Gems and Finger-Rings in the Ashmolean Museum. II. Roman. Studies in Gems and Jewellery II** Oxford: Archaeopress, 2004.
- Hershey, J.W. **The Book of Diamonds**. New York: Herathside Press, 1940.
- Hill, G. F. "Some Graeco-Phoenician Shrines", **JHS** 31: 1911.
- Higgins, R. **Jewellery from Classical Lands**. London: The British Museum, 1969.
- Hoffman, H. ve P. Davidson, **Greek Gold: Jewelry from the Age of Alexander**. 1965.

- Jaffei, D. "Aspects of Gem Collecting in the Early Seventeenth Century, Nicolas-Claude Peiresc and Lelio Pasqualini" **The Burlington Magazine** **135**: 103-120, 1993.
- Jentel, M.O. "Aphrodite", **LIMC**, II-I: 1-166, 1984.
- Karahan, S. "Altın Üretimi ve Güncel Gelişmeler", **Madencilik Bülteni** 21: 5-7, 1992,
- Kartalkanat, A. "Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası", **Jeoloji Mühendisliği Dergisi** 36: 65-71, 1990.
- Kısıklı, S. **MÖ II. Binde Orta Anadolu Madenciliği ve Orta Anadolu Ticaretinde Madenin Durumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Engin Akdeniz. Aydın: 2006 .
- King, C.W. **Antique Gems Their Origin Uses and Value**. 1860.
- _____. **The Natural History of Precious Stones and of the Precious Metals**. London:1867.
- Konuk, K ve Aslan, M. **Ancient Gems and Finger Rings from Asia Minor. Yüksel Erimtan Collection (Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri. Yüksel Erimtan Koleksiyonu)**. Ankara: 2000.
- Koroğlu, G. **Anadolu Uygarlıklarında Takı**. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları , 2004.
- Kraay, G.M. ve M. Hirmer, **Greek Coins**, London: 1966.

Kunz, G. F. , “Exhibition Gems Used as Amulets, etc ”, **The Journal of American Folklore** 4/12: 29-31, 1891.

_____. **Rings for The Finger**. New York: 1973.

Lane E.N., **Corpus Monumentorum Religionis dei Menis (CMRDM), The Coins and Gems**.1975.

Levante, E., "Coinage of Adana in Cilicia", **Reprinted from the Numismatic Chronicle** 144: 81-94, 1985.

LIMC, **Lexicon Iconographicum Mythologie Classicae**, Band II, IV,V, VI,VII, München, Artemis Verlag, 1984, 1988, 1990, 1992,1997.

Lucas, A. “Silver in Ancient Times”, **JEA** 14/ ¾,: 313-319, 1928.

Maaskant-Kleibrink, M. "Cachets de Terre de Doliche(?)", **Bulletin Antike Beschaving** 46: 23-63, 1971.

_____. **Catalogue of the Engraved Gems in the Royal Coin Cabinet The Hague**, 1978.

Marshall, F.H., **Catalogue of the Finger Rings , Greek, Etruscan and Roman, in the British Museum**. London: 1968.

Mayron, H.,” Metal Working in Ancient World”, **AJA** 53: 93-125, 1949.

Matingly-Sydenham, **The Roman Imperial Coinage**. 1923.

Meriçboyu, Y.A. **Antikçağda Anadolu Takıları**. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, 2001.

Merilles, P. H. **Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum Cylinder Seals VI (Pre Achaemenid and Achaemenid Periods)**, 2005

Mertens, J.R. "Timeas Scarab", **MMJ**, Sayı. 24. 1989, s. 53-56.

Metzler, J.B. **Der Neue Pauly Enzyklopadie der Antike**. Leipzig: 1894-1900.

Moller,E. **Ancient Near Eastern Seals in a Danish Collection**, Copenhagen: 1992

Moorey P.R.S ve Gurney O.R., "Ancient Near Eastern Seals at Charter House" **British School os Archeology in Iraq** 35: 71-81, 1973.

Moorey, P.R.S. **Cemeteries of the First Millenium at Deve Hüyük, near Carchemish Salvaged by T.E. Lawrence and C. L. Wooley in 1913**, BAR İnternational Series 87,1980.

_____. "Metarials and Manufacture in Ancient Mesopotamia, the evidence of Archeology of Art : Metals and glazed materials and glass", **BAR** 237: 176-177, Oxford: 1985.

Murray, A.S., **A Catalogue Of Engraved Gems In The British Museum (Department Of Greek And Roman Antiquities.)** London: 1888.

Murray, A.S ve Murray, J., **Handbook of Greek Archaeology: Vases, Bronzes, Gems, Sculpture, Terra-Cottas, Mural Paintings, Architecture, Etc.**, 1892.

Norris, M., **Greek; From Prehistorical to Classical A Resource for Educators The Metropolitan Museum Educators**. 2000.

von der Osten, H. "The Ancient Seals from the Near East in the Metropolitan Museum: Old and Middle Persian Seals", **The Art Bulletin**, 13/2: 221-241 ,1931.

Özer, U.E. “Amasyalı Strabon ve Anadolu Madenleri”, **Madencilik Bülteni**: 48-50. 2005.

Özet, A. “Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Yüzük Kaşları”, **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi** 2, 83-94, 2001.

Özüdoğru, Ş. “Anadolu’da Erken Tunç Çağından Günümüze Gümüş Takıların Tarihi Gelişimi İçinde Alpu Takılarının Değerlendirilmesi” **Anadolu Sanat Dergisi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları**, Sayı no: 7/2: 127-141, 1994.

Pantos, P.A. “Echedemos, “The Second Attic Phoibos”, **Hesperia** 58/3: 277-288,1989 .

Penkova, E. “Athena”, **LIMC**, II-I: 955-1050,1984.

Picard, G.C. “Minerva”, **LIMC**, II-I: 1075-1110, 1984

Plantzos, D. "Crystals and Lenses in the Greco-Roman World" , **AJA** 101; 451-464, 1997.

_____. **Hellenistic Engraved Gems**. Oxford: 1999.

Platt, V. **Making an Impression: Replication and The Ontology of the Greco-Roman Seal Stone**. USA: 2006.

Porada, E. “Why Cylinder Seals? Engraved Cylindrical Seal Stones of the Ancient Near East, Fourth to First Millennium B.C.” **The Art Bulletin**, Sayı: 75/4: 563-582, 1993.

Richter, G.M.A. “Engraved Gems”, **The Metropolitan Museum of Art Bulletin** 17/9: 193-196 ,1922.

- _____. "Greek and Roman Jewelry Recent Accessions", **Bulletin of the Metropolitan Museum of Art**, 19/2: 34-38, 1924.
- _____. "The Late Achaemenian or Greaco-Persian Gems", **Hesperia Supplements**. 8: 291-298, 1949.
- _____. **Catalogue of Engraved Gems: Greek, Etruscan and Roman**. Roma; 1956
- _____. "Was Roman Art of the First Centuries B.C and A.D Classicizing", **JRS**, 48/ ½ : 10-15, 1958.
- _____. "The Pheidian Zeus at Olympia", **Hesperia** 35/2: 166-170, 1966.
- _____. **The Engraved Gems of the Romans**. London: 1971.
- Raussa, F. "Fortuna", **LIMC**, VIII-I, 125-141, 1997.
- Robinson, D. "The Robinson Collection of Greek Gems, Seals, Rings and Earring", **Hesperia Supplements** 8: 305-323. Commemorative Studies in Honor Of Theodore Leslie Shear, 1949.
- Rocca, E. "Iuno", **LIMC** V-I: 815-856, 1990.
- Romanoff, P. "Jewish Symbols on Ancient Jewish Coins", **The Jewish Quarterly Review** 33/1: 1-15, 1942.
- Scarbrick, D., **Rings, Symbols of Wealth, Power and Affection**, London: 1993.
- Siebert, G. "Hermes", **LIMC** V-I: 285-387, 1990
- Sines G. ve Y.A.Sakellarakis, "Lenses in Antiquity" **AJA** 91/2: 191-196, 1987.
- Spier, J. **Ancient Gems and Finger Rings, Catalogue of the Collections**. 1992.

Sines G. ve Sakellarakis, Y.A. "Lenses in Antiquity" **AJA** 91/2: 191-196, 1987 .

Smith, W. **Dictionary of Greek and Roman Antiquities**. 1870.

Stubbings, F.H., "Xerxes and the Plane-Tree", **Greece and Rome** 15/44 : 63-67, 1946.

Sylloge Nummorum Graecorum I/I, **The Collection of Capt. E G Spencer-Churchill; The Salting Collection**, 1931.

_____. I/II, **The Newnham Davis Coins in the Wilson Collection of Classical and Eastern Antiquities**, Aberdeen: 1936.

_____. III, **The Lockett Collection, 3: Macedonia-Aegina**, 1942.

_____. III, **The Lockett Collection, V: Lesbos-Cyrenaica**, 1949.

_____. **The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Cyprus, Cappadokia Uncertain Coins Imperial Cistophori**, 1956.

_____. IV, **Fitzwilliam Museum. Leake and General Collections V: Sicyon-Thera**, 1958.

_____. IV, **Fitzwilliam Museum. Leake and General Collections. Leake and General Collections I: Spain (Emporiae, Rhoda)-Italy**. 1972.

_____. IV, **Fitzwilliam Museum. Leake and General Collections VI: Asia Minor: Pontus-Phrygia**, 1965

_____. IV, **Fitzwilliam Museum Leake and General Collections VII, Asia Minor: Lycia-Cappadocia**, 1967

_____. IV, **Fitzwilliam Museum Leake and General Collections VIII, Syria-Nabathaea**, 1971.

_____. VI: **The Lewis Collection in Corpus Christi College, Cambridge. Part 1: The Greek and Hellenistic Coins**, 1972

_____, **The Manchester University Museum, The Raby and Güterbock Collections**, 1986.

_____. VIII, **Blackburn Museum. The Hart Collection**, 1989

_____. VI, **The Lewis Collections in Corpus Christi College, 2: The Greek Imperial Coins**, 1992.

_____. IX, **The British Museum, 1: The Black Sea**, 1993

_____. XIII. **The Collection of the Society of Antiquaries, Newcastle Upon Tyne**, Oxford: 2005.

Tahberer, B., "Sikkelerin Işığında Antik Adana" **Kizzuwatnalı (Adana) Kraliçe Puduhepa Anısına Denemeler**, Adana Kültür Sanat Derneği Yayınları 6: 51-65, 2001.

Tekin O., **Catalogue of the Ancient Coins in the Sadberk Hanım Museum**, 2003.

Thompson, H.O. "A Tyrian Coin in Jordan" **The Biblical Archaeologist**, 50/ 2: 101-104, 1987.

Türe, A ve Savaşçın, A.Y. **Anadolu Antik Takıları**, Goldaş Kültür Yayınları II, 2002.

Türe, A. **Takılar ve Süs Taşlarında Sembollerin Dili**, Goldaş Kültür Yayınları III, 2004.

_____. **Takının Öyküsü**, Goldaş Kültür Yayınları IV, 2005.

Ünlüsoy, S. "Neolithische und Chalkolithische Steinarmringe: Untersuchungen zur Chronologie und Verbreitung von Steinarmringen im Nahen Osten und in der Ägäis" **Festschrift für Manfred Korfmann**, 2 ;541-566, 2002.

Villard, L., "Tyche", **LIMC**, VIII-I: 115-125, 1997

Vollenweider M.L., **Die Portrat gemmen der Römischen Republik Mainz**, 1972.

Vollkommer, R. "Men", **LIMC** VI-I: 462-473, 1992.

Walter, E ve H. Martin. "Engraved Gemstones from the Roman frontierpost at Newstead, Roxburghshire" **Proc Soc Antiq Scot** 112: 295-299, 1982.

Wise, P.J., "A Roman Gold Signet-Ring from Curdworth, Warwickshire", **Britannia**, 30: 315-317, 1999.

Wittkower, R. "Eagle and Serpent. A Study in a Migration of Symbols", **Journal of the Warburg Institute** 2/4: 293-325 , 1939.

Yağcı, R. "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundaki Geç Asur, Yeni Babil, Akamenid Damga Mühürleri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Zazoff, P. **Die Antiken Gemmen**, Münih: 1983.

Zwierlein-Diehl, E. **Antike Gemmen in deutschen Sammlungen. Bd. 2. Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, Antikenabteilung**, Berlin: 1969.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.beazley.ox.ac.uk/gems/styles/hellenistic/royal.htm>
(Erişim Tarihi: 11.10.2006)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/geometric/default.html>
(Erişim Tarihi: 30.02.2007)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/later-archaic/artists.html>
(Erişim Tarihi: 07.08.2007)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/laterarchaic/artists.html>
(Erişim Tarihi: 07.03.2007)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/laterarchaic/artists.html>
(Erişim Tarihi: 07.03.2007)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/later-archaic/artists.html>
(Erişim Tarihi: 08.03.2007)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/hellenistic/alexander>
(Erişim Tarihi: 08.03.2007)

<http://www.cvaonline.org/gems/styles/hellenistic/signatures.htm>
(Erişim Tarihi: 08.03.2007)

www.mlahanas.de/Greeks/LX/Gemma.html

(Erişim Tarihi: 10.03.2007).

<http://www.galleries.com/minerals/oxides/spinel/spinel.htm>

(Erişim Tarihi: 04.06.2007)

<http://www.getty.edu/art/gettyguide/artObjectDetails>

(Erişim Tarihi: 10.12.2006)

<http://www.hermitagemuseum.org/html>

(Erişim Tarihi: 08.08.2007)

<http://museumjewelery.com/Engravings.asp>

(Erişim Tarihi: 07.08.2007)

www.gemstone.org/gem-by-gem/english/beryl.html

(Erişim tarihi: 04.06.2007)

<http://www.getty.edu/art/gettyguide/art>

(Erişim Tarihi: 13.11.2006)

<http://gwydir.demon.co.uk/jo/minerals>

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

<http://www.imagi-nation.com/moonstruck/clsc21.html>

(Erişim Tarihi: 13.03.2007)

<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FFAA79C0764A877FEA>

(Erişim Tarihi: 13.11.2007)

<http://larryavisbrown.homestead.com/files/xeno.ovid1.htm>

(Erişim Tarihi: 13.03.2007)

http://renaissance-art.suite101.com/article.cfm/mammal_symbols_in_art

(Erişim Tarihi 11.04.2008)

www.mta.gov.tr//mineraller/beril.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr/mineraller/elmas/html

(Erişim Tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr//mineraller/hematit.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr//mineraller/jasper.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr/kıymetlitaslar/kehribar.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr/mineraller/korund/html

(Erişim Tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr//mineraller/kuvars.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr//mineraller/lapislazuli.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

www.mta.gov.tr//mineraller/sedef.html

(Erişim tarihi: 03.06.2007)

<http://www.mlahanas.de/Greeks/LX/Gemma.html>

(Erişim Tarihi: 06.06.2007)

www.museum.upenn.edu/gems

(Erişim Tarihi: 24.02.2007)

www.1911encyclopedia.org/Gem

(Erişim Tarihi: 09.08.2006)

<http://www.theoi.com/Georgikos/Kouretes.html>

(Erişim Tarihi: 25.04.2008)

<http://www.turkishculture.com>

(Erişim Tarihi: 23.02.2007)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/jade>

(Erişim tarihi: 03.06.2007)